

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:71

FINANSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

OM

DELTIDSARBETE

I ALLMÄN TJÄNST M. M.

AVGIVET AV

1944 års deltidstjänstutredning

S T O C K H O L M

1 9 4 6

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 167 s. K.
2. Dödfödigheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetensminskningen och dess förhållande vid olika former av förlösningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllensvärd. Beckman. 115 s. S.
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. Hæggeström. 99 s. Jo.
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Pettersson. 59 s. Fö.
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Pettersson. 351 s. S.
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. S.
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. Fö.
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. Fi.
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Haeggström. 62 s. E.
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. Katalog- o. Tidskriftstryck. 217 s. K.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun. 341 s. E.
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman. 216 s. E.
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Marcus 72 s. Fi.
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskolan. Praktiska linjer. Idun. 193 s. E.
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun. 253 s. E.
16. Betänkande angående forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. V. Pettersson. 133 s. Jo.
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman. 132 s. S.
18. P M angående utvecklingsplanering på jordbrukets område. Marcus. 252 s. Jo.
19. Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. Idun. 92 s. Fo.
20. Betänkande angående den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. Idun. 361 s. S.
21. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagers uppfinnningar. Norstedt. 71 s. Ju.
22. Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. Marcus. 144 s. H.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag angående moderskapsbidrag. Beckman. 115 s. S.
24. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. Katalog- o. Tidskriftstryck. 200 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. Norstedt. 37 s. Ju.
26. Betänkande angående tjänstepensionsförsäkringens organisation. Marcus. 71 s. H.
27. Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. vij, 378 s. Fi.
28. Bilagor till betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 95 s. Fi.
29. 1943 års jordbruksaxeringsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. Marcus. 282 s. 3 bil. Fi.
30. Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. Hæggeström. 127 s. E.
31. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 6. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostern och undervisning. Idun. 194 s. E.
32. Betänkande med förslag till förordning angående allmänt kyrkomöte m. m. Hæggeström. 161 s. E.
33. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. Norstedt. iv, 150 s. H.
34. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 2. Motiv. Norstedt. vj, 441 s. H.
35. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944—juni 1945. Idun. 476 s. Fo.
36. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktningärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande angående flyktningars behandling. Beckman. 500 s. S.
37. Socialvårdskommitténs betänkande. 13. Förslag angående folkpensioneringens administrativa handhavande m. m. V. Pettersson. 114 s. S.
38. Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. Hæggeström. xij, 504 s. Fö.
39. Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. Idun. 106 s. Jo.
40. Betänkande angående hantverkets och småindustriens befrämjande. Marcus. 192 s. H.
41. Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. Marcus. 430 s. Jo.
42. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitik. Del 1. Idun. 282 s. Jo.
43. Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. Sv. Tryckeri AB. (2) 105 s. K.
44. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. V. Pettersson. 390 s. Fi.
45. Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av ridskåpplan m. m. Norstedt. 94 s. Fö.
46. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitik. Del 2. Idun. 606 s. Jo.
47. Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruket. Av L. Nannesson. Idun. 84 s. Jo.
48. 1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. Marcus. 240 s. Fi.
49. Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. Norstedt. 192 s. Ju.
50. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomänskärfattningarna m. m. Del 2. Sv. Tryckeri AB. iv, 216 s. E.
51. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organisation. Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation. Motiv och förslag. V. Pettersson. 189 s. Fi.
52. Socialvårdskommitténs betänkande. 14. Utredning och förslag angående ålderdomshem m. m. Beckman. 88 s. S.
53. Betänkande om befolkningspolitikens organisation m. m. Beckman. 70 s. S.
54. Utredning angående reglering av den territoriella församlingsindelningen i Stockholm. Av E. Schalling. V. Pettersson. 254 s. E.
55. Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor. Hæggeström. 103 s. 4 pl. E.
56. 1944 års skattesakkunniga. 2. Betänkande med förslag angående idrottsammanslutningars beskattning för inkomst. V. Pettersson. 198 s. Fi.

(Forts. å omslagets 3:e sida.)

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:71
FINANSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
OM
DELTIDSARBETE
I ALLMÄN TJÄNST M. M.

AVGIVET AV

1944 års deltidstjänstutredning

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

468529

STAPPS OPTICAL MECHANICAL JOURNAL
LITHOGRAPHED

BEZÜGLICH

DER

DEUTSCHEN

ALLEN M. M.

VEREIN

der Photographen

VEREIN DER PHOTOGRAPHEN

Innehållsförteckning

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet	5
Avd. I. Deltidsarbetsfrågan	7
1. Inledning	7
2. Deltidsarbete i statstjänst enligt tidigare bestämmelser samt del- tidsarbetsfrågor i riksdagen m. m.	9
3. Utredningens direktiv	20
4. Deltidsarbetets nuvarande användning i statstjänst och därmed sammanhängande förhållanden	21
5. Fördelar och olägenheter av deltidarbete	34
a. Samhälleliga synpunkter	34
b. Arbetsgivare- och arbetstagaersynpunkter	46
Arbetsgivaresynpunkter	46
Arbetstagaersynpunkter	53
Utredningen	59
Avd. II. Förslag till åtgärder för ökat användande av deltidarbete i statlig tjänst	67
1. Allmänna riktlinjer	67
2. Avlöningsbestämmelser för deltidanställda och deltidstjänstgörande befattningshavare	84
a. Avlöningsbestämmelser för deltidanställda befattningshavare	85
b. Avlöningsbestämmelser för deltidstjänstgörande befattningshavare	91
3. Pensionsbestämmelser för deltidanställd och deltidstjänstgörande personal	95
4. Avlönings- och pensionsförhållanden för arbetarpersonal med del- tidarbete	100
Avd. III. Förslag till åtgärder för ökat användande av deltidarbete i kommunal tjänst m. m.	104
1. Kommunalt anställda befattningshavare i allmänhet	104
2. Kommunalt anställda befattningshavare med statligt reglerade anställningsförhållanden	111
Avd. IV. Deltidsarbete i det enskilda näringslivet	118
Sammanfattning	121
Särskilt yttrande av ledamoten Jäderström Rössel	127

Författningsförslag:

Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8)	129
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila icke-ordinarie-reglementet den 15 juni 1939 (nr 273)	132
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av militära icke-ordinarie-reglementet den 15 juni 1939 (nr 276)	136
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av allmänna tjänstepensions-reglementet den 30 december 1941 (nr 1008)	139
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar i allmänna familjepensions-reglementet den 30 december 1941 (nr 1009).....	141
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av reglementet den 12 juni 1942 (nr 452) angående tjänstepension för arbetare i statens tjänst (1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare)	142
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av reglementet den 12 juni 1942 (nr 453) angående familjepension för arbetare i statens tjänst (1942 års familjepensionsreglemente för arbetare).....	144
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna den 30 juni 1943 (nr 509)	145
Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av folkskolans avlönings-reglemente den 30 juni 1942 (nr 619)	148

Bilagor:

Bilaga A. Cirkulärskrivelse till myndigheter m. fl.....	155
Bilaga B. Befolkningsstatistiska uppgifter till belysande av deltidsarbetsfrågan, av t. f. aktuarien Margit Vinge	157
Bilaga C. PM angående deltidsarbete inom det privata näringslivet, av direktörsassistenten i Svenska Arbetsgivareföreningen Matts Larsson	170
Bilaga D. PM angående verkningar i skattehänseende av hustrus inkomst av förvärvsarbete, av utredningens sekreterare	195
Bilaga E. PM angående deltidsanställdas pensionering genom Sveriges Kommunalanställdas Pensionskassa (SKP), av verkst. direktören hos SKP Emil Liedstrand	197

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

Genom beslut den 26 maj 1944 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst sju utredningsmän att inom departementet biträda med utredning i fråga om deltidarbete i allmän tjänst. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom utredningsmän fru Agda V. Jäderström Rössel, överdirektören O. R. Lundquist, kanslirådet B. Nevrell, ledamoten av riksdagens andra kammare stadsbibliotekarien Gustaf V. Nilsson, bankdirektören C. E. F. Wallberg, fru Elvira A. Wedberg-Larsson och biblioteksassistenten, numera t. f. aktuarien Margit Vinge. Åt Lundquist uppdrogs att i egenskap av ordförande leda utredningsarbetet.

Den 16 oktober 1944 förordnades byråchefen Waste Lingren att vara sekreterare åt utredningsmännen. Att biträda vid behandlingen av löne- och pensionsfrågor ha förordnats, den 13 mars 1945 förste kanslisekreteraren Folke Ericson och den 29 juni 1946 e. o. förste byråsekreteraren J. O. Ulne.

Utredningsmännen ha antagit benämningen 1944 års deltidstjänstutredning. I enlighet med sina direktiv ha de samrått med kommittén rörande partiellt arbetsföra i spörsmål, där beröringspunkter mellan utredningarna funnits. De ha vidare inhämtat uppgifter från och konfererat med ett stort antal statliga myndigheter, sammanslutningar av kommuner samt representanter för arbetsgivare- och arbetstigareorganisationer ävensom andra organisationer.

Att beaktas vid utredningsuppdragets fullgörande ha till utredningen överlämnats

1) en till Kungl. Maj:t ställd, den 8 april 1942 dagtecknad skrift från centralstyrelsen för Sveriges extralärareförening med framställning om viss ändring beträffande tillämpningen av 4 § 4 mom. civila icke-ordinariereglementet jämte ett av skolöverstyrelsen i anledning därav den 26 juni 1943 avgivet utlåtande;

2) en till Kungl. Maj:t ställd, den 28 april 1942 dagtecknad skrift från f. d. lektorn J. Norring angående vissa reformer inom undervisningsväsendet;

3) en av besparingsutredningen den 20 juni 1942 till finansdepartementet överlämnad P. M. angående deltidsarbete för vissa tjänstemän i postverket, uppgjord av besparingsutredningens postkommitté, samt

4) handlingarna i ärende i anledning av en till statsrådet och chefen för finansdepartementet ställd, den 22 juli 1944 dagtecknad skrift från stockholmskretsen av systembolagens personalförening angående årligt understöd till f. d. utminuteringskassörskan fru Anna Ramström.

Efter remiss har utredningen den 1 mars 1946 avgivit underdånigt utlåtande över 1941 års befolkningsutrednings betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag om allmänna barnbidrag m. m. (SOU 1946:5—6).

Utredningen har i enlighet med givna direktiv inriktats på deltidsarbete i allmän tjänst. Sådana lösningar ha därvid eftersträfvats som kunna vinna tillämpning även i det enskilda näringslivet. Förslag ha utarbetats till reglering av avlönings-, pensions- och befordringsförhållanden med hänsyn till deltidsarbete inom statstjänsten samt inom icke-stalliga förvaltningsgrenar, inom vilka anställningsförhållandena äro underkastade statsmakternas bestämmande. Därvid ha även beaktats möjligheterna att få deltidsarbete reglerat i anslutning därtill beträffande övriga grenar av offentlig verksamhet.

Med avgivandet av föreliggande betänkande anser utredningen sitt uppdrag slutfört.

Enhälliga beslut av utredningen föreligga i fråga om samtliga i betänkandet framlagda förslag. Särskilt yttrande av ledamoten Jäderström Rössel bifogas.

Stockholm den 23 oktober 1946.

RYNO LUNDQUIST

AGDA JÄDERSTRÖM RÖSSEL BERNT NEVRELL GUSTAF V. NILSSON

F. WALLBERG ELVIRA WEDBERG-LARSSON MARGIT VINGE

Waste Lingren

AVD. I

DELTIDSARBETSFRÅGAN

1. Inledning

Den normala arbetstiden för arbetstagare i förvärvsarbete utom hemmet har successivt minskats. Medan den här i landet under de första åren av detta århundrade för flertalet arbetargrupper t. ex. för industriarbetarna ofta uppgick till och i många fall översteg 12 timmar per arbetsdag, utgör den numera för sådana arbetare i regel högst 48 timmar per vecka. För kontorsanställda och tjänstemän är den i allmänhet ännu kortare; för tjänstemän i statlig tjänst och i försäkringsbolag är den sålunda i regel bestämd till 42 timmar i veckan. Flertalet av arbetstagarna kan därför numera ägna en avsevärt större del av sin tid åt vila, omvårdnad av hem och familj, studier, nöjen etc. än tidigare. Det finnes emellertid åtskilliga personer, för vilka bundenhet vid förvärvsarbete utom hemmet under hela den normala arbetstiden, även efter det denna undergått en så kraftig begränsning, innebär en belastning, som måste anses alltför krävande. I första hand gäller detta en stor del av de partiellt arbetsföra. Det gäller vidare de personer, vilka jäm- sides med förvärvsarbete ha att utföra ett tid och krafter i hög grad krävande arbete i hemmet, främst då mödrar, som utan hemhjälp ha omvårdnaden om hemmavarande barn, samt studerande, vilka för förvärvsarbete måste offra tid, som eljest kunnat ägnas åt studiearbete eller erforderlig vila. Det gäller säkerligen även för andra kategorier, men de förut nämnda måste anses intaga en särställning i nu berörda hänseende. I mycket stor utsträckning nödgas personer tillhörande dessa kategorier avstå från att taga förvärvsarbete utom hemmet eller lämna sådant arbete, som de tidigare utövat, trots det inkomstbortfall detta medför. I andra fall lyckas de behålla en del av arbetsinkomsten genom att åtaga sig mindre tidskrävande förvärvsarbete, varom närmare i det följande. Andra åter se sig av ekonomiska skäl nödsakade att fortsätta med förvärvsarbetet på heltid, trots att deras krafter därigenom tagas i anspråk över hövan. Ofta blir följden även att hemmets skötsel resp. studierna försummas, vilket innebär en dålig kompromiss såväl ur den enskildes som ur samhällets synpunkter. Likaledes blir prestationen i förvärvsarbetet ofta lidande på en sådan lösning.

Här har antytts något om möjligheten för den, som av någon orsak är förhindrad att åtaga sig heltidsarbete utom hemmet, att för vinnande av en låt vara begränsad arbetsinkomst åtaga sig sådant förvärvsarbete, som

tager mindre del av den arbetandes tid i anspråk än vad som anses som full arbetstid. Städningsarbete, eldare- och portvaktssysslor, tidningsutbärning, försäljning och demonstration av varor i hemmen, försäkringsombudsverksamhet samt vissa enklare sysslor, såsom vaktjänst och biljettförsäljning, i samband med teater-, biograf- och liknade föreställningar, utgöra exempel på sådan förvärvsverksamhet. För landsbygdens del må nämnas mjölkning eller annat lantbruksarbete — i regel den enda möjlighet till direkt inkomstbringande arbete, som står lantarbetarhustrurna till buds. Åtskilliga av dessa arbeten äro till sin art sådana, att de som regel icke taga mer än en relativt begränsad del av arbetstagarens dag i anspråk. Tidningsutbärning exempelvis måste i allmänhet börja tidigt på morgonen och vara avslutad vid 9-tiden på förmiddagen. Andra kunna utföras under hela dagen, men arbetstagaren disponerar själv över sin arbetstid. Detsamma gäller i regel beträffande förvärvsarbete i hemmet, exempelvis i form av hantverk, maskinskrivnings-, bokförings- och översättningsarbete. Arbete av nu angiven art benämnes i det följande *korttidsarbete*.

I andra fall åtager sig vederbörande ett förvärvsarbete, som per dag är av lika lång varaktighet som full arbetsdag men som avbrytes av oregelbundet återkommande, ej för kortvariga perioder utan förvärvsarbete hos samme arbetsgivare. Exempel härför utgör anställning i bank- och affärsverksamhet under vissa tider med forcerat expeditjonsarbete t. ex. vid månads- och kvartalsskiften, deklarationsarbete, realisationsförsäljning, julförsäljning etc. Ofta ha ifrågavarande arbetstagare förbundet sig att inträda i arbetsgivarens tjänst för sådana perioder eller då tillfällig utökning av personalen eljest erfordras samt för vikariat. För dylik anställning brukas ofta benämningen *reservanställning*.

En tredje väg för den, som önskar förvärvsarbete men ej vill eller ser sig i stånd att åtaga sig regelbundet sådant arbete av längre varaktighet per arbetsdag, är att söka arbete av sådan art, att det i allmänhet brukar utföras såsom heltidsarbete, men genom överenskommelse med arbetsgivaren tillförsäkra sig en begränsning av arbetstiden i förhållande till den för ifrågavarande sysselsättning normala arbetstiden per dag, vecka eller annan tidsperiod räknat. I det följande benämnes denna arbetsform *deltidsarbete*.

Med deltidarbete avses sålunda i detta betänkande daglig tjänstgöring, som är kortare än den arbetstid, som normalt åligger personal med liknande arbetsuppgifter hos respektive företag, ävensom annan sådan periodisk tjänstgöring, som är regelbundet återkommande och av sådan beskaffenhet, att inkomsten därav kan beräknas på förhand i lika mån som för personal med normal arbetstid.

Utredningen har ansett erforderligt att söka giva en såvitt möjligt klar definition på vad den avser med deltidarbete. I den allmänna diskussionen och i tidigare litteratur i ämnet har termen tolkats så vidsträckt, att även korttidsarbete innefattats däri. Även termen »korttidsarbete» har använts med vitt skilda betydelse. Bl. a. har därmed åsyftats säsongarbete i allmänhet (se exempelvis tidskriften Fackföreningsrörelsen 1944 nr 50, s. 557 ff.) även-

som en sådan — i regel av order- eller materialbrist föranledd — anordning av industriellt arbete i syfte att undvika entledigande av arbetare, att arbetet inställes kortare eller längre tid, exempelvis 2 dagar i veckan eller visst antal dagar under längre tidsperiod.

Av olika anledningar ha under de senare åren framförts yrkanden om åtgärder för att åtminstone i fråga om statlig tjänst deltidsarbete för vissa kategorier skall kunna bli en oftare tillämpad arbetsform.

Medan en begränsning av arbetstiden beträffande korttidsarbete och reservanställning som regel är betingad av arbetets natur, är deltidsarbete i allmänhet tillkommet i första hand med hänsyn till arbetstagarens intresse, även om det i viss utsträckning förekommer, att deltidsarbete anordnas därför att det för arbetsgivaren i det särskilda fallet visat sig vara fördelaktigast att använda personal med sådan tjänstgöring. Deltidsarbete är dock en relativt sällan förekommande arbetsform i allmän tjänst.

2. Deltidsarbete i statstjänst enligt tidigare bestämmelser samt deltidsarbetsfrågor i riksdagen m. m.

Att en del befattningshavare anställts med kortare tjänstgöringstid än den för befattningshavare inom resp. verk såsom normal fastställda har sedan gammalt förekommit inom statsförvaltningen, särskilt i fråga om vissa kategorier av tjänstemän. För de centrala ämbetsverkens amanuenser har denna anställningsform tidigare t. o. m. varit den oftast förekommande.

Enligt Del 1 av 1902 års löneredgeringskommittés betänkande (jfr även SOU 1931: 12, s. 1—2) utgjorde vid sekelskiftet inom de centrala ämbetsverken och Kungl. Maj:ts kansli antalet avlönade amanuens- och därmed jämförliga biträdesbefattningar 306. För $\frac{2}{3}$ av dessa var den dagliga tjänstgöringen 3 à 4 tim., för omkr. 16 % var den mindre än 3 tim. och för omkr. 18 % mer än 4 tim. Antalet i dessa 306 befattningar anställda tjänstemän utgjorde 233. Förutom dessa tjänstemän med fast arvode funnos 286 tjänstemän, som antingen icke hade något arvode alls eller endast tillfällig ersättning. Dessa senare hade en mycket lösllig ställning; beträffande en del av dem var det t. o. m. enligt lönekommitténs mening ovisst, om de utförde något arbete alls inom verket. Sammanfattningsvis kan alltså sägas, att amanuenspersonalen vid sekelskiftet i regel hade deltidstjänst. Många av dessa amanuenser voro samtidigt anställda i mer än ett verk.

Ännu i 1921 års avlöningsförfattningar betraktades deltidstjänst som en normal anställningsform för amanuenser. I 3 § kungörelsen den 31 dec. 1921 (nr 778, jfr med något ändrad lydelse 1925 nr 356) med avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, stadgades sålunda, att extra ordinarie befattningshavare i regel skulle ha samma tjänstgöringstid som jämförlig ordinarie befattningshavare; dock kunde såsom amanuens eller förste amanuens i extra ordinarie anställning antagas manlig befattningsha-

vare med en tjänstgöringstid för söckendag, motsvarande minst hälften av den som var bestämd för ordinarie tjänsteman.

Av den motivering till dessa bestämmelser, som framlades av allmänna civilförvaltningens lönenämnd i skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 november 1921, framgår, att amanuenserna betraktades som en särskild kategori bland de icke-ordinarie befattningshavarna, vilken visserligen bestred regelbunden tjänstgöring inom respektive verk men av mindre omfattning än som ålåg ordinarie tjänstemän och mot lägre avlöning än som tillkom dessa. Om amanuenserna hette det vidare, att de flesta torde vara anställda i mer än ett verk och inom varje verk uppehålla en tjänstgöring, som till omfattningen icke översteg hälften av vad som ålåg ordinarie tjänsteman.

1928 års lönekommitté införskaffade vissa uppgifter angående den icke-ordinarie personalens anställnings- och avlöningsförhållanden den 1 juli 1930 (SOU 1931: 12, s. 57—58). Enligt dessa uppgifter hade förhållandena vid nämnda tidpunkt ändrat sig så, att två tredjedelar av hela antalet amanuenser då hade full tjänstgöring. Utvecklingen hade alltså gått i riktning mot allt färre deltidstjänster.

I samband med ordnandet av de icke-ordinarie tjänstemännens pensionsförhållanden upptogs även amanuensernas tjänstgöringstid till behandling. I prop. 222 till 1934 års riksdag med förslag till civilt tjänstepensionsreglemente framhöll föredragande departementschefen (s. 66), att det understundom förekom, att amanuens med heltidstjänstgöring i ett verk anställdes som amanuens med halvtidstjänstgöring i ett annat verk. Detta kunde medföra en ackumulering av pensionsförmåner, som icke borde få förekomma. Regulativet häremot borde dock icke sökas i pensioneringsbestämmelserna utan i föreskrifter om anställningsformer och avlöningsförhållanden. I dylika fall borde befattningshavaren i det verk, där han ansågs skola vara halvtidstjänstgörande, icke anställas som extra ordinarie tjänsteman.

Enligt det betänkande med förslag till avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare, som avgavs av 1934 års avlöningsrevision för icke-ordinarie personal (SOU 1934: 42), hade år 1934 vid de centrala ämbetsverken endast ett 20-tal amanuenser med anställning i mer än ett verk en sammanlagd daglig arbetstid, som översteg den för ordinarie tjänstemän fastställda. För att i dylika fall de av departementschefen berörda konsekvenserna med avseende på pensionsrätten skulle förhindras, föreslog avlöningsrevisionen en generell föreskrift, att anställning som extra ordinarie tjänsteman med avkortad tjänstgöring skulle begränsas till att avse en daglig tjänstgöringstid motsvarande hälften av den vid verket som normal fastställda. Möjligheten att inneha extra ordinarie anställning med avkortad daglig tjänstgöringstid borde för övrigt enligt avlöningsrevisionens uppfattning stå öppen även för andra tjänstemän än amanuenser.

I enlighet med ovannämnda förslag erhöll 3 § kungörelsen den 15 juni 1935 (nr 397) med avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare vid nyreglerade verk inom allmänna civilförvaltningen en sådan lydelse, att i extra ordinarie befattning undantagsvis skulle kunna anställas

befattningshavare med en daglig tjänstgöringstid, motsvarande hälften av den för ordinarie tjänsteman fastställda. Motsvarande stadgande återfinnes även i 4 § 4 mom. civila icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939 (nr 273).

Deltidstjänstens tidigare vanliga förekomst såsom anställningsform för amanuenspersonal medförde, att amanuenserna genom deltidstjänstgöring i flera verk fingo tillfälle att pröva sin fallenhet för de inom resp. verk förekommande arbetsuppgifterna samt kunde bevaka möjligheter till fastare anställning och snabbare befordran i flera verk. På enahanda sätt fingo verken ett större antal aspiranter att välja mellan än om endast heltidstjänstgöring förekommit för amanuenspersonalen. En ytterligare fördel ur ämbetsverkens synpunkt låg däri, att deltidssamanuenserna ofta fingo en vidgad kännedom om arbetsuppgifter och arbetsformer inom den centrala statsförvaltningen. Systemet ansågs emellertid också innebära vissa nackdelar, främst svårigheten att till befattningshavare, som därför endast kunde förfoga över viss del av sin dagliga tjänstgöring anförtro arbetsuppgifter, som borde lösas snabbt eller påfordrade kontinuerliga tillfällen till kontakt med andra tjänstemän. Numera utgör deltidсанställning, även när det gäller amanuenspersonal, endast i mycket få fall formen för anställning i statstjänst. (Närmare uppgifter om den nuvarande förekomsten av deltidstjänst i statstjänst lämnas i ett annat avsnitt av detta betänkande.)

Deltidstjänstfrågan har sedermera upptagits från helt andra synpunkter och fått en helt annan räckvidd, i det den kommit att beröra de anställda i allmänhet. Under en följd av år inriktades emellertid intresset uteslutande på anordnande av deltidstjänst för gifta kvinnor, och frågan om deltidsarbete anknöts till diskussionen om gift kvinnas rätt till förvärvsarbete.

Sedan 1921 års riksdag slutligt antagit vissa av 1920 års riksdag som vilande antagna grundlagsändringar, varigenom hindren för kvinnas tillträde till vissa fullmaktstjänster undanröjdes, beslöt 1923 års riksdag för sin del antaga den s. k. behörighetslagen, vilken utfärdades av Kungl. Maj:t den 22 juni 1923 (nr 249). I denna lag stadgades, att i fråga om behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag kvinna med vissa i lagen stadgade undantag skulle vara likställd med man; i fråga om prästerlig och annan kyrklig tjänst gällde likväl vad därom särskilt stadgats.¹

Sedan dåvarande avlönings- och pensionsförfattningar efter beslut av 1925 års riksdag erhållit i vissa delar ändrad lydelse från den 1 juli 1925 beslöts, att behörighetslagen skulle träda i kraft samma dag.

¹ 1923 års behörighetslag har nu ersatts av en lag den 15 juni 1945 (nr 423) om kvinnas behörighet att innehava statstjänst eller annat allmänt uppdrag, varigenom den tidigare behörighetslagens undantagsbestämmelser upphävts. Dock kvarstår bestämmelsen att angående kvinnas behörighet att innehava prästerlig eller annan kyrklig tjänst gäller vad därom särskilt stadgas. Genom en likaledes den 15 juni 1945 utfärdad kungörelse (nr 424) har Kungl. Maj:t funnit gott förordna, att statsmyndighet icke utan Kungl. Maj:ts medgivande äger förbehålla viss statstjänst eller annat allmänt uppdrag för endast män eller endast kvinnor.

Ändringarna i avlöningsreglementena inneburo bl. a., att manliga och kvinnliga befattningshavare vid nyreglerade verk skulle uppbära lön enligt en för män och kvinnor gemensam löneplan, varvid likväl en del undantagsbestämmelser för kvinnorna infördes i reglementet. En av dessa särbestämmelser hade direkt sammanhang med frågan om förekomsten av deltidarbete i stats-tjänst. I 4 § avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila förvaltningen stadgades nämligen i dess nya lydelse (1925 nr 270):

»Kvinnlig innehavare av ordinarie befattning vare, därest hon har vårdnad om barn under 15 år, skyldig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter i fråga om fullständig eller partiell tjänstledighet, som vederbörande myndighet eller, där denna saknar behörighet att meddela tjänstledigheten, Kungl. Maj:t med hänsyn till befattningens behöriga upprätthållande finner nödigt meddela.»

Motsvarande föreskrift infördes även såsom 4 § i avlöningsreglementena den 19 juni 1919 (nr 343, jfr 1925 nr 213) för tjänstemän vid kommunikationsverken, den 9 juni 1922 (nr 379, jfr 1925 nr 244) för befattningshavare vid lots- och fyrstaten, den 21 maj 1926 (nr 177) för förste provinsialläkare och provinsialläkare samt den 15 juni 1934 (nr 303) för tjänstemän vid domänverket.

1928 års lönekommitté upptog en bestämmelse med samma sakinhåll men något ändrad lydelse i 17 § 2 mom. i sitt förslag till avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän tillhörande den civila statsförvaltningen. Häremot anförde 18 av de såsom tillfälliga ledamöter förordnade personalrepresentanterna avvikande mening med följande uttalande (SOU 1930: 17, s. 331):

»Det stadgande, som ger ämbetsverk rätt att från tjänsten helt eller delvis avstånga kvinnlig tjänsteman, som har vård om barn under 15 år, anse vi böra utgå. Över tillämpningen av denna bestämmelse kan lätt komma att vila ett drag av godtycklighet, som bör undvikas. En utsträckning av den meddelade befogenheten jämväl till att avse andra tjänstemäns enskilda angelägenheter kan komma att undergräva tjänstemännens självständiga ställning.»

Lönekommitténs betänkande lades icke till grund för någon proposition.

Befolkningskommissionen anmärkte sedermera mot samma paragraf ehuru från helt andra utgångspunkter. Kommissionen upptog frågan huruvida staten som arbetsgivare följde sådana grundsatser, som kunde anses stå i överensstämmelse med de befolkningspolitiska och familjesociala strävanden, som kommissionen hade att tillvarata. I detta syfte verkställde kommissionen under senare hälften av år 1935 en översyn av de författningsbestämmelser, vilka inom statstjänsten reglerade kvinnornas — och särskilt de gifta kvinnornas — anställnings- och avlöningsförhållanden.

Resultatet av denna sin undersökning framlade kommissionen i ett till statsrådet och chefen för socialdepartementet den 15 november 1935 avgivet utlåtande rörande ändring i vissa delar av då gällande bestämmelser i fråga om anställnings- och avlöningsförhållanden för kvinnliga befattningshavare

i offentlig tjänst. Kommissionen föreslog därvid bl. a., att nyssnämnda 4 § skulle utgå ur avlöningsreglementena.

Befolkningskommissionens förslag föranledde proposition till 1936 års riksdag angående vissa ändringar i gällande avlöningsreglementen för nyreglerade verk (nr 174). I denna proposition framhölls, att, även om själva principen om likställighet vid denna tid vunnit statsmakternas godkännande, vissa stadganden dock kvarstode i avlöningsförfattningarna, som speciellt toge sikte på gifta kvinnor, och vilka varit avsedda att giva staten som arbetsgivare ett medel till minskning av de olägenheter ur tjänstesynpunkt, som anställning av gift kvinna befarats kunna medföra. Hit hörde bestämmelsen om skyldighet för kvinnlig befattningshavare med vårdnad om barn under 15 år att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter i fråga om fullständig eller partiell tjänstledighet, som vederbörande myndighet kunde finna nödigt meddela. Det erinrades om att redan i 1925 års statsverksproposition, då förslag framlades om att införa ifrågavarande föreskrift i avlöningsreglementet, hade framhållits, att detta stadgande icke finge anses giva vederbörande befattningshavare någon rätt att erhålla tjänstledighet, därest den i stadgandet givna förutsättningen vore för handen, utan att detsamma borde handhas uteslutande med hänsyn till och i sträng överensstämmelse med vad statens egna intressen krävde. Departementschefen yttrade i 1936 års proposition vidare: »Stadgandets upphävande bör alltså icke, såvitt jag kan finna, medföra någon minskning i myndigheternas befogenhet att medgiva ledighet åt kvinnlig befattningshavare, som för fullgörande av vårdnadsplikten finner sig vara i behov därav, eller i vederbörande befattningshavares möjlighet att erhålla avkortning i tjänstgöringstiden. Lika med befolkningskommissionen utgår jag i stället från att myndigheterna, därest ifrågavarande bestämmelse borttages, icke skola intaga en annan och strängare hållning än hittills vid prövning av sådana ansökningar från kvinnliga befattningshavare, som avse ledighet för fullgörande av vårdnadsplikt gentemot minderårigt barn. — — — Enligt min mening bör — — — ifrågavarande spörsmål icke av staten ensidigt betraktas ur tjänstenyttans synpunkt, utan hänsyn måste också tagas till nuvarande befolkningspolitiska och familjesociala strävanden — — —.

Jag anser mig alltså böra tillstyrka, att förevarande mot de kvinnliga befattningshavarna riktade undantagsstadgande nu utgår ur ifrågavarande avlöningsreglementen.»

Riksdagen beslöt i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag. Under hänvisning till detta riksdagsbeslut upptog 1936 års lönekommitté icke stadgandet i sitt förslag till civilt avlöningsreglemente (SOU 1937: 48), och nu gällande avlöningsreglementen innehålla icke några undantagsbestämmelser för kvinnor med vårdnadsplikt.

Tid efter annan ha emellertid även i vidare sammanhang i riksdagen väckts förslag om begränsning av den gifta kvinnans rätt att innehava statstjänst.

Redan innan behörighetslagen hunnit träda i kraft började en viss reaktion göra sig gällande inom riksdagen mot de likställighetsprinciper, som införts

genom antagandet av denna lag. Sålunda väcktes vid 1925 års riksdag motion av herr Elof Lindberg (II: 229), vari begärdes utredning »huruvida och i vad mån en begränsning av gift kvinnas rätt att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag må, för tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors berättigade anspråk på arbetsutkomst, kunna äga rum». Motionären utgick från frågan om försörjningsplikten och ansåg, att den gifta kvinnan borde avgå ur statstjänst utom i de undantagsfall, då hon var familjeförsörjare. Motionen vann varken utskottets eller riksdagens gillande.

Vid 1926 års riksdag återkom samme motionär med samma yrkande (II: 26). I motiveringen hade emellertid ett par nya synpunkter tillkommit, som böra beaktas i detta sammanhang. Motionären hänvisade till den av föregående års riksdag beslutade undantagsbestämmelsen i avlöningsreglementet för kvinna, som hade vårdnad om barn under 15 år, och tillade:

»Ytterligare ber jag att få påpeka, att man i Danmark i den 1919 antagna lagen om statens tjänstemän infört en bestämmelse, som möjliggör för gifta kvinnor att frivilligt avstå från viss del av tjänstgöring och avlöningsförmåner. Det föreskrives sålunda, att gifta kvinnliga tjänsteinnehavare kunna få den dem påvilande tjänstprestationen nedsatt till två tredjedelar eller hälften mot rätt att uppbära endast två tredjedelar eller hälften av lönen. Sådan nedsättning av tjänstetiden kan ske antingen för alltid eller för begränsad tid, dock icke under ett år. Återupptagande av full tjänst kan blott ske, då det passar med tjänsteförhållandena.»

Här har man alltså en första antydning i en riksdagsmotion till förslag om deltidstjänst för gifta kvinnor i statstjänst, ett alternativ till det i föregående års riksdagsmotion framlagda förslaget, som synes ha avsett helt avstående från statstjänsten.

Såväl denna motion som en motion i samma syfte av herr Viktor Öhman (II: 201) avstyrktes av vederbörande utskott som dels tog avstånd från förslaget att vid befordran förutom till förtjänst och skicklighet hänsyn även skulle tagas till vederbörandes behov av den inkomst, som medföljer en tjänst, dels framhöll, att frågan om gifta kvinnors anställning utanför hemmet vore aktuell icke blott i fråga om statstjänst utan även på det privata området. I en reservation till utskottsutlåtandet av herr Ahl föreslogs, att i stället för förbud för gift kvinna att inneha statstjänst sådan kvinna borde beredas möjlighet att frivilligt avgå med rätt att återinträda i samma eller annan tjänst efter behovsprövning. — Varken motionerna eller reservationen föranledde något positivt beslut av riksdagen.

År 1927 väcktes likaledes två motioner med begäran om utredning i ämnet (II: 256 och II: 262). I den förra (av herrar Viktor Öhman och Karl Magnusson i Skövde) framhölls, att en blivande utredning i första hand borde taga sikte på de i ovannämnda reservation till föregående års utskottsutlåtande framförda synpunkterna. Den andra motionen (av herr Elof Lindberg med instämmande av 8 ledamöter) underströk, att motionären för det dåvarande endast åstundade en undersökning avseende åtgärder, som låge inom ramen för gällande behörighetslag.

Vid behandlingen av dessa båda motioner lät vederbörande riksdagsutskott göra en rundfråga till de statliga verk, som sysselsatte det största antalet kvinnor. En utförlig redogörelse för resultaten av denna utredning ingår förutom i utskottsutlåtandet (andra kammarens femte tillfälliga utskott nr 4) även i kvinnoarbetskommitténs betänkande (SOU 1938: 47), s. 11—13. Av utredningen drog utskottet följande slutsatser:

»att någon större tillströmning av gifta kvinnliga sökande till statstjänster ej förmärkts, sedan behörighetslagen trädde i kraft;

att vissa svårigheter kunna befaras vid eventuellt beredande av plats åt änka eller frånskild kvinna, som tidigare vid giftermål avgått ur tjänst;

samt att antalet gifta kvinnor — särskilt sådana som äro gifta med statstjänstemän — icke är så stort som i allmänhet antages.»

Utskottet avstyrkte följaktligen motionerna, och riksdagen beslöt i enlighet därmed.

Nästa gång frågan kom under mera ingående riksdagsbehandling var år 1931, då herr Lundquist i Rotebro med instämmande av 16 andra kammarledamöter i motion (II: 51) föreslog utredning om åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga befattningshavare i statstjänst till *frivillig* avgång vid giftermål. Såsom sådana åtgärder nämndes en gratifikation på omkring en årslöns storlek, varjämte ifrågasattes att tillerkänna den avgående ersättning för erlagda avgifter för egen pensionering och familjepension samt visst företräde vid tillfällig tjänstgöring i det verk, hon tillhört.

Andra kammarens första tillfälliga utskott inhämtade yttranden över motionen från vissa statens verk och vissa sammanslutningar. De inhämtade yttrandena refereras utförligt, förutom i utskottsutlåtandet, i Kvinnoarbetskommitténs betänkande (SOU 1938: 47) s. 15—18.

Utskottet avstyrkte motionen, som också avslogs av riksdagen. Andra kammaren biföll visserligen ett under debatten framkommet yrkande om utredning rörande åtgärder, som syftade till en minskning på frivillighetens väg av antalet gifta kvinnor i statstjänst. Då emellertid första kammaren icke biträdde beslutet därom, förföll frågan.

Vid 1934 års riksdag väcktes ett stort antal motioner med hemställan om utredning i hithörande frågor. I detta sammanhang intresserar särskilt en motion av herr Weijne med instämmande av 4 ledamöter (II: 146) med anhållan om utredning »angående möjlighet att bereda unga arbetslösa anställning genom att lämna rätt åt i statlig eller eljest allmän tjänst anställda befattningshavare, särskilt gifta kvinnor, att få sin tjänstgöringsskyldighet minskad t. ex. till hälften med motsvarande avdrag å avlöningsförmåner».

Motionären anförde i sin motivering bl. a., att om tjänstgöringstiden per vecka eller månad för i statstjänst anställd gift kvinna inskränktes, exempelvis genom anordnande av halvtidstjänster, skulle arbete i viss utsträckning kunna beredas arbetslös ungdom. Samtidigt skulle den delvis permitterade kvinnan likväl behålla den ekonomiska säkerhet, som tjänsten gäve, och hon skulle därtill icke tappa kontakten med sitt förvärvsarbete. Ur social synpunkt skulle en sådan anordning medföra obestridliga fördelar. Det bleve

möjligt för hustrun att under den tid, då barnen voro små och krävde mer omvårdnad, få ägna sig åt hemmet och familjen i större utsträckning. Hemmets och samhällets intressen skulle på denna punkt mötas.

Motionären sade sig förutsätta, att inskränkningen i tjänstgöringstiden skulle bero på vederbörande tjänsteinnehavares egen önskan. Den skulle alltså vara *frivillig*. Av framför allt principiella skäl borde rätten till dylik nedsättning av arbetstiden även ges åt andra befattningshavare, d. v. s. män och ogifta kvinnor. I praktiken skulle det dock förmodligen bli de gifta kvinnorna, som mest använde sig av den givna möjligheten.

Systemet borde icke bindas vid halv tjänstgöring. Man kunde tänka sig såväl en ännu starkare minskning som också en mindre nedsättning i tjänstgöringstiden. Lönen borde utgå i proportion till arbetstiden. Frågorna om pensionering och uppflyttning i högre lönegrad vid den minskade tjänstgöringsskyldigheten borde liksom spörsmålet i sin helhet göras till föremål för närmare utredning.

Denna motion innehöll alltså ett direkt förslag till utredning om deltidarbete i allmän tjänst. Jämte ett antal andra motioner, som bl. a. med hänsyn till ungdomsarbetslösheten påyrkade utredning angående gifta kvinnors anställning i allmän tjänst m. m., blev den remitterad till andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, och första kammarens första tillfälliga utskott fick likaledes ett antal motioner i hithörande frågor till behandling. Båda utskotten tillstyrkte utredningsyrkandena, och riksdagen beslöt i enlighet därmed anhålla om »utredning rörande möjligheterna att genom en ändamålsenligare fördelning av arbetstillfällena motverka den rådande arbetslösheten». Med anledning av riksdagens hemställan tillkallade finansministern den 27 juli 1935 den s. k. kvinnoarbetskommittén, som fick i uppdrag att verkställa utredning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete jämte därmed sammanhängande spörsmål.

Kvinnoarbeitskommittén, vars betänkande (SOU 1938: 47) redan omnämnts i det föregående, anordnade under utredningsarbetets gång konferenser, till vilka representanter för såväl arbetsgivare som anställda inbjödos. Bl. a. berördes därvid spörsmålen om deltids- och reservarbete. I betänkandet säges härom (s. 317):

»Frågan om *halvtids-* eller *deltidsarbete* väckte vid samtliga konferenser en livlig diskussion. Det har visat sig omöjligt att i debatten om lämpliga åtgärder upprätthålla en särskilnad mellan de olika former, som ett deltidarbete skulle kunna antaga. De sakkunniga önska för egen del såsom *deltidsarbete* beteckna en anställning för kortare tid men ett arbete, som dock regelbundet återkommer samt genom vilket arbetstagaren erhåller en approximativt förutbestämbar inkomst. Detta deltidarbete kan därför vara såväl den regelrätta halvtidstjänsten som en regelbunden tjänstgöring vid vecko- eller månadsskiftena. Å andra sidan måste såsom *reservanställning* klassificeras det arbete, som är till sin omfattning ovisst och där även den inkomst, som kan påräknas, icke låter sig i förväg bestämmas. Till reservtjänstgöring äro sålunda att hänföra vikariat av olika slag.»

De sakkunniga sade sig för sin del ha funnit, att i vissa arbetsgrenar inom det *privata* näringslivet en viss klyvning av tjänstgöringen på kortare pass i och för sig väl skulle kunna ordnas och likaså att man på vissa arbetsområden skulle vara betydligt mer betjänt av ett större antal korttidstjänstgörande än av ett mindre antal heltidsanställda. Man borde även ha rätt att förvänta, att ett synnerligen gott arbete skulle presteras under korttidstjänstgöring och att detta alldeles särskilt skulle gälla gifta kvinnor, som i detta arbete kunde finna en välkommen omväxling utan att dock tjänstetiden utsträcktes så långt, att oron för hemmet toge överhand över arbetsglädjen. De sakkunniga ansågo därför att många praktiska, ekonomiska och personliga vinster för de gifta kvinnorna vore att påräkna, om deltidarbete i större utsträckning vore tillgängligt.

Emellertid måste de sakkunniga inse, att möjligheterna att i fastare former organisera sådant deltidarbete vore relativt små. Avvägningen av arbetsmöjligheterna för mindre kvalificerad och för deltidarbetande arbetskraft komme att kräva ett vidlyftigt utredningsarbete från arbetar- och arbetsgivarorganisationernas egen sida. Olika avtalsbestämmelser måste göras modifierbara med hänsyn till uppdelningen av arbetstillfällena, och likaså måste även deltidspersonalens arbetsförhållanden regleras genom fasta avtalsbestämmelser.

Deltidsarbetet i *offentlig tjänst* ställde sig delvis olika. Återverkningarna på andra anställdas villkor behövde knappast tagas i betraktande. Den offentliga tjänsten vore icke lika känslig som den öppna arbetsmarknaden för återverkningarna av oregelbundenheter och socialt betingade hänsynstagan- den. I den mån tjänstens art tillåte och tjänstemännen själva så önskade, borde därför korttidstjänstgöringar inom allmän tjänst kunna ordnas. Formella möjligheter härför förelåge redan genom bestämmelserna om ned-sättning av tjänstgöringstid samt partiell ledighet. De sakkunniga önskade framhålla, att, i den mån deltidsbefattningar kunde inrättas eller partiell tjänstledighet beviljas, även de gifta kvinnornas behov i dylikt hänseende borde beaktas. Däremot borde inga bestämmelser tillskapas särskilt för denna kategori befattningshavare, då även av andra anledningar ett legitimt behov av kortare tjänstgöringstid kunde uppstå. Icke heller borde någon press utövas för att förmå de gifta kvinnorna att taga dylik reducerad tjänstgöring. Hela detta problem skulle säkert klarna, om man vände sig att i deltidsanordningarna icke endast uppmärksamma riskerna för den kvinnliga arbetskraften utan även att beakta, hur fördelaktiga de i många fall skulle vara för själva arbetets utförande.

Sammanfattningsvis formulerade de sakkunniga sin ståndpunkt i fråga om deltidarbete på följande sätt: »Möjligheter att erhålla deltidarbete och reservtjänstgöring böra — med utnyttjande inom den offentliga tjänsten av redan givna bestämmelser samt inom det enskilda näringslivet genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter — beredas såväl gifta kvinnor som andra arbetstagare, vilka av godtagbara skäl önska förkortad arbetstid.»

Flera av de motioner vid 1934 års riksdag, vilka föranledde tillsättandet av kvinnoarbetskommittén, hade givit uttryck åt ett restriktivt inriktat tänkande i frågan om kvinnornas rätt till förvärvsarbete, men vid följande års riksdag föreföll inställningen hos flertalet motionärer ha blivit en helt annan. Kvinnoarbetskommittén, som framhållit detta, tillägger: »En markerad omsvängning i uppfattningen hade kommit till stånd. Den kan populärt omskrivas så att vad som då framstod såsom ett samhällsproblem var icke den gifta kvinnans rätt till förvärvsarbete utan den förvärvsarbetande kvinnans rätt till äktenskap och moderskap.»

Denna ändrade inställning torde i främsta rummet vara att tillskriva det stigande intresset för befolkningsfrågan och de uttalanden i debatten där-om, vari hävdades nödvändigheten av att trygga den gifta kvinnans ställning; i viss utsträckning torde också de sjunkande arbetslöshetsciffrorna ha bidragit.

Frågan om deltidarbete togs upp på nytt vid 1942 års riksdag. Då väcktes nämligen likalydande motioner i båda kamrarna (I: 181 av herr Norden-son och II: 238 av herr Håstad och fröken Andersson) med hemställan om »utredning — lämpligen genom 1941 års befolkningsutredning — angående åtgärder för att med hänsyn icke endast till familjesociala utan även befolkningpolitiska synpunkter bereda gifta kvinnor ökade tillfällen till deltidarbete i såväl allmän som enskild tjänst».

I motiveringen framhölls inledningsvis, att de gifta kvinnornas förvärvsarbete enligt folkräkningarnas vittnesbörd tilltagit i omfattning under de senaste decennierna, samt att tillgänglig statistik syntes visa, att barnantalet i äktenskapen vore lägre, ju mera den gifta kvinnans tid toges i anspråk för förvärvsarbete.

Befolkningspolitiska och familjesociala skäl pekade sålunda i den riktningen, att en omläggning av de gifta kvinnornas förvärvsarbete måste anses önskvärd. Å andra sidan hade förvärvslivet behov av även de gifta kvinnornas insatser, försåvitt dessa icke togos i anspråk av hemmen. Det vore även ett samhällsintresse, att den speciella utbildning, begåvning och yrkesskicklighet, som många gifta kvinnor besitta, komme samhället till godo.

Frågan om en lämplig avvägning mellan hemmens och barnens behov av moderns omvårdnad å ena sidan och behovet av även den gifta kvinnans yrkesarbete på grund av såväl samhällsskäl som familjeekonomiska skäl å andra sidan vore sålunda svårlöst och ömtålig. Då under alla förhållanden många gifta kvinnor, som borde och kunde få barn, måste behålla sin anställning, kunde föreningen av dessa skilda uppgifter eventuellt ske med hjälp av *deltidsarbete*.

Efter att ha redogjort för de betänkligheter, som från såväl arbetsgivarnas som de anställdas sida rests mot deltidarbetet, framhöll motionärerna slutligen den stora betydelse en god lösning av detta problem hade, icke endast ur de gifta yrkeskvinnornas synpunkt i och för sig utan även med hänsyn till vårt lands allvarliga befolkningspolitiska läge; det vore därför önskvärt, att frågan bleve utredd i hela sin omfattning. Därvid borde de befolkningspoli-

tiska synpunkterna, från vilka man i tidigare utredningar i huvudsak bortsett, nu beaktas likaväl som de familjesociala och de arbetsmarknadsekonomiska.

Vederbörande utskott inhämtade yttranden över motionen från vissa myndigheter och sammanslutningar; dessa refereras i utskottsutlåtandena (första kammarens andra tillfälliga utskott nr 8 och andra kammarens tredje tillfälliga utskott nr 7). Såväl i dessa yttranden som vid de långvariga och livliga debatterna i kamrarna framfördes en lång rad skiftande synpunkter. Å ena sidan uttalades från flera håll intresse för försöken att åstadkomma ökade tillfällen till deltidsarbete, men å andra sidan framfördes bestämda gensagor mot vissa punkter i det framlagda förslaget.

Sålunda framhölls, att en begränsning av problemet till att gälla enbart gifta kvinnor vore olämplig, och vidare framfördes betänkligheter mot förslaget att förorda deltidsarbete icke blott i allmän utan även i enskild tjänst. Från flera håll framhölls, att det vore risk för att en utredning skulle utgöra inkörsporten till en lagstiftning, som *tvingade* de gifta kvinnorna att övergå från heltids- till deltidsarbete. Slutligen ansåg man på flera håll, att förslaget framförts vid en olämplig tidpunkt, och att man borde ha väntat, tills det blivit mera normala förhållanden på arbetsmarknaden.

Första kammarens andra tillfälliga utskott sade sig anse, att det i motionen väckta spörsmålet förtjänade all uppmärksamhet, och framhöll därvid bl. a., att det vore önskvärt, att en dylik arbetsform för de gifta kvinnornas del kunde vinna tillämpning i såväl allmän som enskild tjänst. Utskottet hade dock icke förbisett, att det i vissa fall kunde komma att stöta på praktiska svårigheter att genomföra en dylik ordning vad beträffar enskild tjänst. Inom den allmänna tjänsten, där arbetsformer och löneförmåner m. m. i stor utsträckning reglerades genom instruktioner och reglementen, syntes däremot förutsättningarna vara större för införande av deltidsarbete.

Utskottet tillstyrkte endast såtillvida bifall till motionen, att det förordade en utredning angående åtgärder för att bereda gifta kvinnor ökade tillfällen till deltidsarbete i allmän tjänst.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskott framhöll, att den med motionen avsedda frågans syfte visserligen syntes värt allt erkännande och att den föreslagna utredningen väl kunnat vara befogad, om därmed kunnat nås *all* arbetskraft, som hade behov av och lämpade sig för deltidsarbete. Med hänsyn till motionens begränsning av spörsmålet till gifta kvinnor, den för en utredning av i motionen angivet slag mindre väl lämpade tidpunkten och hindren för en önskad reglering av arbetsförhållanden vid sidan om statlig verksamhet såg sig utskottet emellertid nödsakat att avstå från påyrkande av några åtgärder i motionens syfte.

Vardera kammaren biföll sitt utskotts hemställan. Då kamrarna alltså stannade i olika beslut, föll frågan.

Vid 1943 års riksdag väcktes åter likalydande motioner i ämnet, denna gång förutom av föregående års motionärer även av herr Ivar Andersson (I: 195 och II: 281). Motionärerna refererade i stort sett sin motivering från

föregående år, men förslaget avvek i ett par viktiga avseenden från 1942 års motion. Först och främst gjorde man i enlighet med första kammarens föregående år uttalade mening den inskränkningen i motionernas räckvidd, att den föreslagna utredningen endast skulle omfatta allmän tjänst. Vidare framhöll man uttryckligen, att man icke avsåg några tvångsåtgärder, utan att den föreslagna arbetsformen måste bygga på frivilliga överenskommelser. Slutligen gjorde man en väsentlig utvidgning: utredningen skulle icke blott avse gifta kvinnor utan även andra kategorier av arbetstagare, som kunde vara i behov av deltidstjänst. Motionärerna ville framhålla, att »frågan om deltidstjänst alltid måste bli mest betydelsefull för de gifta kvinnorna. Emellertid förstå vi väl, att även samma behov i enstaka fall kan uppkomma för såväl män som ogifta kvinnor, antingen i fall av nedsatt arbetsförmåga eller vårdnadsplikt mot anhöriga eller också av önskan att bedriva viss tids studier. Mot en utvidgning av utredningen till att omfatta även andra än gifta kvinnor ha vi alltså intet att invända.» Motionerna utmynnade i en hemställan om utredning »angående åtgärder för införande av deltidstjänst i första hand i det allmännas verk, varvid avseende icke minst måtte fästas vid befolkningspolitiska och familjesociala synpunkter».

Vederbörande riksdagsutskott infortrade även nu yttranden från vissa myndigheter och sammanslutningar, vilka refereras i utlåtandena (första kammarens andra tillfälliga utskott nr 9 och andra kammarens tredje tillfälliga utskott nr 12). Vartdera utskottet tillstyrkte såtillvida bifall till motionen, att det hemställde om en förutsättningslös utredning angående åtgärder för att skapa ökade tillfällen till deltidarbete i allmän tjänst. Riksdagen beslöt i enlighet härmed och avlät den 9 juni 1943 skrivelse med hemställan om en sådan utredning.

3. Utredningens direktiv

I anledning av riksdagens förenämnda framställning (riksdagens skrivelse 1943, nr 297) erhöi chefen för finansdepartementet den 26 maj 1944 Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla högst sju utredningsmän för att inom departementet biträda med utredning ifråga om deltidarbete i allmän tjänst. I departementschefens anförande till statsrådsprotokollet redogjordes för ärendets behandling i riksdagen och för de synpunkter beträffande deltidarbetsfrågan, som därvid framförts. Departementschefen yttrade vidare:

»I vissa avlöningsförfattningar för statlig personal finnas bestämmelser om deltidstjänstgöring, men förutsättningarna för tillämpning av dylik tjänstgöring äro mycket begränsade. Genom vad i ärendet förekommit har enligt min mening ådagalagts behovet av en utredning angående åtgärder för att bereda större tillgång till deltidarbete. Beträffande omfattningen av utredningen vill jag i princip ansluta mig till vad som föreslagits i utskottens av vederbörande kammare godkända utlåtanden. Utredningen bör sålunda inriktas på deltidarbete i allmän tjänst. Såsom vid riksdagsbehandlingen framhållits föreligga beträffande deltidarbete inom enskild verksamhet icke samma förutsättningar att utredningsvägen komma till ett resultat som beträffande deltidarbete inom allmän tjänst. Önskvärt är emellertid, att man

vid prövningen av frågan för den allmänna tjänstens del håller i sikte, att sådana lösningar böra eftersträvas som kunna vinna tillämpning även i det enskilda näringslivet.

Det synes vidare lämpligt, att utredningen får omfatta deltidarbete icke blott för gifta kvinnor utan överhuvud för de olika kategorier arbetstagare, som må vara i behov av och lämpligen kunna användas för dylikt arbete. Utanför området för utredningen böra emellertid falla de problem rörande partiellt arbetsföra, som äro föremål för utredning genom en särskild kommitté, tillsatt med stöd av Kungl. Maj:ts beslut den 15 oktober 1943. Med denna kommitté bör samråd äga rum i spörsmål, där beröringspunkter mellan utredningarna finnas.

I utredningen bör ingå en inventering av de olika förvaltningsområden, där deltidarbete lämpligen kan komma i fråga. Med ledning av därvid erhållet material böra övervägas de åtgärder, som böra vidtagas för att möjliggöra en övergång i önskvärd utsträckning till den ifrågavarande arbetsformen. Särskild uppmärksamhet kräva frågorna om avlönings-, pensions- och befordringsförhållanden. En närmare reglering av dessa frågor kan och bör i första hand ske inom statstjänsten och de icke-statliga förvaltningsgrenar — främst det statsunderstödda undervisningsväsendet — inom vilka anställningsförhållandena äro underkastade statsmakternas bestämmande. Beträffande övriga grenar av offentlig verksamhet, där anställningsförhållandena äro växlande, böra allmänna riktlinjer för en reglering av motsvarande frågor så långt möjligt är uppdragas.

I enlighet med vad riksdagens vederbörande utskott i anslutning till motionerna och vissa yttranden uttalat synes man böra utgå ifrån att anlitandet av deltidstjänst skall bero på överenskommelse mellan vederbörande parter och sålunda utgöra en frivillig arbetsform.»

4. Deltidsarbetets nuvarande användning i statstjänst och därmed sammanhängande förhållanden¹

Under våren 1945 sände utredningen till de statliga myndigheter, vilka ha att avgiva riksdagspetita (med nedan angivna undantag) en cirkulärskrivelse med anhållan om uppgifter om förekomsten av deltidarbete och därmed sammanhängande förhållanden samt möjligheten och lämpligheten av att i ökad omfattning använda deltidstjänstgörande personal. Utredningen anhöll därvid att i svaren uppgifter måtte lämnas såväl för den egna förvaltningen som för underställda organ. — Från undersökningen undantogs den egentliga krisförvaltningen. Vidare undantogs militär personal — man ansåg sig kunna utgå ifrån att deltidstjänst icke kunde ifrågakomma för sådan personal — samt städningpersonal; städningpersonalen är redan nu i regel deltidstjänst, med i genomsnitt 3 à 4 arbetstimmar per dag.

Svar på utredningens skrivelse har inkommit från så gott som alla tillfrågade myndigheter. Undersökningen har därigenom kommit att omfatta 212 180 personer — statliga anställningshavare samt kommunalt anställda lärare med statligt reglerade löneförmåner — eller 97 % av det antal an-

¹ Sammanställningen av de uppgifter från statliga myndigheter, vilka utgöra underlag för denna redogörelse, har omhänderhaft av förste amanuensen hos riksräkenskapsverket Anna-Lisa Agnell, vilken även tagit del i redogörelsens utformning.

Huvudtitel/myndighet	Antal myndigheter	Hela antalet anställda	Därav deltid- arbetande	Huvudtitel/myndighet	Antal myndigheter	Hela antalet anställda	Därav deltid- arbetande
<i>Andra huvudtiteln.</i>				Byggnadsstyrelsen och länsarkitektsorganisationen	1	731	2
Hovrätterna	4	296	—	Övriga	7	112	2
Domsagorna och vattendomstolarna	116	792	1	Summa	9	13 369	6
Fångvårdsanstalterna och fångvårdsstyrelserna	35	1 193	7	<i>Sjunde huvudtiteln.</i>			
Övriga	5	243	5	Tullverket	1	3 780	2
Summa	160	2 524	13	Statistiska centralbyrån	1	177	5
<i>Tredje huvudtiteln.</i>				Riksräkenskapsverket	1	139	1
Utrikesdepartementet	1	676	1	Övriga	14	627	31
<i>Fjärde huvudtiteln.</i>				Summa	17	4 723	39
Arméförvaltningen	1	1 528	8	<i>Åttonde huvudtiteln.</i>			
Fortifikationsförvaltningen	1	451	11	Domkapitlet	13	109	3
Civiltförvaltningen	1	359	8	Karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet	2	1 600	8
Marinförvaltningen	1	388	6	Skolöverstyrelsen	1	110	1
Flygförvaltningen	1	1 671	2	Övriga	23	463	52
Krigsmaterielverket	1	1 058	1	Summa	39	2 282	64
Försvarets fabriksverk	1	5 105	18	<i>Nionde huvudtiteln.</i>			
Försvarsstaben och centr. värnpliktsbyrån	1	262	—	Lantbruksstyrelsen	1	173	—
Övriga	17	201	3	Centrala frökontrollanstalten	1	226	—
Summa	25	11 023	57	Övriga	19	992	17
<i>Femte huvudtiteln.</i>				Summa	21	1 391	17
Socialstyrelsen	1	341	7	<i>Tionde huvudtiteln.</i>			
Statens arbetsmarknadskommision och länsarbetsnämnderna	26	3 980	233	Lotsverket	1	1 121	—
Riksförsäkringsanstalten	1	590	5	Övriga	11	878	11
Pensionsstyrelsen	1	364	5	Summa	12	1 999	11
Medicinalstyrelsen	1	150	15	<i>Elfte huvudtiteln.</i>			
Statens byggnadslånebyrå	1	117	10	Tolfta huvudtiteln.	1	24	1
Statliga sinnessjukhusen	24	8 031	16	<i>Fjortonde huvudtiteln.</i>			
Överståthållarämbetet och länsstyrelserna	25	1 893	1	Riksbanken	1	613	6
Övriga	36	1 259	72	Övriga	4	476	—
Summa	116	16 725	364	Summa	5	1 089	6
<i>Sjätte huvudtiteln.</i>				<i>Affärsverken.</i>			
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m.	1	12 526	2	Postverket ¹	1	22 611	—
				Telegrafverket	1	22 790	23
				Statens järnvägar ²	1	49 292	—
				Vattenfallsverket	1	4 683	4
				Domänverket	1	21 108	—
				Reproduktionsanstalten	1	125	2
				Summa	6	120 609	27
				Totalsumma	414	176 532	612

¹ Bortsett från post- och brevbärrbiträden.

² Bortsett från väg- och platsvakter och postbiträden.

ställda, som efter ovan gjorda inskränkningar avsetts skola ingå i undersökningen. Sistnämnda beräkning ävensom de i det följande lämnade sifferuppgifterna om antalet anställda hos olika myndigheter grundas på en inom riksräkenskapsverket upprättad statistik över antalet i statens tjänst anställda vid årsskiftet 1943/1944. Till belysande av de i undersökningen ingående myndigheternas antal och fördelning på olika huvudtitlar, deras hela personalstyrka samt antalet deltidsanställda vid årsskiftet 1943/44 lämnas å s. 22 en sammanställning, däri de större ämbetsverken redovisats var för sig.

Utöver personalen vid de i sammanställningen upptagna 414 myndigheterna med tillhoppa 176 532 anställda ingå i undersökningen lärarpersonalen vid statliga läroanstalter (7 146 personer exklusive timplärare), lärarpersonalen vid kommunala skolor (27 271 personer) samt den till 1 231 personer uppgående personalen på de 420 landsfiskalskontoren. De sifferuppgifter, som lämnas i det följande, avse de i sammanställningen upptagna myndigheterna. Därvid har emellertid de 116 underdomstolarna, vilka utgöra icke mindre än 28 % av antalet myndigheter, med hänsyn till att de ha ett sammanlagt antal anställda, motsvarande allenast 0,45 % av totalantalet anställda, redovisats för sig för varje fråga. Antalet övriga myndigheter utgör sålunda 298.

Skrivelsens text återgives i *Bil. A*. Såsom framgår därav tillfrågades myndigheterna huruvida hos dem funnes arbetsuppgifter, vilka lämpligare kunde fullgöras av deltidstjänstgörande än av heltidstjänstgörande personal; i vilken utsträckning i övrigt funnes arbetsuppgifter, vilkas fullgörande kunde anförtros åt deltidstjänstgörande, samt vilka olägenheter och fördelar ur myndighetens synpunkt som kunde vara förbundna med deltidstjänst. För att ge utredningen möjlighet att bedöma hur stort intresse för deltidstjänst, som kunde föreligga bland personalen, skulle myndigheten, eventuellt i samråd med respektive personalföreningar, uppgiva, om avgång från tjänst under senare år kunde antagas ha föranletts av svårighet att samtidigt med arbetet sköta hem eller bedriva studier; i vilken utsträckning befattningshavare, som avgått ur tjänst, kunnat beräknas ha kvarstått i tjänst, om möjligheter till deltidstjänst funnits, samt huruvida några bland den i tjänst varande personalen givit uttryck för önskan att övergå från heltidstjänstgöring. Dessutom skulle myndigheterna lämna uppgifter om antalet befattningshavare, vilka anställdts för deltidstjänstgöring, och antalet befattningshavare med partiell tjänstledighet samt uppgifter om arbetets art och antalet tjänstgöringstimmar per vecka för dessa befattningshavare. I de fall, då vederbörande befattningshavare förutom den statliga befattningen även innehade annan befattning, skulle detta anges.

Svaren å skrivelsen visade sig i flera avseenden vara bristfälliga. I åtskilliga fall voro sålunda endast någon eller några av frågorna besvarade. Bättre belysning av möjligheterna till anordnande av deltidstjänst skulle ha erhållits, om antalet tjänster, som eventuellt skulle kunna uppehållas av deltidstjänstgörande, angivits i samtliga svarsskrivelser. Som av det följande framgår ha kvantitetsuppgifter lämnats endast i liten utsträckning. För bedö-

mande av personalens önsknings i fråga om deltidstjänstgöring hade det vidare varit värdefullt, om yttranden från personalföreningarna medsånts i större utsträckning än som skett. Att ej utförligare uppgifter om eventuellt behov av deltidsanställda och personalens önsknings i detta avseende lämnats, kan emellertid till en del anses bero på att utredningen ej velat framställa något absolut krav på detaljuppgifter, då den särskilt beträffande de större myndigheterna ansett ett sådant krav kunna medföra, att allt för omfattande arbete måste nedläggas på besvarandet av utredningens skrivelse. En del brister i materialet få dessutom anses bero på att ett stort antal myndigheter helt saknat erfarenhet av deltidstjänstgöring och därför icke vågat göra några bestämda uttalanden om en sådan anordning av arbetet.

I den första frågan i cirkulärskrivelsen efterfrågades, om hos myndigheterna funnes arbetsuppgifter av sådan art, att det med hänsyn till arbets-effekten eller ur annan synpunkt syntes lämpligare att för deras fullgörande anlita personal med deltidstjänst än med heltidstjänst. Om sådana arbetsuppgifter funnes, anhölls om uppgift jämväl över det ungefärliga behovet av personal för dessa arbetsuppgifters fullgörande samt om den ordning för deltidstjänst, som ansåges lämpligast för verket.

Av svaren framgår, att endast 62 myndigheter, däruv 6 av underdomstolarna, ansett arbetsuppgifter av i fråga I avsedd art föreligga inom deras arbetsområden. De arbetsuppgifter, som främst angivits, äro maskinskrivning och andra kontorsgöromål samt vaktmästaregöromål. Endast ett fåtal myndigheter, däribland skyddshemmen, bakteriologiska laboratoriet, sjuksjukhusen, riksarkivet, domkapitlen, patent- och registreringsverket och reservförrådsnämnden, ha angivit antalet befattningar, som lämpligast kunde uppehållas av deltidsanställda. Totala antalet befattningshavare vid dessa myndigheter uppgår till 25 211 och det antal befattningshavare, som anlitas för arbetsuppgifter, vilka enligt myndigheternas åsikt lämpligare fullgöras av personal med deltidsarbete, utgör 196 eller 0,8 % av samtliga anställda vid dessa myndigheter. Flertalet myndigheter ha ansett, att halvtidstjänstgöring skulle vara den lämpligaste formen av deltidstjänstgöring, samt vidare anført, att det på grund av den begränsade tillgången på lokaler, maskiner m. m. vore lämpligast, om tjänstgöringen för deltidsarbetande ordnades så, att dessa tjänstemän fördelades på två lika stora grupper med tjänstgöring under var sin hälft av dagen.

Vidare begärdes i fråga II uppgift om vilka arbetsuppgifter inom de olika verken, som skulle kunna fullgöras på ett fullt tillfredsställande sätt med anlitan av ett större eller mindre antal deltidsanställda, även om en sådan anordning icke skulle innebära någon direkt fördel för verket. Flertalet myndigheter, 73 av underdomstolarna och 228 av de övriga uppgiftslämnande myndigheterna, ha ansett, att sådana arbetsuppgifter finnas inom deras verksamhetsområden. Endast 85 myndigheter (resp. 31 och 54) ha besvarat jämväl denna fråga nekande.

De arbetsuppgifter som främst komma i fråga i detta sammanhang äro maskinskrivning och övriga kontorsgöromål. Dessutom har av vissa myn-

digheter upptagits vaktmästaregöromål, telefonistarbete, statistikarbete, amanuensarbete (utan närmare specifikation), sjuksköterskearbete och ekonomiarbete vid sjukhus och fångvårdsanstalter. Även i detta fall har antalet befattningshavare, som skulle kunna beredas deltidstjänstgöring, endast angivits av ett fåtal myndigheter (exempelvis arméförvaltningen, bakteriologiska laboratoriet, sinnessjukhusen, kammarkollegiet, generaltullstyrelsen och statens provningsanstalt). Totala antalet anställda vid de myndigheter, som lämnat dessa antalsuppgifter, uppgår till 3 546, och det antal befattningshavare, som skulle kunna beredas deltidstjänst, har upptagits till 232 eller 6,5 % av samtliga anställda. Även i detta fall ha myndigheterna i regel ansett, att halvtidstjänstgöring skulle vara den lämpligaste formen för deltidsarbete.

Myndigheternas synpunkter beträffande för- och nackdelar av deltidstjänsts anordnande redovisas i anslutning till en redogörelse för arbetsgivaresynpunkter beträffande deltidsarbete (s. 46 ff.).

Som i det föregående berörts har vid besvarandet av frågorna i vilken utsträckning avgång skett på grund av svårighet att samtidigt med heltidstjänst sköta eget hem eller bedriva studier samt huruvida vederbörande befattningshavare skulle kvarstannat vid verket, om möjlighet till deltidstjänst funnits, endast i liten utsträckning uttalanden från personalföreningarna medsänts. Antalet personalföreningar, som sålunda yttrat sig, uppgår till 20; de svara endast för ett relativt fåtal av de statsanställda, varför de gjorda uttalandena icke få anses representativa för förvaltningen i dess helhet. Vissa personalföreningar (Göteborgs länsstyrelses kvinnliga befattningshavare och avdelningar inom statens sjukhuspersonals förbund) ha bestämt uttalat sig mot deltidstjänstgöring. Ett större antal personalföreningar ha ansett denna tjänstgöringsform fördelaktig eller angivit, att bland medlemmarna finnes intresse för deltidstjänstgöring (personalföreningarna hos arbetsmarknadscommissionen, länsarbetsnämnderna, riksförsäkringsanstalten, länsstyrelserna i Skaraborgs och Kopparbergs län, Hallands samt Göteborgs och Bohus läns landsfiskalskontor, statskontoret, statistiska centralbyrån, karolinska sjukhuset, serafimerlasarettet och Källshagens sjukhus samt patent- och registreringsverket). Som motivering för sitt avstyrkande uttalande ha de förstnämnda föreningarna bl. a. anfört, att införande av deltidstjänstgöring skulle innebära icke endast svårigheter, när det gäller arbetet, utan även utgöra ett hinder för yngre personal att avancera, samt att införande av deltidstjänstgöring skulle försvåra personalrekryteringen. De personalföreningar, som uttalat sig för deltidstjänstgöringen, ha å sin sida betonat, att därest förhållanden beträffande pension och avlöningsvillkor kunde ordnas på ett tillfredsställande sätt, skulle deltidstjänstgöringen medföra fördelar för personalen, speciellt för gifta kvinnor med omvårdnad om minderåriga barn.

3 underdomstolar och 72 andra myndigheter ha angivit, att befattningshavares avgång kunnat antagas bero på svårigheter att samtidigt med heltidstjänst sköta eget hem eller bedriva studier (svar på utredningens fråga

IV). Endast i ett fåtal fall ha dessa myndigheter angivit antalet anställda, som beräknas ha avgått av denna anledning. En viss ojämnhet föreligger i det lämnade materialet, eftersom icke samtliga myndigheter angivit vilken tidsperiod de lämnade uppgifterna avse. De 40 myndigheter, som angivit storleken av avgången, ha en sammanlagd personal av 127 300, och antalet anställda, som beräknas ha avgått av denna anledning, har angivits till 359 eller 0,3 % av totala antalet anställda. Inom generalpoststyrelsens bankavdelning, där antalet kvinnliga tjänstemän vid uppgiftslämnandet var 2 920, anges under tiden $\frac{1}{10}$ 1943— $\frac{31}{3}$ 1945 omkring 130 kvinnliga tjänstemän ha avgått ur tjänst på grund av svårigheter att samtidigt sköta sin tjänst och sitt hem. — Icke mindre än 229 myndigheter (därav 92 underdomstolar och 137 andra myndigheter) ha uppgivit sig icke känna till någon avgång av nu berörda anledningar. Övriga myndigheter ha lämnat frågan obesvarad eller förklarat sig icke kunna giva något generellt uttalande om orsaken till befattningshavares avgång ur deras tjänst.

I ännu färre fall ha myndigheterna förklarat, att det funnits anledning antaga, att avgången personal skulle ha kvarstannat i tjänst, om möjlighet till deltidstjänst funnits (utredningens fråga V). Endast 30 myndigheter (och ingen av underdomstolarna) ha lämnat positivt svar på denna fråga. För de 20 myndigheter, som angivit antalet befattningshavare, som skulle stannat, om deltidstjänst kunnat beredas dem, uppgår sammanlagda antalet till 102. Generalpoststyrelsens bankavdelning har tillfrågat 60 tjänstemän, som avgått från avdelningen av skäl som under punkt IV avses. 42 av dessa ha därvid förklarat, att de, om möjlighet till deltidstjänstgöring funnits, velat kvarstå med sådan tjänstgöring. Helt naturligt har det förelegat stora svårigheter för myndigheterna att besvara förevarande fråga, eftersom man kan förutsätta, att önskemål om deltidstjänstgöring i regel icke framförts vid avgång från tjänst hos sådana myndigheter, där personalen haft kännedom om att möjlighet till deltidstjänst vore utesluten. Att antalet myndigheter, som ansett att skäl ej finnes för antagande att avgångna befattningshavare ej skulle stannat i tjänst, om förkortning i tjänstgöringstiden kunnat beredas dem, uppgår till så hög siffra som 231, får till en del anses bero på ovanberörda förhållanden.

Vidare efterfrågades i rundskrivelsen (fråga VI), huruvida av befattningshavare bland den kvarstående personalen framställts anhållan om eller eljest givits uttryck för önskan att övergå från heltids- till deltidstjänstgöring. Endast 47 myndigheter, 2 av underdomstolarna och 45 av övriga myndigheter, ha uppgivit, att bland personalen finnes önskingar om deltidstjänstgöring. Det är möjligt, att andra uppgifter erhållits till svar på denna fråga, om personalföreningarna tillfrågats mera allmänt.

En sammanfattning av nu berörda frågor och svaren därpå återfinnes i nedan intagna tablå (uppgifterna för underdomstolarna äro icke medtagna i denna tablå).

Frågans innehåll i sammandrag:	Antalet myndigheter som		
	besvarat frågan jakande	besvarat frågan nekande	svarat obestämt eller icke svarat
I. Finnas arbetsuppgifter hos myndigheten, som bäst utföras av deltidsarbetande?.....	56 (18·8 %)	222 (74·5 %)	20 (6·7 %)
II. Finnas arbetsuppgifter hos myndigheten, som lika väl kunna utföras av heltidsarbetande och av deltidsarbetande?.....	228 (76·5 %)	54 (18·1 %)	16 (5·4 %)
III. (Beträffande denna fråga och svaren därpå hänvisas till s. 46 ff.)			
IV. Ha befattningshavare avgått ur tjänst på grund av svårigheter att kombinera heltidsarbete med hemarbete eller studier?.....	72 (24·1 %)	137 (46·0 %)	89 (29·9 %)
V. Har vid avgång ur tjänst framkommit, att vederbörande önskat kvarstå i tjänst med deltidstjänstgöring, om möjlighet därtill funnits? .	30 (10·1 %)	154 (51·7 %)	114 (38·2 %)
VI. Har i tjänst kvarstående personal givit uttryck för önskan att övergå från hel- till deltidstjänstgöring?	45 (15·1 %)	152 (51·0 %)	101 (33·9 %)

Det må erinras om att de i tabblån upptagna siffrorna allenast avse *antalet myndigheter*, och att sålunda ingen hänsyn tagits till antalet befattningshavare. Av de 6 affärsverken med sammanlagt 120 609 anställda ha 4 lämnat jakande svar på fråga I och samtliga 6 å fråga II.

Utredningen vill vidare framhålla, att i åtskilliga fall myndigheter med enahanda organisation och arbetsuppgifter men olika geografiska områden för sin verksamhet haft divergerande uppfattning i avseende å huruvida hos myndigheterna funnes arbetsuppgifter, vilka lämpligare skulle kunna utföras av deltidsarbetande än av heltidsarbetande eller vilka likaväl kunde utföras av heltidsarbetande och av deltidsarbetande. Det bör erinras om att anordningen med deltidstjänstgöring av de flesta myndigheter hittills icke praktiskt tillämpats eller tillämpats i synnerligen ringa omfattning, varför de meningar som uttalats i nu berörda frågor icke alltid kunnat grundas på myndigheternas egna erfarenheter. Av nu berörda skäl kunna icke mera vittgående slutsatser dragas av de fördelningssiffror, som redovisas i förestående tablå.

Myndigheternas uppgifter om förekomsten av deltidsarbetande den 1 februari 1945 redovisas i tabeller på s. 22 och 28. Beträffande dessa tabeller bör observeras, att heltidsanställd personal, som beviljats partiell tjänstledighet på grund av sjukdom eller offentligt uppdrag, icke är medräknad. I förstnämnda tabell redovisas de deltidsanställda och deltidstjänstgörande (med ovan angivna undantag) fördelade på olika myndigheter efter huvudtitel. Tabellen ger vid handen, att antalet deltidsarbetande inom verken är jämförelsevis ringa, 612 personer, ävensom att de flesta ha sin tjänstgöring hos myndigheter under femte huvudtiteln.

Tabell 7. Antal anställda med deltidсанställning eller partiell tjänstgöring samt dessas genomsnittliga tjänstgöringstid i timmar per vecka och avlöningsförmåner.

Avlöning	Antal anställda och dessas sammanlagda tjänstgöring														S:a							
	Maskin-skrivning		Registr. o. diareför.		Statistik, stansning o. dyl.		Telefonist-tjänst		Laborato-riearbete		Bokföring		Arkiv och bibl. arb.			Amanuens-arb., ej närm. ang.		I övrigt		Ej angiven arbets-uppgift		
	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid		Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	Antal	Genom-snittl. tid	
A	2	21	1	21	1	21	1	28	1	28	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	6
	4	21	1	18	1	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
	7	21	1	21	1	21	1	12	1	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
	9	21	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Eo	2	21	3	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
	4	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
	7	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
	10	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	11	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	12	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	13	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	16	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	18	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	20	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	27	20	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ex	2	25	2	21	2	21	1	27	2	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12
	4	21	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	5	21	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	11	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	13	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	15	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	16	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	17	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	18	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	20	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	21	24	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Andra löneplaner ...	1	21	1	21	1	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Arvodister	100-199	20	3	17	3	17	3	17	3	17	3	17	3	17	3	17	3	17	3	17	3	1
	200-299	14	1	24	1	24	1	36	1	36	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12
	300-399	5	1	21	1	21	1	15	1	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	7
	400-499	5	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4
	600-699	5	1	24	1	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4
Ej angivna förmåner	69	20	3	30	9	22	4	24	7	20	2	28	9	20	17	20	197	16	130	12	447	
Summa	112	20	4	29	26	22	9	22	9	20	6	26	19	21	57	20	237	17	193	12	612	

I tabellen på s. 28 ha de deltidstjänstgörande fördelats efter avlöningsförmåner och genomsnittlig tjänstgöringstid per vecka samt arbetsuppgifternas art. Som av tabellen framgår äro icke mindre än 112 av de 479 deltidsanställda, för vilka arbetsuppgifter angivits, sysselsatta främst med maskinskrivning. Vidare finnas 57 deltidsanställda amanuenser, vilkas arbetsuppgifter ej närmare uppgivits. Dessa återfinnas vid ett flertal verk. Till övriga arbetsuppgifter har bland annat förts anställda vid arbetsförmedlingarna uppgående till ett antal av 150; för flertalet av dessa ha avlöningsförmånerna ej angivits och den genomsnittliga arbetstiden uppgår till 3 timmar per dag. Till övriga arbetsuppgifter har dessutom förts personal, anställd för vissa mera speciella göromål, t. ex. laboratorie- och andra tekniska arbeten samt för upphandling. Av tabellen framgår dessutom, att avlöningsförmånerna angivits endast för 165 av de 612 deltidsanställda. Större delen av de anställda, för vilka uppgift om avlöningens storlek lämnats av myndigheterna, återfinnes inom lönelägen understigande eller högst motsvarande lönegrad 7 i civila avlöningsreglementena. Av de deltidsanställda ha icke mindre än 94 angivits samtidigt inneha annan statlig, kommunal eller enskild tjänst.

I förestående redogörelse ha de statliga undervisningsanstalterna ej medtagits. Ej heller har däri tagits med någon redogörelse för den personal med statligt reglerade löneförmåner, som finnes vid kommunala undervisningsanstalter. Vid undervisningsväsendet föreligga särskilda förhållanden, som medfört att deltidstjänstgöring där förekommer i synnerligen stor utsträckning. I skrivelse till skolöverstyrelsen har utredningen anhållit om överstyrelsens yttrande angående förekomsten av deltidarbete samt möjligheten och lämpligheten av att genomföra anordningar för beredande av ytterligare tillfällen till deltidstjänstgöring för lärarpersonal vid statliga och statsunderstödda läroanstalter under överstyrelsens inseende. Med anledning härav har överstyrelsen anfört i huvudsak följande.

Vid de allmänna läroverken, de kommunala flickskolorna och de kommunala mellanskolorna förekommer deltidstjänstgöring för ett flertal kategorier nämligen:

1. ämneslärare, vilka icke kunna erhålla heltidstjänst utan måste nöja sig med timtjänst eller också innehava heltidstjänst men åtnjuta partiell tjänstledighet;
2. lärare i praktiska läroämnen;
3. övningslärare, vilka icke kunna erhålla heltidstjänst på grund av begränsat timental i övningsämnen;
4. biträden med halvtidstjänstgöring å vissa rektorsexpeditioner;
5. vaktmästare;
6. skolsköterskor.

På grund av växlingar i fråga om antalet klass- och undervisningsavdelningar skiftar lärarbehovet vid en skola ganska mycket år från år och svarar i regel icke mot ett visst antal hela lärartjänster. Överstyrelsen tilldelar

därför skolorna erforderligt antal timlärartimmar. Läsåret 1944/45 hade 69 av de 142 allmänna läroverken ett timal, som översteg undervisningsskyldigheten för heltidsanställda lärare med 10 eller flera veckotimmar. Det är emellertid icke alltid lämpligt eller möjligt att förena samtliga överskjutande timlärartimmar till en enda deltidstjänst. Sålunda funnos under nyssnämnda läsår ej mer än 35 deltidstjänstgörande lärare anställda för en tjänstgöring av lägst 10 timmar; i övrigt voro de överskjutande undervisningstimmarerna fördelade på timlärare med mindre tjänstgöring per vecka än 10.

Även heltidsanställda ämneslärare kunna vara deltidstjänstgörande, nämligen om de åtnjuta partiell tjänstledighet. I allmänhet har sådan tjänstledighet motiverats av sjukdom, svag hälsa eller offentligt uppdrag. Under förenämnda läsår voro endast 6 lärare — därav 4 ordinarie och 2 extra ordinarie, samtliga kvinnor — partiellt tjänstlediga för enskilda angelägenheter. En av dessa hade av samma anledning haft partiell tjänstledighet ända sedan 1930. Åtminstone under senare år har dylik fortsatt partiell tjänstledighet regelbundet tillstyrkts av överstyrelsen och beviljats av Kungl. Maj:t.

Med hänsyn till växlingarna i behovet av undervisningstimmar måste möjligheterna att bereda en person stadigvarande deltidсанställning vid en skola för överskjutande timlärartimmar anses mycket begränsade. Permanenta halvtidstjänster skulle däremot kunna organiseras genom uppdelning av heltidstjänster. Överstyrelsen uttalar på denna punkt endast, att en sådan uppdelning i en del fall skulle kunna medföra olägenheter men dock i det stora hela knappast skulle vålla några större administrativa svårigheter och ej heller ur pedagogisk synpunkt möta betänkligheter, såvitt det rörde sig endast om en eller annan ordinarie eller extra ordinarie halvtidstjänst vid en och samma skola.

Vid läroverk med inbyggd praktisk linje torde timtalet i praktiska läroämnen i regel icke vara tillräckligt för en heltidstjänst. Antalet deltidstjänster i praktiska läroämnen (15—24,5 veckotimmar) uppgick läsåret 1944/45 till 11. Tvivelsutan kunna vägande skäl anföras för inrättande av ordinarie och extra ordinarie deltidstjänster enbart i praktiska läroämnen, men enligt överstyrelsens mening borde i så fall tjänsten åtminstone på handelslinjen omfatta samtliga undervisningstimmar i praktiska läroämnen, d. v. s. 22 veckotimmar. En stadigvarande uppdelning av dessa timmar på flera tjänster skulle nämligen ytterligare försvåra lärarrekruteringen till de praktiska linjerna.

Undervisningen i övningsämnen ombesörjes för närvarande i mycket stor utsträckning av deltidсанställda lärare, vilka emellertid kunna vara såväl ordinarie som extra ordinarie och extra. Vid samrealskolorna finnas för närvarande 45 ordinarie lärartjänster i teckning och 33 i gymnastik. Av dessa äro emellertid endast 3 tjänster i teckning och ingen enda i gymnastik förbundna med full tjänstgöring, d. v. s. 30 veckotimmar. Än mindre är antalet ordinarie heltidstjänster i musik och kvinnlig slöjd — i det förra ämnet 3 och i det senare en enda vid samtliga allmänna läroverk. Nya ordinarie deltidstjänster i övningsämnen torde icke komma att inrättas.

Under budgetåret 1944/45 voro å vissa rektorsexpeditioner anställda 21 biträden med halvtidstjänstgöring under cirka 9 månader av budgetåret.

För närvarande finnas vid de allmänna läroverken 6 extra ordinarie vaktmästarebefattningar med halvtidstjänstgöring.

Samma synpunkter på deltidstjänst, som anlagts beträffande nu nämnda skolor, gälla enligt skolöverstyrelsen i stort sett även i fråga om folk- och småskoleseminarier, praktiska mellanskolor och högre folkskolor. Vid seminarierna funnos den 1 febr. 1945 anställda fyra timlärare med lägst 10 veckotimmars undervisningsskyldighet; vid de praktiska mellanskolorna funnos 31 och vid de högre folkskolorna 15 timlärare med så omfattande tjänstgöringsskyldighet.

Vid folkhögskolorna funnos läsåret 1944/45 16 lärare i läroämnena och 39 lärare i övningsämnena med en tjänstgöringsskyldighet av 10—20 veckotimmar.

En fullständig redogörelse för förekomsten av deltidstjänstgöring vid folkskoleväsendet skulle förutsätta, att uppgifter därom införskaffades från de cirka 2 500 skoldistrikten, vilket utredningen icke ansett sig böra påkalla. Skolöverstyrelsen har för folkskoleväsendets del angivit olika allmänna arter och fall av deltidstjänstgöring samt gjort en uppskattning av den ungefärliga omfattning, i vilken sådan tjänstgöring förekommer.

Arten och omfattningen av deltidstjänster inom folkskoleväsendet bestämes i väsentlig grad av där rådande system med s. k. klasslärare. Lärjungarna uppdelas på ett bestämt antal läraravdelningar, där *en* lärare ombesörjer all undervisning. Statsbidraget till undervisningen utgår, med få undantag, endast till heltidsanställda klasslärare. Undantagen beröra framför allt övningsämnena slöjd och hushållsgöromål.

För inrättande av reglerade deltidstjänster vid folkskoleväsendet finnas inga fastställda normer. Där deltidstjänstgöring trots detta på något håll förekommer, är en sådan anordning mera att betrakta som tillfällig och ligande helt utanför det allmänna anställningssystemet.

Vid fortsättningsskolan äro förhållandena annorlunda. Fortsättningsskolan är organiserad som kursundervisning med i regel endast 180 timmar per år för varje fortsättningsskola. I regel uppehålls undervisningen för dessa kurser av folkskollärare eller andra personer som bisyssla.

Timlärartjänster i annat än övningsämnena förekommer endast mycket tillfälligt inom folkskoleväsendet, exempelvis om en överlärare fått sin undervisningsskyldighet nedsatt och samtliga klasslärare, som kunna ifrågakomma, ansett sig förhindrade att åtaga sig överskjutande timmars undervisning som bisyssla. En uppdelning av läraravdelningar på två deltidstjänster skulle i regel icke vålla några större organisatoriska olägenheter. Emellertid finnas enligt skolöverstyrelsens uttalande starka skäl för att klasslärarsystemet bibehållas åtminstone på skolans lägre stadier. Det synes ur olika synpunkter, bl. a. med hänsyn till möjligheten att rekrytera lärarpersonalen, önskvärt att inrättande av deltidstjänster begränsas till fall, då förhållandena lokalt och temporärt kunna motivera desamma. »En modifiering av statsbidragssyste-

met till att kunna omfatta även andra tjänster än klasslärartjänster med full tjänstgöring skulle högst sannolikt komma att medföra inrättandet av ett större antal deltidstjänster än som kan ske med nuvarande statsbidragssystem. Då en sådan modifiering av statsbidragssystemet kan vara påkallad även ur andra synpunkter, synas skäl tala för att den genomföres.»

Slutligen erinrar överstyrelsen om de tjänster inom folkskoleväsendet, som visserligen icke beröra undervisningen men som dock äro nödvändiga för skolans liv, såsom vaktmästartjänster, städersketjänster och tjänster vid skolans barnbespisning. En stor del av dessa tjänster måste under alla förhållanden med hänsyn till sin omfattning bli deltidstjänster. Antalet av dylika tjänster inom folkskoleväsendet torde kunna uppskattas till åtskilliga tusental.

Överstyrelsen för yrkesutbildning, till vilken utredningen hänvänt sig beträffande under dess inseende stående statliga och statsunderstödda läroanstalter, meddelar följande.

Vid tekniska gymnasier och tekniska fackskolor fullgör deltidstjänstgörande lärarpersonal icke mindre än en fjärdedel av hela antalet undervisningstimmar. Emellertid omfatta dessa timpläro- och övningslärartjänster oftast endast ett fåtal veckotimmar. Den 1 februari 1945 hade sålunda av 185 timlärare endast 31 en tjänstgöring av tio veckotimmar eller mera.

Vid handelsgymnasierna jämte Bar-Lockinstitutets handelsgymnasiekurser uppgick lärarpersonalen under läsåret 1944/45 till 164 personer. Av dessa voro endast 38 fast anställda (rektorer, lektorer, ordinarie och extra ordinarie lärare) med heltidstjänst, i medeltal uppgående till cirka 24 veckotimmar. De 126 timpläroarna hade en genomsnittlig undervisningsskyldighet av omkring sju timmar i veckan, och endast 25 av dem voro skyldiga att undervisa tio veckotimmar eller mera.

Vid de centrala verkstadsskolorna förekommer deltidstjänstgöring med tio eller flera undervisningstimmar per vecka i mycket liten omfattning.

Vad beträffar särskilda anstalter för yrkesundervisning äro anställningsförhållandena i nu avsett hänseende högst varierande. Vid grafiska institutet voro sålunda den 1 februari 1945 samtliga lärare deltidsanställda, därvid dock ingen hade en tjänstgöringsskyldighet, överstigande nio timmar i veckan. Vid bergsskolan i Filipstad fanns däremot endast en deltidstjänstgörande lärare, och vid övriga anstalter förekom sammanlagt tre deltidsanställda lärare med mer än nio veckotimmars undervisningsskyldighet.

Vad vidare angår kommunala och statsunderstödda enskilda anstalter för yrkesundervisning med heldagsundervisning, avseende industri, hantverk, handel och husligt arbete, förekommo den 1 februari 1945 deltidstjänstgörande lärare med mer än nio timmars undervisningsskyldighet i veckan vid endast 27 av de 134 skolorna; en stor del av undervisningen bestreds av timlärare med mindre antal veckotimmar.

Den kursverksamhet av olika slag, som i stor utsträckning förekommer vid sist berörda anstalter för yrkesundervisning, är i regel anordnad i form

av aftonundervisning. De därvid sysselsatta lärarna äro huvudsakligen deltidanställda men torde till övervägande del hava en undervisningsskyldighet, understigande tio timmar i veckan.

Överstyrelsen anför vidare, att under yrkesutbildningsverksamhetens snabba utveckling lärarbehovet i mycket stor utsträckning täckts genom anlitande av timlärare. På grund av den långt drivna differentieringen på olika linjer har ofta fordrats specialutbildade lärare, men åt var och en av dem har i allmänhet kunnat beredas endast ett fåtal timmars tjänstgöring per vecka. I den mån klass- och undervisningsavdelningarnas antal öka, kan det bli möjligt att sammanslå mindre omfattande timläartjänster till permanenta deltidstjänster, omfattande 10 veckotimmar eller mera, eller heltidstjänster. En uppdelning av nuvarande ordinarie heltidstjänster på deltidstjänster torde, säger överstyrelsen, i och för sig icke möta några hinder ur vare sig administrativ eller pedagogisk synpunkt. I vissa fall skulle emellertid en sådan uppdelning medföra betydande rekryteringssvårigheter, i varje fall beträffande lärarpersonal för de för den tekniska och merkantila undervisningen centrala ämnena, enär någon möjlighet till komplettering av den genom deltidstjänster förvärvade inkomsten i allmänhet icke torde erbjudas. Inom den husliga utbildningen torde däremot vara särskilt värdefullt, om möjlighet skulle yppa sig till deltidstjänstgöring för lärare i större omfattning än för närvarande. Inom detta område av yrkesutbildningen finnas redan till icke obetydligt antal utbildade lärarinnor, vilka efter ingånget äktenskap nu helt ägna sig åt det egna hemmet men äro intresserade att erhålla deltidsarbete utom hemmet.

I universitetens svarsskrivelser meddelas, att vid universiteten finnas med deltidstjänstgöring anställda amanuenser, bibliotekarier, tekniska biträden samt räknebiträden. Vissa arbetsuppgifter som biblioteks-, laboratorie- och räknearbeten uppgivas lämpligare kunna anförtros åt deltidanställda än åt heltidstjänstgörande. Från flera universitetsinstitutioner, vilkas yttranden bifogats svarsskrivelserna, har angivits, att behov skulle finnas av ytterligare arbetskraft och att detta behov i ett flertal fall skulle kunna fyllas med halvtidsanställda.

Från fackhögskolorna har meddelats, att bibliotekarier, amanuenser, laboratoriebiträden och tekniska biträden i viss utsträckning kunna vara deltidanställda. Vid de tekniska högskolorna finnas anställda speciallärare utan fastställd tjänstgöringstid med arvode fastställt av Kungl. Maj:t. Flertalet av dessa arvodestjänster uppehållas av lärare, vilka dessutom inneha anställning vid annan statlig institution eller i enskild tjänst.

Vid övriga statliga läroanstalter finnas enligt de till utredningen inkomna uppgifterna förutom lärare icke några befattningshavare med deltidstjänstgöring. I ett par fall har anmärkts, att kontorsbitrådets arbetsuppgifter skulle kunna utföras av deltidanställda.

5. Fördelar och olägenheter av deltidarbete

a. Samhälleliga synpunkter

De motiv för ökat användande av deltidarbete såsom arbetsform för förvärvsarbetande mödrar, som anförts vid ärendets riksdagsbehandling samt i utredningsdirektiven, hänföra sig i första hand till familjesociala samt befolknings- och arbetsmarknadspolitiska synpunkter.

När deltidarbetsfrågan ses ur *familjesociala* synpunkter, tänker man främst på de risker för barnens sunda utveckling som föreligga, då modern till barn under skolåldern eller i de första skolåren är bunden av förvärvsarbete utom hemmet under så gott som hela dagen. Hon nödgas under denna tid lämna sina barn i andra händer eller t. o. m. lämna dem utan tillsyn del av dagen. När hon sedan kommer hem efter förvärvsarbetets slut, är hon oftast trött och har dessutom, särskilt om familjen icke har daglig hemhjälp, i allmänhet så mycket att ordna med hemmets skötsel, att hon icke orkar eller hinner ägna mycken tid eller uppmärksamhet åt barnen. Den husmoder, som jämte förvärvsarbete under större delen av dagen själv har att ombesörja såväl omvårdnad om barn som uppköp av matvaror och andra förnödenheter för hemmet, matlagning, diskning, städning, klädvård och andra husliga bestyr, utför därmed ett dubbelarbete, som icke endast frestar hårt på hennes egna krafter utan även medför risk för att barnen försummas. Även om deras fysiska vård icke behöver bli sämre, om barnen omhändertagas av andra, torde det som regel vara mindre gynnsamt för deras själsliga utveckling, om kontakten med modern inskränkes i så hög grad, som ofta blir fallet, där modern utför förvärvsarbete på heltid utanför hemmet. Känslan av samhörighet och samlivet med föräldrarna äro otvivelaktigt av stor betydelse för barnens karaktärsdanning.

Det är emellertid i detta sammanhang viktigt att erinra om att mödrar säkerligen ofta åtaga sig förvärvsarbete utom hemmet just för att få ekonomisk möjlighet att låta sina barn växa upp under mera gynnsamma omständigheter än eljest. För många familjer med småbarn är mannens inkomst knappast tillräcklig för familjemedlemmarnas rimliga anspråk på tillfredsställande bostad, föda, kläder och vad i övrigt erfordras för en normal livsföring. Vidare är det i många fall modern som helt eller till största delen har att svara för barnens uppehälle. Detta gäller i fråga om många ogifta mödrar och frånskilda hustrur och änkor, men det gäller även beträffande många hustrur i bestående äktenskap. Mödrarnas förvärvsarbete kan sålunda ofta vara till övervägande fördel för barnen, även om det är förbundet med de nackdelar, som ovan berörts.

Olägenheterna av mödrars förvärvsarbete bli naturligtvis allvarligare i de fall, då mödrarna nödgas lämna sina småbarn ensamma hemma under sin bortovaro. Med hänsyn till de svåra missförhållanden, som kunna uppstå under dylika omständigheter, har i en del städer och andra industrisamhällen inrättats daghem och liknande institutioner, i vilka barn, i första

hand barn till förvärvsarbete mödrar, beredas sysselsättning och vård under den tid modern är förhindrad att taga hand om dem. Emellertid ha dessa institutioner ännu icke sådan kapacitet, att de i erforderlig omfattning kunna mottaga de yrkesverksamma mödrarnas barn. Med hänsyn till den betydande omfattning, vari mödrar ägna sig åt förvärvsarbete, måste daghemmen anses fylla en viktig social funktion, även om de icke kunna upphäva olägenheterna av att mödrarnas samvaro med barnen begränsas till morgon- och kvällstimmar. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att nämna ett gemensamt yttrande av medicinalstyrelsen och socialstyrelsen,¹ vari dessa myndigheter anfört, att anordningen med daghem ur barnavårdssynpunkt såväl socialt som medicinskt (särskilt med hänsyn till smittrisken) måste betraktas som mindre önskvärd. De framhålla emellertid, att daghemsvård självfallet är att föredra framför att barnen skulle behöva skiljas från föräldrarna och placeras i fosterhem eller barnhem. Till detta yttrande synes enligt utredningens förmenande kunna tilläggas, att det för barnen också är bättre, om de vårdas i daghem än om de lämnas utan tillsyn under moderns förvärvsarbete.

Barnen kunna givetvis omhändertagas på annat sätt än på daghem och liknande institutioner. Många förvärvsarbete mödrar ha möjlighet att under sin arbetstid lämna sina småbarn till släktingar eller grannar, och åtskilliga ha även möjlighet att låta barnen vårdas i sitt hem av hembiträden eller av annan hemhjälp. Särskilt i sistnämnda fall torde olägenheterna med moderns förvärvsarbete bli förhållandevis små och detta i synnerhet om hemhjälp anlitas i sådan utsträckning, att modern kan ägna större delen av sin lediga tid åt barnen. Emellertid ha de flesta förvärvsarbete mödrar icke ekonomisk möjlighet att anställa hemhjälp i sådan omfattning. I synnerhet på senare år har också tillgången på hembiträden avsevärt minskat.

Om under ovan angivna förhållanden en moders förvärvsarbete inskränkes till att omfatta allenast deltidsarbete, måste detta medföra, att hennes krafter sparas och att hon får möjlighet att under avsevärt större del av dagen än eljest själv vårda och fostra sina barn. Om ökade möjligheter att taga deltidsarbete öppnas för mödrarna, innebär detta, att det blir möjligt för ett större antal mödrar att göra en kompromiss mellan å ena sidan sitt av ekonomiska eller andra orsaker betingade intresse för förvärvsarbete och å andra sidan sitt intresse av att i största möjliga utsträckning få ägna sig åt sitt hem och sina barn, och att valet sålunda icke behöver stå mellan helt förvärvsarbete och enbart hemarbete. Det blir med andra ord ett tredje alternativ, som tillkommer, och detta alternativ skulle innebära en avsevärd minskning av de nackdelar i fråga om barnens vård och fostran som mödrarnas förvärvsarbete utom hemmet måste anses medföra; samtidigt skulle det i förhållande till förvärvsarbete på heltid visserligen medföra mindre arbetsinkomst för mödrarna men dock göra det möjligt för dem att lämna kontanta bidrag till kostnaderna för sitt eget och familjens uppehälle samt barnens uppfostran. Även om detta tredje alternativ ej kan komma att stå öppet för alla, som skulle

¹ Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor av kungl. socialstyrelsen nr 24, juni 1945.

önska välja denna utväg, och ej heller kan undanröja svårigheterna i samtliga fall — bl. a. torde det ofta visa sig, att familjeinkomsten, om hustrun ginge över från heltids- till deltidsarbete, icke skulle räcka till för familjens försörjning — torde dock i många fall deltidsarbete utgöra en för vederbörande framkomlig väg och samtidigt innebära en ur de allmänna synpunkter, varom nu är fråga, godtagbar anordning.

Man bör icke förbise, att många kvinnor finna arbete utom hemmet tillgodose även andra för deras del viktiga intressen än de rent ekonomiska, samt att många mödrar göra ur samhällseliga synpunkter synnerligen viktiga insatser genom sitt arbete i det allmännas tjänst eller i det enskilda näringslivet. Att ingen som helst inskränkning bör göras i mödrarnas rätt att taga förvärvsarbete utom hemmet, om de själva finna det lämpligt, torde numera få anses givet. När det i det enskilda fallet kommer till ett avgörande, huruvida en moder skall taga förvärvsarbete utom hemmet eller ej, blir det såväl i de fall, då vederbörande helst skulle vilja helt ägna sig åt hemmets och barnens vård men hindras därifrån av ekonomiska skäl, som i övriga fall så, att detta val måste innefatta en avvägning av de fördelar och nackdelar vardera av de båda alternativen innebär såväl för moderns som för barnens del.

Även för deltidsarbetande mödrar kunna uppstå svårigheter, när det gäller att få barnen omhändertagna under den tid mödrarna äro i arbete utom hemmet. Det bör emellertid som regel vara lättare att få barnen omhändertagna under en kortare del av dagen. I vissa fall mottaga daghem barn även endast för några timmars daglig vård. Emellertid är platsantalet på daghemmen i allmänhet så begränsat, att de heltidsarbetande mödrarnas barn — vilka givetvis som regel böra beredas företräde — taga alla tillgängliga platser i anspråk. Därtill kommer, att i vissa fall avgiften för halvdagsvård på daghem är proportionellt högre än avgiften för heldagsvård. Det är därför, om deltidsarbete kommer till mera allmän tillämpning, angeläget att antalet platser för halvdagsvård på daghem ökas och att en avgiftsreglering kommer till stånd i ovan berörda fall.

Tidigare har framhållits, att de förvärvsarbetande mödrarnas dubbelarbete — i hemmet och på arbetsplatsen — kan medföra risk för överansträngning. Erfarenheten har givit vid handen, att förvärvsarbetande gifta kvinnor i särskilt stor utsträckning äro tjänstlediga på grund av sjukdom. I 1943 års motioner om deltidstjänst har därom åberopats uttalanden av 1942 års statsrevisorer om sjukledighetsfrekvensen bland kvinnliga tjänstemän inom statsförvaltningen samt följande uttalande av dåvarande ordföranden i Föreningen Kvinnor i statens tjänst: »De gifta kvinnornas sjukledighet är, om man så vill, ett särproblem. Först vill jag nämna att födelsefrekvensen stigit avsevärt bland de statligt anställda gifta kvinnorna på senare år. I många familjer, där det förr bara fanns ett barn, finns det nu två eller flera. Det är ju en mycket glädjande utveckling, som dock tyvärr medför vissa nackdelar ur arbetssynpunkt, eftersom dessa mödrar med flera barn i vissa fall få större behov av tjänstledighet, även frånräknat tiden kring barnens födelse. Så svårt som det blivit att få hemhjälp och så dyr som hemhjälp

ställer sig, sträva dessa mödrar efter att göra så mycket som möjligt i hemmet. I sin ambition att klara förvärvsarbete, hem och barn ta de ofta på sig ett dubbelt arbete, som sliter hårt, och så bli de överansträngda och måste vara lediga ibland.» Det torde finnas anledning till antagande att ledighetsfrekvensen bland förvärvsarbetande mödrar skulle komma att minska, om deltidarbete komme till användning i större utsträckning än nu är fallet.

De samhälleliga synpunkterna på deltidarbetsfrågan innefatta också överväganden om de följer ökat användande av deltidarbete kunna väntas medföra ur *befolknings- och arbetsmarknadspolitiska* synpunkter.

En närmare redogörelse för det statistiska material, varpå det följande resonemanget grundar sig, återfinnes i en av ledamoten Margit Vinge utarbetad PM, vilken fogats till detta betänkande (*Bilaga B*).

Om man med befolkningspolitiska synpunkter på frågan om deltidarbete avser problemet, huruvida ökade möjligheter till deltidarbete kunna väntas medföra ett ökat barnantal, gäller frågan tydligen endast en begränsad kategori av arbetstagare, nämligen *de förvärvsarbetande mödrarna*. Ser man däremot problemet på längre sikt och även sätter frågan om deltidarbete i samband med den av befolkningsförhållandena beroende framtida tillgången på arbetskraft, bör diskussionen icke begränsas till att avse enbart mödrar; man bör då undersöka om ökad tillgång till deltidarbete för såväl dessa som andra kategorier av arbetstagare kan väntas öka eller minska tillgången på arbetskraft. I båda fallen måste man beakta, att ett ökat införande av deltidarbete innebär två olika problem. Det gäller dels att bereda möjligheter för heltidsarbetande att övergå till deltidstjänst, dels att bereda möjligheter till förvärvsarbete för sådana hittills icke yrkesverksamma personer, som av någon anledning icke önska full tjänstgöring.

Tillgängliga statistiska uppgifter angående mödrars förvärvsarbete avse framför allt gifta kvinnor. Källor till uppgifter av detta slag äro de senaste folkräkningarna och bland dessa framför allt den partiella folkräkningen i mars 1936. Vid denna folkräkning införskaffades uppgifter om bl. a. hustrurnas yrkesverksamhet och barnantalet genom direkta frågor av särskilt utsända folkräknare. Därigenom blev det möjligt att erhålla detaljerade uppgifter om den utsträckning i vilken hustrurna varit yrkesverksamma icke blott vid folkräkningstillfället utan även under de föregående äktenskapsåren.

För de gifta kvinnorna föreligga sålunda från denna folkräkning uppgifter om bl. a. förekomsten av partiell yrkesverksamhet. (Med partiell yrkesverksamhet avsågs vid folkräkningen icke blott deltidarbete utan även korttidsarbete. Även de s. k. medhjälpande familjemedlemmarna hänfördes till denna kategori.) Enligt dessa uppgifter hade av samtliga hustrur i bestående äktenskap 2,3 % haft partiell yrkesverksamhet under hela och 1,3 % under väsentlig del av äktenskapet. Sammanlagt hade 18 % av hustrurna varit yrkesverksamma under åtminstone någon del av äktenskapet. De gifta kvinnornas yrkesverksamhet visade sig framför allt vara en storstadsföreteelse. (Denna iakttagelse bekräftades f. ö. även av 1940 års folk-

räkning.) Mot rikssiffran 18 % svarade sålunda enligt den partiella folkräkningen Stockholm med 42 % och övriga större städer med 28 %. Heltidsarbete var vanligare i städerna än på landsbygden, medan partiell yrkesverksamhet var mera likformigt fördelad på städer och landsbygd.

Uppgifter vid den partiella folkräkningen rörande graden av hustrurnas yrkesverksamhet och barnantalet visa, att relativa antalet barnlösa äktenskap är störst och barnantalet minst i de fall då hustrun haft hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet, samt att barnantalet stiger och barnlöshetsprocenten sjunker med sjunkande grad av yrkesverksamhet. De partiellt yrkesverksamma ligga siffermässigt sett betydligt närmare de icke yrkesverksamma än de helt yrkesverksamma.

Av skäl, som framhållits i bilaga B, bör man likväl iakttaga en viss försiktighet vid bedömandet av de här meddelade uppgifterna. Framför allt måste det understrykas, att det här konstaterade siffermässiga sambandet mellan hög grad av yrkesverksamhet och lågt barnantal icke säger något om kausalsammanhanget. Det är icke utan vidare givet, att yrkesverksamheten är orsak till det låga barnantalet. Tvärtom kan det i många fall förhålla sig så, att barnlösheten är orsak till att yrkesverksamheten bibehålles eller återupptages.

Eftersom den gifta kvinnans yrkesverksamhet i regel torde medföra en ökning av familjeinkomsten, bör man även undersöka, om något samband kan spåras mellan inkomst och barnantal. En sådan undersökning försvåras emellertid av att den i statistiken redovisade inkomsten vid den partiella folkräkningen i mars 1936 avsåg makarnas sammanlagda inkomst och vid den i samband med 1940 års folkräkning företagna representativundersökningen summan av samtliga familjemedlemmars inkomster. Visserligen föreligga även uppgifter om den utsträckning, i vilken inkomsterna härröra från enbart mannen eller från båda makarna, men däremot saknas uppgifter om huruvida hustruns inkomster utgjordes av arbetsförtjänst eller av kapitalinkomst eller dylikt. I den mån inkomsten härrörde från hustruns yrkesverksamhet bör man icke bortse från möjligheten av att de båda faktorerna yrkesverksamhet och ökad inkomst eventuellt kunna verka i motsatta riktningar med avseende på barnantalet.

Enligt resultaten från den särskilda folkräkningen sjunker barnantalet i stort sett med stigande inkomst, under det att 1940 års representativundersökning synes visa, att barnantalet i stort sett är oberoende av inkomstens storlek. Av dessa uppgifter kan man emellertid icke sluta, att en ökning av familjeinkomsten, den må härröra från hustruns eller mannens arbetsförtjänst, skulle vara utan betydelse för barnantalet. Förhållandena gestalta sig delvis olika i olika befolkningsgrupper, ehuru detta icke kommer till synes i de riksmedelstal, på vilka ovan anförda uppgifter grunda sig.

Att barnantalet påverkas av ekonomiska faktorer synes framgå av en undersökning, som doc. H. Hyrenius företagit på uppdrag av 1941 års befolkningsutredning. Enligt denna undersökning råder ett icke obetydligt samband mellan fruktsamhet och konjunkturer; födelsesiffrorna stiga i viss ut-

sträckning under goda konjunkturen. För den enskilda familjen torde det mera vara de relativa förskjutningarna i inkomsthänseende än inkomstens absoluta storlek som har avgörande betydelse.

I detta sammanhang bör man beakta vissa synpunkter, som 1935 års befolkningskommission givit uttryck åt i sitt betänkande angående förvärvsarbete för kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsbörd (SOU 1938:13). Däri anfördes bl. a. följande.

Kommissionen ville icke bestrida, att en konkurrens bestode mellan å ena sidan kvinnornas förvärvsarbete och å andra sidan deras möjlighet till och villighet för äktenskap och barnafödande. I vilken utsträckning kvinnors förvärvsarbete stode såsom hinder för äktenskap och barnafödande kunde dock svårligen bedömas med ledning av tillgänglig statistik. Kommissionen ville som sin mening framhålla, att även om en dylik konkurrens i avsevärd utsträckning förefunnos, kunde detta förhållande icke få utgöra skäl för samhällsingripanden i syfte att uttränga kvinnorna från förvärvsarbete. Det vore en fåfång tro, att man genom ingripanden av nyss antytt slag skulle kunna stimulera till äktenskap och barnafödande. Snarare vore motsatsen fallet. Om man inskränkte kvinnornas arbetsmöjligheter som gifta, minskade man snarast deras villighet att ingå äktenskap och gynnade fria förbindelser. Förminskade man kvinnornas arbetsmöjligheter först då de bleve mödrar, skapade man ett starkt motiv för extrem barnbegränsning.

Vad befolkningskommissionen sålunda framhållit, kan icke nog understrykas. De skäl, som kunna framföras mot sådana tvångsringripanden, äro många och starka. Utredningen hänvisar till de synpunkter på denna fråga, som anförts i det föregående men vill därutöver framhålla följande.

Ett stort antal mödrar ställes förr eller senare inför nödvändigheten att ensam försörja sig och sina barn. Under årtiondet 1931/40 upplöstes över 155 000 äktenskap genom mannens död och inemot 30 000 genom skilsmässa. Hela antalet änkor utgjorde den 31 december 1940 över 250 000 och antalet frånskilda kvinnor nära 34 000. Av dessa omkring 285 000 förut gifta kvinnor tillhörde ungefär hälften de arbetsföra åldrarna.

Skilsmässorisken har stegrats i snabb takt sedan detta sekels början. Antalet skilsmässor på 1 000 ingångna äktenskap utgjorde sålunda i hela riket 14,9 under årtiondet 1901/10 men enligt preliminära uppgifter 84,3 år 1944. Skilsmässofrekvensen är särskilt hög i Stockholm, där antalet ingångna äktenskap år 1943 förhöll sig till antalet skilsmässor som 6 till 1. Antalet familjer med kvinnlig föreståndare befinner sig sålunda i stigande.

Antalet minderåriga barn i familjer, där huvudpersonen var ensam kvinna, uppgick vid tiden för 1936 års partiella folkräkning till omkr. 114 000, motsvarande omkr. 8 % av samtliga barn i dessa åldrar. Medianinkomsten för familjer med kvinnlig föreståndare understeg enligt verkställda undersökningar 1 400 kronor per år. Dessa familjer skulle givetvis i många fall få sina ekonomiska förhållanden förbättrade, om mödrarna hade tillfälle till lönande förvärvsarbete i större utsträckning än som under nuvarande förhållanden är möjligt. Erfarenheten visar, att det t.o.m. i nuvarande arbets-

marknadsläge är svårt att skaffa sig en någorlunda värlvönad befattning för den som under en lång följd av år ägnat sina krafter helt åt hem och barn och som vid mognare år tvingas ut i yrkeslivet utan att ha varit i tillfälle att bevara kontakten med detta och vidmakthålla yrkesutbildning eller yrkesrutin. Ett sådant vidmakthållande kan åtminstone i vissa yrken ske redan vid en yrkesverksamhet av begränsat omfång, med andra ord vid deltidarbete. På grund av här anförda skäl måste det därför anses vara av direkt intresse för barnfamiljerna, om möjligheter beredas mödrarna att på tillfredsställande villkor fortsätta sin yrkesverksamhet.

Frågan om deltidarbete bör även ställas i samband med frågan om den framtida tillgången på arbetskraft. Antalet personer i åldersgrupperna 20—65 år ökades under årtiondet 1921/30 med omkr. 370 000 och under årtiondet 1931/40 med omkr. 460 000 samt beräknas kulminera vid mitten av 1940-talet; nettoökningen under perioden 1941—60 kan beräknas till endast omkr. 90 000 personer. Antalet personer över 65 år stegras däremot från omkr. 600 000 år 1940 till omkr. 790 000 år 1960. De arbetsföra få sålunda ett växande antal åldringar att försörja.

Även om antalet arbetsföra icke minskas i den närmaste framtiden, torde den uteblivna ökningen vara en faktor att räkna med vid bedömningen av näringslivets expansionsmöjligheter. Vidare måste man observera den pågående förskjutningen inom gruppen 20—65 år från de lägre till de högre åldersgrupperna. Antalet personer i åldrarna 20—35 år kan sålunda beräknas bli endast 1 247 000 år 1960 mot 1 628 000 år 1940, alltså omkr. $\frac{3}{4}$. Tilläggas kan, att antalet 15—20-åringar beräknas nedgå från 520 000 år 1940 till 435 000 år 1955. Bristen på yngre arbetskraft gör sig sålunda allt mer gällande. Ur en annan synpunkt sett innebär förskjutningen, att genomsnittsåldern hos de arbetsföra blir högre. Detta i sin tur kan medföra mindre arbetseffektivitet, en minskad rörlighet hos arbetskraften etc. (Se Ahlberg & Svenilson, Sveriges arbetskraft och den industriella utvecklingen. Stockholm 1946.)

Då det gäller att beräkna tillgången på kvinnlig arbetskraft måste man förutom till åldersfördelningen också ta hänsyn till civilståndsfördelningen, eftersom de gifta kvinnorna icke äro yrkesverksamma i tillnärmelsevis samma utsträckning som de ogifta. Giftermålsfrekvensen har ökat starkt under de senaste decennierna, och på grund härav har en förskjutning ägt rum från ogifta till gifta. De gifta kvinnorna i åldrarna 15—40 år utgjorde sålunda år 1920 $\frac{3}{5}$ av de ogifta, men år 1942 voro de gifta kvinnorna i dessa åldrar fler än de ogifta. Om icke en större andel än hittills av de gifta kvinnorna i framtiden ägnar sig åt förvärvsarbete, minskas, såsom nedan utvecklas, utbudet av kvinnlig arbetskraft. I fråga om gifta kvinnor med speciell yrkesutbildning eller yrkesrutin kan ett bibehållande av yrkesarbetet på hel- eller deltid vara av särskild vikt för arbetsmarknaden; i synnerhet gäller detta arbetsområden med brist på yrkeskunnig arbetskraft.

Utbudet av arbetskraft på arbetsmarknaden är i första hand beroende dels av storleken av befolkningen i de arbetsföra åldrarna, dels av den ut-

sträckning, vari personer tillhörande dessa åldrar äro i tillfälle till och villiga att utföra förvärvsarbete. Vid oförändrade förhållanden i sistnämnda hänseende blir sålunda befolkningsutvecklingen avgörande för förändringarna beträffande utbudet av arbetskraft under kommande år. Då vi, såsom framgår av ovan lämnade redogörelse, under de närmaste årtiondena framåt ha att räkna med att hela antalet kvinnor i de arbetsföra åldrarna i stort sett blir oförändrat men att samtidigt antalet yngre kvinnor undergår en avsevärd minskning, måste detta väntas resultera i att utbudet av kvinnlig arbetskraft på arbetsmarknaden kommer att undergå en kraftig minskning, eftersom kvinnorna för närvarande i stor utsträckning lämna förvärvsarbete vid eller efter giftermål och följaktligen endast de yngsta åldersgrupperna i större utsträckning ägna sig åt förvärvsarbete. Denna minskning skulle i någon mån kunna motverkas, om det bleve i vissa avseenden fördelaktigare för kvinnorna att ägna sig åt förvärvsarbete även efter äktenskaps ingående. Anordningar för ökat användande av deltidarbete synas kunna anses som ett av de främsta medlen för att åstadkomma detta. Visserligen kunna ökade möjligheter att erhålla deltidarbete beräknas medföra, att en del kvinnor, som eljest skulle utföra förvärvsarbete på heltid, komme att delvis undandraga sin arbetskraft från förvärvsarbetet, men det synes även föreligga anledning att tro, att många kvinnor, som nu äro förhindrade eller finna det oförmånligt att åtaga sig förvärvsarbete, då skulle ställa åtminstone en avsevärd del av sin arbetskraft till arbetsmarknadens förfogande. — Anordningar för ökat användande av deltidarbete kunna sålunda väntas medföra, å ena sidan en minskning av sysselsättningen inom näringslivet för vissa förut heltidsarbetande, å andra sidan en tillströmning av arbetskraft till näringslivet. Det är icke möjligt att med bestämdhet förutsäga, vilkendera av dessa tendenser som komme att bli den övervägande, med andra ord huruvida ökat användande av deltidarbete totaliter komme att medföra minskning eller ökning av den i näringslivet sysselsatta arbetskraften. Utredningen hyser för sin del förhoppning om att genom de av utredningen i följande delar av detta betänkande föreslagna åtgärderna så många nu icke förvärvsarbetande skola finna det förmånligt att taga deltidarbete att deras antal avsevärt överstiger antalet personer som övergå från heltids- till deltidarbete. En motsatt utveckling synes mindre sannolik. Deltidarbete förutsättes ju vara en från såväl arbetsgivarens som arbetstagarens sida fullt frivillig anordning, och arbetsgivarna torde icke komma att taga initiativ till eller medverka till deltidarbete, om de finna, att fyllandet av deras arbetskraftsbehov därigenom försvåras. Man har därför anledning att vänta, att — så länge det råder brist på arbetskraft — medgivanden till övergång från heltids- till deltidarbete icke komma att lämnas i sådan utsträckning att sysselsättningen av arbetskraft inom näringslivet minskar.

Det bör framhållas, att man icke får se frågan om deltidstjänst på alltför kort sikt. Den bör sålunda icke bedömas med hänsyn allenast till arbetsmarknadsläget för dagen, vilket under en högkonjunktur kan utvisa en abnorm knapphet på arbetskraft och under en lågkonjunktur ett lika ab-

normt överskott på arbetskraft. I samband med kriser på arbetsmarknaden ha såväl i den allmänna diskussionen som i riksdagen framställts yrkanden om att gifta kvinnor frivilligt eller efter ingripanden från det allmänna borde lämna sina arbetsanställningar, och detta har motiverats med att de därigenom skulle bereda möjlighet till arbete åt sådana arbetslösa som icke hade att räkna med makes inkomst för sitt uppehälle utan helt eller till största del måste bära kostnaderna för eget och familjemedlemmarnas uppehälle. De arbetslöshetskriser, som förekommit här i landet under de senaste årtiondena, ha emellertid i regel varit av relativt kort varaktighet och skilts åt av mera långvariga perioder, varunder utbudet av arbetskraft i stort sett helt tagits i anspråk; åtminstone tidvis har efterfrågan på arbetskraft t. o. m. avsevärt överstigit utbudet därav. Arbetslöshetskriser kunna inträda även i fortsättningen, men på längre sikt och mot bakgrunden av den befolkningsutveckling, som tidigare berörts, måste det antagas, att arbetstillfällen i tillräcklig omfattning komma att stå till buds för män och kvinnor, som vilja och äro i tillfälle att åtaga sig förvärvsarbete på heltid, även om utbudet av arbetskraft genom deltidсанordningar ökas. Det är ej heller anledning att vänta, att de ökade möjligheter till deltidarbete och de förbättringar i fråga om anställnings- och avlöningsvillkor därför, som kunna ifrågakomma, skola resultera i att flertalet av de husmödrar som icke ha förvärvsarbete, komma att övergå till sådant arbete. De flesta torde nog även i fortsättningen helst vilja ägna sig helt åt hemmet och barnen. Men även om det endast blir ett relativt ringa antal som övergår till deltidarbete, skulle därigenom erhållas ett arbetskraftstillskott av synnerligen stort värde under de förhållanden på arbetsmarknaden, som här ovan angivits.

Vid deltidarbetsfrågans behandling i riksdagen framhölls, att även andra personer än mödrar ofta kunde vara i behov av att genom förvärvsarbete skaffa sig en inkomst, fastän de icke vore i tillfälle att taga heltidsanställning, samt att det även ur det allmänna synpunkt kunde vara av värde att jämväl ifrågavarande kategoriers arbetskraft komme samhället tillgodo. Särskilt nämndes i detta sammanhang *de studerande*.

Utredningen har sökt erhålla siffermässiga uppgifter om den utsträckning, vari studier kombineras med förvärvsarbete på heltid eller deltid. Det har emellertid visat sig omöjligt att kunna åstadkomma en något så när fullständig redogörelse i detta avseende. För en del studieområden finnas visserligen uppgifter i offentliga utredningar om de studerandes förvärvsarbete. Sålunda återfinnes i Wicksell-Larssons utredning angående de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden (SOU 1936:34) vissa uppgifter om förekomsten av förvärvsarbete för de grupper undersökningen omfattat. Uppgifterna ha redovisats för varje akademisk institution för sig. Emellertid ha de fall, då förvärvsarbetet ansetts som den huvudsakliga sysselsättningen, i regel icke medtagits, och någon skillnad har ej heller gjorts mellan de fall, då studierna och förvärvsarbetet bedrivits samtidigt, och de fall, då förvärvsarbetet föranlett avbrott i studier-

na. Ur redogörelsen för förhållandena vid Uppsala universitet må anföras följande: »Slutligen har ju hela den kategori av vid universitetet studerande, som bedriver studier vid sidan av ett yrke («studierna bisysselsättning») principiellt uteslutits, då det här i första hand rör sig om en utredning beträffande de aktiva studenternas ekonomi.» I en av statens arbetsmarknads-kommission utförd utredning angående tillströmningen till de fria fakulteter-na m. m. (SOU 1943: 17) lämnas en redogörelse rörande förekomsten av för-värvsarbete under tiden $\frac{1}{9}$ 1939— $\frac{16}{11}$ 1941 för 4 846 manliga och 1 344 kvinnliga studerande. Ej heller denna undersökning skiljer mellan förvärvs-arbete, som bedrivits under uppehåll mellan studierna, och förvärvsarbete samtidigt med studierna. — Specialundersökningar för vissa grupper av stu-derande skulle visserligen kunna verkställas. De skulle emellertid bli tids-och kostnadskrävande, och då de med hänsyn till de olikartade förhållandena i fråga om olika studieriktningar och olika studieålder knappast kunna för-väntas medföra resultat av större värde för belysning av deltidsarbetsfrågan för studerande i allmänhet, har utredningen ansett sig icke böra låta verk-ställa sådana undersökningar. Att studier i synnerligen stor utsträckning be-drivas vid sidan av förvärvsarbete är emellertid ställt utom allt tvivel.

Vissa läroanstalter äro i första hand avsedda för personer, vilka av för-värvsarbete förhindras att odelat ägna sig åt studier. Främst gäller detta i fråga om korrespondensinstitutet. Flertalet av dess elever torde bedriva stu-dierna som fritidssysselsättning vid sidan av förvärvsarbete, även om på se-nare år vissa korrespondenskurser bygga på att eleverna övervägande ägna sig åt studiet. Korrespondensinstitutet ha säkerligen en stor betydelse som komplettering till de allmänna undervisningsanstalterna och för ökning av tillgången på specialutbildad arbetskraft. Det stora antalet elever vid sådana institut som årligen redovisas hava avlagt real- och studentexamen eller genomgått viss yrkesbetonad utbildning vittnar därom. Emellertid av-bryta många elever, som påbörjat kurser för avläggande av sådana examina eller vinnande av facklig kompetens, sina studier utan att ha nått avsett re-sultat. I åtskilliga fall beror detta givetvis på att elevernas förkunskaper varit för bristfälliga, att deras begåvning på ifrågakvarande område varit otillräck-lig eller att studierna icke bedrivits med tillräcklig energi. Vid korrespondens-undervisningen bestämmer ju eleven själv arbetstakten; det är i första hand detta förhållande som gör det möjligt för så många att kombinera förvärvs-arbete med studier per korrespondens. Emellertid torde i många fall de av-brutna korrespondensstudierna bero på att förvärvsarbetet tagit så stor del av de studerandes tid och krafter i anspråk att studierna icke kunnat full-följas.

Vid andra läroanstalter finnas vid sidan av undervisning på vanlig skoltid anordnade kvällskurser, speciellt avsedda för sådana studerande, som äro bundna av förvärvsarbete under eljest vanlig lektionstid. Sålunda förekomma sådana kurser sedan länge bl. a. vid läroanstalter för yrkesundervisning så-som komplettering till den praktiska yrkesutbildning, som eleverna förut-sättas inhämta genom sitt förvärvsarbete. Men även undervisning, som avser

avläggande av viss examen, exempelvis ingenjörsexamen eller studentexamen, bedrivs i form av aftonkurser för förvärvsarbetande.

Studier vid universitet och högskolor och därmed i viss mån jämförliga läroanstalter förutsätta i allmänhet, att eleverna helt ägna sig åt studiearbetet. Mången gång äro föreläsningar, seminarieövningar och laboratorieövningar så förlagda, att heldagsarbete under normal arbetstid i ämbetsverk, på kontor, i affärer eller i fabriker icke låter sig förena därmed. I andra fall åter är en kombination av studier och förvärvsarbete möjlig även beträffande nu nämnda läroanstalter; särskilt gäller detta om förvärvsarbetande elever genom arbetsgivares tillmötesgående kunna disponera sin tid för deltagande i viss undervisning (s. k. obligatoriska föreläsningar o. dyl.). Även i fråga om dessa studier gäller vad ovan på tal om korrespondensundervisningen sagts om riskerna för att förvärvsarbete under hela den normala arbetstiden kan leda till studiernas avslutande utan att avsett studieresultat uppnåtts. Att förena studier och förvärvsarbete försvåras särskilt i fråga om högre studier av att betyg över en examen ingående deltentamina ofta förlora sin giltighet efter viss tid, vilken bestämts med hänsyn till beräkningar om erforderlig studietid, uppgjorda med utgående från att elevernas tid till huvudsaklig del ägnats åt studierna. Många studerande avsluta sina studier vid dessa högre läroanstalter utan att ha avlagt den examen studierna avsett. De studerande, vilka förena förvärvsarbete och studier, torde ofta höra till de mest energiska. Det måste därför anses särskilt beklagligt, när det visar sig, att förvärvsarbetet hindrar fullföljandet av studier, på vilka de studerande redan nedlagt avsevärda kostnader och mycket arbete.

Som regel måste det anses leda till bästa och snabbaste studieresultat, om de studerande kunna ägna sig odelat åt sina studier. I många fall, då detta av ekonomiska skäl icke låter sig göra, synes deltidsarbete kunna möjliggöra studier resp. underlätta studiernas bedrivande på lämpligaste sätt. Det synes därför önskvärt, att stat och kommun genom anordnande av deltidsarbete i större utsträckning än hittills skapa gynnsammare studie- och arbetsvillkor för studerande, vilka äro hänvisade till att genom förvärvsarbete skaffa sig medel till sin försörjning under studietiden. Till vad nu sagts må fogas, att det mången gång är ett direkt intresse för allmänna organ att kunna erhålla arbetskraft ur de studerandes led. Vid statistiska och liknande undersökningar söker man ofta erhålla arbetskraft med viss allmänbildning för klassificerings- och liknande arbeten. Om anställning i större utsträckning än nu ordnas i form av deltidsarbete, torde möjligheten att erhålla tillräckligt antal kompetenta sökande för bl. a. dylika, oftast relativt kortvariga anställningar ökas.

Utredningen anser i detta sammanhang böra nämna, att det framhållits som ett samhälleligt intresse, att tjänstemän som så önska erhålla tillfälle att få kvarstå i sin tjänst med deltidstjänstgöring efter det de inträtt i pensionsåldern och sålunda ställa sin arbetskraft till förfogande för fullgörande av en del av de arbetsuppgifter som tidigare anförtratts dem. I en till utred-

ningen överlämnad framställning från f. d. lektorn J. Norring har denne föreslagit, att *avgång* från läraretjänst vid statlig läroanstalt skulle kunna ske *successivt* på så sätt, att vederbörande lärare efter egen ansökan skulle givas en allt mindre omfattande undervisningsskyldighet samt med reducerad tjänstgöring kunna få kvarstå i tjänst ett antal år efter pensionsålderns inträdande, under förutsättning att hans kropps- och själskrafter befunnes medgiva detta. Vidare skulle enligt Norrings framställning för nya lärare till en början kunna föreskrivas en tjänstgöringsskyldighet av mindre omfattning än den normala men successivt ökande till fullt antal undervisningstimmar per vecka. Norring nämner vidare andra förhållanden, som synas honom böra kunna medföra nedsättning av tjänstgöringsskyldigheten, främst vetenskapligt arbete och allmänna uppdrag.

Många statstjänstemän — och detta gäller icke blott lärare — skulle säkert kunna utföra ett för det allmänna gagneligt arbete, om de bereddes möjlighet att med reducerad tjänstgöringsskyldighet kvarstå i tjänst någon tid efter pensionsålderns inträde. Utredningen anser sig emellertid icke böra ingå närmare på denna fråga, då den synes böra behandlas i samband med frågan om en allmän revidering av nuvarande bestämmelser om pensionsålder. Förslaget om att införa allmänna bestämmelser om reducerad tjänstgöring för nyblivna lärare synes ej heller böra upptagas av utredningen.

I diskussionen om deltidarbete har framhållits ytterligare en grupp, nämligen *de partiellt arbetsföra*. Emellertid ha problemen om särskilda åtgärder för partiellt arbetsföra överlämnats till en enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 oktober 1943 tillsatt kommitté, och i deltidstjänstutredningens direktiv har framhållits, att frågor om deltidstjänst för partiellt arbetsföra skola falla utanför området för deltidstjänstutredningen. I direktiven har vidare föreskrivits, att samråd mellan nämnda kommitté och deltidstjänstutredningen bör äga rum i spörsmål, där beröringspunkter föreligga. Sådant samråd har också skett (jfr s. 66).

Ur de *samhälleliga* synpunkter på deltidarbetsfrågan, som här anlagts, synes det angeläget, att ökade möjligheter att erhålla deltidarbete beredas mödrar och studerande under tid, då omvårdnaden om barn respektive be- drivandet av studier tager deras tid och krafter i anspråk i sådan utsträckning, att förvärvsarbete på heltid skulle innebära avsevärda olägenheter i fråga om barnens vård respektive studierna.

Deltidsarbetet har emellertid hittills ofta mötts med ringa förståelse från såväl arbetsgivares som arbetstagares sida, även om intresset för denna arbetsform synes ha ökat avsevärt under de senaste åren exempelvis inom industrier, som använda sig av kvinnlig arbetskraft i större omfattning. Utredningen har genom frågor till och konferenser med statliga myndigheter, kommunala sammanslutningar och representanter för företagare inom det

privata näringslivet sökt få frågan belyst från arbetsgivarnas speciella synpunkter och har på liknande sätt sökt vinna klarhet om arbetstagarnas inställning till deltidarbetsfrågan. I det följande lämnas en redogörelse för vad därvid framkommit.

b. Arbetsgivare- och arbetstagaersynpunkter

Arbetsgivaresynpunkter. Till belysande av arbetsgivarnas synpunkter på deltidarbetet lämnas i det följande till en början en kort sammanfattning av de yttranden angående fördelarna och nackdelarna av ett mera allmänt införande av anordningar för deltidstjänst, vilka lämnats i svaren på fråga III i deltidstjänstutredningens skrivelse till statliga myndigheter. (Beträffande svaren på övriga i skrivelsen framlagda frågor hänvisas till s. 24 ff.)

Av de tillfrågade ha åtskilliga underlåtit att besvara den nu berörda frågan. Ett stort antal myndigheter ha uppgivit, att ökat användande av deltidstjänstgörande icke skulle medföra nämnvärda fördelar eller olägenheter för deras del. Många ha emellertid angivit såväl fördelar som olägenheter för sin del av deltidstjänst.

I åtskilliga fall har framhållits, att deltidstjänst icke är möjlig att ordna för myndighetens del på grund av arbets sättet eller arbetsuppgifternas särskilda karaktär. Från olika håll har anförts, att deltidarbete som regel måste anses uteslutet i fråga om sådana befattningshavare i högre eller lägre ställning, vilka ha att fördela förekommande arbetsuppgifter på andra befattningshavare och övervaka dessas arbete eller eljest ha särskilt ansvar för att arbetet inom en viss avdelning etc. kontinuerligt fullgöres på rätt sätt.

Från hovrätternas sida har framhållits, att domarbefattningarna samt anställningarna för den juridiskt utbildade personalen i övrigt icke lämpligen kunna göras till deltidstjänster. Liknande synpunkter ha framförts av kammarrätten, som emellertid meddelat, att den nödgats i icke obetydlig omfattning använda sig av deltidstjänstgörande extra tjänstemän med juridisk utbildning.

Utrikesdepartementet har anført, att systemet med deltidstjänstgöring i huvudsak förefaller lämpa sig för sådana ämbetsverk, där en mera stadigvarande uppdelning av arbetet är möjlig och där sålunda åt varje arbetskraft kan avpassas uppgifter av en bestämd och likartad natur. Inom utrikesdepartementet, säges det vidare, påkallas ständigt snabba omflyttningar. Detta gäller även den kvinnliga biträdespersonalen, då denna i stor utsträckning tagges i anspråk för rekrytering av renskrivningspersonal vid beskickningar och konsulat.

Statens sakrevision har framhållit, att revisionspersonalen bör kunna, när helst så påfordras, företaga tjänsteresor, vilka sträcka sig över hela dygn. Statens organisationsnämnd har angivit, att dess personal huvudsakligen utgöres av experter, vilkas arbete till huvudsaklig del förlägges till olika undersökningsområden i landsorten och icke lämpar sig för deltidstjänstgörande.

En del av tillfrågade institutioner med vetenskapligt arbete ha gjort gällande, att sådant arbete icke alls kan utföras av deltidstjänstgörande eller

att användande av sådan personal till vetenskapligt arbete skulle medföra stora besvärligheter. Sålunda har svenska hydrografisk-biologiska kommissionen anfört, att »vetenskapligt arbete lämpar sig icke för deltidstjänst, då det skulle bli splittrat och försenat». Statens veterinärmedicinska anstalt framhåller, att det tekniska arbetet på anstalten måste anses vara av sådan art, att det får betraktas som synnerligen ofördelaktigt för arbetsresultatet, om flera personer skola deltaga i skötseln av sådana arbetsuppgifter. Liknande synpunkter ha anförts av statens provningsanstalt beträffande personalen å dess tekniska avdelningar.

Medan beträffande sjukvårdspersonalen i allmänhet deltidstjänst av flertalet sjukhusledningarna ansetts lämplig och i vissa avseenden av stort värde för sjukhusens verksamhet har ett markerat avståndstagande från tanken på deltidstjänst framförts från vissa sinnessjukhus' ledning. Sålunda skriver chefen för S:t Olofs sjukhus i Visby, att sinnessjukvården i princip icke torde ligga väl till för deltidstjänst samt anför vidare: »Förutom de organisatoriska olägenheterna av det större antal personal, som deltidstjänsten skulle betinga, skulle de därigenom uppkommande tätare ombytena av personal sannolikt komma att menligt inverka på arbetets behöriga gång på sjukavdelningarna samt på patienternas psykiska tillstånd, för vilket förtrogenheten med personalen spelar en viktig roll.»

Flera myndigheter — en del departement och militära myndigheter samt bank- och fondinspektionen — ha framhållit, att det med hänsyn till förekommande arbetsuppgifters strängt konfidentiella karaktär i och för sig är önskvärt, att antalet befattningshavare icke utan vägande skäl ökas genom heltidstjänsternas uppdelning. Riksbankens pappersbruk har framhållit, att det ur säkerhetssynpunkt och för bevarande av vissa fabrikationshemligheter icke är önskvärt, att större personal än nödvändigt får tillträde till bruket.

I det följande lämnas en summarisk redogörelse för vissa av myndigheter anförda mera allmänna synpunkter på frågan om användande av deltidsarbete i de fall, då en sådan anordning av arbetet icke enligt ovanstående ansetts utesluten.

1. Med deltidsarbetet förbundna olägenheter

Ökade administrativa besvär och därav föranledda ökningarna av administrationskostnader. Det har anförts, att nackdelarna med införande av deltidstjänstgöring vid sådana arbeten, där detta kan ske, huvudsakligen ligga på det organisatoriska och administrativt kamerala området, samt att det större antalet anställda, som i dylikt fall kräves för att nå samma arbetsresultat med deltidsarbetande personal, skulle medföra betydande ökning av arbetet med personalärenden, avlöningsberäkningar och utbetalningar, förande av tjänstematriklar, frånvaro- m. fl. nödvändiga matriklar o. s. v. Sådana synpunkter ha anförts av åtskilliga myndigheter, bl. a. riksgäldskontoret, flygförvaltningen, krigsmaterielverket, pensionsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, ge-

neraltullstyrelsen, valutakontoret, karolinska sjukhusets direktion och rikets allmänna kartverk.

Till de administrativa besvärligheterna bör också hänföras ökat arbete för utlämnande av arbetspensa, instruktion angående arbetsuppgifternas lösande samt kontroll över arbetet och kassaredovisningar etc. i samband därmed. Detta har framförts bl. a. av riksbanken och generalpoststyrelsen.

Järnvägsstyrelsen och rikets allmänna kartverk anföra, att det ökade antal befattningshavare, som ett mera allmänt anlitande av deltidstjänstgörande skulle innebära, kunde komma att medföra ökade kostnader för vederbörande beträffande sjukvård och fri medicin till de anställda.

Bristande kontinuitet i arbetet. En del myndigheter ha framhållit, att besök och förfrågningar från allmänheten beträffande inneliggande ärenden förekomma i stor utsträckning samt att det på grund härav skulle medföra svårigheter, om personal — främst amanuenser och högre tjänstemän — som har att taga hand om sådana förfrågningar, icke är anträffbar å tjänsterummet under vanlig expeditionstid. Arbetet inom många institutioner fordrar även beträffande en stor del av den underordnade personalen en kännedom om inneliggande ärenden, som gör deltidstjänstgöring svår att tillämpa och i varje fall medför, att mycket extraarbete måste tillkomma, om deltidstjänstgörande behöva lämna varandra upplysningar om vad som förekommit under olika arbetspass. Sådana synpunkter ha anförts bl. a. av justitie- och finansdepartementen, flygförvaltningen, riksförsäkringsanstalten, pensionsstyrelsen, statens bakteriologiska laboratorium, statens byggnadslånebyrå, psykiatriska sjukhuset och styresmännen för ett antal sinnessjukhus, vissa länsstyrelser och länsarbetsnämnder, järnvägsstyrelsen, statens geotekniska institut, statens pensionsanstalt, patent- och registreringsverket samt statens reproduktionsanstalt.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har framhållit, att diarieföring och expediering svårligen kan anförtros åt mer än en därför ansvarig tjänsteman. I samband härmed bör nämnas, att vissa myndigheter ansett deltidsarbetet innebära risk för minskad ansvarskänsla inför arbetet från de deltidstjänstgörandes sida. Sådana synpunkter ha anförts bl. a. av medicinalstyrelsen, länsstyrelsen i Norrbottens län, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt statens reservförrådsnämnd.

Ökat lokalbehov. Från många håll har framförts, att ökat användande av deltidstjänstgörande skulle medföra ökat behov av lokaler och arbetsplatser, särskilt om en jämn fördelning av de deltidstjänstgörande över hela arbetsdagen icke kan ske. Sådana synpunkter ha anförts av socialstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, pensionsstyrelsen, statens byggnadslånebyrå, länsstyrelsen i Kopparbergs län, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, statens reproduktionsanstalt och rikets allmänna kartverk.

Ökade kostnader för utbildning av personal. Från telegrafstyrelsen och järnvägsstyrelsen har anförts, att införande av deltidstjänst i större utsträckning skulle medföra, att ytterligare personal måste utbildas

i de fall, då deltidstjänstgöringen skulle avse arbete, för vilket erfordras särskild utbildning.

Minskad effektivitet i deltidstjänstgörandes arbete. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anför, att deltidstjänstgörande, som tidigare icke haft heltidstjänstgöring, som regel icke kunna förvärva samma erfarenhet och rutin som heltidsanställda. Liknande synpunkter anföras av ytterligare några myndigheter.

Minskad tillgång på reservpersonal och vikarier. Riksbanken har såsom en olägenhet av deltidstjänst framhållit, att den för heltidsvakanser tillgängliga reservpersonalen kan väntas minska i och med ett mera allmänt tillämpat system med deltidstjänstgörande personal. Några andra myndigheter ha gjort gällande att deltidstjänstgörande icke torde kunna förordnas som vikarier för heltidstjänstgörande befattningshavare.

Minskad tillgång på arbetstillfällen för reservpersonal. Telegrafstyrelsen har framhållit, att om ett större antal deltidstjänster inrättas, personal, som önskar kvarstå såsom reservpersonal, får minskade möjligheter att erhålla fortlöpande arbete och egna fasta förordnanden.

Svårigheter beträffande förläggningen av arbetstiden för deltidstjänstgörande. Flera myndigheter bl. a. kommerskollegium och karolinska sjukhusets direktion, ha framhållit, att svårigheter kunna komma att uppstå i fråga om möjligheten att tillgodose deltidstjänstgörande befattningshavares önskemål om arbetstidens förläggning.

2. Med deltidsarbetet förbundna fördelar

Minskad frånvaro från arbetet. Generalpoststyrelsen har ansett, att deltidsarbete möjligen kommer att medföra minskade kostnader för ledighet och sjukvård. Riksförsäkringsanstalten säger för sin del, att man kan räkna med att vid deltidstjänstgöring behovet av ledighet under arbetstiden för enskilda angelägenheter till största delen bortfaller. Riksbanken har anført, att tjänstemän, särskilt gifta kvinnor, vilka måste sköta sina hem men ej vilja släppa sin statsanställning, genom deltidstjänstgöring kunna undvika att bli för hårt ansträngda. »Därigenom skulle möjligen även utgifterna för sjukvård, sjukledighet etc. kunna förväntas minska.»

Ökad effektivitet. Riksförsäkringsanstalten har framhållit, att det i fråga om vissa arbetsuppgifter inom dess verksamhetsområde på grund av den monotona och i hög grad tröttande beskaffenheten av arbetet i allmänhet icke är lämpligt, att arbetet utföres av en och samma person under längre tid än en halv arbetsdag i taget. Bland de arbeten, som anstalten funnit lämpligare bör utföras av deltidsarbetande än av heltidstjänstgörande, nämnes utskrivande av postgiroanvisningar med tillhörande postlistor å s. k. postgiromaskiner, stansning av hålkort till statistikmaskiner samt kontrollräkning med elektrisk räknemaskin av vissa uppgifter till arbetsgivare.

Pensionsstyrelsen har anført följande: »Deltidstjänsten synes ur verkets synpunkt kunna vara till fördel huvudsakligast i fråga om mycket enformigt

och tröttande arbete. Härvid torde nämligen med deltidsanställd personal kunna erhållas större arbetsresultat än med heltidsanställd samtidigt som risken för yrkessjukdom blir mindre.»

Riksbanken har anfört, att i fråga om vissa arbeten större arbetseffekt synes kunna erhållas genom deltidsarbete. Liknande synpunkter ha framförts bl. a. av riksgäldskontoret, försvarets civilförvaltning, byggnadsstyrelsen, kommerskollegium och domänstyrelsen.

Ökade möjligheter för fortsatt utnyttjande av utbildad personal. Många myndigheter ha framhållit, att möjlighet att övergå till deltidsarbete skulle kunna medföra, att i tjänst komme att kvarstå personal, som erhållit särskild utbildning för sitt arbete och som eljest kunde väntas lämna förvärvsarbetet för att utslutande ägna sig åt sina hem. Bland dessa institutioner må nämnas riksbanken, flygförvaltningen, socialstyrelsen, statens byggnadslånebyrå, generalpoststyrelsen och lantmäteristyrelsen.

Ökad tillgång på befattningshavare. Statens byggnadslånebyrå nämner såsom en fördel av deltidstjänstgöring bl. a. de större möjligheter en dylik anordning skulle innebära i fråga om förvärvande av för speciella arbetsuppgifter tränad arbetskraft samt anskaffande av erforderlig personal vid tillfälliga arbetsbelastningar. Liknande synpunkter ha anlagts av många andra myndigheter, däribland särskilt böra nämnas medicinalstyrelsen samt styresmännen för olika sjukvårdsinrättningar, vilka framhållit den svårartade bristen på utbildad arbetskraft inom sjukvården.

Möjlighet att bereda dugande tjänstemän tillfälle till studier, som på längre sikt kunna tjäna verkets intressen, genom beviljande av deltidsledighet. Denna synpunkt har särskilt framhållits av statens byggnadslånebyrå.

Minskat behov av övertidsarbete. Riksbanken har anfört, att genom anlitande av deltidstjänstgörande personal annars ofrånkomligt övertidsarbete för den heltidsanställda personalen skulle kunna undvikas och en tillfredsställande reglering av arbetstiden genomföras.

Utredningen har även vänt sig till ledningen för vissa helt eller delvis statsägda bolag. De synpunkter på deltidarbetsfrågan, som därvid framlagts, ha i stort sett varit desamma som anförts av myndigheterna, varför en fullständig redogörelse för bolagens svarsskrivelser icke synes erforderlig. Några av svarsuppgifterna böra dock återgivas.

Aktiebolaget Statens skogsindustrier anför, att införandet av deltidstjänst vid företag med många anställda måste medföra skärpta krav på kontroll, att befattningshavarna iakttaga den fastställda arbetstiden. Bolaget anför vidare, att om ansvar för ett arbetes utförande komme att delas på två eller flera befattningshavare, skulle förmodligen den enskilde befattningshavarens intresse av att kunna framlägga ett gott arbetsresultat minska.

Tobaksmonopolet förklarar, att i fråga om arbetarpersonalen deltidarbete kan vara lika lämpligt som heltidsarbete, under förutsättning att den deltid-

tjänstgörande personalen är fullgod och förvärvat erforderlig yrkesskicklighet. Deltidstjänstgöring för sådan personal är enligt bolagets mening närmast en kostnadsfråga. Kostnadsökningen beräknas falla på utbildning, intern redovisning av personalen, uppgifter till olika myndigheter, ökat arbete för ledningspersonal med fördelning av arbetet, utvidgade garderobsutrymmen samt den sociala verksamheten. För flertalet tjänstemän däremot säges arbetet vara av sådan art, att det icke lämpar sig för uppdelning på deltidsarbetande. Bolaget anser därför att eventuella försök med deltidsarbete för bolagets del borde begränsas till arbetarpersonalen och därav endast mödrar med minderåriga barn samt avse tjänstgöring del av varje arbetsdag, eventuellt med varannan lördag helt fri.

Slutligen bör nämnas, att aktiebolaget Tipstjänst angivit, att under tävlings säsongen på dess huvudkontor och centralombudskontor utöver den stadigvarande tjänstgörande personalen sysselsätts sammanlagt ca 335 personer med en tjänstgöring om 1 à 2 dagar i veckan. Denna personal är icke deltidsanställd i den mening utredningen avsett; då arbetsperiodernas längd växlar med rörelsens omfattning kunna de anställdas inkomster ej beräknas på förhand. Bolaget uppger, att personalen i fråga »består av elever vid högskolor och andra läroanstalter, som anmält behov av att genom tillfälligt arbete erhålla bidrag till kostnaderna för sina studier, kvinnor, som äro ensamstående med försörjningsplikt för minderåriga barn, hustrur, vilkas män äro sjuka eller arbetslösa, och liknande fall, där sociala skäl kunna läggas till grund för ett anställande.»

Beträffande synpunkterna på deltidsarbetet inom det privata näringslivet i övrigt hänvisas till uppgifterna å s. 177 ff i den såsom *bilaga C* härtill följande redogörelsen för den enquête, som verkställdes bland industriföretag, grosshandelsföretag, detaljhandelsföretag, försäkringsbolag och banker.

Vid utredningens konferenser med representanter för olika myndigheter och i andra sammanhang har från arbetsgivarehåll ytterligare framhållits bl. a. följande.

Ur arbetsteknisk synpunkt medför deltidsarbetet vissa svårigheter. Det innebär, att för samma sammanlagda arbetsprestation sysselsättes ett större antal arbetande än om allt arbete utfördes i form av heltidsarbete, och därav följer ökat administrativt besvär i fråga om löner, tjänstgöringsförhållanden, arbetskontroll etc. Därtill kommer, att arbetsresultatet i sin helhet räknat för viss tidsenhet i vissa fall kan väntas bli sämre om arbetet uppdelas på två eller flera efter varandra i arbetet inträdande personer än om samma person utför allt arbetet. Från den produktiva arbetstiden avgår nämligen ofta en viss tid, under vilken den som börjar ett arbete ordnar arbetsmaterialet och sina arbetsredskap samt kommer i gång med arbetet.

Å andra sidan kan deltidsarbete befinnas fördelaktigare ur arbetsgivaresynpunkt än heltidsarbete. Särskilt gäller detta i fråga om sådant arbete, där trötthet brukar inträda relativt fort efter arbetets påbörjande, vilket oftast

sammanhänger med att arbetet i fråga är av så ensidigt art och samtidigt kravet på uppmärksamhet i arbetet måste sättas så högt, att den intensiva verksamhet och vaksamhet, som påfordras, icke kan presteras längre tid i taget. Som exempel härpå ha anförts vissa tempoarbeten samt kontroll- och avsyningsarbeten. Även i fråga om en del vanligen förekommande kansli- och kontorsgöromål har det visat sig, att arbetstagare med full arbetstid i sådant arbete under en icke obetydlig del av arbetstiden arbetar långsammare eller mindre noggrant än under de första timmarna i arbetet. Ofta men ej alltid kan arbete av denna art för heltidsanställda ordnas på ett sätt som minskar olägenheterna, nämligen om arbetstagaren endast under en del av dagen sysselsättes med arbete av sådan art och genom annat arbete under återstående del av arbetstiden beredes omväxling. I andra fall kan deltidarbete vara en lämplig anordning för utförande av arbete av nu berörd art.

Även i andra hänseenden kan deltidarbete innebära sådana särskilda fördelar för arbetsgivare, att denna arbetsform kommer till användning vid sidan av heltidsarbete. Såväl i allmänna institutioner som i näringslivet förekommer i rätt stor utsträckning, att behovet av arbetskraft är avsevärt större under en viss del av arbetstiden än i övrigt. Att tillgodose personalbehovet under regelmässigt återkommande »rusningstider» för institutioner och företag med direkt beröring med en större allmänhet genom användande enbart av heltidsanställd personal kan innebära ett oekonomiskt utnyttjande av arbetskraften. Det måste därför i regel ligga i arbetsgivarens intresse, att i dylika situationer söka tillgodose sitt arbetskraftsbehov genom att vid sidan av den heltidsanställda personalen sysselsätta jämväl personal, som anställts och avlönas endast för deltidarbete.

Det är rätt vanligt, att kvinnlig personal lämnar sitt förvärvsarbete i samband med äktenskap. I synnerhet beträffande rutinerad eller specialutbildad personal kan detta medföra stora olägenheter för arbetsgivaren och detta även under tider, då god tillgång på arbetskraft råder. En vid förekommande arbetsuppgifter förtrogen befattningshavare är ju i regel till större nytta för företagen än en nyanställd. Från arbetsgivarehåll har framförts, att om en befattningshavare övergår från heltids- till deltidstjänstgöring, så innebär detta, att arbetsgivaren ej längre disponerar över befattningshavarens hela arbetskraft och därför såsom regel måste anställa ny befattningshavare för att få föreliggande arbetskraftsbehov fyllt, samt att övergången till deltidarbete sålunda medför olägenheter för arbetsgivaren av samma art som befattningshavarens avgång ur arbetsgivarens tjänst. Arbetsgivaren har sålunda ur denna synpunkt sett ingen direkt anledning att uppmuntra deltidarbete, i de fall då arbetet lika väl eller bättre kan utföras såsom heltidsarbete. Medgivande till deltidarbete kan emellertid innefatta en möjlighet för arbetsgivare att i sin tjänst få behålla arbetstagare som eljest helt skulle lämna arbetsgivarens tjänst. Det är visserligen så, att många arbetstagare, om möjlighet till deltidarbete icke finnes, komma att kvarstå såsom heltidsarbetande, även om deltidarbete för dem skulle vara den lämpligaste an-

ordningen; de ha i regel icke ekonomisk möjlighet att helt avstå från arbetsinkomst. Det finnes emellertid många arbetstagare, vilka anse, att deltidarbete skulle vara det för dem mest tilltalande alternativet, men, om icke detta alternativ står öppet, helt lämna sitt förvärvsarbete. De olägenheter för arbetsgivaren, som skulle följa med sådana befattningshavares övergång till deltidarbete, skulle mången gång bli avsevärt mindre än om befattningshavarna helt lämnade sina anställningar.

Framför allt när det gäller specialutbildad personal har det framhållits såsom ett arbetsgivareintresse att genom medgivande till deltidarbete i tjänst kunna behålla personal, som eljest kan befaras lämna förvärvsarbetet. Mången gång har specialutbildningen helt eller delvis bekostats av arbetsgivaren. Detta gäller särskilt i fråga om en del statliga tjänstemannakårer, men även många enskilda företag nedlägga mycket stora summor på utbildning av personal för särskilda arbetsuppgifter. Den kostnad, som arbetsgivaren nedlagt på sådan utbildning, kan han beräkna få större nytta av, om arbetstagaren kvarstår i tjänst, låt vara med avkortad tjänstgöring, än om arbetstagaren helt lämnar tjänsten. Sålunda har exempelvis från sjukhusledningarnas sida framhållits, att avgången av sjukvårdsutbildad personal i samband med giftermål varit och alltjämt är synnerligen stor, och att, om deltidarbete medgäves i större utsträckning, de kostnader, som nedlagts på vederbörandes utbildning, skulle komma till större nytta; det har vidare sagts, att svårigheterna att tillgodose behovet av utbildad sjukvårdspersonal därigenom kunde väntas minska.

Arbetstagarersynpunkter. Från arbetstagarhåll ha uttryckts såväl förhoppningar om vidtagande av åtgärder för ökat användande av deltidstjänst som farhågor att dylika åtgärder skulle komma att medföra ur arbetstagarersynpunkt mindre önskvärda konsekvenser. I det följande lämnas en sammanfattande redogörelse för de olika synpunkter i dessa hänseenden, som framförts i personalföreningars yttranden i samband med utredningens förut omnämnda skrivelse, i muntliga anföranden vid utredningens konferenser med sammanslutningar, representerande arbetstagare, samt vid offentliga diskussioner i ämnet, vid vilka utredningens ledamöter haft tillfälle närvara.

1. *Farhågor för ogynnsamma konsekvenser av ökat användande av deltidarbete*

Från arbetstagarhåll har givits uttryck för farhågor, att ökat användande av deltidarbete skulle komma att medföra ogynnsamma konsekvenser i olika avseenden för de deltidarbetande, för de heltidarbetande och för arbetstagarna i gemen. I det följande behandlas först de därvid uttalade farhågor, som avsett de deltidarbetande själva.

Deltidarbetet väntas giva förhållandevis ringa netto-behållning för de arbetande. I detta avseende har framhållits bl. a.,

att, om färden till och från arbetsplatsen medför kostnader för de arbetande, dessa kostnader bli lika stora för deltid- som för heltidsarbetande. Om deltidarbetet ersättes efter samma grunder som heltidsarbetet, blir nettobehållningen sålunda, där sådana resor förekomma, för deltidarbetande reducerad i högre grad än som svarar mot reduceringen i arbetstiden. Det har även befarats, att kostnaderna för omhändertagande av barn och utförande av andra hemsysslor under den tid deltidarbetande är bunden av sitt förvärvsarbete i vissa fall komma att bli proportionsvis större än för motsvarande hjälp under större delen av dagen. I detta sammanhang har även framhållits, att den tid, som dagligen åtgår för färd till och från arbete, i en del fall — exempelvis då en måltid vid heltidsarbete intages på arbetsplatsen eller eljest borta från hemmet — blir lika lång som för heltidsarbetande.

Deltidsarbetet kan komma att medföra en alltför stor påfrestning på de deltidarbetandes krafter. Man har uttalat farhågor för att, om deltidarbetet regelmässigt förlägges till sådan tid (»rusningstid»), då arbetsbelastningen inom företaget eller berörd del därav brukar vara störst — en sådan förläggning kan förutses bli rätt vanlig — detta skulle komma att innebära krav på en relativt större arbetsprestation i förvärvsarbetet än som direkt svarar mot arbetstidens längd, ävensom att de deltidarbetandes krafter därigenom komme att tagas i anspråk i sådan utsträckning, att de ej orka utföra så mycket arbete i hemmet, som de beräknat. Det har också gjorts gällande, att en del arbetsgivare kunna väntas pålägga deltidarbetande nästan lika mycket arbete som de heltidsarbetande; dylika arbetsgivare skulle sålunda söka på den kortare tid och mot den lägre kostnad för dem, deltidarbetet medför, få ut en arbetsprestation, som närmar sig de heltidsarbetandes.

Alltför omfattande övertidsarbete riskeras. I en del fall förutsättes, att arbetstagare skall utföra visst arbete efter den ordinarie arbetstidens slut (inläggning av arbetsmaterial etc.); i andra fall är arbetet av sådan art, att det icke alltid kan avbrytas omedelbart, då arbetstiden normalt skall upphöra, exempelvis då en redan mottagen kund måste expedieras. För en deltidarbetande innebära sådana förhållanden givetvis risk för att den sammanlagda arbetstiden kommer att utgöra större del av en heltidsarbetandes arbetsdag än som avsetts med deltidarbetet. Om ersättning icke utgår för sådant övertidsarbete, blir deltidslönen jämväl lägre i förhållande till arbetstiden än avsett.

Svårigheter att få arbetstiden förlagd på avsett sätt. Många, som önska övergå från heltids- till deltidarbete eller från helt hemarbete till deltidarbete, räkna med att få arbetet förlagt till de tider, som bäst passa dem själva. I allmänhet synas de som önska deltidarbete vilja ha detta regelbundet förlagt till morgon- och förmiddagstimmarna. Det torde emellertid kunna tagas för givet, att detta i många fall icke låter sig göra; åtskilliga få säkert för att få deltidarbete finna sig i att få detta förlagt till andra tider och även att få olika arbetstider olika dagar. Även om de svårigheter, exempelvis i fråga om skötseln av hemmavarande barn, som

detta medför, kunde bemästras, torde det föreligga viss risk för meningskiljaktigheter med arbetsledare och arbetskamrater om arbetstidens lämpliga förläggning.

Övergång till deltidarbete kan medföra risk för försämrad tjänsteställning och utebliven befordran. Tjänsteman i ledareställning eller eljest med sådana arbetsuppgifter, att arbetsledningen anser dem icke böra omhänderhavas av deltidarbete, måste vid övergång till deltidarbete räkna med omplacering till annat, måhända lägre avlönat arbete. I en del fall kunna även befordringsutsikterna ställa sig mindre goda efter övergång till deltidarbete.

Till övervägande del avse emellertid de från arbetstagarhåll framförda farhågorna att utnyttjande av deltidarbete skulle komma att försämra de heltidsarbetandes arbetsförhållanden och deras lönevillkor.

Farhågor för tvång till övergång till deltidstjänst. Det har uttalats farhågor för att arbetsgivare skola finna deltidstjänst vara en för dem med avseende på vissa arbetsuppgifter så fördelaktig anordning, att de söka förmå även andra befattningshavare än dem som frivilligt önska övergå till deltidstjänst, att lämna heltidstjänsten och taga deltidarbete eller förändra heltidstjänster till deltidstjänster i samband med befattningshavares avgång. Särskilt skulle detta gälla gifta kvinnor. På dessa sätt skulle dels övas press på de heltidsarbetande att övergå till deltidarbete, dels antalet arbetstillfällen för dem, som önska heltidsarbete, komma att minska. I synnerhet under depressionstider säges det föreligga risk för att deltidstjänsterna komme att besättas med personer, som helst önska heltidstjänst och som äro i behov av sådan arbetsinkomst som heltidsarbete skulle medföra men som av brist på sådan tjänst måste nöja sig med deltidstjänst.

Otillbörligt gynnande av de deltidarbetande i fråga om förläggning av arbetstid och semester befaras. Om de deltidarbetande, som väntat är, till övervägande del komma att utgöras av mödrar med hemmavarande barn att taga vård om, befaras, att deltidarbetande komma att otillbörligt gynnas genom att arbetsgivarna bereda dem de fördelaktigaste tjänstgörings- och semestertiderna. Om de heltidsarbetande till följd därav finge de ofördelaktigaste tjänstgöringstiderna samt måhända även finge sina semestrar förlagda till de tider på året, då semestern av dem ansåges minst önskvärd, skulle detta av dem uppfattas som en omotiverad försämring av deras arbetsvillkor; många av de heltidsarbetande hade säkerligen lika ömmande familjeförhållanden att peka på, men det ansåges från deras håll att personliga omständigheter icke borde påverka beslut i förevarande hänseenden.

Ökade krav på heltidsarbetandes arbetsprestation. Man befarar att arbetsgivare skola låta tidsstudier beträffande deltidarbetandes arbetsprestation påverka ackords- och annan lönesättning för heltidsarbetande och även i övrigt beträffande sina krav på de heltidsarbetandes arbetsprestation komma att utgå från att denna skall motsvara dubbel halvtidsprestation, vilket i många fall icke vore rimligt.

Man har även uttalat farhågor för att ökat användande av deltidarbete skulle medföra ogynnsamma följder för arbetstagarna i gemen, oavsett om de äro heltids- eller deltidarbete. Dessa farhågor avse närmast att ökat användande av deltidarbete skulle medföra en nedvärdering av den kvinnliga arbetskraften. I diskussionen om deltidarbete ha från förvärvsarbete kvinnors sida framförts principiella betänkligheter beträffande deltidarbetets inverkan på kvinnans ställning på arbetsmarknaden överhuvud. Kvinnoarbetskommittén har uttryckt detta på följande sätt (SOU 1938: 47 s. 339):

»Man fruktar en allmän nedvärdering av den kvinnliga arbetskraften, om den gifta delen därav gör anspråk på särfrämmande eller ger sken av att medgiva, att deras arbetsförmåga ej skulle vara fullgod. Man befarar vidare en press nedåt på arbetslönerna, om denna del av arbetarstammen ej begär »försörjarlöner» utan visar sig kunna underbjuda sina kamrater. Man befarar vidare, att deltidarbetet speciellt på kontorsbanan skall under de relativt oreglerade arbetstidsförhållandena utveckla sig till ett heltidsarbete med deltidslön.»

De farhågor inför deltidarbete, som framförts av en del yrkeskvinnor och organisationer, torde till stor del ha sin grund i fruktan för bestämmelser, varigenom den kvinnliga arbetskraften skulle sättas i särställning. Det har i detta sammanhang gjorts gällande, att kvinnorna vid en dylik anordning realiter skulle jämföras med partiellt arbetsföra och att därigenom lätt kunde uppkomma den föreställningen, att det vore fråga om arbetskraft av sämre kvalitet ur arbetssynpunkt än manlig arbetskraft.

2. Förhoppningar om gynnsamma konsekvenser av ökade möjligheter till deltidarbete

Bättre möjlighet att förena förvärvsarbete och hemarbete väntas. I den mån förvärvsarbete mödrar få möjlighet att ägna mindre del av sin tid och sina krafter åt förvärvsarbetet genom att detta gives formen av deltidarbete betyder detta, att deras krafter sparas och även att de få möjlighet att under avsevärt större del av dagen än eljest skulle ha varit fallet själva få vårda och fostra sina barn. Särskilt det sistnämnda har framhållits såsom den för nu ifrågasvarande arbetstagare viktigaste fördelen av deltidarbete.

Såsom exempel på uttalanden i detta avseende må här citeras ett uttalande av föreningen Skaraborgs länsstyrelses kvinnliga befattningshavare:

»När kvinnlig befattningshavare ingår äktenskap, uppstår ofta svårigheter att utan hemhjälp ombesörja hushållsbestyren med den nuvarande långa dagliga tjänstgöringstiden. Det ställer sig också — åtminstone för närvarande — synnerligen svårt, om inte rent av omöjligt, att erhålla kompetent heltidsanställd hemhjälp, varför befattningshavaren eventuellt nödgas avstå från sin tjänst. Men om tillfälle gäves till deltidarbete, skulle då dels fullt tillräcklig tid givas till hushållsbestyrens ombesörjande och dels även minskningen av makarnas inkomster före äktenkapet bli mindre kännbar.

För familjer med små barn skulle möjligheten till deltidarbete för kvinnan ofta vara synnerligen betydelsefull. Vårdsnaden om barnen skulle kunna överlätas åt hemhjälp med arbetstid, motsvarande den gifta kvinnliga befattningshavarens tjänstgöringstid, eller genom att barnen under moderns tjänstgöringstid överlämnades till barnträdgård eller dylikt.»

Svårigheterna att erhålla hembiträde och därmed möjlighet att förena förvärvsarbete på heltid med omvårdnaden om hem och barn ha framhållits från åtskilliga andra håll. I detta sammanhang bör även nämnas ett uttalande, att ökad användning av deltidstjänst skulle minska de yrkesarbetande kvinnornas svårighet att få hembiträden, barnvakter och tillfällig hemhjälp. Från annat håll har framhållits, att »även om den ekonomiska vinsten av deltidarbetet skulle vara ringa eller ingen, vore möjligheten att taga vård om barnen och deras fostran så värdefull, att den icke kan mätas i pengar».

Deltidsarbete väntas bereda bättre möjligheter — i många fall öppna möjligheter — till studier för ekonomiskt mindre väl ställda personer. Från de studerande har i olika sammanhang framförts önskemål om statliga åtgärder i syfte att studier och förvärvsarbete skola kunna kombineras på sådant sätt, att riskerna för studiernas avbrytande på grund av bristande tid bli mindre än de äro i de fall, då förvärvsarbetet tager den studerandes hela normala arbetsdag i anspråk. Sålunda framhöll fröken Ebon Andersson i riksdagsdebatten angående deltidfrågan år 1943 (andra kammarens protokoll nr 18, s. 75): »Jag kommer i min personliga verksamhet dagligen i kontakt med hundratals studenter, manliga och kvinnliga. Gång på gång får jag höra från deras sida, att de skulle vara väl betjänta av om det kunde ordnas ett större antal deltidstjänster för dem. Då, säga de, skulle de slippa släpa på dessa väldiga skulder, som de nu få göra. Nu tvingas många att ha fulltidstjänst, ett förhållande som gör att icke bara det dagliga arbetet utan även studierna i mycket, mycket hög grad komma att bli lidande.»

Möjligheter till insats i förvärvslivet beredas för dem, som av vårdsnaden om hemmavarande barn eller studier anse sig hindrade att åtaga sig förvärvsarbete på heltid. För sådana personer skulle deltidarbete innebära en mycket välbehövlig möjlighet att erhålla egen inkomst. Även om den ekonomiska vinsten av deltidarbetet mången gång kanske icke är så stor, innefattar denna arbetsform ofta den enda möjligheten till förvärvsarbete, vilket för vederbörande arbetstagare är av värde bl. a. i det avseendet, att det minskar den osäkerhet för framtiden, som ofta trycker familjer, där familjeinkomsten helt erhålles genom en enda familjemedlems förvärvsarbete. Om denna familjemedlem avlider eller hans inkomst av annan anledning bortfaller eller kraftigt minskas, kommer familjen ofta i ett synnerligen svårt läge. Svårigheter kunna givetvis inträffa i dylika fall, även om annan familjemedlem har förvärvsarbete på deltid, men det måste ändå anses innefatta en större garanti för familjens uppehälle. Det har sagts, att genom möjlighet

till deltidstjänstgöring kombinerad med rätt till återgång till heltidstjänstgöring, kvinnor med vårdnadsplikt skulle kunna känna sig tryggare än de nu äro; för närvarande riskera de ofta att av familjeskäl nödgas lämna förvärvsarbetet och i så fall erhålla inga eller mycket små möjligheter att återgå till sin förut innehavda anställning, om ändringar i familjeförhållandena skulle möjliggöra eller nödvändiggöra detta. Det är i allmänhet mycket svårt för en person i högre ålder att erhålla anställning, om vederbörande icke tidigare haft förvärvsarbete eller den senaste anställningen ligger mycket långt tillbaka i tiden. Genom deltidsarbete behålles kontakten med arbetslivet och svårigheterna för en person, som innehar deltidsarbete, att övergå till heltidsarbete, om så av någon anledning skulle befinnas önskvärt, äro säkerligen avsevärt mindre än svårigheterna för en tidigare icke förvärvsarbetande att erhålla arbete utom hemmet. Det har vidare framhållits, att det mången gång för en hustru kan vara även ur andra synpunkter önskvärt att ha en egen arbetsinkomst att disponera över. Vidare har anförts, att intresset för arbetet som sådant och önskan att någon del av dagen komma ut ur hemmets stundom något trånga krets kunna tillgodoses genom deltidsarbete i de fall, då förvärvsarbete på heltid anses uteslutet eller mindre lämpligt.

I detta sammanhang må återgivas ett uttalande vid en av utredningens konferenser: »Många gifta sjuksköterskor skulle gärna vilja ställa sig till förfogande för en avkortad tjänstgöring. De sjuksköterskor, som prövat deltidstjänst, äro mycket nöjda och trivas utmärkt, de känna med sig, att de göra en insats inom sjukvården, de ha egen inkomst och de kunna på ett tillfredsställande sätt sköta sina hem.»

Vidare har sagts, att personer som förena förvärvsarbete med hemsysslor eller studier kunna väntas bli i stånd att utföra sitt förvärvsarbete på ett mera tillfredsställande sätt, om de övergå till deltidsarbete, genom att det jäkt och den oro, som följer med kombinationen av heltidsarbete i förvärvslivet och hemsysslorna resp. studierna, minskas. I ett annat sammanhang har anförts, att även om den deltidsarbetande personalen till en början komme att betraktas med en viss misstro, komme det sannolikt att visa sig, att arbets-effektiviteten för de deltidsarbetandes del vore så stor, att en ändring i arbetsgivarnas inställning till deltidstjänsten komme att ske.

Ur arbetstagarare synpunkt lämpligare uppdelning av arbetet. På många arbetsområden finnes vissa tider en arbetsanhopning, som nödvändiggör overtidsarbete eller medför, att de anställdas arbetskapa-citet pressas över hövan. Det har sagts, att i en del fall genom deltidstjänst ers inrättande de heltidstjänstgörande skulle kunna avlastas en del av sin tunga arbetsbörda (jfr dock farhågor s. 55). I en del institutioner finnes extra personal, som får rycka in endast vid toppbelastning, men som har sina löneförhållanden ordnade på ett mycket otillfredsställande sätt. Om denna personal i stället erhöles deltidsanställning, skulle det för ifrå-gavarande befattningshavare innebära avsevärda fördelar.

Utredningen. I det föregående har utredningen refererat arbetsgivare- och arbetstagaersynpunkter på deltidarbetsfrågan. Dessa synpunkter ha beaktats vid utredningens överläggningar och därvid har, med hänsyn till utredningens ovan angivna uppfattning av problemet ur samhällseliga synpunkter, utredningen ansett sig böra mera ingående behandla de invändningar mot ökat användande av deltidarbete, som framkommit från arbetsgivare- och arbetstagarehåll.

Vad *arbetsgivarna* anfört finner utredningen giva vid handen, att användande av deltidarbete i många fall är uteslutet eller medför så avsevärda olägenheter, att det icke kan förordas. I regel torde deltidarbete icke lämpa sig som arbetsform för sådana tjänstemän, vilka för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter böra vara i tillfälle att kontinuerligt under hela den normala arbetstiden följa arbetet inom ett verk eller ett företag. Närmast torde detta gälla befattningshavare med uppgift att leda verksamheten i dess helhet eller viss gren därav eller att övervaka och leda underställd personalgrupps arbete samt vissa befattningshavare på registrerings-, informations- och liknande avdelningar, där vederbörande bör vara anträffbar under hela arbetstiden. Ju större verket eller företaget är, desto mindre i förhållande till hela antalet anställda torde denna kategori vara. Man kan emellertid icke bortse ifrån att den finnes på så gott som alla arbetsplatser. Givetvis finnas också i övrigt befattningshavare med sådana arbetsuppgifter, att de icke lämpligen kunna fullgöras på så relativt korta arbetsperioder per dag som deltidarbete i allmänhet omfattar. Det synes icke erforderligt att anföra flera exempel, då utredningen finner det självfallet, att användande av deltidarbete icke bör ifrågakomma i fall, då detta skulle innebära risk för att förekommande arbetsuppgifter icke bleve fullgjorda på ett tillfredsställande sätt.

Till vad en del myndigheter anfört om olämpligheten av att använda deltidstjänstgörande till följd av särskilt behov av att kunna överflytta befattningshavare till nya arbetsuppgifter eller förlägga deras tjänstgöring till annan ort eller till följd av förekommande arbetsuppgifters konfidentiella karaktär vill utredningen endast foga, att — även om anförda förhållanden kunna anses utgöra motiv för att flertalet befattningshavare böra vara heltidstjänstgörande — det icke synes vara uteslutet att även dessa myndigheter i mindre utsträckning skulle kunna använda även deltidstjänstgörande personal för en del arbetsuppgifter.

I åtskilliga fall är deltidarbete ur arbetsgivaresynpunkt att föredraga framför heltidarbete. I allmänhet torde härvidlag vara fråga om arbetsuppgifter av rätt enahanda art, vad som i industriell verksamhet benämnes tempoarbete; i fråga om kontorsarbete torde härvid oftast ifrågakomma arbete på s. k. skrivcentraler samt vissa registrerings-, bokförings- och statistikarbeten. I sådana fall torde redan nu i viss utsträckning förekomma, att arbetet anordnas såsom deltidarbete.

I ett stort antal verk och företag synas emellertid finnas arbetsuppgifter, vilka med lika gott resultat beräknas kunna anförtros åt deltidarbetande

som åt heltidsarbetande. Från ett föregående avsnitt torde här upprepas, att av 414 tillfrågade myndigheter 301 ansett, att inom deras verksamhetsområden funnes arbetsuppgifter av sådan art. Det gäller härvidlag icke endast relativt enkla arbetsuppgifter utan även, låt vara i mindre utsträckning, mera kvalificerat arbete. Att deltidarbete i dylika fall hittills använts endast undantagsvis, beror säkerligen främst på att användande av deltidarbete personal nästan alltid medför ökat besvär för arbetsgivaren. Som regel följer med den ökning av personalstyrkan, som användande av deltidarbete innebär, avsevärt mera administrativt arbete. Personalärendenas antal står ju i närmare relation till antalet befattningshavare än till befattningshavarnas tjänstgöringstimmar. Om deltidarbetet ordnas så, att de deltidarbete avlösa varandra — en sådan anordning torde med hänsyn till disposition av arbetsutrymmen och arbetsmaskiner i regel vara den lämpligaste — torde ofta fastställandet av arbetstiderna för varje enskild deltidarbete komma att medföra svårigheter för arbetsledningen, då olika arbetstagares intressen här lätt kunna komma i konflikt med varandra. Även i övrigt torde deltidarbete, såsom en del arbetsgivare anfört, stundom komma att medföra svårigheter och ökade kostnader för arbetsgivarna. Mot detta svara emellertid de fördelar, som deltidarbetet, likaledes enligt uttalanden från arbetsgivare, beräknas medföra. Det synes härvidlag finnas anledning att ingå på en punkt, där helt olika meningar uttalats, nämligen i fråga om arbetseffekten. Förklaringen till meningsskiljaktigheten på denna punkt torde närmast vara, att man talar om olika slag av arbeten. Den större effektivitet i deltidarbete arbete, som många anse föreligga, synes i allmänhet avse sådant arbete, där arbetsuppgifterna hela tiden äro av ensartad karaktär, medan de som ansett deltidarbete medföra minskad effektivitet i allmänhet torde ha tänkt på uppgifter av annan karaktär.

Den tid, varunder en arbetstagare är i behov av avkortning i sin tjänstgöring, är ofta begränsad till ett antal år. Arbetsgivare, som godtar deltidarbete under denna tid, bör därför icke blott ha möjlighet att utnyttja vederbörandes arbetskapacitet i mindre omfattning under dessa år utan även kunna påräkna att framdeles åter få i full utsträckning utnyttja arbetstagarens arbetskraft samt utbildning och erfarenheter från den tidigare sysselsättningen i arbetsgivarens tjänst.

Det har vidare gjorts gällande, att medgivande till deltidarbete för nyanställda kan öka företagarens möjlighet att tillgodose sitt arbetskraftsbehov. Tillgången på arbetskraft är och kan väntas förbli relativt begränsad. Det kan därför ligga i en arbetsgivares intresse att, i den mån så kan ske utan alltför stora olägenheter, söka vidtaga sådana anordningar beträffande sitt utbud av arbetstillfällen, att anställning hos honom framstår såsom lockande även för personer, vilka överhuvud icke kunna väntas vara villiga att åtaga sig förvärvsarbete med heltidstjänstgöring. Genom sådana anordningar kan arbetsgivaren ibland även få ökade möjligheter att vid heltidsanställdas frånvaro från arbetet erhålla vikarier för dem. Givetvis förutsätter detta, att de deltidarbete äro villiga och i tillfälle att under kortare tider åtaga sig

deltidsarbete av annan omfattning än normalt eller heltidsarbete; för en husmoder t. ex. torde ett sådant arrangemang tillfälligtvis kunna ifrågakomma.

Sammanfattningsvis torde kunna sägas, att deltidsarbete i många fall — framför allt genom de ökade möjligheter att erhålla och behålla ur arbetsgivarens synpunkt önskvärd arbetskraft det innebär — innefattar icke blott olägenheter utan även så avsevärda fördelar för arbetsgivarna, att det bör ligga i deras intresse att i större omfattning än hittills tillämpa denna arbetsform vid sidan av heltidsarbete.

Från *arbetstagarhall* har framförts farhågor för att anordningar för ökat användande av deltidsarbete skulle medföra olägenheter för de deltidsarbetande själva, för de heltidsarbetande och för arbetstagarna — speciellt de kvinnliga arbetstagarna — i gemen.

I avseende å de farhågor för de deltidsarbetandes egen del som framförts vill utredningen till en början uttala, att dessa farhågor kunna vara berättigade i vissa fall samt att den som avser att taga deltidsarbete — utredningen utgår från att denna arbetsform alltid skall vara frivillig — på förhand bör noga ha gjort klart för sig de ekonomiska och andra konsekvenser — gynnsamma och ogynnsamma — sådant arbete kan väntas komma att medföra i det speciella fallet.

I fråga om de ekonomiska konsekvenserna av övergång till deltidsarbete är att märka, att dessa, i synnerhet när det är en husmoder som tager deltidsarbete, oftast beröra icke blott inkomsterna utan även utgifterna. I allmänhet kunna vid övergång från heltidsarbete en del besparingar ske och när en förut icke förvärvsarbetande tager deltidsarbete nya utgifter bli ofrånkomliga. Till följd härav svara i regel förändringarna i familjens försörjningsmöjligheter icke direkt mot minskningen eller ökningen i löneinkomsten.

Övergår en förut heltidsarbetande moder till deltidstjänstgöring för att i större utsträckning än tidigare kunna ägna sig åt sitt hem och sina barn, kunna utgifterna för hem och hushåll ofta reduceras rätt avsevärt. Främst gäller detta i fråga om kostnaden för hemhjälp. En person, som förut under det hon själv varit bunden av förvärvsarbete på heltid haft ett heltidsanställt hembiträde eller en barnsköterska, kan mången gång efter övergången till deltidsarbete nöja sig med att anlita hemhjälp endast del av dagen, vissa dagar i veckan eller månaden etc., och kan sålunda spara in åtminstone en del av de tidigare kostnaderna för hemhjälpen. Har hembiträdet eller barnsköterskan haft eget rum i familjebostaden, blir detta utrymme ledigt. Om rummet ej tages i anspråk för annat ändamål för familjen kan till följd därav familjen genom uthyrning skaffa sig inkomst av rummet, eventuellt flytta till mindre bostad. Det minskade anlitaandet av hemhjälp kan även medföra andra besparingar i fråga om utgifterna för hushållet. En deltidsarbetande kan måhända även göra en del besparingar genom att hon själv hinner sy barnens kläder och laga dem. Skatterna bli proportionsvis något mindre (se *bilaga D*). Andra utgifter bli måhända oförändrade. Det har erinrats om att i de fall, då utgifter för resor till och från arbetet förekomma, dessa som regel

bli lika stora för deltidssarbete som för heltidssarbete och sålunda för de förra taga i anspråk förhållandevis större del av arbetsinkomsten.

För den, som tager deltidssarbete efter att tidigare icke ha utfört förvärvsarbete utom hemmet, blir arbetsinkomsten ofta förbunden med ökade utgifter för hemhjälp, skatter (jfr nyssnämnda bil.) samt resor till och från arbetsplatsen.

Försök ha gjorts att siffermässigt exemplifiera förändringarna i familjebudgeten vid husmoderns övergång till deltidssarbete. Förändringarna bli emellertid så beroende av individuella förhållanden, att några allmänna uttalanden icke kunna grundas på dylika kalkyler. Beslutet i frågan om övergång till deltidssarbete måste för därav berörda vara resultatet av ett vägande mot varandra av de fördelar och nackdelar övergången skulle innebära såväl i ekonomiska som i andra avseenden.

Vinsten med deltidssarbete i förhållande till heltidssarbete ligger emellertid säkerligen främst på ett annat plan än det ekonomiska, nämligen i möjligheten för den deltidssarbete att ägna större del av sin tid åt barnens och hemmets vård.

För den, som övergår från att icke ha något förvärvsarbete till att utföra sådant arbete på deltid, ter sig givetvis i regel den kontanta ökningen i familjinkomsten eller det förhållandet att vederbörande får egen inkomst — det kan mången gång vara av visst värde för hustrun att ha egen inkomst att disponera över — såsom avgörande, men även andra synpunkter kunna vara de bestämmande vid beslut att taga deltidssarbete. Från arbetstagarhåll har sålunda framhållits den trygghetskänsla inför riskerna för ogynnsamma förändringar beträffande familjens ekonomi och övriga förhållanden, som en egen anställning även om den endast avser deltidssarbete medför, det intresse för tidigare innehaft arbete och för kamratlivet där, som kan tillgodoses även genom sådant arbete och det behov av att komma ut i andra förhållanden än hemmets som likaledes kan tillgodoses på sådant sätt.

I anledning av de i det föregående (s. 53—55) omnämnda farhågorna angående ogynnsamma konsekvenser för de deltidssarbete själva av övergång till deltidssarbete må anföras följande.

Om deltidssarbetes tjänstgöring kommer att föreläggas till s. k. rusningstid, kommer detta givetvis ofta att medföra, att de deltidssarbete bli strängt sysselsatta under hela förvärvsarbetet. Den, som söker deltidssarbete, där sådan placering av tjänstgöringen avses, bör emellertid vara medveten om detta förhållande vid sitt övervägande, om han eller hon vill taga arbetet i fråga. Detsamma kan sägas beträffande de farhågor angående risk för alltför omfattande oövertidsarbete varåt givits uttryck. I detta senare avseende bör emellertid även bemärkas, att det torde vara ett för deltidss- och heltidssarbete gemensamt intresse, vilket arbetstagarorganisationerna torde söka att bevaka, att oövertidsarbete skall undvikas eller i varje fall honoreras på ett sätt som innebär kompensation för olägenheterna därav.

Det torde vara ofrånkomligt, att meningsskiljaktigheter kunna komma att uppstå beträffande förläggningen till viss del av dagen av deltidssarbetes

tjänstgöring. Självfallet ligger det dock i arbetsgivarens intresse såväl som i arbetstagarnas att lösa sådana frågor så friktionsfritt som möjligt.

Vidkommande farhågorna för att den som från heltidsarbete övergår till deltidarbete skall få sämre tjänsteställning och mindre tilltalande arbetsuppgifter samt riskera att eljest påräknad befordran skall utebli, synas samma synpunkter böra anläggas. Före ansökan om övergång till deltidarbete bör heltidsanställd, som reflekterar på sådant arbete, samråda med företagsledningen för att så fullständigt som möjligt få konsekvenserna av övergången i fråga om tjänstgöring och befordringsutsikter klarlagda. I avseende å befordran synes det utredningen rimligt att i de fall, då befordran regelmässigt sker under hänsynstagande till omfattningen av tidigare tjänstgöring, även deltidarbete tages i beaktande (jfr s. 83 ff).

I avseende å farhågorna för att de deltidarbetande skulle komma att otillbörligt gynnas på de heltidsarbetandes bekostnad bl. a. i fråga om arbetstidens placering och semesterns förläggning till mest eftersökt tid på året liksom i fråga om farhågorna för att arbetsledare skulle söka göra den arbets effektivitet deltidarbetande kunna prestera på en kortvarig arbetsperiod normerande för heltidsarbete, vill utredningen för sin del uttala, att man för de allmänna institutionernas del väl icke behöver räkna med dylika konsekvenser och att man för arbetsmarknaden i övrigt torde kunna vänta, att, om dylika tendenser giva sig tillkänna, utvecklingen med uppmärksamhet kommer att följas av de anställdas organisationer. Deltidsarbete bör ordnas så att det icke medför ett särskilt gynnande av de deltidarbetande i fråga om arbetstidens och semesterns förläggning och ej heller medför ett överflyttande av mera krävande eller ansvarsfyllda arbetsuppgifter till heltidsanställda utan någon kompensation. Detta synes icke blott angeläget ur rättvisesynpunkt utan även vara ett oeftergivligt villkor för att mera omfattande användning av deltidarbete för arbetstagare med särskilt behov av att få sitt förvärvsarbete ordnat på så sätt skall kunna accepteras av arbetstagare i allmänhet och deras organisationer.

Såsom det viktigaste argumentet mot åtgärder för ökat användande av deltidarbete har pläгат framhållas, att sådana åtgärder skulle medföra en »nedvärdering» av den kvinnliga arbetskraften och därmed ökade svårigheter för kvinnorna att hävda sig på arbetsmarknaden. I anledning av dessa farhågor vill utredningen framhålla, att någon särslagstiftning beträffande kvinnlig arbetskraft icke åsyftas enligt utredningens direktiv, även om det givetvis är att förutse, att en anordning med deltidarbete i större utsträckning kommer att bli tillämplig beträffande kvinnlig arbetskraft än manlig. Tanken på deltidstjänst för mödrar grundas icke på någon nedsatt arbetsförmåga hos dessa mödrar eller på några önskemål att bereda dem extra fördelar för egen räkning utan främst på det samhälleliga intresset av att barnen skola få bästa vård. De deltidarbetandes färdigheter och arbetsförmåga böra givetvis beträffande de kategorier som här avses vara lika goda som de heltidsarbetandes och särskilda anordningar för att underlätta arbetet för dem ifrågasättes icke. Anordnande av deltidstjänst skulle ju helt

vila på ömsesidig överenskommelse. Det har gjorts gällande, att en del arbetsgivare vid god tillgång på arbetskraft, om anordningen med deltidarbete bleve mera allmänt tillämpad än nu, komme att söka välja sina arbetstagare så, att de icke hade anledning befara, att arbetstagare senare komme att begära att få övergå till deltidarbete. Risk härför torde nog föreligga men den måste dock sägas vara förhållandevis ringa. Det är ju mycket vanligt, att kvinnlig arbetstagare helt lämnar sin anställning i samband med giftermål eller barnsbörd; detta torde väl vara ett av de förhållanden som göra, att många arbetsgivare varit mindre villiga att använda sig av kvinnlig arbetskraft. Sannolikheten för att kvinnlig arbetstagare skall begära övergång till deltidstjänstgöring torde nog i regel kunna antagas bli avsevärt mindre än sannolikheten för att hon skall helt lämna arbetet. Deltidsarbetet skulle för övrigt medföra mindre svårigheter för arbetsgivaren, då han ju ändå i viss utsträckning får behålla deltidarbetaren i sin tjänst. Även om deltidarbetet i sig mången gång framstår såsom mindre tillfredsställande för arbetsgivaren, är befolkningsutvecklingen sådan, att man på längre sikt och bortsett från förhållandena under tillfälliga kriser på arbetsmarknaden torde ha att räkna med ett behov av arbetskraft inom näringslivet av sådan styrka, att all tillgänglig fullgod arbetskraft kommer att efterfrågas av arbetsgivare. Medan industriföretagen i regel hittills vid anställande av kvinnlig personal icke fäst något avseende vid civilstånd, ha arbetsgivare inom handeln samt bank- och försäkringsväsendet tidigare i stor utsträckning icke blott vägrat att anställa gifta kvinnor utan till och med i många fall avskedat kvinnliga arbetstagare, när dessa ingått äktenskap. På senare år har emellertid härvidlag skett en markerad omsvängning. Vissa nyare författningsbestämmelser, främst lagen den 19 maj 1939¹ om förbud mot avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m. m., ha förhindrat avskedanden av ovan nämnda anledningar. Det ökade anställandet av gifta kvinnor inom näringslivet torde emellertid främst bero på en ändrad inställning hos arbetsgivarna till frågan om den gifta kvinnans förvärvsarbete.

Utredningen har i ett föregående avsnitt angivit, att den ur samhälleliga synpunkter funnit det önskvärt att åtgärder vidtagas för att deltidarbete skall komma till ökad användning i allmän tjänst. Vad som anförts från arbetsgivare- och arbetstagarehåll har i många avseenden varit ägnat att styrka denna uppfattning. Å andra sidan ha arbetsgivare och arbetstagare-representanter uttalat farhågor för att dylika åtgärder skulle få vissa icke önskvärda konsekvenser. Utredningen har icke funnit dessa farhågor så starkt grundade att utredningens uppfattning till följd därav ändrats. Det synes emellertid angeläget att de bestämmelser som kunna erfordras för att deltidarbete skall komma till ökad användning i allmän tjänst utformas på sådant sätt att risken för att berörda farhågor skola besannas så vitt möjligt är förebygges. Utredningen har eftersträvat detta vid utarbetandet av sina i det följande angivna förslag.

¹ Denna lag är numera ersatt med lagen den 21 december 1945 om förbud mot arbets- tagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap.

Särskilda förhållanden kunna givetvis göra det omöjligt eller olämpligt att använda deltidarbete inom vissa institutioner eller för vissa arbetsuppgifter. Ej heller kan deltidarbete beräknas komma att stå till förfogande i sådan omfattning att mer än en förhållandevis ringa del av dem, för vilka denna arbetsform ur förut berörda sociala synpunkter skulle vara den lämpligaste, kan få sitt arbete ordnat på sådant sätt. Utredningen är vidare medveten om, att många sådana arbetstagare av olika skäl, främst ekonomiska, komme att söka heltidsarbete, även om deltidarbete skulle stå dem till buds.

Oaktat åtgärder för ökat användande av deltidarbete sålunda kunna väntas få endast en jämförelsevis begränsad effekt synes utredningen tillräcklig motivering för sådana åtgärder föreligga.

Utredningen har utgått från att i de fall, då deltidarbete skulle kunna förekomma i statlig tjänst, avgörandet, huruvida i visst fall deltidarbete skall komma till användning, skall tillkomma verkets ledning och att denna vid sådant avgörande ej allenast skall taga hänsyn till sin ställning som arbetsgivare utan även beakta de allmänt-samhälleliga synpunkter, som kunna tala för arbetets anordnande som deltidarbete. Detta gäller främst när heltidsanställd befattningshavare anhåller om att få övergå till deltidarbete, men även vid valet av personal för arbetsuppgifter, vilka redan ur institutionens egna synpunkter böra anordnas såsom deltidarbete, böra myndigheterna söka tillse, att deltidarbete i första hand beredes sådana kvalificerade sökande till deltidarbete, vilka ur nu berörda samhälleliga synpunkter befinnas i största behov av att få sitt förvärvsarbete ordnat på detta sätt.

Anordningar för ökad användning av deltidarbete komme säkerligen i många fall att ses med ett visst misstroende såväl från arbetsgivares som från heltidstjänstgörande personals sida, om all omvårdnad om barn eller vilka studier som helst skulle godtagas som skäl för övergång till deltidarbete. Det synes därför angeläget, att de förbättringar i fråga om möjligheten att erhålla deltidarbete, som utredningen föreslår, begränsas till att avse deltidarbete allenast under de tider, då vårdsnaden om barn eller studier i särskilt hög grad påkalla reducering av arbetstiden i förvärvsarbete. Härigenom skulle såväl för dem som söka deltidarbete som för arbetsgivare och de heltidsarbetande möjligheten att erhålla deltidarbete klarare komma att framstå såsom betingad icke av hänsyn till de deltidarbetande själva utan av allmänna sociala synpunkter, vilket skulle medföra ökad förståelse för denna arbetsform. Detta innebär vidare, att möjligheten att erhålla deltidarbete i princip endast skulle bestå under viss tid; när barnen kommit upp till sådan ålder, att de större del av dagen bli omhändertagna i skolan eller på annat sätt utom hemmet, föreligger ej längre i det enskilda fallet behov av deltidarbete av sådan angelägenhet, att medverkan från arbetsgivare på grund därav bör kunna krävas.

Av olika skäl — främst i syfte att undanröja den tvekan i fråga om övergång till deltidarbete, som kan föranledas av befattningshavares fruktan för att icke på nytt kunna få heltidsarbete, när behovet av kortare arbetstid ej längre föreligger eller om oförutsedda omständigheter — t. ex. makes död —

tvunga deltidsarbetande att söka erhålla större arbetsinkomst, kommer utredningen även att föreslå sådana anordningar att en heltidsanställd befattningshavare i allmän tjänst vid övergång till deltidsarbete normalt skall kunna räkna med att få återgå till heltidsarbete inom viss tid efter det befattningshavaren anmält önskemål därom.

Utredningen har förutsatt, att deltidstjänst skall förekomma endast efter ömsesidig fullt frivillig överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetstagare. Häri ligger för det första att deltidsarbete överhuvud taget icke förutses komma till användning i sådana fall, då sådan anordning av arbetet skulle medföra risk för att vederbörande institution åvilande arbetsuppgifter icke komme att fullgöras på ett fullt tillfredsställande sätt. Om t. ex. ett heltidsarbets uppdelning på två eller flera befattningshavare kan befaras medföra, att allmänhetens betjäning blir sämre, eller garantien för att alla förekommande ärenden av viss art behandlas efter fullt samma principer därigenom minskas, bör deltidsarbete icke ifrågakomma. Vidare ligger i kravet på fullt frivillig överenskommelse, att påtryckningar mot arbetstagare i syfte att få honom att övergå från heltids- till deltidsarbete icke skola få förekomma. I fråga om allmänna institutioner kunna eventuella missförhållanden i detta avseende beivras. För det enskilda näringslivets del kan man antaga att nu berörda frågor komma att lösas genom avtal mellan parterna.

Ytterligare bör understrykas, att fordringarna på fullgod kompetens och arbetsprestation givetvis böra vara desamma för deltidsarbetande som för annan personal; ett eftersättande av dessa fordringar skulle säkerligen i högre grad än något annat skapa en ofördelaktig uppfattning om deltidsarbetet och måhända även bidra till att försvåra kvinnans ställning på arbetsmarknaden.

I efterföljande kapitel framlägger utredningen förslag till de åtgärder, utredningen finner erforderliga för att få ett ökat användande av deltidsarbete i allmän tjänst. — I anslutning härtill må nämnas, att redogörelse lämnats för dessa förslag vid det samråd utredningen i enlighet med sina direktiv haft med kommittén för partiellt arbetsföra samt att kommittén därvid förklarat, att vad deltidstjänstutredningen sålunda avser att föreslå icke på något sätt föregriper kommitténs arbete.

AVD. II

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER FÖR ÖKAT ANVÄNDANDE
AV DELTIDSARBETE I STATLIG TJÄNST

1. Allmänna riktlinjer

Gällande bestämmelser. Statens verksamhet är i stor utsträckning organiserad på sådant sätt, att de för dess räkning arbetande tjänstemännen och arbetarna kunna beredas fortlöpande anställning med viss daglig eller annan på förhand bestämd periodisk tjänstgöring och i anslutning därtill erhålla viss på förhand beräknelig inkomst av anställningen. Endast om sådan personal är i det följande tal. Här bortses således från tillfälligt anställd personal, reservpersonal — som anställs för att stå till förfogande för utförande av sådant arbete, varav behov möjligen kan visa sig uppkomma — och personal, vilken anställs för att fullgöra arbete på tid, som den anställda helt eller i huvudsak själv bestämmer.

Av statstjänstemännen avses i detta sammanhang i huvudsak endast de, som genom beslut av statlig myndighet anställas såsom ordinarie, extra ordinarie eller extra eller, vad kommunikationsverken angår, såsom aspiranter. Från befattningshavare, som genom myndighets beslut anställts mot avlöning i form av arvode eller som kontraktsanställda, bortses således.

De grundläggande bestämmelserna i fråga om *avlöningsförmåner* för tjänstemän, om vilka här är fråga, angivas i nedan intagna sammanställning.

Avlöningsbestämmelser för		
ordinarie tjänstemän	extra ordinarie tjänstemän	extra tjänstemän (aspiranter)
1. <i>Civila statsförvaltningen.</i> Civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8)	Civila icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939 (nr 273)	
2. <i>Försvarsväsendet.</i> Militära avlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 275)	Militära icke-ordinarie reglementet den 15 juni 1939 (nr 276)	
Manskapsavlöningsreglementet den 21 juni 1940 (nr 652)	Militära avlöningsreglementet (såvitt angår fänrikar och extra ordinarie underofficerare)	

Av de befattningshavare, å vilka manskapsavlöningsreglementet äger tillämpning, erhålla endast de i löneplan Mb avsedda anställning genom av offentlig myndighet utfärdad konstitutorial; de övriga äro kontraktsanställda och inneha en anställning, som varken kan betecknas som ordinarie, extra ordinarie eller extra.

För vissa grupper av extra ordinarie vård- och ekonomipersonal finnas särskilda avlöningsbestämmelser meddelade i olika kungörelser (1942: 637 och 638; 1943: 854; 1944: 510) och brev. Dessa föreskrifter upptaga särskilda löneplaner och vissa specialbestämmelser men hänvisa i övrigt till civila och militära icke-ordinariereglementena.

En särställning bland den icke-ordinarie personalen intaga de tjänstemän vid bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen, som finnas uppförda på av Kungl. Maj:t fastställd personalförteckning. Dessa tjänster ha av Kungl. Maj:t inrättats jämlikt bestämmelser i banklagen respektive sparbankslagen, innefattande frihet för Kungl. Maj:t att bestämma om inspektionernas organisation, och äro följaktligen icke-ordinarie, men i avlöningshänseende äro de genom Kungl. Maj:ts beslut den 22 juni 1939 likställda med ordinarie tjänster.

Avlöningsförmånerna för arbetare i statens tjänst regleras genom kollektivavtal eller personliga avtal.

De för här avsedd personal tillämpliga *pensionsbestämmelserna* innefattas i stort sett i *dels* reglementena den 30 december 1941 (nr 1008 och 1009) angående tjänstepension för befattningshavare i statens tjänst samt angående familjepension för efterlevande till befattningshavare i statens tjänst (allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena), *dels ock* reglementena den 12 juni 1942 (nr 452 och 453) angående tjänstepension för arbetare i statens tjänst samt angående familjepension för efterlevande till arbetare i statens tjänst (1942 års tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare). De båda förstnämnda reglementena äro med vissa undantag tillämpliga å dels ordinarie tjänstemän (vad angår beställningshavare, som avses i manskapsavlöningsreglementet, endast beställningshavare tillhörande löneplan Mb), dels extra ordinarie tjänstemän, dels ock tjänstemän vid bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen, som finnas uppförda å av Kungl. Maj:t fastställd personalförteckning. Arbetarpensionsreglementena äro under i reglementena närmare angivna förutsättningar tillämpliga på arbetarpersonal. Med stöd av bestämmelse i allmänna tjänstepensionsreglementet har Kungl. Maj:t i vissa fall förordnat, att detta reglemente — i stället för arbetarpensionsreglementet — skall tillämpas å viss arbetarpersonal, nämligen arbetsledande förmän med förhållandevis hög löneställning. I sådana fall har även allmänna familjepensionsreglementet blivit tillämpligt.

Den i det föregående angivna personalen — som har fortlöpande anställning med viss daglig eller annan på förhand bestämd periodisk tjänstgöring och i anslutning därtill erhåller viss på förhand beräknelig inkomst av anställningen — är i allmänhet *heltidsanställd*. Den närmare omfattningen av tjänstgöringen är något olika i de skilda fallen, beroende på tjänstgöringens

art; beträffande befattningshavarna angives den i instruktioner, stadgar, reglementen eller särskilda tjänstgöringsföreskrifter.

Av olika anledningar kan det inträffa, att den, som är heltidsanställd, ej fullgör arbete i den omfattning, som förutsatts vid anställningens tillkomst. De för ordinarie och extra ordinarie tjänstemän gällande avlönings- och pensionsreglementena innehålla särskilda bestämmelser med avseende å det fall, att tjänsteman erhåller ledighet från sin befattning. Då ledighet erhålles för enskilda angelägenheter, skall tjänstemannen i regel vidkännas s. k. C-avdrag å lönen, vilket innebär avstående av hela lönen. Bestämmelser finnas vidare för ordinarie och extra ordinarie tjänstemän meddelade angående nedsättning av tjänstgöringstiden. Där tjänsteman av anledning, som medför tjänstledighetsavdrag, medges nedsättning av tjänstgöringstiden (och således endast har att fullgöra *deltidsarbete*), skall enligt dessa bestämmelser avdraget å lönen beräknas i förhållande till den omfattning, vari tjänstgöringstiden nedsatts; minskas tjänstgöringstiden på tjänstemannens egen begäran om ledighet för enskilda angelägenheter till hälften, äger tjänsteman följaktligen åtnjuta lön minskad med halva C-avdraget, d. v. s. bibehålla halva lönen. För extra tjänstemän gäller allmänt, att lön ej utgår för tid, under vilken arbete vid vederbörande verk ej kan beredas, och att lönen för extra tjänsteman, vars tjänstgöringstid understiger den, som gäller för jämförlig ordinarie tjänsteman, utgår med ett i förhållande till den kortare tjänstgöringstiden reducerat belopp.

Personal tillhörande ovan angivna tjänstemannagrupper är för närvarande endast i obetydlig utsträckning anställd allenast för utförande av deltidarbete. Anställning av befattningshavare såsom *ordinarie* tjänsteman med mindre omfattande tjänstgöringsskyldighet än som avses med full arbetstid kan *icke* förekomma. Enligt 4 § 4 mom. civila icke-ordinariereglementet och 4 § 5 mom. militära icke-ordinariereglementet är också regeln den, att *extra ordinarie* tjänsteman skall ha heltidsanställning men i extra ordinarie befattning vid den civila statsförvaltningen — däremot ej försvarsväsendet — må *undantagsvis* kunna anställas befattningshavare med en daglig tjänstgöringstid, motsvarande hälften av den för ordinarie tjänsteman bestämda; deltidanställningen skall komma till uttryck i antagningsbeviset. Avlöningsbestämmelsernas utformning medför icke något hinder för att *extra* tjänstemän vid den civila statsförvaltningen och försvarsväsendet (aspiranter vid kommunikationsverken) erhålla halvtids- eller annan deltidanställning. Det nu anförda har avseende på tjänstemän i allmänhet. Deltidsanställning förekommer icke för extra ordinarie eller extra lärare i läroämnena vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter; anställles lärare för deltidstjänstgöring i sådant ämne, avlönas han såsom timlärare enligt kungörelsen den 5 september 1942 (nr 787) angående ersättning åt biträdande lärare och timlärare vid de allmänna läroverken m. fl. statliga undervisningsanstalter. Extra ordinarie och extra lärare kunna väl, sedan de heltidsanställts, erhålla deltidarbete men ej deltidanställas.

Till de hittills berörda två fall, då deltidarbete kan förekomma för sådan

personal, som här avses — där heltidsanställd personal på egen begäran erhållit deltidsarbete och där vederbörande deltidsanställts — kan läggas ett tredje fall, nämligen där anställningen avser tjänstgöring av den omfattning, som befinner påkallad av föreliggande arbetsuppgifter. Gällande avlönings- och pensionsbestämmelser äro likväl i allmänhet utformade med utgångspunkt från att varje anställning såsom ordinarie eller extra ordinarie tjänsteman skall avse arbete av viss i förväg bestämd omfattning. I allmänhet förutsättes det, att framför allt ordinarie och i viss mån även extra ordinarie befattning ej inrättas, om icke stadigvarande behov av heltidsarbete föreligger. För en grupp av ordinarie och extra ordinarie tjänstemän ha dock både avlönings- och pensionsbestämmelserna avpassats med hänsyn tagen till växlingar i möjligheten att bereda vederbörande full tjänstgöring, nämligen för lärare i övningsämnen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Dessa kunna i viss mening sägas inneha heltidsanställning, då de nämligen äro skyldiga att fullgöra heltidsarbete, om behov därav föreligger, men undervisningsskyldighetens omfattning bestämmes för dem särskilt för varje läsår med hänsyn till det föreliggande undervisningsbehovet, och avlönings- och pensionsförhållandena anpassas därefter. Såsom förut nämnts gäller för extra tjänstemän allmänt, att lön utgår endast om och i den mån arbete vid vederbörande verk kan beredas tjänstemannen.

De möjligheter till deltidsarbete för här avsedda befattningshavare i statens tjänst, som i enlighet med det nu anförda för närvarande föreligga, framgå sammanfattningsvis av följande tablå.

1. *Heltidsanställning med deltidsarbete på den anställdes egen begäran (nedsättning av tjänstgöringstiden):*

Ordinarie tjänstemän	Extra ordinarie tjänstemän	Extra tjänstemän och aspiranter
----------------------	----------------------------	---------------------------------

2. *Deltidsanställning:*

Undantagsvis halvtidsanställning för annan extra ordinarie tjänsteman vid den civila statsförvaltningen än lärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter	Extra tjänstemän (utom vissa lärare) samt aspiranter
---	--

3. *Anställning för arbete, vars omfattning bestämmes av arbetstillgången:*

Ordinarie övningslärare	Extra ordinarie övningslärare	Extra tjänstemän (utom övningslärare och aspiranter)
-------------------------	-------------------------------	--

Då deltidsarbete för närvarande förekommer inom statliga institutioner, är, som ovan berörts, ordnat *antingen* så att befattningshavare anställts med tjänstgöringsskyldighet, som avser allenast viss del av den tjänstgöringstid per dag eller längre tidsenhet, som enligt arbetsordning eller andra för arbetet gällande bestämmelser är att anse såsom heltidstjänstgöring, *eller* också så att befattningshavare, vars anställning avser heltidstjänstgöring, beviljats partiell ledighet från sin befattning och sålunda under den tid ledigheten avser endast fullgör mindre omfattande tjänstgöring.

Utredningen. Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår, att deltidarbete i statlig tjänst för närvarande förekommer i relativt ringa omfattning. Att så är förhållandet beror på flera samverkande orsaker.

Myndigheterna ha, av skäl, som berörts i det föregående avsnittet angående användandet av deltidarbete ur arbetsgivaresynpunkt, varit synnerligen obenägna att anlita personal med deltidstjänstgöring i andra fall än där detta befunnits innebära mycket påtagliga fördelar för arbetets utförande. De ha vidare ofta varit tveksamma, huruvida de ägt befogenhet att bereda heltidsanställd befattningshavare deltidstjänstgöring genom beviljande av partiell tjänstledighet för längre tid i sådana fall, då ledigheten måst hänföras till ledighet för enskilda angelägenheter.

Många befattningshavare, som önska övergå till deltidarbete, ha icke vågat taga detta steg på grund av de nackdelar i anställnings-, avlönings- och pensionshänseende, som en sådan övergång för närvarande medför. Enligt vad utredningen erfarit vägras ordinarie befattningshavare ofta sökt avkortning för längre tid i sin tjänstgöring för att vårda sina barn. De enda möjligheter, som då stå öppna för vederbörande, äro att helt lämna statstjänsten eller att taga avsked från den ordinarie befattningen och inträda såsom extra — eller eventuellt extra ordinarie — befattningshavare med halvtidstjänstgöring och utan garanti för eller större utsikt att få återinträda i heltidstjänstgöring, när vårdnadsbehovet blir av mindre omfattning eller ändrade personliga förhållanden eljest göra det önskvärt för befattningshavaren att ånyo erhålla heltidstjänst. Befattningshavare, vilka förklarat sig i behov av att övergå till deltidarbete, ha många gånger avhållits från att söka nedläggning i sin tjänstgöringsskyldighet av fruktan för att återgång till heltidsarbete ej skall få ske eller att de efter någon tids deltidarbete skola tvingas att helt lämna sin tjänst.

Utredningen har funnit det angeläget, att personer för vilka deltidarbete kan anses som den lämpligaste formen av förvärvsarbete, i större utsträckning än hittills beredas möjlighet och intresseras för att taga deltidarbete. I fråga om statlig tjänst fordras härför att nu gällande anställnings-, avlönings- och pensionsbestämmelser revideras så, att de för personer inom nämnda kategorier komma att innefatta ökade möjligheter att erhålla och längre tid kvarstå i deltidarbete ävensom större trygghet och i övrigt förmånligare villkor för sådana arbetstagare än de nu göra. Det synes vidare nödvändigt att söka undanröja myndigheternas betänkligheter mot att använda sig av deltidarbetande personal samt att uppmana myndigheterna att vid övervägande angående nyanställning av personal och medgivande för redan anställda befattningshavare att övergå från heltids- till deltidarbete beakta behovet av arbetstillfällen med avkortad tjänstgöring för de kategorier arbetstagare, som enligt detta betänkande ansetts vara i särskilt behov av kortare tjänstgöringstid.

I det läge på arbetsmarknaden som råder för närvarande och som i stort sett kan väntas bestå under avsevärd tid framåt, är det särskilt angeläget att söka få så många som möjligt av de personer, vilka av olika anledningar nu

icke ägna sig åt förvärvsarbete, att helt eller delvis ställa sin arbetskraft till arbetsmarknadens förfogande. I detta syfte böra de arbetstillfällen som myndigheterna ha att erbjuda i största möjliga utsträckning utbudas även till sådana arbetssökande, som endast kunna eller vilja taga deltidsanställning. Arbetserbjudandet bör därvid icke begränsas till de kategorier som utredningen funnit vara i största behov av deltidsarbete, nämligen personer med vård om barn samt studerande, utan stå öppet för alla, som önska sådant arbete. Vid val mellan lika kvalificerade sökande till deltidsarbete bör emellertid enligt utredningens förmenande företräde lämnas sökande, beträffande vilka särskilda sociala skäl kunna åberopas till stöd för möjlighet till deltidsarbete, eller alltså såvitt här är i fråga, personer med vård om barn samt studerande.

Gäller det däremot att bedöma frågan om medgivande för heltidsanställd befattningshavare, som ansökt därom, att för viss tid få sin tjänstgöringsskyldighet begränsad till att avse deltidsarbete, synes åtminstone för närvarande nödvändigt att iakttaga en viss restriktivitet. Det synes föreligga anledning att antaga, att medgivande till övergång från heltids- till deltidsarbete understundom medför svårigheter ur arbetsgivarsynpunkt. Utredningen anser emellertid att sådant medgivande såvitt möjligt bör lämnas, då ur social synpunkt bärande skäl kunna anföras därför. Utredningen har för sin del icke funnit anledning att föreslå hänsynstagande annat än till de vårdnads- och studieskäl som angivas i det följande. Om det visar sig, att personer, som icke för närvarande utöva förvärvsarbete, i större omfattning komma att ställa sin arbetskraft till förfogande för deltidsarbete, synes till övervägande böra upp- tagas huruvida de av utredningen nu föreslagna inskränkningarna i möjligheterna för heltidsanställd befattningshavare att erhålla deltidsarbete kunna modifieras. För närvarande synas emellertid dessa inskränkningar vara nödvändiga.

Det vanligaste motivet för ansökan om deltidsarbete torde i varje fall komma att bli befattningshavares behov av att kunna ägna större del av sin tid åt omvårdnaden av hemmavarande barn. Vårdbehovet är givetvis i regel störst, medan barnen ännu befinna sig i förskoleåldern, men även under de två första skolåren, då barnen ha kortare daglig arbetstid i skolan och ännu icke i samma grad som senare kommit ifrån behovet av omvårdnad under all tid utom skoltimmarna, torde det vara särskilt motiverat, att modern under avsevärd del av dagen kan ägna sig åt barnens vård.¹ I fråga om äldre barn måste angelägenheten av att modern är hemma under del av den normala arbetstiden i förvärvsarbete i allmänhet anses vara mindre; skoltimmarna och samvaron med skolkamrater samt läxläsning etc. torde då taga en relativt större del av barnens tid i anspråk, och de ha då även blivit mera i stånd att taga vård om sig själva. Med barn i åldern till och med andra skolåret synes emellertid böra jämföras sådana äldre barn, som till följd av kro-

¹ Utredningen har i detta avseende samrått med undervisningsrådet Gustaf A. Sivgård, vilken uttalat, att, om en åtskillnad skall göras mellan barnen tillhörande olika skolklasser, gränsen bör dragas på det sätt utredningen angivit.

nisk eller långvarig sjukdom, besvärande lyte eller annan därmed jämförlig orsak måste anses vara i särskilt behov av mera omfattande vård i hemmet.

Även beträffande godtagande av studiearbete såsom motiv för ansökan om medgivande till övergång från heltids- till deltidsarbete synes restriktivitet nödvändig. Endast sådana studier, som kunna anses tillgodose icke blott den enskildes utan även det allmännas intresse, synas böra få godtagas som skäl för en dylik ansökan.

I anslutning till ovanstående föreslår utredningen, att medgivande för heltidsanställd befattningshavare i statlig tjänst att för viss tid övergå till deltidsarbete på de särskilda villkor, som utredningen i det följande angiver, skall lämnas.

a) befattningshavare, vilken i sitt hem vårdar sådant eget eller makes barn, som är under skolåldern eller deltagar i undervisningen i folkskolans första eller andra klass eller däremot svarande undervisning i annan skola; dock att härmed skall efter prövning i varje särskilt fall av vederbörande myndighet kunna jämföras fall, då befattningshavare i hemmet vårdar annat eget eller makes barn än ovan angivits, därest barnet till följd av långvarig eller kronisk sjukdom, lyte eller därmed jämförlig orsak är i särskilt behov av vård; samt

b) befattningshavare, som prövas i behov av avkortning i tjänstgöringskyldigheten för bedrivande av studier, vilka 1) äro inriktade på förvärvande av kompetens, som ingår i fordringarna för erhållande av vissa statstjänster, 2) kunna beräknas komma vederbörande myndighet eller annat statligt organ till särskild nytta, eller 3) eljest kunna väntas bli av särskilt värde för den studerande med hänsyn till framtida yrkesval.

Med 1) åsyftas i huvudsak studier för avläggande av examen, för vilken kunskapsfordringarna äro reglerade genom föreskrift av statlig myndighet, såsom realexamen, studentexamen, examen vid universitet eller högskola, avgångsexamen från teknisk läroanstalt etc. Med 2) åsyftas närmast specialstudier av sådan art, att speciellt behov av sakkunskap hos myndigheten därigenom kan tillgodoses lättare än eljest. För att under 3) avsedda studier skola kunna godtagas bör fordras, att studierna äro planmässigt inriktade på det angivna målet. Studier, som närmast äro att betrakta såsom tidsfördriv, böra icke godtagas som motiv för medgivande till deltidsarbete. Särskilt beträffande grupperna 2) och 3) kan det givetvis vara tveksamt, huruvida studierna äro av sådan art eller bedrivs på sådant sätt, att medgivande till deltids-tjänstgöring bör lämnas. Myndigheten måste i dylika fall lämnas fullt fri prövningsrätt.

Medan i fråga om inskränkning i tjänstgöringen för omvårdnad om barn som regel icke bör fordras bevis om annat än att sådana förhållanden föreligga, som avses under a), måste beträffande studier — i synnerhet då det gäller förlängning av medgivande till avkortning i befattningshavares tjänstgöringskyldighet — i regel förutsättas, att vederbörande styrker, att han bedriver mera tidskrävande studier, exempelvis genom intyg om deltagande i viss undervisning av sådan art som ovan angivits.

De restriktioner som ovan föreslagits avse allenast sådana medgivanden till inskränkning i heltidsanställd befattningshavares tjänstgöring som förbindas med de fördelaktigare anställnings- och pensionsbestämmelser för deltidstjänstgörande personal som utredningen föreslår i det följande. I fråga om nuvarande befogenheter för myndigheter att bevilja befattningshavare sådan nedsättning av tjänstgöringstid som avses i 17 § 1 mom. (nuvarande lydelsen) civila avlöningsreglementet och däremot korresponderande stadganden i andra avlöningsreglementen finner utredningen icke anledning påyrka någon ändring. Det synes emellertid böra framhållas, att myndighetenas befogenhet enligt nämnda stadganden alltid måste utnyttjas med återhållsamhet, då ansökan avser deltidsledighet för enskilda angelägenheter under längre tidsperiod.

Av vad utredningen i det föregående anfört framgår, att utredningen anser skäl föreligga att i fråga om deltidarbete för de kategorier, för vilka ökade möjligheter till deltidarbete ansetts böra beredas, göra åtskillnad mellan å ena sidan anställning för avkortad tjänstgöring och å andra sidan heltidsanställning med tjänstgöring i begränsad omfattning. Utredningen anser lämpligt, att särskilda termer införas för att beteckna de former av deltidarbete, som avses i huvudsak böra bli tillämpliga endast beträffande befattningshavare tillhörande nämnda kategorier.

I anslutning härtill föreslår utredningen införande av

dels en anställningsform, benämnd *deltidsanställning*, varmed avses anställning för tjänstgöring, vilken för dag eller längre tidsperiod räknat skall motsvara allenast del av den normala tjänstgöringen för befattningshavare med samma tjänstställning,

dels en tjänstgöringsform, benämnd *deltjänstgöring*, innebärande viss sådan nedsättning i tjänstgöringstiden för heltidsanställd befattningshavare, att den tjänstgöring, som skall fullgöras av befattningshavaren, för dag eller längre tidsperiod räknat allenast motsvarar viss del av den normala tjänstgöringen.

Deltidsanställning avses i princip komma till tillämpning

1) om vederbörande myndighet för fullgörande på bästa sätt av vissa arbetsuppgifter är i behov av personal, som icke kan sysselsättas med dessa arbetsuppgifter under hela den normala arbetstiden och ej heller lämpligen kan sysselsättas med annat arbete för institutionen under återstående del av den normala arbetstiden;

2) om myndigheten finner sig icke kunna erhålla tillräckligt antal kvalificerade sökande till anställning, som avsetts såsom heltidsanställning, och denna anställnings uppdelning på deltidstjänster är möjlig att genomföra samt kan tänkas locka arbetsökande, som av någon anledning icke kunna eller vilja åtaga sig heltidstjänstgöring, samt

3) om inrättande av deltidstjänst utan att svårigheter, som under 2) avsetts, föreligga, anses erforderligt för att bereda mödrar med hemmavarande barn eller studerande tillfälle att erhålla förvärvsarbete med kortare tjänstgöringstid än den normala.

Deltjänstgöring skall i princip komma i fråga i de fall, då redan på heltid anställd befattningshavare av godtagbart skäl av sådan art, som angivits å s. 73 i detta betänkande, anhållit om avkortning i tjänstgöringstiden och vederbörande myndighet ansett sig kunna tillmötesgå denna anhållan.

De arbetsuppgifter, från vilka deltjänstgörande personal befriats, synas, i den mån de icke kunna fullgöras av annan personal genom ändrad arbetsfördelning, böra anförtros åt personal med deltidsanställning. Beslut om medgivande till deltjänstgöring kan därför ofta beräknas bli kombinerat med anställande av befattningshavare med deltidsanställning.

För redan anställd befattningshavare med heltidstjänstgöring, som av någon anledning önskar kortare tjänstgöring, blir den principiella skillnaden mellan deltidsanställning och deltjänstgöring den, att i senare fallet en återgång till heltidstjänstgöring om möjligt skall ske, då förhållandena icke längre motivera medgivande till deltjänstgöring — vederbörande befattningshavare bör nämligen då som regel kunna påräkna att framdeles inträda i full tjänstgöring — medan däremot deltidsanställning icke är förbunden med någon som helst rätt att utan ansökan i vanlig ordning erhålla heltidsanställning.

Önskar heltidsanställd befattningshavare definitivt övergå till tjänstgöring på deltid, och föreligga icke sådana omständigheter, att fortsatt deltjänstgöring enligt vad nedan angives kan påräknas för tid efter det befattningshavaren fyllt 50 år, får befattningshavaren vid lämplig tidpunkt söka övergång till deltidsanställning. Om sökt deltidsanställning erhålles, måste befattningshavaren lämna sin heltidsanställning.

Har en befattningshavares anställning från början karaktär av deltidsanställning, äro utsikterna till fortsatt anställning olika, om deltidsanställningen avser vikariat för deltjänstgörande befattningshavare eller om deltidsanställning tillkommit utan samband med heltidsanställd befattningshavares övergång till deltjänstgöring. Särskilt i fråga om deltidsanställd, som fullgör del av deltjänstgörande befattningshavares arbetsuppgifter, kan det mången gång tänkas, att den deltidsanställda önskar övergå till tjänstgöring på heltid; vederbörande kan exempelvis ha tagit deltidsanställning för att komma in i statstjänst och utan speciellt önskemål om avkortning i tjänstgöringen. Övergång till heltidstjänst kan emellertid i sådana fall icke påräknas ske i annan ordning än att vederbörande, då möjlighet att erhålla heltidsanställning visar sig föreligga, får söka sådan anställning i vanlig ordning och därvid icke kan påräkna någon företrädesrätt framför andra lika meriterade sökande, vilka icke varit deltidsanställda.

Medgivande till deltjänstgöring i teknisk mening bör förutsätta, att behovet av avkortning av tjänstgöringsskyldigheten är av viss längre varaktighet. Behöver befattningshavare för utövande av vårdnadsplikt eller för bedrivande av studier endast kortvarig nedsättning av tjänstgöringsskyldigheten, bör detta kunna regleras på samma sätt som redan gäller för nedsättning av tjänstgöringstiden på grund av enskilda angelägenheter i allmänhet, d. v. s. genom

partiell tjänstledighet enligt nu gällande bestämmelser. Utredningen har för sin del funnit sig böra föreslå, att beslut om deltagning som regel skall avse ett budgetår i sänder, dock att dylikt beslut, då deltagning första gången medgives för en befattningshavare, skall avse tiden intill utgången av det löpande eller det därpå följande budgetåret. I fråga om tjänstemän vid statens affärsdrivande verk synas nu berörda bestämmelser emellertid böra anknyta till kalenderår i stället för budgetår. För tjänsteman, som i stället för semester äger åtnjuta ferier, bör beslutet alltid gälla ett budgetår, d. v. s. deltagningens början skall i sådana fall alltid sammanfalla med ett budgetårs början. Denna sistnämnda bestämmelse skulle i huvudsak komma att avse lärarpersonal, och motivet till specialregeln är i första hand svårigheten att ordna ersättare för lärare under löpande termin, om vikariatet skall avse annat än heltidsarbete.

För att vederbörande myndighet skall få tillräcklig tid att kunna tillgodose behovet av ersättare eller på annat sätt tillse, att de arbetsuppgifter, från vilka befrielse söks, bliva fullgjorda, synes föreskrift böra lämnas, att ansökan om deltagning i regel skall ingivas, av ferieberättigad befattningshavare före den 1 mars det år, varunder deltagning avses börja, och av annan tjänsteman senast fyra månader före den tidpunkt, då tiden för den sökta deltagningen skulle börja löpa. För att erhålla förlängd deltagning skall befattningshavaren inkomma med ansökan därom minst fyra månader före den dag, då tiden för tidigare lämnat deltagningsmedgivande utlöper.

Det bör vara vederbörande myndighet obetaget att, om den finner det lämpligen kunna ske, på av tjänstemannen gjord ansökan medgiva honom rätt att återgå till mera omfattande deltagning från viss tidpunkt, under den tid som beslutet om deltagning avser. Huruvida en sådan ansökan skall bifallas, bör bestämmas med hänsyn till myndighetens möjlighet att vidtaga därav påkallade personaldispositioner. Någon prövning av frågan, huruvida tjänstemannens behov av deltagning upphört, bör däremot ej förekomma vid ansökan om återgång till deltagning på heltid.

Utredningen har, som ovan angivits, förordat, att beslut om medgivande till deltagning som regel skall avse ett budgetår i sänder. Visar befattningshavare att fortsatt behov av avkortning i deltagningen av sådant skäl, som förutsatts ligga till grund för det första medgivandet om deltidsttagning, kan beräknas föreligga även under nästkommande budgetår, bör medgivande till fortsatt deltagning kunna erhållas efter ansökan från befattningshavaren. Utan sådan ansökan synes beslut om fortsatt deltagning icke böra kunna fattas av vederbörande institutions ledning annat än i de två undantagsfall, vilka angivas här nedan under a. och b. och framkommit i huvudsak såsom resultatet av en avvägning mellan å ena sidan de deltagningsmedgivandes samt å andra sidan institutionens och dess övriga personals intressen.

a. Om en befattningshavare under en lång följd av år endast fullgjort deltagning, är det troligt, att de befattningshavaren förut åliggande ar-

betsuppgifter, vilka kräva en mera ingående kännedom om det fortlöpande arbetet inom resp. institution eller innebära förmansställning i förhållande till andra befattningshavare, överflyttats till annan befattningshavare. Nya arbetsuppgifter, som tillkommit under deltidstjänstgöringen, kunna vidare ha lagts på annan person, som erhållit förtroget med därmed sammanhängande bestämmelser och förhållanden, medan den deltidstjänstgörande vid återgång till heltidstjänstgöring skulle komma att i viss mån stå såsom nybörjare i fråga om dessa arbetsuppgifter. Om en befattningshavare, som under en längre följd av år anförtratts kvalificerade arbetsuppgifter, plötsligt nödgas avstå därifrån och återgå till den del av de på befattningen i fråga fallande göromål, som äro av mera rutinmässig art, föreligger därjämte en viss risk för att ifrågavarande befattningshavares intresse för sitt arbete inom institutionen minskas och att detta kan bliva till nackdel för institutionen i dess helhet. Särskilt om den deltidstjänstgörande uppnått högre ålder, torde hans förmåga att snabbt sätta sig sin i nya arbetsuppgifter ha väsentligt minskats och förut angivna olägenheter i övrigt av hans återgång till heltidstjänstgöring bli större. Med hänsyn till dessa förhållanden synes en befattningshavare, som uppnått 50 års ålder och under sammanlagt minst 8 år av de sistförflutna 10 åren på egen begäran haft deltidstjänstgöring, i allmänhet icke böra medgivas någon ovillkorlig rätt att återgå till tjänstgöring på heltid eller eljest till mera omfattande tjänstgöring än deltidstjänstgöringen senast omfattade. Myndigheten bör sålunda i dylika fall dels kunna medgiva tjänsteman, som ansöker därom, fortsatt deltidstjänstgöring, även om sådana förhållanden, som eljest förutsättas föreligga för att deltidstjänstgöring skall kunna medgivas, då ej längre äro förhanden för befattningshavarens del, dels utan ansökan kunna besluta att befattningshavaren fortfarande skall ha deltidstjänstgöring. Övervägande skäl synas tala för att sådant beslut varje gång meddelas att gälla tills vidare under ett budgetår eller, då fråga är om tjänsteman vid affärsdrivande verk, ett kalenderår. Myndighets befogenhet att mot befattningshavarens vilja förordna om fortsatt deltidstjänstgöring i nu angivna fall bör dock av humanitära skäl upphöra att gälla, om befattningshavarens äktenskap upplöses genom den andre makens död eller på annat sätt eller den andre makens bidrag till familjens försörjning på grund av minskad arbetsförmåga bortfaller eller undergår avsevärd minskning. I sistnämnda hänseende förutsättes en diskretionär prövning från vederbörande myndighets sida, medan i övrigt beslut angående deltidstjänstgöring må grundas endast på konstaterande av att vissa faktiska förhållanden föreligga. Efter det att sådant förhållande, som ovan berörts, inträtt, bör frågan om tjänstemannens möjlighet att återgå till mera omfattande tjänstgöring bedömas i enlighet med vad här nedan under b. anges. — Att deltidstjänstgöring sålunda i vissa fall skulle kunna åläggas befattningshavare icke blott för ett år efter det vederbörande själv ansett behov av deltidstjänstgöring föreligga utan även för längre tid under vissa förutsättningar, kan synas avsevärt minska befattningshavarens trygghet i sin anställning och sålunda ägnat att medföra, att deltidstjänstgöring icke kommer att begäras i avsedd omfattning. Häremot kan emel-

lertid invändas, att bestämmelserna för därav berörda dock ställa sig avsevärt gynnsammare än de nuvarande samt att befattningshavaren genom att på ett tidigare stadium återinträda i full tjänstgöring kan utesluta möjligheten av en sådan tvångsförlängning.

b. Om deltjänstgörande tjänsteman haft sådan tjänstgöring under sammanlagt minst 4 av de senast förflutna 5 åren, bör han icke kunna göra anspråk på att *omedelbart* efter det att behovet av deltjänstgöring upphört återgå till mera omfattande tjänstgöring. De personaldispositioner, som vidtagits på grund av hans deltjänstgöring, kunnat ha vunnit sådan stabilitet, att myndigheten bör ha skäligt rådrom för att vidtaga ändrade dispositioner. Myndigheten bör därför ha befogenhet att bestämma tidpunkten för återgång till mera omfattande tjänstgöring. Om tjänsteman, varom här är fråga, ej gör ansökan om förlängd giltighet av det senast meddelade deltjänstgöringsbeslutet, bör således myndigheten, oavsett om sådana förhållanden föreligga, som eljest förutsätts föreligga för att beslut om deltjänstgöring skall kunna fattas, äga ex officio besluta om sådan förlängning tillsvidare, dock högst för 1 år. Här avsedda undantag från ovan angivna regel är, såsom av det anförda framgår, icke avsedda att innebära något avsteg från principen om ovillkorlig rätt att återinträda i mera omfattande tjänstgöring utan äro av temporär natur.

Utan att detta kommer till uttryck i några författningsbestämmelser bör det framstå såsom givet, att beslut om avskedande eller tvångspensionering av befattningshavare ej må grundas på det förhållandet, att befattningshavaren är deltidsanställd eller deltjänstgörande. Å andra sidan bör deltidsanställd eller deltjänstgörande icke med hänsyn till familjeförhållanden eller studier beredas någon förtursrätt till fortsatt anställning gentemot heltids-tjänstgörande befattningshavare, om personalreducering av någon anledning måste företagas.

De uttalanden i fråga om deltidsanställning och deltjänstgöring, som utredningen i det föregående gjort, hänföra sig i första hand till de anställningsformer, som för närvarande tillämpas för större delen av den stadigvarande anställda personalen i statstjänst, nämligen ordinarie- och extra ordinarieanställningarna. Utredningen anser emellertid tillräcklig anledning saknas att föreslå inrättande av ordinarie deltidstjänster; för ordinarie tjänstemän avses endast begreppet deltjänstgöring bliva tillämpligt. Extra ordinarie tjänstemän skulle däremot både kunna deltidsanställas och efter heltidsanställning bliva deltjänstgörande. Vad angår frågan, om alla ordinarie tjänstemän böra erhålla möjlighet till deltjänstgöring och alla extra ordinarie tjänstemän böra kunna deltidsanställas eller erhålla deltjänstgöring får utredningen anföra följande.

Med hänsyn till de särskilda tjänstgöringsförhållanden, som föreligga inom försvarsväsendet, utgår utredningen från att utrymme saknas för att tillämpa deltidsanställning och deltjänstgöring i fråga om militär personal. Detsamma torde, såvitt utredningen kunnat finna, gälla i fråga om den såsom civilmilitär betecknade personalgruppen.

För ämneslärare vid de allmänna läroverken m. fl. har deltidsanställning hittills ordnats genom anställning som timlärare. Denna anställningsform måste emellertid anses vara utformad på ett sätt, som gör den mindre lämpad att använda i fråga om anställningar på längre sikt. Löneklassuppflyttning medgives ej, utan även i det fall, att vederbörande lång tid varit anställd i statstjänst, erhålles en kontantlön, vilken avvägs närmast på samma sätt som för rekryteringspersonal på aspirantstadiet. Timläraren är vidare, oberoende av sin föregående anställningstid, utesluten från sådana sociala förmåner, som åtfölja extra ordinarie och, i viss mån, även extra anställning. Att timlärarbestämmelserna äro utformade på angivna sätt torde sammanhänga med att de i första hand äro avsedda att tillämpas dels för rekryteringspersonal på aspirantstadiet, delvis också för personal utan full kompetens för fastare anställning, dels ock såsom speciella övertidsersättningsbestämmelser för ordinarie och extra ordinarie lärare. Utredningen anser emellertid sannolikt att, om ordinarie och extra ordinarie ämneslärare i enlighet med utredningens förslag få möjlighet till deltjänstgöring, behov uppkommer av att deltidsanställa lärare för längre tid. Under sådana förhållanden synas starka skäl kunna anföras för att deltidsanställning sker på liknande villkor för ämneslärare som för andra befattningshavare. Möjlighet synes därför böra föreligga att deltidsanställa — d. v. s. för tjänstgöring av minst halv omfattning anställa — ämneslärare såsom extra ordinarie. Att den för timlärarna uppbyggda löneplanen, som upptager ersättningsbelopp per veckotimme, härvid skulle ersättas med den allmänna löneplanen med dess för heltidstjänstgöring avsedda belopp, synes icke behöva medföra någon svårighet, om för sistnämnda löneplans tillämpning i här avsedda fall utfärdas en särskild tabell upptagande heltidsbeloppen omräknade till belopp per veckotimme, en åtgärd som under alla förhållanden förefaller vara lämplig för att underlätta uträkningen av avlöningen för lärare med deltjänstgöring. Utredningen har med utgångspunkt härifrån utformat de i det följande framlagda förslagen till ändringar i gällande avlöningsbestämmelser i syfte att ämneslärare skola kunna deltidsanställas (anställas för minst halv tjänstgöring) som extra ordinarie — och även som extra — lärare, dock att sådan anställning ej må avse kortare tid än ett budgetår eller, vad angår extra lärare, ett läsår. Härmed avser utredningen självfallet icke, att ämneslärare, som anställas för halvtidstjänstgöring ett budgetår eller längre tid, alltid skulle erhålla extra ordinarie anställning; spørsmålet om en reglerad befordringsgång med automatiskt extra ordinarieblivande eventuellt bör införas på detta område synes ej ha avseende enbart på deltidsarbetande personal utan får prövas i ett större sammanhang. Utredningen är för övrigt väl medveten om att vad här ifrågasatts innebär en betydande omläggning i fråga om anställnings- och avlöningsförhållandena för den icke-ordinarie lärarpersonalen och kan vara i behov av granskning ur andra synpunkter än dem, som utredningen kunnat anlägga. Möjligt är även, att det resultat i fråga om allmänna anställnings- och avlöningsformer, vari det nu pågående löneregleringsarbetet utmynnar,

påverkar det definitiva ställningstagandet. Under alla förhållanden anser emellertid utredningen önskvärt, att ifrågavarande spørsmål underkastas fortsatta överväganden i samband med remissbehandlingen av detta betänkande.

Utredningen har icke ansett sig böra framlägga något förslag i fråga om deltidsanställning eller deltjänstgöring för lärare i övningsämnen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Frågan om dessa lärares framtida anställnings- och avlöningsförhållanden är för närvarande föremål för utredning genom 1941 års lärarlönesakkunniga. Skulle nämnda utredningsarbete leda till att övningslärarna i allmänhet anställas på villkor likartade med dem, som tillämpas för ämneslärare, synes likställighet också böra avse möjlighet till deltidsanställning och deltjänstgöring.

Ett särskilt spørsmål med avseende å deltidsanställning av extra ordinarie tjänstemän hänför sig till det förhållandet, att antalet sådana tjänstemän i vissa fall begränsats genom beslut av Kungl. Maj:t och, i vissa fall även av riksdagen. För att dylika beslut icke i och för sig skola medföra hinder att deltidsanställa extra ordinarie tjänstemän, vill utredningen föreslå, att besluten få tilläggas den innebörden, att genom dem fixeras det högsta antalet »heltider», som de anställda tjänstemännens sammanlagda tjänstgöring får motsvara. Om beslutet formulerats så, att tre extra ordinarie tjänstemän få anställas, skulle det följaktligen icke medföra hinder att utan särskilt medgivande få anställa exempelvis två heltidstjänstemän och två halvtidstjänstemän. Nämnas må, att vad här förordats icke utgör någon helt ny tanke. Exempelvis har Kungl. Maj:t genom beslut den 29 juni 1946 i fråga om användandet av den på avlöningsstaten för de allmänna läroverken upptagna anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal föreskrivit, att från densamma bland annat må bestridas kostnader för undervisning i läroämnena med vad som erfordras för avlöande av — förutom vikarier — högst 593 extra ordinarie eller extra lärare med tjänstgöring i den omfattning, som i § 133 mom. 2 läroverksstadgan angives, eller däremot svarande biträdande lärare och timlärare. Utredningens förslag innebär endast att en dylik anordning skulle bli generellt tillämplig.

Vad angår annan i statens tjänst anställd personal än ordinarie och extra ordinarie tjänstemän, har utredningen ej ansett påkallat att framlägga några preciserade förslag rörande möjlighet till deltidsarbete. Beträffande dylik personal torde en bestämd åtskillnad mellan deltidsanställning och deltjänstgöring ofta nog icke kunna göras. Förut angivna synpunkter synas emellertid enligt utredningens mening kunna tjäna som vägledning, då hithörade spørsmål bedömas med avseende å extra m. fl. tjänstemän eller arbetarpersonal. Beträffande specialfrågan om ämneslärares anställning såsom extra befattningshavare hänvisar utredningen till vad därom i det föregående anförts.

Utredningen övergår härefter till vissa spørsmål, som sammanhånga med deltjänstgörings- och deltidsanställningens praktiska användning, och får härutinnan anföra följande.

Om utredningens i det föregående framlagda förslag till reglering av anställningsförhållanden för deltidstjänstgörande personal i statlig tjänst genomföras, och sådana ändringar i avlönings- och pensionsbestämmelser vidtagas, som utredningen i det följande angiver, torde den första effekten därav bli, att en del befattningshavare med heltidstjänstgöring hos resp. verk hemställa om tillstånd att erhålla deltidstjänstgöring. Huru många som på detta sätt komma att söka övergång till deltidstjänstgöring, kan icke med någon grad av säkerhet på förhand beräknas. Det synes emellertid, som tidigare berörts, icke finnas anledning att vänta att någon mera allmän övergång från heltidstid till deltidstjänstgöring kommer att ske. Bl. a. torde inkomstminskningen vid en sådan övergång medföra, att många, som eljest gärna skulle övergå till deltidstjänstgöring, finna sig icke ha ekonomisk möjlighet därtill, särskilt i de fall, då vederbörande anse att de äro i behov av stadigvarande hjälp i hemmet, oaktat de endast fullgöra deltidstjänst. De många förfrågningar, som från befattningshavares sida framställts angående möjligheterna att erhålla deltidstjänstgöring, tyda emellertid på att ett icke obetydligt antal befattningshavare skulle reflektera på sådan tjänstgöring.

Då sådana framställningar inkomma till verken, ha dessa i första hand att undersöka, huruvida vederbörandes arbetsuppgifter inom verket äro sådana, att de kunna utan allvarlig olägenhet för verket fullgöras av deltidstjänstgörande. Skulle detta ej vara fallet, bör, om sökanden så önskar och möjlighet därtill finnes, vederbörande överflyttas på arbetsuppgifter av annan art, för vilka motsvarande svårigheter icke föreligga. Verket måste vidare före sitt ställningstagande undersöka möjligheten att under den eventuella ledigheten skaffa ersättare för vederbörande för den del av den normala tjänstgöringstiden, som ledigheten skulle avse. Det gäller då först för verket att se, om dessa arbetsuppgifter genom annan fördelning av arbetsuppgifterna inom verket kunna ombesörjas utan nyanställning av personal samt, om detta ej skulle lyckas, huruvida kompetent ersättare kan anskaffas.

För att underlätta myndigheternas anskaffning av arbetskraft bör enligt utredningens mening en central arbetsförmedling för de statliga institutionerna finnas. Så är för närvarande fallet. Genom cirkulär till statsmyndigheterna den 18 januari 1946 (SFS nr 9) har Kungl. Maj:t anbefallt dessa myndigheter att (med vissa i cirkuläret angivna undantag) anmäla tillämnad personalintagning hos myndighet i Stockholm till statens arbetsmarknadskommission och personalintagning hos annan myndighet till arbetsförmedlingen i orten eller länsarbetsnämnden i länet. Föreskrifterna i cirkuläret gälla emellertid endast till och med den 31 december 1946. Det synes utredningen angeläget, att en arbetsförmedlingscentral för statlig tjänst — eventuellt även, efter överenskommelse med de kommunala myndigheterna, för kommunal tjänst — jämväl i fortsättningen finnes åtminstone för Stockholms stad, där speciella svårigheter föreligga såväl för sökande till arbete i allmän tjänst att få kännedom om vilka tillfällen till anställning i sådan tjänst som finnas, villkoren därför och befordringsutsikter m. m. som för verken att få erforderlig överblick över tillgången på lämplig arbetskraft. Behovet av en

sådan central torde bliva särskilt framträdande, om de av utredningen föreslagna åtgärderna för ökat användande av deltidsarbete i allmän tjänst genomföras. Det synes sannolikt, att många nu icke förvärvsarbetande vilja höra sig för om möjligheterna att erhålla sådant arbete och villkoren därför, och vidare kan väntas att myndigheterna komma att i avsevärt högre grad än nu intressera sig för deltidsarbete såsom arbetsform för sin personal. Det är då av stor vikt, att de platssökande centralt kunna erhålla upplysningar om aktuella möjligheter till deltidsarbete i allmän tjänst samt att deras anmälningar finnas centralt samlade och hållas tillgängliga för de myndigheter, vilka reflektera på att i sin tjänst använda deltidsarbetande personal.

Utredningen får i detta sammanhang framhålla önskvärdheten att gällande bestämmelser om kompetensfordringar m. m., vilka för närvarande äro splittade på ett stort antal författningar och delvis meddelade i annan form än i författning, snarast möjligt sammanföras, förslagsvis i en allmän verksamhetsinstruktion. Förslag därom har även framställts av socialutbildningssektionerna.

Vad härefter angår frågan om tjänstgöringstidens förläggning, kunna ansökningar om deltjänstgöring förutses komma att i regel avse nedsättning av tjänstgöringstiden till hälften av den normala arbetstiden, och frågeställningen härvidlag blir väl då oftast, huruvida befattningshavaren skall vara i tjänst före eller efter lunchuppehållet. Medan det i åtskilliga fall kan förutsättas vara för tjänstemannen av ringa eller ingen betydelse, om tjänsten förläggas till för- eller eftermiddagen, kan det i andra fall från befattningshavarens sida framstå såsom så angeläget att få tjänstgöringen förlagd till viss tid av dagen, att om begäran därom icke kan tillmötesgå av verket, vederbörande antingen önskar kvarstå på heltidstjänstgöring eller helt lämnar tjänsten. Det är därför synnerligen viktigt, att överenskommelse om tjänstgöringens förläggning träffas, innan beslut fattas i själva tjänstledighetsfrågan, och att innehålllet i denna överenskommelse också återgives i beslutet om medgivande till deltjänstgöring. Vid prövning av frågor om deltjänstgöring för heltidsanställd samt om tjänstgöringens förläggning till viss tid etc. bör för övrigt hänsyn tagas icke allenast till den deltidsökandes och verkets intressen utan även till andra befattningshavares därav berörda intressen. Deltjänstgöringsinstitutet bör givetvis icke få användas på sådant sätt, att det generellt sett försämrar ställningen beträffande tjänstgöringstider, arbetsuppgifter, befodrings- och vikariatsmöjligheter etc. för vanlig heltidstjänstgörande personal.

Vid nyanställning av personal såsom partiell ersättare för deltjänstgörande heltidsanställd bör enligt de riktlinjer, som uppdragits i det föregående, i första hand företräde framför en för arbetsuppgifterna i fråga ej mera meriterad medsökande lämnas sökande, som kan åberopa något av de sociala skäl, som utgöra det närmaste motivet för deltjänstgöringsinstitutet (viss omvårdnad av hemmavarande barn eller vissa studier). Om i ett verk två befattningshavare med liknande arbetsuppgifter söka deltidsledighet, kan det — förutsatt att deras tjänstgöring går att samordna, exempelvis så att den ena

tjänstgör halva dagen och den andra återstående tid av dagen — uppkomma fråga om att fylla den lediga tjänstgöringstiden genom att anställa en ny befattningshavare med heltidstjänstgöring. Såsom av det föregående framgår bör emellertid sammanslagning av två halvtidsvikariat icke tillgripas annat än i de fall, då arbetsmarknadsläget är sådant, att risk eljest föreligger för att personer, som önska heltidsarbete och äro kvalificerade för förekommande arbetsuppgifter, skulle sakna möjlighet att skaffa sig heltidstjänstgöring. Arbetsförmedlingscentralen bör kunna tillhandagå de statliga institutionerna med upplysningar om arbetsmarknadsläget i förevarande hänseende.

Innan vederbörande verksstyrelse upptager ansökan om deltidsledighet till slutlig prövning, bör sålunda vara klart, att deltidstjänstgöringen för befattningshavarens del är motiverad av de skäl, som i det föregående anförts, att deltidstjänstgöring kan ordnas utan allvarlig olägenhet för verket och på sådan tid, varom överenskommelse kan träffas mellan den ledighetssökande och verket, samt att vikarie kan erhållas, helst genom anställande av deltidstjänstgörande, för vilken samma skäl för deltidsanställning föreligga, som legat till grund för utredningens förslag.

Utan samband med ansökningar från heltidsanställd personal om övergång till deltidstjänstgöring böra verken vidare till prövning upptaga frågan, huruvida deras arbetsuppgifter lämpligen kunna fullgöras genom anlitande av deltidsanställd personal i större utsträckning än tidigare skett. I den mån anställande av personal allenast för deltidstjänstgöring icke kan ske utan att antalet heltidstjänstgörande minskas, bör emellertid ändring ske endast i mån av avgång för heltidsanställd personal. Även vid anställandet av deltidstjänstgörande personal för nu ifrågasvarande arbetsuppgifter bör hänsyn tagas till sökandes personliga förhållanden samt till de upplysningar om arbetsmarknadsläget, som kunna erhållas genom arbetsförmedlingscentralen. Vidare synes möjligheten och lämpligheten av att anlita deltidsanställd personal böra tagas under prövning vid behov av utökning av personalstyrkan vid befintlig institution samt vid anställande av personal för nyinrättad institution.

De erforderliga författningsbestämmelserna om möjlighet till deltidsanställning och deltidstjänstgöring kunna i och för sig meddelas antingen i instruktionsväg eller i vederbörliga avlöningsförfattningar. Sakligt sett torde det förstnämnda förfarings sättet vara riktigast. Då en allmän verksinstruktion icke finnes — något som ur olika synpunkter vore önskvärt — utan instruktionsföreskrifterna för närvarande äro meddelade separat för de särskilda verken, synas emellertid praktiska skäl tala för att här avsedda bestämmelser för närvarande intagas i de för verken gemensamma avlöningsförfattningarna och i tilläggsbestämmelser till dessa. Samma förfarings sätt har redan nu kommit till användning i fråga om andra instruktionsföreskrifter.

I förevarande sammanhang vill utredningen något beröra frågan om deltidstidsarbetande befattningshavares ställning i *befordringshänseende*. Enligt

utredningens mening bör i de fall, då befordran regelmässigt sker med hänsynstagande till den tid, varunder befattningshavaren fullgjort tjänstgöring i tidigare befattning, deltidsarbete liksom heltidstjänstgöring tillgodoräknas som befodringsgrund. Om i den nya befattningen kräves heltidstjänstgöring, bör dock vederbörlig reducering ske med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning.

Utredningen får erinra om att 1944 års personalutredning i sitt nyligen avgivna betänkande (SOU 1946:66) framlagt förslag om en reglerad befodringsgång för viss biträdes- och amanuenspersonal. Under hänvisning till deltidstjänstutredningens pågående arbete har personalutredningen ansett något slutligt ställningstagande till frågan om tillämpningen av personalutredningens förslag på deltidsanställda befattningshavare icke vara möjligt. Vid sådant förhållande har personalutredningen vid framläggandet av sina förslag utgått ifrån, att befodringsgången skall börja tillämpas å viss befattningshavare endast i den mån denne anställs för full tjänstgöring i ett verk eller för sammanlagt full tjänstgöring i mer än ett verk.

Enligt deltidstjänstutredningens mening tala övervägande skäl för att den föreslagna reglerade befodringsgången för biträden och amanuenser får tillämpas även på deltidsanställda eller deltidstjänstgörande befattningshavare, ehuru med den begränsning som följer av att utredningen icke räknar med deltidsanställning på ordinarie stat. Svårigheter kunna uppkomma att bestämma löneställningen, därest nu avsedda befattningshavare övergå till heltidsanställning. I dylikt fall torde vederbörande myndighet böra äga viss frihet att bestämma rörande befattningshavarens löneställning inom ramen för den reglerade befodringsgången. Utredningen föreställer sig, att detta borde ske på det sättet, att befattningshavarens befodringsgång omprövas med beaktande av den tidigare avkortningen av tjänstgöringen. En dylik omprövning bör dock enligt utredningens mening icke medföra, att befattningshavaren placeras i lägre löneställning än han innehar före övergången till heltidstjänstgöring.

I sådana fall då deltidsanställda eller deltidstjänstgörande befattningshavare söka heltidstjänster i konkurrens med heltidstjänstgörande befattningshavare, bör givetvis vid tjänstårsberäkningen en reduktion ske med hänsyn till den avkortade tjänstgöringen.

2. Avlöningsbestämmelser för deltidsanställda och deltidstjänstgörande befattningshavare

Utredningen har under det föregående avsnittet förutsatt, att i avlöningsförfattningarna för ordinarie och extra ordinarie civil personal skola införas vissa bestämmelser för en närmare reglering av deltidsarbetets förekomst inom statsförvaltningen. Dessutom måste själva avlöningsbestämmelserna utformas på sådant sätt, att de lämpa sig för användning vid deltidsanställning respektive deltidstjänstgöring.

Det statliga lönesystemet är för närvarande föremål för revision genom 1945 års lönekommittés försorg. Lönekommitténs arbete har hittills utmynnat i ett betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m., vilket förslag genom proposition (nr 333) förelagts 1946 års riksdag vid dess höstsession. Förslagen innebära en tämligen genomgripande omgestaltning av lönesystemet. Lönekommittén avser att omkring årsskiftet 1946/47 framlägga ett andra betänkande, innefattande förslag till nya avlöningsreglementen. Löneregleringen har förutsatts skola genomföras den 1 juli 1947.

Med hänsyn till att arbete på nya avlöningsreglementen pågår skulle det självfallet kunna ifrågasättas, huruvida anledning förefunnnes för deltidstjänstutredningen att nu framlägga förslag till avlöningsbestämmelser för deltidsanställd och deltidstjänstgörande personal. Sådana förslag måste i så fall utgå från nu gällande avlöningsbestämmelser, vilka ju kunna beräknas bliva försatta ur tillämpning redan den 1 juli 1947. Utredningen har emellertid detta oaktat ansett sig böra utarbeta förslag om ändringar i nuvarande avlöningsreglementen i syfte att en mera konkret bild skall erhållas av utredningens principiella inställning till hithörande problem och för att underlag skall erhållas för blivande remissbehandling av utredningens förslag. Utredningen har härvid icke förbisett möjligheten av att de av utredningen utarbetade förslagen i olika detaljer kunna visa sig svåra att förena med dem, som framläggas av 1945 års lönekommitté. I den mån detta visar sig bliva fallet kunna självfallet jämkningar bliva erforderliga i förevarande utrednings förslag. Utredningen föreställer sig emellertid att grundtankarna i utredningens förslag skola kunna samordnas med dem, på vilka lönekommitténs förslag kommer att bygga.

Beträffande de ändringar i gällande avlöningsreglementen, som från utredningens utgångspunkter borde komma till stånd, får utredningen anföra följande.

a. Avlöningsbestämmelser för deltidсанställda befattningshavare

I det föregående har förutsatts, att *extra ordinarie och extra tjänstemän (aspiranter)* vid den civila statsförvaltningen, dock med undantag av viss lärarpersonal samt militär- och civilmilitär personal, skola kunna *deltidsanställas*. De extra ordinarie tjänstemännen skola kunna anställas för en daglig eller annan periodisk tjänstgöring av sådan omfattning, att tjänstgöringstiden tillhoppa motsvarar minst hälften av den för ordinarie tjänsteman bestämda. De extra tjänstemännen (aspiranterna) skola liksom nu kunna anställas även för mindre omfattande tjänstgöring än halvtidstjänstgöring.

Enligt 2 § civila icke-ordinariereglementet och 2 § militära icke-ordinariereglementet skall antagningsbevis eller annan skriftlig antagningshandling utfärdas för den, vilken erhåller extra ordinarie eller extra anställning eller aspirantanställning. I förstnämnda författningsrum föreskrives vidare att, om anställningen avser avkortad tjänstgöringstid, detta skall angivas i antagningshandlingen. En föreskrift av samma innebörd torde böra införas i 2 § militära icke-ordinariereglementet.

Den nuvarande i 4 § 4 mom. civila icke-ordinariereglementet införda föreskriften, att i extra ordinarie befattning undantagsvis må kunna anställas befattningshavare med en daglig tjänstgöringstid, motsvarande hälften av den för ordinarie tjänsteman bestämda, bör ersättas med en föreskrift, enligt vilken extra ordinarie tjänsteman jämväl må kunna anställas för en daglig eller annan periodisk tjänstgöring av sådan omfattning, att den sammanlagda tjänstgöringstiden understiger den för ordinarie tjänsteman bestämda, dock att extra ordinarie tjänstemans tjänstgöringstid ej må understiga hälften av den för ordinarie tjänsteman bestämda. En bestämmelse av liknande innebörd bör införas i 4 § 5 mom. militära icke-ordinariereglementet; det bör emellertid föreskrivas, att den icke avser befattningshavare, tillhörande den civilmilitära personalen.

I 4 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet stadgas, att extra ordinarie tjänsteman med full tjänstgöring i ett verk icke må samtidigt innehava extra ordinarie befattning vid annat verk. En i 4 § 6 mom. militära icke-ordinariereglementet meddelad motsvarande föreskrift har — med hänsyn till att deltidsanställning såsom extra ordinarie tjänsteman ej för närvarande förekommer enligt detta reglemente — erhållit den avfattningen, att extra ordinarie tjänsteman icke må samtidigt innehava annan extra ordinarie befattning i statens tjänst. Förstnämnda föreskrift torde till förebyggande av uppfattningen att heltidsanställd men deltjänstgörande extra ordinarie tjänsteman äger inneha annan extra ordinarie befattning, böra erhålla en sålunda ändrad lydelse, att extra ordinarie tjänsteman, som anställts för full tjänstgöring, ej samtidigt må innehava annan extra ordinarie befattning i statens tjänst. Den motsvarande bestämmelsen i militära icke-ordinariereglementet bör erhålla samma avfattning. Vidare bör, på sätt i det föregående anförts, föreskrivas, att den som innehar en deltidsanställning endast undantagsvis må medgivas att med sin befattning förena annan deltidsanställning i statens tjänst.

I 6 § 2 mom. civila icke-ordinariereglementet föreskrives, att extra ordinarie tjänsteman med halv tjänstgöringstid uppbär lön med hälften av det för vederbörande löneklass fastställda beloppet. Sättet för avlönande av en deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman är således det, att han inplaceras i lönegrad och löneklass på samma sätt som om han vore heltidsanställd; det under nämnda förutsättning gällande lönebeloppet avkortas härefter proportionellt i samma mån som den tjänstgöringstid, som anställningen avser, är avkortad. Även de reviderade bestämmelserna i ämnet böra bygga på denna tankegång. 6 § 2 mom. civila icke-ordinariereglementet torde böra erhålla den ändrade avfattningen, att för extra ordinarie tjänsteman, som är deltidsanställd, årslönen skall utgöras av det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen i tjänstgöringstiden. Vidare torde en avrundningsregel böra meddelas av innebörd, att det efter minskning uppkomna talet skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbart hela krontal. Bestämmelser av samma innehåll torde

böra införas under 6 § militära icke-ordinariereglementet i ett nytt moment, betecknat 2 mom.

Enligt 7 § civila icke-ordinariereglementet uppflyttas extra ordinarie tjänsteman i löneklass inom treårsintervaller. Såsom villkor för uppflyttning till högre löneklass gäller dock bland annat, att vederbörande tjänsteman under minst fyra femtedelar av den tid, som erfordras för vinnande av uppflyttning, bestritt sin egen eller på grund av förordnande annan statens tjänst, dock att härvid såsom tjänstetid skall räknas jämväl semester, ferier m. m. En halvtidsanställd tjänsteman anses ha uppfyllt ifrågavarande villkor genom att under minst fyra femtedelar av en treårsperiod ha fullgjort halvtidstjänstgöring. Det motsvarande bör gälla, om extra ordinarie tjänster inrättas för mer än halvtid men mindre än heltid.

Med hänsyn till vad nyss angivits kan det icke utan fog göras gällande, att en halvtidsanställd tjänsteman intjänar det i löneklassuppflyttningen inkluderade ålderstillägget genom endast hälften så omfattande tjänstgöring, som fordras av heltidsanställd tjänsteman. Så länge den extra ordinarie tjänstemannen har deltidсанställning, innebär emellertid löneklassuppflyttningen, att han endast erhåller ett avkortat ålderstillägg. Vad åter angår det fallet, att extra ordinarie tjänsteman med halv tjänstgöringstid övergått till extra ordinarie befattning med full tjänstgöring, har i 8 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet föreskrivits, att det på vederbörande myndighet ankommer att besluta, i vad mån tjänstemannen av sådan anledning må hänföras till högre löneklass än begynnelselöneklassen. I de sålunda nu gällande bestämmelserna torde sådan ändring böra vidtagas, att 8 § 5 mom. kommer att avse samtliga fall, där extra ordinarie tjänsteman, vars anställning avser avkortad tjänstgöring, erhåller extra ordinarie befattning, som avser mindre avkortad eller full tjänstgöring. Föreskriften torde vidare böra omformuleras så, att det skall ankomma på vederbörande myndighet att besluta om den löneklass, till vilken tjänstemannen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet skall hänföras. En bestämmelse motsvarande den i 8 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet innefattade, torde böra i militära icke-ordinariereglementet införas såsom 8 § 5 mom., varvid de nuvarande 5 och 6 mom. i denna paragraf böra betecknas 6 och 7 mom.

Inom utredningen har övervägts, huruvida icke tämligen detaljerade anvisningar — exempelvis i form av tilläggsbestämmelser till avlöningsreglementet — borde meddelas till ledning vid myndigheternas prövning av löneklassspörsmålet. Utredningen anser önskvärt att så sker och håller före, att det skall vara möjligt att utforma sådana anvisningar. Med hänsyn till det nu pågående arbetet på nya avlöningsreglementen har emellertid utredningen icke ansett sig böra på denna punkt framlägga något förslag.

Angivna bestämmelser i 8 § 5 mom. respektive reglemente avse även fall, där övergång till mera omfattande tjänstgöring sker samtidigt med befordran till högre extra ordinarie tjänst. Någon motsvarande särbestämmelse finnes ej för närvarande meddelad i fråga om befordran från extra ordinarie halv-

tidsanställning till ordinarie tjänst. Emellertid förutsättes i det följande, att i 8 § civila avlöningsreglementet skulle införas en bestämmelse innefattande viss prövningsbefogenhet för vederbörande myndighet i fråga om löneklassplaceringen av en ordinarie tjänsteman, som från deltjänstgöring övergår till tjänstgöring av större omfattning. Denna bestämmelse torde böra givas sådan avfattning, att den täcker även det nu berörda fallet.

Befordras deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman utan ändring av tjänstgöringsskyldighetens omfattning, böra de vanliga bestämmelserna om löneklassplacering vid befordran bli tillämpliga.

Deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman bör på samma sätt som för närvarande halvtidsanställd äga rätt till lika lång semester som heltidsanställd extra ordinarie tjänsteman.

Beträffande A- och B-avdrag torde man ha att utgå från de avdragsbelopp, vilka gälla för den löneklass, som vederbörande tillhör, och reducera dessa belopp på motsvarande sätt som själva lönebeloppet. Denna metod har också kommit till användning i civila icke-ordinariereglementet, i vars 11 § stadgas, att avdragsbeloppet för tjänsteman med halv tjänstgöringstid minskas till hälften. Nämnda stadgande bör erhålla den ändrade utformningen, att för extra ordinarie tjänsteman, vars anställning avser avkortad tjänstgöringstid, A- och B-avdragen utgöra de i tabellen angivna (för löneklassen gällande) beloppen, minskade med så stor del, som svarar mot avkortningen i tjänstgöringstiden; dock att där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal. En bestämmelse av samma innebörd bör införas i 11 § militära icke-ordinariereglementet. I övrigt böra liksom hittills samma bestämmelser om avdrag vid ledigheter m. m. — även vid nedsättning av tjänstgöringstiden — gälla för deltidsanställd som för heltidsanställd personal.

Beträffande kallortstillägg innehåller 18 § civila icke-ordinariereglementet en bestämmelse, enligt vilken nämnda tillägg för extra ordinarie tjänsteman med halv tjänstgöringstid reduceras till hälften av eljest utgående belopp. Enligt 36 § samma reglemente reduceras kallortstillägget för extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid alltid till hälften av eljest utgående belopp, även om tjänstgöringen omfattar mer eller mindre än halvtid. Av 1936 års lönekommittés betänkande med förslag till civilt icke-ordinariereglemente (SOU 1938: 52, s. 51) framgår, att sistnämnda anordning är att betrakta som en summarisk lösning, vald uteslutande av praktiska skäl. Enligt de i 55 § 9 mom. 13 punkten civila avlöningsreglementet meddelade bestämmelserna om kallortstillägg för lärare i övningsämnen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter — vilka bestämmelser enligt 52 § 4 mom. 11 punkten civila icke-ordinariereglementet äga motsvarande tillämpning vid beräkning av kallortstillägg för extra ordinarie och extra övningslärare — skall kallortstillägg reduceras till hälften av eljest utgående belopp, därest lärarens undervisningsskyldighet understiger 16 veckotimmar. Då full tjänstgöring för sådana lärare anses utgöra 30 veckotimmar, innebär detta, att kallortstillägget reduceras allenast vid halvtidstjänstgöring och tjänstgöring av mindre omfatt-

ning än sådan. I detta fall har den summariska avkortningsregeln erhållit en mera principiellt betonad motivering; av propositionen nr 217/1939 (s. 34) framgår, att det ansetts vara mest i enlighet med kallortstilläggets natur att i princip betrakta detsamma som ett enhetligt lönetillägg, som i regel bör utgå med visst, oföränderligt belopp. Med hänsyn till de olika uppfattningar, som sålunda kommit till uttryck i skilda sammanhang, kan det vara i någon mån tveksamt, på vad sätt motsvarande spörsmål bör regleras vid tillämpning i ökad omfattning av extra ordinarie deltidсанställning. Övervägande skäl synas tala för att, såvitt angår sådan anställning, en återgång sker till den tidigare tillämpade principen om minskning av kallortstillägget i förhållande till tjänstgöringstidens avkortning. Detta behöver icke i och för sig leda till någon förändring för övningslärarna, då dessa på sätt i det föregående angivits ej äro i egentlig mening deltidсанställda utan anställda för heltids-tjänstgöring, om än tjänstgöring i full omfattning ej alltid kan beredas dem. I 18 § civila icke-ordinariereglementet och 18 § militära icke-ordinariereglementet torde böra föreskrivas, att kallortstillägget för extra ordinarie tjänsteman, vars anställning avser avkortad tjänstgöringstid, skall reduceras i förhållande till avkortningen i tjänstgöringstiden, dock att sålunda reducerat årsbelopp skall, om det icke utgöres av helt med 3 jämnt delbart kronor, jämkas till närmast högre sålunda delbara tal.

Då heltidsanställd extra ordinarie tjänsteman erhållit förordnande att såsom vikarie uppehålla sådan ordinarie tjänst inom högre lönegrad, för vilken lön utgår enligt löneplan A, eller att bestrida vikariat å extra ordinarie tjänst inom högre lönegrad i löneplan Eo, äger han enligt bestämmelserna i 19 § 1 mom. civila icke-ordinariereglementet uppbära viss vikariatsersättning för dag räknat, motsvarande skillnaden mellan de belopp, vilka i en i författningsrummet intagen tabell angivas för, å ena sidan, den lönegrad, till vilken den uppehållna befattningen är hänförd, och, å andra sidan, den lönegrad den vikarierandes egen tjänst tillhör, dock med minst 60 öre om dagen. Vikariatsersättningsbestämmelserna äga enligt 19 § 2 mom. motsvarande tillämpning i fråga om extra ordinarie tjänsteman, vilken utan att fråga är om vikariat, erhållit förordnande att bestrida göromål, vilka eljest ankomma på innehavare av nyss omförd högre befattning. Bestämmelser av i huvudsak samma innebörd finnas intagna i 19 § 1 och 2 mom. militära icke-ordinariereglementet.

Beträffande deltidсанställd extra ordinarie tjänsteman uppkommer till en början fråga om de grunder, enligt vilka avlöning bör utgå, då tjänstemannen endast tillfälligtvis förordnas att fullgöra mera omfattande tjänstgöring än den, för vilken han är anställd. Detta spörsmål har delvis blivit föremål för reglering i 19 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet. Enligt där meddelad föreskrift äger extra ordinarie tjänsteman med halv tjänstgöringstid, som förordnas att såsom vikarie bestrida befattning med full tjänstgöring, i stället för lön i egen befattning åtnjuta oavkortad lön i den löneklass han tillhör. Det förutsatta användandet av andra deltidсанställningar än halvtidсанställning påkallar sådan jämkning i denna bestämmelse, att för extra

ordinarie tjänsteman, vars anställning avser avkortad tjänstgöringstid, årslönen skall för tid, varunder han till följd av vikariatsförordnande fullgör tjänstgöring i större omfattning, motsvara det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, reducerat allenast i den omfattning som betingas av den under vikariatet tillämpade avkortningen i tjänstgöringstiden. Med förordnande att vikariera å annan befattning torde böra likställas annat förordnande att tjänstgöra i större omfattning än den, som tjänstemannens egen anställning avser. Å andra sidan synes en viss begränsning böra ske av rätten att vid dylik mera omfattande tjänstgöring erhålla avlöning efter den löneklass, som tjänstemannen uppnått genom sin mindre omfattande tjänstgöring i egen befattning; avlöningen bör nämligen icke få utgå efter högre löneklass än som skulle tillämpats, om tjänstemannen övergått till annan befattning med mera omfattande tjänstgöring. Bestämmelserna i 19 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet torde efter nu antydda jämkningar böra överflyttas till 19 § 2 mom. De böra erhålla sin motsvarighet i 19 § 2 mom. militära icke-ordinariereglementet.

Nu angivna regler för årslönens beräkning böra, såsom redan antytts, bliva tillämpliga även vid vikariat å befattning i högre lönegrad. Vid sådant vikariat bör därjämte vikariatsersättning utgå. Nämnda förmån bör emellertid få utgå oreducerad endast om vikariatstjänstgöringen har full omfattning. Att vikariatsersättningen i annat fall skall utgå med det reducerade belopp, som betingas av den kortare tjänstgöringstiden, finnes redan nu föreskrivet i 19 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet. Denna föreskrift är endast tillämplig å vikariatstjänstgöring, som fullgöres av halvtidsanställd extra ordinarie tjänsteman, men vid en förekomst i större utsträckning av deltidсанställning och annan deltidstjänstgöring torde man ej kunna helt undgå att för deltidsvikariat anlita även heltidsanställd personal och annan deltidсанställd personal än halvtidsanställd. Nämnda reduktionsbestämmelse i civila icke-ordinariereglementet torde därför böra överflyttas till 19 § 1 mom.; samtidigt torde den böra kompletteras med en avrundningsregel, enligt vilken vikariatsersättningen för dag, om den icke slutar å helt femtal ören, skall jämkas till närmast högre femtal. En dylik reduktionsbestämmelse bör vidare införas i 19 § 1 mom. militära icke-ordinariereglementet.

I 19 § 3 mom. civila icke-ordinariereglementet meddelas vissa bestämmelser angående vikariatslön. Vid vikariatsförordnanden m. m., som kunna väntas bliva av längre varaktighet, må under vissa förutsättningar i stället för lön i egen befattning samt vikariatsersättning kunna utgå vikariatslön. Denna utgöres av lönen i viss löneklass, bestämd i relation till den uppehållna tjänstens löneställning. Om deltidsvikariat med vikariatsersättning äro tänkbara, gäller detta även i fråga om deltidsvikariat med vikariatslön. Vid sådana vikariat bör vikariatslönen självfallet utgå med lägre belopp än vid vanligt heltidsvikariat. Med hänsyn till att de författningsbestämmelser, som skulle bliva erforderliga för att ange vikariats ställning i avlöningshänseende, skulle bliva relativt komplicerade, torde det vara lämpligast att frågan här om göres till föremål för särskilt beslut av Kungl. Maj:t. Då vikariatslöne-

förordnande alltid förutsätter Kungl. Maj:ts medgivande, torde det vara tillfyllest, att i 19 § 3 mom. anges, att i fråga om vikariatslön under vikariat, som ej avser full tjänstgöring, skall gälla vad Kungl. Maj:t därom särskilt förordnar.

Med hänsyn till ändamålet med deltidstjänst förutsättes, att övertidsarbete undviks i största möjliga omfattning. I de fall, då övertidsarbete måste beordras, bör övertidsersättning utgå enligt samma bestämmelser som för heltidsanställda.

Utredningen saknar anledning att föreslå någon ändring i det nuvarande förhållandet, att deltidсанställd personal erhåller fri sjukvård och begravningshjälp i lika mån som heltidsanställd.

Med hänsyn till att ej endast halvtids- utan även annan deltidсанställning av extra tjänstemän (aspiranter) redan nu kan förekomma synas endast smärre jämkningar i de för dem gällande avlöningsbestämmelserna bliva erforderliga.

I 30 § 2 mom. civila icke-ordinariereglementet stadgas, att, om extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid övergår till extra befattning med full tjänstgöring, det ankommer på vederbörande myndighet att besluta, i vad mån tjänstemannen av sådan anledning må hänföras till högre löneklass än begynnelselöneklassen. Denna bestämmelse torde böra jämkas på samma sätt som förutsatts beträffande 8 § 5 mom. samma reglemente. En motsvarande jämkning bör vidtagas i 30 § 2 mom. militära icke-ordinariereglementet.

I 32 § respektive icke-ordinariereglementet stadgas, att A- och B-avdragen för extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid skola reduceras i förhållande till den kortare tjänstgöringstiden. Föreskrifter böra i dessa författningsrum införas om att sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag skall, om det icke slutar å helt femtal ören, jämkas till närmaste femtal.

Bestämmelserna i 36 § respektive reglemente angående kallortstillägg torde böra ändras på samma sätt som i det föregående förutsatts skola ske i fråga om de för extra ordinarie tjänstemän meddelade bestämmelserna om sådant tillägg. Kallortstillägget bör således i förekommande fall reduceras i förhållande till avkortningen i tjänstgöringstiden, varjämte viss jämkningsregel bör meddelas.

b. Avlöningsbestämmelser för deltjänstgörande befattningshavare

I det föregående har antagits, att deltjänstgöring mera reguljärt skulle kunna förekomma genom att vederbörande befattningshavare erhöles nedsättning av tjänstgöringstiden. Bestämmelserna skulle ej avse militär eller civilmilitär personal utan närmast personal underkastad civila avlöningsreglementet eller civila icke-ordinariereglementet samt civil personal underkastad militära icke-ordinariereglementet. Militära avlöningsreglementet är tillämpligt på ett fåtal civila befattningshavare, men det synes knappast påkallat att i detta reglemente intaga bestämmelser om deltidstjänstgöring.

Vid utformningen av avlöningsbestämmelser för deltjänstgörande personal kunde det i första hand synas naturligt att anknyta till de bestämmelser om verkan i avlöningshänseende av en nedsättning i tjänstgöringstiden, som nu finnes i 17 § 1 mom. civila avlöningsreglementet, 16 § 1 mom. civila icke-ordinariereglementet och 16 § militära icke-ordinariereglementet; i dessa författningsrum skulle endast behöva införas särskilda reglerande bestämmelser om förutsättningarna för här avsedd mera stadigvarande nedsättning av tjänstgöringstiden och för återgång till mera omfattande tjänstgöring. En sådan konstruktion skulle medföra, att exempelvis för en heltidsanställd tjänsteman, som erhållit halvtidstjänstgöring, alltjämt skulle tillämpas det för vederbörande lönegrad och ortsgrupp gällande lönebeloppet oreducerat, men att tjänstemannen skulle vidkännas visst tjänstledighetsavdrag, i det nämnda fallet halvt C-avdrag. Det kan ifrågasättas, om denna konstruktion är praktiskt lämplig. Enligt densamma borde dylikt partiellt C-avdrag verkställas ej endast för tid, då tjänstemannen fullgör tjänstgöring i den reducerade omfattningen, utan även för tid, då han åtnjuter semester eller tjänstledighet. Det skulle kunna inträffa, att tjänstemannen under en och samma tid skulle å sitt oreducerade lönebelopp vidkännas dels ett partiellt C-avdrag, dels ock ett partiellt A- eller B-avdrag. Ur revisionssynpunkt finge sannolikt sådana anordningar vidtagas, att det partiella C-avdraget i avlöningslistor m. m. finge redovisas skilt från annat avdrag.

Av nu antydda skäl torde det vara lämpligare att i avlöningsreglementena införa bestämmelser, enligt vilka för tjänsteman, som erhållit nedsättning av tjänstetiden i fall, varom här är fråga, skall tillämpas en årslön, motsvarande det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet reducerat i förhållande till den omfattning vari tjänstgöringstiden nedsatts. Härigenom skulle avlöningsuträkningen för deltjänstgörande personal ske på samma sätt som för deltidsanställd personal, vilket i och för sig torde vara önskvärt även ur synpunkt av enkelhet och reda. I avlöningslistor m. m. skulle på detta sätt ej behöva ständigt redovisas ett partiellt C-avdrag. Vid ledighet från deltjänstgöringen skulle i förekommande fall såsom tjänstledighetsavdrag endast behöva redovisas det avdrag, som tjänstemannen skall vidkännas på grund av denna ledighet.

Med utgångspunkt härifrån torde bestämmelserna om förutsättningar för deltjänstgöring och återgång till mera omfattande tjänstgöring böra införas, såvitt angår ordinarie tjänsteman i 3 § civila avlöningsreglementet samt såvitt angår extra ordinarie tjänstemän i 4 § 4 mom. civila icke-ordinariereglementet och 4 § 5 mom. militära icke-ordinariereglementet. Angående bestämmelsernas innehåll hänvisas till vad därom i det föregående anförts.

I det föregående har förutsatts, att 4 § 5 mom. civila icke-ordinariereglementet och 4 § 6 mom. militära icke-ordinariereglementet skulle innehålla föreskrift om att extra ordinarie tjänsteman, som anställts för full tjänstgöring, ej må samtidigt innehåva annan extra ordinarie befattning i statens tjänst. Med hänsyn till syftet med att heltidsanställd extra ordinarie tjänsteman skall kunna erhålla deltjänstgöring torde något undantag från nyss-

nämnda föreskrift icke böra göras för heltidsanställd men deltjänstgörande befattningshavare.

Under 6 § civila avlöningsreglementet torde i ett nytt moment böra föreskrivas, att för ordinarie tjänsteman, som erhållit deltjänstgöring, årslönen skall utgöras av det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen i tjänstgöringstiden, dock att efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal. De bestämmelser i 6 § 2 mom civila icke-ordinariereglementet och 6 § 2 mom. militära icke-ordinariereglementet, som skulle tillämpas för deltidsanställda extra ordinarie tjänstemän, torde böra göras tillämpliga även på deltjänstgörande personal.

För deltjänstgörande personal torde något undantag icke böra stadgas från de eljest gällande bestämmelserna angående löneklassuppflyttning inom treårsintervaller. Vid bedömande av, huruvida tjänstemannen under minst fyra femtedelar av den tid, som erfordras för vinnande av uppflyttning, bestritt sin egen eller på grund av förordnande annan statens tjänst, bör tid, varunder tjänstemannen fullgjort deltjänstgöring, likställas med tid för heltids-tjänstgöring. Om deltjänstgörande tjänsteman befordras utan att detta medför ändring i fråga om tjänstgöringstidens omfattning, böra även de vanliga bestämmelserna om löneklassplacering vid befordran tillämpas, och det motsvarande bör gälla i fråga om övergång till annan tjänst i samma eller lägre lönegrad. En särbestämmelse torde emellertid vara motiverad för alla de fall, där tjänsteman från deltjänstgöring övergår till mindre avkortad tjänstgöring eller full tjänstgöring. På motsvarande sätt som i det föregående förutsatts i fråga om övergång från deltidsanställning till anställning med mindre avkortad eller full tjänstgöringstid torde här böra föreskrivas, att det ankommer på vederbörande myndighet att besluta om löneklassplacering vid här avsedd övergång. Av bestämmelserna i ämnet, vilka torde böra införas i 8 § civila avlöningsreglementet samt i 8 § 5 mom civila icke-ordinariereglementet och i det förutsatta nya 5 mom. i 8 § militära icke-ordinariereglementet, torde böra framgå, att tjänstemannen ej av nu avsedd anledning må placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av samma omfattning som den, till vilken han nu övergår. Här avsedda bestämmelser böra avse jämväl fall då utökningen av tjänstgöringens omfattning står i samband med att deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman befordras till ordinarie tjänst. Beträffande de bestämmelser, som sålunda skulle införas i reglementena, torde härutöver böra iakttagas, att de ej böra bli tillämpliga, där deltidsanställd tjänsteman övergår till anställning med mera omfattande tjänstgöring men omedelbart erhåller sådan nedsättning av tjänstgöringstiden, att tjänstgöringen ej blir mera omfattande efter än före övergången.

I fråga om semester synas några särskilda bestämmelser för deltjänstgörande personal icke vara påkallade. Föreskriften om reducerad årslön skulle bli tillämplig, även under semestertid.

På motsvarande sätt som för deltidsanställd personal, torde för personal, varom nu är fråga, böra tillämpas de för vederbörande löneklass gällande A- och B-avdragen, minskade med så stor del, som svarar mot avkortningen i tjänstgöringstiden; där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, bör det emellertid jämkas till närmaste femtal. Bestämmelser i ämnet torde böra införas i 12 § civila avlöningsreglementet, 11 § civila icke-ordinariereglementet och 11 § militära icke-ordinariereglementet. En särskild fråga är, huruvida särskilda bestämmelser om tjänstledighetsavdrag böra meddelas med avseende å sådan deltjänstgörande personal, som ej har viss daglig tjänstgöring utan tjänstgör vissa veckodagar. Detta torde knappast kunna ske, utan även för sådan personal torde böra tillämpas vanligt tjänstledighetsavdrag för dag räknat. Ett sådant förhållande, som att tjänstgöringen är ojämnt fördelad mellan de särskilda dagarna, föreligger redan för närvarande exempelvis för olika kategorier av lärare, utan att detta föranlett att för sådana personalgrupper meddelats specialbestämmelser om tjänstledighetsavdrag.

De i 17 § 1 mom. civila avlöningsreglementet, 16 § 1 mom. civila icke-ordinariereglementet och 16 § militära icke-ordinariereglementet meddelade bestämmelserna angående verkan i avlöningshänseende av nedsättning av tjänstgöringstiden böra icke äga tillämpning, i den mån årslönen av här avsedd anledning reducerats.

De bestämmelser om reduktion av kallortstillägget, som enligt det förut anförda borde med avseende å deltidsanställd personal meddelas i 18 § civila och 18 § militära icke-ordinariereglementet, torde böra avse även deltjänstgörande personal. En motsvarande bestämmelse torde böra införas i 20 § civila avlöningsreglementet.

I det föregående har förutsatts, att i 19 § 1 mom. civila icke-ordinariereglementet och 19 § 1 mom. militära icke-ordinariereglementet skulle meddelas bestämmelser, enligt vilka vikariatsersättningen vid vikariat, som ej avser full tjänstgöring, skulle reduceras i förhållande till avkortningen i tjänstgöringstiden, dock att reducerat belopp, som ej slutar å helt femtal ören, skulle jämkas till närmast högre femtal. En sådan bestämmelse torde även böra införas i 21 § 1 mom. civila avlöningsreglementet.

Om tjänsteman, som erhållit deltjänstgöring, efter förordnande tjänstgör i större omfattning än den, som medgivandet till deltjänstgöring avser, torde under tiden för sådant förordnande böra få såsom årslön beräknas det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet reducerat endast i den omfattning, som kan föranledas av att tjänstgöringstiden även under förordnandet är avkortad; därvid bör på sätt i det föregående angivits ankomma på vederbörande myndighet att bestämma den löneklass, efter vilken årslönen skall utgå. För den händelse ett dylikt förordnande skulle anses innebära, att det tidigare lämnade medgivandet till deltjänstgöring förfallit, skulle någon särskild bestämmelse utöver de i det föregående angivna icke erfordras för vinnande av nämnda resultat. Med hänsyn till att förordnandet kan vara av mera tillfällig karaktär torde det emellertid vara lämpligare att

utgå från en sådan möjlighet, att beslutet om deltidstjänstgöring alltjämt anses böra stå fast. Från denna utgångspunkt böra särskilda avlöningsbestämmelser av ovan angivna innebörd införas i 21 § 2 mom. civila avlöningsreglementet, varjämte de i det föregående omförmälda bestämmelserna i 19 § 2 mom. civila icke-ordinariereglementet och 19 § 2 mom. militära icke-ordinariereglementet böra göras tillämpliga även i det fall, varom här är fråga.

Vid deltidsvikariat med vikariatslön torde vikariatslöneförmånerna böra bestämmas av Kungl. Maj:t. I 21 § 3 mom. civila avlöningsreglementet torde böra angivas, att angående vikariatslön vid vikariat, som ej avser full tjänstgöring, skall gälla vad Kungl. Maj:t därom särskilt förordnar. Ett dylikt stadgande skulle enligt vad förut anförts införas i 19 § 3 mom. civila icke-ordinariereglementet.

Vid sådan tillfällig utökning av tjänstgöringen, som består i att tjänstemannen arbetar på övertid, torde någon ändring av praktiska skäl icke böra vidtagas i årslönen, utan i stället bör tjänstemannen erhålla ersättning för övertidsarbetet genom kompensationsledighet eller övertidsersättning.

Vad i det föregående anförts rörande sjukvårdsförmåner och begravningshjälp synes äga giltighet ej endast beträffande deltidсанställd utan även beträffande deltidstjänstgörande personal.

Slutligen böra, i anslutning till vad i det föregående förordats, vissa jämkningar vidtagas i de bestämmelser i civila avlöningsreglementet och civila icke-ordinariereglementet, som ha avseende å lärarpersonalen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter.

3. Pensionsbestämmelser för deltidсанställda eller deltidstjänstgörande befattningshavare

Liksom avlöningsreglementena äro också pensionsreglementena för stats-tjänstemännen för närvarande föremål för revision. Av samma skäl som i det föregående angivits i fråga om avlöningsbestämmelser har emellertid utredningen upprättat vissa förslag till ändring i nuvarande pensionsreglementen. I allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena skulle följande jämkningar vidtagas vid ett genomförande av i det föregående förutsatta anordningar i fråga om deltidсанställning och deltidstjänstgöring.

Enligt 2 § 1 mom. c) allmänna tjänstepensionsreglementet är från reglementets tillämpning undantagen extra ordinarie tjänsteman, vilkens dagliga tjänstgöringstid vid ett och samma verk understiger hälften av den för ordinarie tjänstemän vid verket föreskrivna. Denna bestämmelse torde icke ha avseende på fall, då extra ordinarie tjänsteman erhållit mer än halv ned-sättning av tjänstgöringstiden, utan torde åsyfta det fallet, att extra ordinarie tjänsteman efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t anställas för mindre än halv tjänstgöring. Ehuru utredningen ej föreslår inrättande av extra ordinarie tjänster med mindre än halvtidstjänstgöring, ifrågasätter utredningen, på sätt i det föregående angivits, om tillräcklig anledning finnes

att bibehålla ifrågavarande undantagsföreskrift. Övervägande skäl synas tala för att bestämmelsen upphäves. Ett uttalande i samma riktning har även gjorts av 1945 års lönekommitté i dess betänkande angående statliga löneplaner m. m.

För deltidsanställd och deltjänstgörande personal måste pensionsavdrag anpassas efter tjänstgöringens omfattning. I 7 § 4 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet och 6 § 4 mom. allmänna familjepensionsreglementet meddelas bestämmelser om reduktion av pensionsavdrag för dels tjänsteman, som av annan anledning än offentligt uppdrag erhållit sådan nedsättning av tjänstgöringstiden, vilken medför C-avdrag å lönen, dels ock icke-ordinarie tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid. Enligt bestämmelserna skall vidtagas en mot nedsättningen eller avkortningen svarande minskning av pensionsavdraget, varjämte skall iakttagas, att pensionsavdrag för år räknat, som icke utgöres av helt med tre jämnt delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara tal. Det nu använda mera obestämda uttrycket icke-ordinarie tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid torde, med beaktande av de i det föregående framlagda förslagen, böra ersättas med uttrycket »tjänsteman, som är deltidsanställd eller deltjänstgörande».

Såsom förutsättning för att tjänsteman skall kunna medgivas rätt att komma i åtnjutande av förtidspension gäller enligt 13 § 2 mom. första stycket allmänna tjänstepensionsreglementet bland annat, att tjänstemannen kan tillgodoräkna ett visst minsta antal tjänstår. För civil befattningshavare gäller härutinnan ett krav på att han innehar minst det antal tjänstår, som erfordras för erhållande av hel pension, d. v. s. i regel 30 år men beträffande innehavare av vissa tjänster 25 år. Tjänstårsberäkningen tjänar eljest främst syftet att anpassa pensionsförmånerna efter den omfattning, vari vederbörande tjänsteman fullgjort arbete av olika slag för statens räkning, och med hänsyn därtill synes böra föreskrivas, att tid för deltidsanställning eller deltjänstgöring endast i viss reducerad omfattning må tillgodoräknas såsom tjänstår. En särskild bestämmelse torde emellertid böra meddelas, enligt vilken tjänståren tillgodoräknas utan reduktion vid bedömande, huruvida förutsättningar för medgivande av rätt till förtidspension äro uppfyllda. Den omständigheten, att vederbörande haft mindre omfattande tjänstgöring, bör nämligen rimligvis icke inverka på möjligheten att medgiva avgång med förtidspension. Nämnas må, att 1938 års pensionskommittés i sitt betänkande med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen (SOU 1941: 10, s. 215) intagit samma ståndpunkt i en med denna likartad fråga, avseende förtidspensionering av övningslärare.

Huvudbestämmelserna rörande tjänstårsberäkning innefattas i 17 § 1 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet. Enligt momentets första stycke må såsom tjänstår i stort sett tillgodoräknas tid före pensionsålderns inträde, under vilken tjänsteman varit underkastad reglementet. Vid tjänstårsberäkningen skall dock enligt andra stycket avdrag göras för tid, under vilken tjänsteman av annan anledning än tjänstledighet för offentligt uppdrag vidkänts C-avdrag å lönen; sådant avdrag skall enligt meddelad tillämp-

ningsföreskrift för tid, varunder tjänsteman erhållit nedsättning av tjänstgöringstiden, göras i förhållande till den omfattning, vari tjänstgöringstiden nedsatts. Vidare skall enligt tredje stycket tid, under vilken icke-ordinarie tjänsteman haft avkortad tjänstgöringstid, vid tjänstårsberäkningen minskas med så stor del, som svarar mot avkortningen i tjänstgöringstiden; genom tillämpningsföreskrift härtill har stadgats, att för deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman skall fästas avseende vid den enligt antagningsbeviset gällande avkortningen av tjänstgöringstiden, även om tjänstemannen under viss tid på grund av förordnande haft utökad tjänstgöring. Bestämmelsen i 17 § 1 mom. tredje stycket torde böra ändras att avse deltidsanställning och deltjänstgöring. Hänsyn torde ej heller i fortsättningen böra tagas till tillfällig utökning av tjänstgöringen.

18 § allmänna tjänstepensionsreglementet innehåller bestämmelser angående bestämmande av ålderspensions grundbelopp. Detta skall för den, som kan tillgodoräkna det för hel pension erforderliga antalet tjänstår — 30 respektive 25 — vara lika med det tillämpliga tjänstepensionsunderlaget. Vid mindre antal tjänstår bestämmes grundbeloppet på visst sätt genom en mot de felande tjänståren proportionellt svarande avkortning av pensionsunderlaget. En tillämpning av ifrågavarande bestämmelser ställer sig förhållandevis förmånlig för den, som haft avkortad tjänstgöringstid. Den vanliga tjänståldern för hel pension — 30 år — är vad de flesta tjänster beträffar så låg, att vederbörande befattningshavare, om han ej haft avkortad tjänstgöring, normalt har ett större eller mindre överskott av tjänstår. Detta verkar icke förhöjande på pensionen; den, som innehaft pensionsberättigande anställning 35 år och hela tiden haft heltidstjänstgöring samt följaktligen kan tillgodoräkna 35 tjänstår, erhåller samma pension som om han kommit i statens tjänst 5 år senare än som skett. Antages denne tjänsteman i stället ha haft halvtidstjänstgöring under hela tjänstetiden — fallet är extremt och valt endast för att belysa konsekvenserna — skulle han kunna tillgodoräkna 17 $\frac{1}{2}$ tjänstår och således få mer än halv pension. Hade tjänstetiden varit 40 år, skulle tjänståren blivit 20; i stället för halv pension skulle då utgått två tredjedels pension. Om detta resultat ansåges för förmånligt och man fördenskull ville söka finna en regel, enligt vilken halv pension utginge, skulle man för dessa speciella fall kunna föreskriva, att pensionens grundbelopp icke finge överstiga det för tjänstemannen gällande pensionsunderlaget reducerat i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden, men i andra fall, där vederbörande tjänsteman övergått till heltidstjänstgöring före pensioneringen, skulle reduktionsregeln ej bli tillämplig och således utan verkan. Ett annat alternativ vore att föreskriva, att tjänstår endast finge beräknas för de 30 kalenderår, varunder tjänstgöringen haft största omfattning. Emellertid bli sådana bestämmelser i de särskilda fallen svårtillämpliga. Det kan för övrigt i och för sig ifrågasättas, om det resultat, vartill de nuvarande bestämmelserna leda, verkligen kan anses otillfredsställande. Pensionsbestämmelserna ha ej erhållit sådan ut-

formning, att pensionen i detalj bestämmas på grundval av erlagda pensionsavgifter och fullgjord tjänstgöring, utan man har för rätt till hel pension endast uppställt ett visst minimikrav. Det förefaller väl förenligt med de allmänna grunder, på vilka pensioneringen bygger, att en brist i fråga om tjänstgöringens omfattning per tidsenhet får uppvägas av att tjänstgöringen fortgått under ett stort antal tidsenheter. Om minimikravet utgör 30 års heltids-tjänstgöring eller motsvarande längre tids deltidsanställning eller del-tjänstgöring, blir det lika följdriktigt, att den som haft inemot 40 års halvtidstjänstgöring erhåller mer än hälften så stor pension som den, som haft lika lång heltidstjänstgöring, som att den, vilken endast fullgjort 30 års heltidstjänstgöring, erhåller samma pension som den, vilken fullgjort 40 års heltidstjänstgöring. Övervägande skäl synas dessutom tala emot den komplicering av pensionssystemet, som införandet av spärregler av en eller annan art skulle medföra.

Beträffande bestämmande av invalidpensions grundbelopp innehåller 19 § allmänna tjänstepensionsreglementet, såvitt man bortser från fall, där tjänsteman med sådan pension avgår efter pensionsålderns inträde, det huvudstadgandet att grundbeloppet skall motsvara det för tjänstemannen gällande tjänstepensionsunderlaget. I fråga om icke-ordinarie tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid skall emellertid nämnda underlag reduceras i samma omfattning, som vid avgången gällt i fråga om lönen. Enligt utredningens mening bör i första hand nämnda reduktionsregel tillämpas, då deltidsanställd eller del-tjänstgörande tjänsteman invalidpensioneras. Man kan emellertid enligt utredningens uppfattning icke bortse från att det förhållandet, att vederbörande vid avgången fullgör tjänstgöring av viss begränsad omfattning, kan vara mer eller mindre temporärt. För att tillfälliga faktorer icke skola få alltför stort spelrum, vilket synes angeläget att undvika då fråga är om en sådan på längre sikt utgående förmån som en pension, anser utredningen det motiverat, att reduktionen icke sker i större omfattning än som i fråga om lönen förekommit i medeltal för de fem sistförflutna åren före avgången ur tjänst eller den kortare tid, varunder tjänstemannen innehaft med tjänstepensionsrätt förenad anställning. Med avseende å fall, då vederbörande sedan längre tid — enligt utredningens förslag fem år — haft heltidsanställning men vid pensionsfallet har del-tjänstgöring, anser sig utredningen dessutom böra föreslå att kompletterande stadgande av sådan innebörd, att det för vederbörande tjänsteman blir något mindre riskfyllt än eljest att övergå till deltidstjänstgöring. Detta stadgande — som icke bör försätta övriga bestämmelser ur kraft — skulle innebära, att reduktion ej finge ske i större omfattning än som i fråga om lönen förekommit i medeltal för de tio sistförflutna åren före avgången ur tjänst eller den kortare tid, varunder tjänstemannen innehaft med tjänstepensionsrätt förenad anställning.

I bestämmelserna om beräkning av sjukpensions grundbelopp, innefattade i 20 § allmänna tjänstepensionsreglementet, föreslår utredningen liknande jämkningar. Här är visserligen huvudregeln att ålderspensionsgrunderna skola tillämpas, och i denna del föreslår utredningen ingen ändring.

Denna huvudregel kompletteras emellertid för närvarande med stadgandet, att grundbeloppet skall utgöra lägst 75 procent av tjänstepensionsunderlaget eller, i fråga om icke-ordinarie tjänsteman, av nämnda underlag reducerat i samma omfattning, som vid avgången gällt i fråga om lönen, allt i den mån beloppet icke därigenom överstiger grundbeloppet av den ålderspension, som skulle ha tillkommit tjänstemannen, därest han under oförändrade förhållanden kvarstått i sin befattning till pensionsålderns inträde. Beträffande reduktionsfaktorn framlägger utredningen här samma förslag som enligt det föregående framlagts med avseende å invalidpensionering och som innebära att man, alltefter de föreliggande omständigheterna, utgår från lönereduktionsfaktorn vid avgångstillfället eller beräknad i medeltal för en 5-årsperiod eller för en 10-årsperiod. Vid tillämpning av maximeringsbestämmelsen bör få så anses, som om vederbörande tjänsteman efter avgången skulle, om han kvarstått i sin befattning intill pensionsålderns inträde, haft tjänstgöring av den omfattning, som svarar mot respektive reduktionsfaktor.

Familjepensionstalet för familjepension avväges jämlikt 10 § 1 mom. allmänna familjepensionsreglementet på grundval av tjänståren. Någon särskild anordning för att anpassa familjepensionen efter tjänstgöringens omfattning erfordras därför icke, såvitt angår familjepension efter den, som kvarstått i tjänst intill pensionsålderns inträde. En anpassning efter tjänståren sker även av familjepension efter den, som avlidit under tid, då han innehaft tjänsten, eller sedan han avgått med invalid- eller sjukpension. I dessa fall får emellertid jämlikt 12 § första stycket c) allmänna familjepensionsreglementet såsom tjänstår räknas, förutom de tjänstår, som föreligga vid dödsfallet eller avgången ur tjänst, även tid, som från dödsfallet respektive avgången ur tjänst kan ha återstått till pensionsålderns inträde. Om avkortad tjänstgöring förekommit under senare delen av tjänstetiden, skall även ifrågavarande s. k. utökningstid avkortas. Enligt 12 § andra stycket reglementet får nämligen, därest tjänståren för de fem sistförflutna åren före dödsfallet eller avgången ur tjänst understiga motsvarande anställningstid, utökningstiden endast tillgodoräknas minskad med så stor del, som svarar mot förhållandet mellan å ena sidan underskottet i tjänstår och å andra sidan anställningstiden. Vid beräkning av tjänstår skall härvid allenast tagas i betraktande tid, varunder innehafts med tjänstepensionsrätt förenad anställning; å motsvarande anställningstid skall i förekommande fall göras samma avdrag på grund av ledighet med C-avdrag, som göres vid tjänstårsberäkningen. De bestämmelser, som sålunda nu gälla, kunna sägas vila på presumtionen, att tjänstgöringen under tiden från dödsfallet eller avgången med invalid- eller sjukpension till pensionsålderns inträde skulle ha varit avkortad i samma proportion som i medeltal varit fallet under de sista fem anställningsåren. Föreskrifterna ha utformats närmast med tanke på sådan avkortning av tjänstgöringstiden, som förelegat vid deltidsanställning och anställning, med vilken följer skyldighet att fullgöra tjänstgöring i den omfattning, varav behov föreligger (övningslärare m. fl.). De äro emellertid av betydelse även med avseende å fall, där vederbörande haft partiell ledighet

för enskilda angelägenheter, och om ändring ej vidtages skulle de också komma att avse fall, där vederbörande haft deltjänstgöring.

Utredningen anser för sin del, att en under den senaste 5-årsperioden förekommen deltjänstgöring icke kan i samma mån utgöra grund för ovan nämnda presumtion om reducerad tjänstgöring intill pensionsåldern som en under 5-årsperioden förekommen deltidsanställning. Utredningen föreslår därför att, såvitt angår den, som under en tid av 5 år närmast före dödsfallet eller avgången ur tjänst haft heltidsanställning men under hela nämnda tid eller någon del därav haft deltjänstgöring, utökningstiden oavsett vad i 12 § andra stycket sägs icke skall minskas i större omfattning än som skulle skett, om vid tillämpningen av föreskriften i nämnda stycke skolat tagas i betraktande anställningsförhållandena under en tid av 10 år närmast före dödsfallet eller avgången ur tjänst.

Exempel

För fyra sedan 10 år heltidsanställda tjänstemän ha tjänstgöringsförhållandena utvecklats på följande sätt (heltidstjänstgöring betecknas med He, halvtidstjänstgöring med Ha):

För A	5	år He	+ 5	år Ha	
» B	5	» Ha	+ 5	» He	
» C	5	» He	+ 2 1/2	» Ha	+ 2 1/2 år He
» D	7 1/2	» He	+ 2 1/2	» Ha.	

Enligt den förordade regeln skulle utökningstiden minskas för A med 1/4 samt för C och D med 1/8; för B skulle ingen minskning ske. Om någon bestämmelse av nu avsedd innebörd icke meddelas, skulle minskning ske för A med 1/2 samt för C och D med 1/4.

Andra ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena än de nu angivna torde icke behöva vidtagas i detta sammanhang. Vad angår tjänste- och familjelivränta bliva dessa förmåner anpassade efter tjänstgöringens omfattning genom att de grundas på tjänstårsberäkning.

4. Avlönings- och pensionsförhållanden för arbetarpersonal med deltidsarbete

De rekommendationer för deltidsarbetets främjande på den privata arbetsmarknaden, som utredningen i annat sammanhang gör, äro tillämpliga även beträffande arbetare i statens tjänst. För arbetarna bestämmas löneförmånerna avtalsmässigt, antingen genom personligt kontrakt eller genom kollektivavtal. Pensioneringen är däremot reglerad genom bestämmelserna i av Kungl. Maj:t efter riksdagens godkännande utfärdade pensionsreglementen, 1942 års tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare. Dessa äro i högre grad än de för statstjänstemännen gällande pensionsreglementena utformade med tanke på att endast heltidstjänstgörande personal skall erhålla pensionsrätt. För att möjliggöra en tillämpning av arbetarpensions-

reglementena på deltidsarbetande personal erfordras därför tämligen genomgripande reglementsändringar.

Enligt 1 § 1 mom. andra stycket d) tjänstepensionsreglementet för arbetare gäller såsom förutsättning för detta reglementes och därmed också för familjepensionsreglementets tillämplighet, att arbetaren antingen 21 månader i följd eller minst 7 månader under vart och ett av tre på varandra följande kalenderår innehaft sådan arbetaranställning i statens tjänst, för vilken gäller en arbetstid av normal omfattning. Det synes kunna tagas i övervägande att ersätta villkoret om arbetstid av normal omfattning med att endast sådan tid får tagas i beräkning, varunder innehafts arbetaranställning, för vilken gäller en arbetstid av minst 4 timmar per dag eller 24 timmar per vecka. Huruvida sådan arbetaranställning bör utan vidare jämföras med heltidsanställning kan måhända synas tveksamt. Beträffande tillgodoräkning såsom tjänstår av tid för icke pensionsberättigande deltidsanställning finnes för närvarande i 14 § 3 mom. a) tjänstepensionsreglementet föreskrivet, att på prövning av den myndighet, som har att fastställa pensionen, skall bero huruvida och i vad mån reduktion bör vidtagas vid tillgodoräkning av anställningstid, varunder för arbetaren ej gällt en arbetstid av normal omfattning. Det kunde synas ligga nära till hands att införa en liknande föreskrift i fråga om tillgodoräknande såsom väntetid av tid för deltidsarbete. Utredningen finner det emellertid icke påkallat att, då fråga är om väntetiden, föreskriva någon sådan reduktion. Kravet på viss väntetid har uppställts närmast såsom ett kriterium på att fråga är om mera stadigvarande anställning, och ifrån denna utgångspunkt synes det kunna vara berättigat att jämföra ett deltidsarbete av större omfattning med heltidsarbete.

För pensionsreglementenas tillämpning å den, som uppfyller kravet på väntetid, gälla enligt 1 § 1 mom. tjänstepensionsreglementet två andra krav, som äga samband med arbetstidens omfattning. Beträffande dessa må anföras följande.

En oeftergivlig förutsättning för reglementenas tillämpning är, att den innehavda arbetaranställningen utgör vederbörandes huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla. Utredningen, som ej vill ifrågasätta, att reglementena skulle givas tillämplighet vid anställning av mindre än omkring halv arbetstid, anser att kravet på huvudsaklig sysselsättning och förvärvskälla bör kunna bibehållas. Av förarbetena till pensionsreglementena framgår, att därmed ej avsetts att uppställa något mera rigoröst krav utan endast att utesluta tillfälliga anställningar från pensionsreglementets tillämplighet; att ifrågavarande villkor för reglementets tillämplighet skall anses uppfyllt vid anställning, i vilken förekommer deltidsarbete av viss omfattning, torde kunna klargöras genom tillämpningsföreskrift.

Härjämte fordras, att för den innehavda anställningen gäller en arbetstid av normal omfattning, men om arbetstiden i denna anställning inskränkes, bibehåller reglementet sin tillämplighet. Beträffande innebörden av uttrycket arbetstid av normal omfattning har i propositionen nr 222/1934 (s. 153) anförts, att detta uttryck uppenbarligen måste tolkas under beaktande av

vad som beträffande arbetstiden i allmänhet gäller för i statens tjänst anställda arbetare med full sysselsättning. Med ifrågavarande villkor torde främst ha avsetts att från arbetarpensionsreglementenas tillämpning utesluta sådana personalgrupper, som i allmänhet ha arbete av mindre omfattning än den, som normalt förekommer för arbetare i statens tjänst. Ehuru det synes kunna ifrågasättas, om icke den reguljära, på bidragsplikt grundade pensioneringen av statlig arbetarpersonal skulle utan olägenhet kunna utsträckas att avse jämväl arbetargrupper med mindre än normal arbetstid, har utredningen icke ansett sig böra framlägga något förslag om ändring härutinnan. Utredningen har således icke ansett sig böra framlägga förslag om inordnande under pensionsreglementena av exempelvis städningspersonal i vidare omfattning än som hittills skett. I det nu gällande villkoret om normal arbetstid ligger emellertid även, att arbetare, som väl tillhör en arbetargrupp med i allmänhet normal arbetstid, men själv under viss tid har reducerad arbetstid, icke blir underkastad reglementena. Då föreskriften i denna del försvårar införandet för arbetarnas del av den i det föregående för tjänstemännen förordade möjligheten till deltidstjänstgöring, vill utredningen föreslå en sådan uppmjukning av kravet härutinnan, att arbetare, som tillhör en arbetargrupp, för vilken i allmänhet tillämpas en arbetstid av normal omfattning, jämväl är underkastad reglementet för tid, då arbetstiden är reducerad, såframt den ej är minskad med mer än hälften. Det synes såsom förut nämnts icke påkallat att giva pensionsreglementet tillämpning å den, som fullgör mindre omfattande tjänstgöring än halv. En annan sak är, att reglementet framdeles liksom hittills bör bibehålla sin tillämplighet för fall, då arbetstiden i redan vunnen anställning inskränkes med mer än hälften.

Enligt 2 § 3 mom. tjänstepensionsreglementet för arbetare må från reglementets tillämpning genom beslut av Kungl. Maj:t undantagas arbetarpersonal, för vilken löneinkomsten, beräknad enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder, understiger av Kungl. Maj:t fastställda belopp. Enligt de bestämmelser i ämnet, som meddelats i kungörelsen den 30 juni 1942, nr 695, skall viss jämförelse ske emellan å ena sidan vederbörande arbetares egen löneinkomst eller viss kollektivt tillförsäkrad slutlöneinkomst och å andra sidan vissa i författningen angivna belopp. Inkomsten skall därvid alltid beräknas på grundval av 2 400 arbetstimmar för år. Nämnade bestämmelser torde icke behöva ändras, därest arbetarpensionsreglementet göres tillämpligt på personal med deltidstjänstgöring.

De i 7 § tjänstepensionsreglementet och 5 § familjepensionsreglementet angivna pensionsavdragen torde böra tillämpas allenast vid en arbetstid av normal omfattning. Vid arbetstid av mindre omfattning böra beloppen proportionellt reduceras. Där sålunda uppkommande avdragsbelopp för kalendervecka icke slutar å helt femtal ören, bör det jämkas till närmaste femtal.

Bestämmelsen i 14 § 1 mom. tjänstepensionsreglementet om tjänstårsberäkning för tid, varunder arbetare vidkänts tjänstepensionsavdrag, torde böra

kompletteras med en avkortningsregel av motsvarande innebörd som den nyss angivna.

Vidare torde de i 16 och 17 §§ tjänstepensionsreglementet meddelade bestämmelserna angående grundbelopp av invalid- eller sjukpension böra jämkas på motsvarande sätt som i det föregående förordnats beträffande deltjänstgörande tjänsteman (19 och 20 §§ allmänna tjänstepensionsreglementet).

Vad slutligen angår familjepension, torde i 11 § familjepensionsreglementet för arbetare böra införas föreskrifter av liknande innebörd som innefattas i nuvarande 12 § andra stycket allmänna familjepensionsreglementet jämte den kompletterande föreskrift, som i det föregående föreslagits.

AVD. III

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER FÖR ÖKAT ANVÄNDANDE
AV DELTIDSARBETE I KOMMUNAL TJÄNST M. M.**1. Kommunalt anställda befattningshavare i allmänhet**

Utredningen har undersökt möjligheterna att åstadkomma en närmare belysning av frågan om deltidsoarbetets förekomst i kommunal tjänst genom införskaffande av uppgifter därom från kommunernas sida. Utredningen har emellertid funnit, att utsikterna att erhålla en något så när fullständig redogörelse för deltidsoarbetet i kommunal tjänst äro relativt ringa, särskilt i beaktande av svårigheterna att få deltidsoarbete (i den mening utredningen avsett) vid uppgiftslämnandet skilt från korttidsarbete och uppdrag av bisysslekaraktär. Utredningen har med hänsyn härtill och till det arbete uppgiftslämnandet skulle bereda kommunerna avstått från infordrande av dylika uppgifter och har inskränkt sig till att hos Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet och Svenska landskommunernas förbund hemställa, att de måtte lämna de uppgifter och framlägga de synpunkter de funne sig böra anföra till belysande av frågan om vidtagande av anordningar för ökat användande av deltidsoarbete i kommunal tjänst. Med hänsyn till betydelsen av de kommunala samorganisationernas inställning till deltidsoarbetsfrågan lämnas i det följande ett utförligt referat av de tre förbundens svarsskrivelser.

Svenska stadsförbundet anför, att frågan om inrättande av deltidsoarbetsställen hittills endast synes ha aktualiserats i några av de största städerna, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala, och att man därvid i samtliga fall främst beaktat syftet att genom inrättande av dylika tjänster bereda kvinnliga befattningshavare möjlighet att efter giftermål behålla sitt förvärvsarbete. Sålunda väcktes i Stockholms stadsfullmäktige den 7 december 1942 en motion om utredning av frågan om deltidsoarbete för gifta kvinnliga befattningshavare i tjänst hos staden eller av staden ägda företag. Liknande motioner ha väckts i Göteborg den 6 maj 1943, i Malmö den 21 maj 1943 och i Uppsala den 20 mars 1942. Stockholms-, Göteborgs- och Uppsalamotionerna ligga fortfarande under behandling av remissmyndigheterna (tjänstnämnden resp. löne- och tjänstnämnden samt lönenämnden och drätselkammaren).

I Malmö remitterades motionen till drätselkammarens första avdelning, vilken i sitt yttrande framhöll, att gällande tjänste- och avlöningsreglemente lade hinder i vägen för deltidsoarbete åt stadens ordinarie och extra tjänstemän, som upptagits i lönestaten med lön, medan intet hinder mötte att an-

ställa tillfälliga tjänstemän samt arbetare med deltidstjänstgöring. Det vore också tillåtet att åtminstone för relativt lång tid vakanssätta en ledigbliven tjänst och därunder låta upprätthålla densamma med deltidsarbetande vikarier samt att vid hela tjänstledigheter förfara på motsvarande sätt med tjänstens uppehållande. Partiell tjänstledighet kunde också beviljas, varvid en annan kunde förordnas att uppehålla viss del av tjänsten. Vissa möjligheter att bereda deltidsarbete funnos således redan, och avdelningen fann de redan gällande reglementsbestämmelserna lämpliga och tillräckliga för tillgodoseende av de i motionen angivna syftena.

Stadsfullmäktige i Malmö beslöt den 21 januari 1944, att motionen icke skulle föranleda annan åtgärd än att stadens styrelser och nämnder skulle underrättas om de möjligheter till deltidsarbete, som stode till buds redan med gällande bestämmelser i stadens tjänste- och avlöningsreglemente.

För egen del förklarar förbundet, att det icke nu är i tillfälle att framlägga några synpunkter på den föreliggande utredningsfrågan i vad angår möjligheterna att inrätta deltidstjänster för kommunala befattningshavare. Däremot framhålles, att det måste anses vara ett mycket viktigt led i den kommunala självstyrelsen, att de enskilda kommunerna bibehållas vid rätten att själva bestämma om sin förvaltningsorganisation. För kommunernas vidkommande synes utredningen därför icke rimligtvis böra inriktas på att precisera, inom vilka förvaltningsområden och i vilken omfattning deltidstjänster böra förekomma. Däremot finner förbundet det vara av stor betydelse för kommunerna att såvitt möjligt få klarlagt, under vilka förutsättningar sådana tjänster lämpligen kunna inrättas och vilka fördelar som därigenom kunna vinnas.

Slutligen nämner förbundet, att dess sjukvårdsdelegation i cirkulärskrivelse den 28 november 1944 föreslagit sina huvudmän — städer, som ej tillhöra landsting — att med hänsyn till personalbristen taga under omprövning frågan om möjligheten att inrätta deltidstjänster för sjuksköterskor.

Vid stadsförbundets skrivelse hade fogats avskrift av den i skrivelsen omnämnda cirkulärskrivelsen från förbundets sjukvårdsdelegation. Sjukvårdsdelegationen förordar däri, att, där så ske kan och tillgång till partiell arbetskraft är att påräkna, sjuksköterskepersonal beredes möjlighet till halvtidssysselsättning. Halvtidstjänst för sjuksköterskor säges emellertid knappast lämpa sig för sjukhusens vårdavdelningar i vad avser själva patientvården. »Hänsynen till de sjuka gör att så få personer som möjligt böra ägna sig åt en och samma patient; det synnerligen viktiga personliga momentet förloras, om vården fördelas på än flera personer än nu är fallet.» Men detta hindrar icke, säger delegationen, att deltidstjänster till en början inrättas på laboratorier och andra institutionella avdelningar, särskilt där det uppstår ständigt återkommande anhopningar av göromålen till vissa tider på dagen. »Erfarenheten får sedan visa, huru långt man kan nå på denna väg.» I den öppna vården synes delegationen en partiell tjänstgöring i viss utsträckning värdefull. Den torde väl lämpa sig för mödra- liksom barnavårdscentralerna, med expeditionstid blott några få timmar dagligen, ävensom

på poliklinikerna med deras »toppar», måhända ock inom skolsjukvården. Dispensärassistenter och distriktssköterskor synas också med fördel kunna anställas med en till några timmar begränsad daglig tjänst. — Delegationen erinrar om de lönetekniska svårigheter som deltidstjänst för med sig och uttalar att den finner lämpligt, att särskilda halvtidstjänster inrättas och i vederbörlig ordning inrangeras i lönesystemet.

Svenska landstingsförbundet framhåller i sitt yttrande, att hälso- och sjukvården är landstingens huvuduppgift och att det synes vara inom detta område möjligheter föreligga att i någon större utsträckning sysselsätta deltidсанställd arbetskraft i landstingens tjänst.

För att mildra verkningarna av den nuvarande bristen på såväl sjuksköterskor som lägre kvinnlig sjukvårds- och ekonomipersonal vid landstingens sjukhus har landstingsförbundets styrelse i cirkulärskrivelse till landstingens sjukvårdsberedningar fäst deras uppmärksamhet på möjligheten att använda deltidсанställd arbetskraft. Styrelsen saknar emellertid uppgifter om i vilken utsträckning denna möjlighet verkligen utnyttjats. Då ett återhållande moment härvid kunde förmodas vara osäkerhet om den deltidсанställda arbetskraftens löne- och andra anställningsförhållanden, har landstingens centrala lönenämnd träffat överenskommelse med såväl Svensk sjuksköterskeförening som Svenska kommunalarbetareförbundet ang. löner m. m. för deltidсанställda befattningshavare. »Emellertid synes tanken på deltidstjänster möta visst motstånd. Det torde därför bliva nödvändigt att göra större propaganda härför, för att förefintliga betänkligheter, vilka i stor utsträckning synas bottna i en viss konservatism, skola kunna undanröjas. Detta är desto mera angeläget som sjukhusen, enligt vad ovan antytts, nu ha att kämpa med beydande personalsvårigheter och en kraftig utbyggnad av sjukhusorganisationen är planerad, vilken kommer att medföra ett starkt ökat personalbehov.»

Vid landstingsförbundets skrivelse hade fogats,

1) ett exemplar av kollektivavtal mellan landstingens centrala lönenämnd och svenska kommunalarbetareförbundet den 24 nov. 1945 samt kollektivavtal mellan samma parter angående deltidсанställda kvinnliga arbetstagare den 26 november 1945, gällande för år 1946; av det senare avtalet återgives följande:

»*Arbetstid*. Arbetstiden för deltidсанställd arbetstagare bör icke överstiga 5 timmar per dag. Därest arbetstiden överstiger 5 timmar per dag, skall arbetstagarens anställningsförhållande regleras enligt de bestämmelser och avlöningsvillkor, som enligt huvudavtalet gälla för heltidсанställda befattningshavare, och skall härvid arbetstagaren sålunda betraktas och avlönas såsom extra befattningshavare enligt huvudavtalets bestämmelser.

Löneförmåner. Deltidсанställd arbetstagare skall, när arbetstiden icke överstiger 5 timmar per dag, äga åtnjuta en timlön i enlighet med vad nedan sägs. I denna timlön är inräknat rörligt tillägg.

	Ortsgrupp			
	A	B—D	E—H	I
kr./tim.	1: 15	1: 20	1: 25	1: 30

» *Sjukförmåner.* Vad i 16 § i huvudavtalet stadgas i fråga om förmåner vid olycksfall i arbete, yrkessjukdom eller smittsam sjukdom skall gälla i fråga om deltidanställd befattningshavare.

Semester. Semester utgår med en dag för varje kalendermånad, under vilken arbetstagaren utfört arbete för landstingets räkning under minst sexton dagar. Semesterlön utgår härvid för varje semesterdag med $\frac{1}{25}$ av den under semesterberättigad kalendermånad uppburna lönen. Semesterlönen beräknas sålunda för varje semesterberättigad kalendermånad var för sig.»

2) en överenskommelse mellan landstingens centrala lönenämnd och svensk sjuksköterskeförening angående anställningsvillkor för deltidanställda sjuksköterskor, gällande för år 1946 och innehållande bl. a. följande:

» *Löneförmåner.* Deltidsanställd sjuksköterska skall äga åtnjuta ersättning för varje tjänstgjord dag med följande belopp:

	Ortsgrupp		
	A—D	E—F	G—H
Vid tjänstgöring högst 2 tim./dag kr.	4:—	4:30	4:50
» » » 3 » » »	6:—	6:30	6:50
» » » 4 » » »	7:50	7:80	8:—
» » » 5 » » »	8:50	8:80	9:—

I förenämnda belopp är inkluderat rörligt tillägg.

Deltidsanställd sjuksköterska äger icke rätt till några som helst naturaförmåner.

» *Sjukförmåner.* Vad i § 17 i tjänstereglementet stadgas i fråga om förmåner vid olycksfall i arbetet, yrkessjukdom eller smittsam sjukdom skall gälla i fråga om deltidanställd befattningshavare.

Semester. Rätt till semester, beräknad efter 30 dagar per år, föreligger för varje kalendermånad, under vilken sjuksköterska varit i tjänstgöring minst 16 dagar. Semesterlön eller semesterersättning utgår härvid för varje semesterdag med $\frac{1}{30}$ av den under varje semesterberättigad kalendermånad uppburna lönen. Semesterlön eller semesterersättning beräknas sålunda för varje semesterberättigad kalendermånad var för sig.»

De lönebelopp, som angivits i avtalen, äro icke obetydligt högre än den kontanta lönen uträknad per arbetstimme för heltidsanställd personal med motsvarande arbetsuppgifter. Timlönerna enligt det förstnämnda avtalet överstiga enligt särskild uppgift från landstingsförbundet för år 1946 lönerna per timme för den ordinarie biträdespersonalen med 17 öre i A-orter, 20 öre i B-D-orter samt 19 öre i E-H-orter. Sjuksköterskornas löner för heltidstjänstgörande motsvara under år 1946 för A-orter kr. 1:46 per timme, för B-D-orter 1:48 samt för E-H-orter 1:58. Å andra sidan bör märkas, att den deltidstjänstgörande personalen icke är berättigad till ålderstillägg och pension och ej heller är tillförsäkrad sjukförmåner i andra fall än vid olycksfall i arbete, yrkessjukdom eller smittsam sjukdom samt slutligen, att de deltidstjänstgörande ha avsevärt kortare semester per år än heltidstjänstgörande personal.

Svenska landskommunernas förbund framhåller genom sin centralbyrå, att det ligger i sakens natur, att en hel del av de nuvarande tjänsterna i lands-

kommunerna — givetvis frånsett förtroendeuppdragen — redan äro deltidstjänster; så är i stor utsträckning förhållandet beträffande städerske- och vaktmästarepersonal i kyrkor, skolor och kommunala förvaltningsbyggnader. Beträffande de övriga två huvudgrupper av kommunala arbetstagare, som kunna vara av intresse i detta sammanhang, nämligen ålderdomshemspersonal och personal vid kommunalkontor och socialvårdsbyråer, synes däremot deltidstjänstgöring hittills ha förekommit endast i ringa utsträckning.

Byrån finner det icke uteslutet, att en viss utökning av deltidsarbetet beträffande de landskommunala arbetstagarna skall kunna åstadkommas, så snart arbetsmarknads- och befolkningspolitiska förhållanden motivera en mera medveten inriktning därtill. Det framhålles, att de kommunalanställdas avlönings- och anställningsförhållanden i allt större utsträckning regleras genom kollektivavtal eller tjänstereglementen, som tillkomma efter underhandlingar med de anställdas intresseorganisationer, samt att genom att i kollektivavtal och tjänstereglementen införas bestämmelser också om deltidanställda en smidig anpassning anses kunna vinnas. Om bestämmelser rörande deltidanställda i statens tjänst utfärdas, torde enligt byråns åsikt kunna väntas, att dessa bestämmelser i tillämpliga delar skola tjäna som mönster för kommunerna. Centralbyrån — som förutsätter, att förbundet i sinom tid sättes i tillfälle att avgiva yttrande över utredningens betänkande och förslag — anser sig därför redan nu kunna uttala, att något speciellt statsingripande icke kan vara erforderligt för att reglera anställnings- och avlöningsförhållandena för de med deltidsarbete sysselsatta kommunala arbetstagarna och att stimulera kommunerna att i ökad omfattning anställa sådana arbetstagare.

I anledning av den i stadsförbundets skrivelse omnämnda motionen i Stockholms stadsfullmäktige (nr 70 för år 1942) var deltidstjänstutredningen i början av år 1945 i kontakt med dåvarande tjänstedirektören N. Malmros i Stockholms stad och inhämtade därvid, att Stockholms stads tjänstenämnden 5 jan. 1943 anmodats att avgiva yttrande över förenämnda motion samt att tjänstenämnden påbörjat en utredning i ärendet, vilken bl. a. innefattat, att tjänstenämndens kansli hos cheferna för vissa större förvaltningsområden inom kommunalstyrelsen samt hos överståthållarämbetet och magistraten anhållit om yttrande, huruvida och i vad mån det med hänsyn till gällande organisation samt förvaltnings- och arbetstekniska krav skulle låta sig göra att inom de olika verken anordna halvtidstjänster av det slag, som i motionen avsetts. Arbetet hade emellertid efter deltidstjänstutredningens tillkomst tillsvi vidare nedlagts, och det avsåges, att tjänstenämnden skulle återupptaga frågan, sedan deltidstjänstutredningens arbete slutförts.

I anslutning därtill lämnade direktör Malmros några uppgifter om den omfattning, vari deltidstjänstgöring under någon mera stadigvarande form redan förekommer inom kommunalstyrelsens förvaltning. Han framhöll därvid, att ett mycket betydande antal av staden avlönade uppdrag bestreds av personer, vilka samtidigt vore innehavare av fulltidsavlönad tjänst eller an-

ställning, samt att dessa uppdrag sålunda vore att betrakta såsom bisysslor och icke hänförliga till deltidarbete. Av deltidskaraktär vore däremot arbetet för städningpersonalen i stadens tjänst; detta framginge bl. a. därav att med städerskeuppdrag numera, helt oberoende av uppdragets omfattning, följde rätt till pension enligt egenpensionsreglementet för arbetare i stadens tjänst. I analogi med bestämmelserna i motsvarande statliga lönereglemente funnes i 20 § i det kommunala icke-ordinariereglementet en bestämmelse, att, där så med hänsyn till arbetets art funnes påkallat, undantagsvis finge inrättas extra ordinarie tjänst med daglig tjänstgöringstid motsvarande hälften av den för jämförlig ordinarie befattning fastställda. Jämlikt allmänna tjänstepensionsreglementet skulle vid tjänstårsberäkning för pension den tid, varunder extra ordinarie tjänsteman haft avkortad tjänstgöring, minskas med så stor del, som svarar mot avkortningen. Ytterligare stadgades, att ålderspensionen skulle bestämmas på sedvanligt sätt, dock att pensionsunderlaget skulle utgöra $\frac{1}{3}$ av det belopp, vartill tjänstemannens avlöning enligt den extra ordinarie löneplanen sammanlagt uppgått under de tre år, vilka förflutit närmast före avgången. Ävsikten med dessa bestämmelser hade uppenbarligen varit den, att innehavare av extra ordinarie halvtidstjänst skulle ha samma rätt till pension, som gällde för heltidsavlönad tjänsteman men med sådan reduktion, som betingades av anordningen med halv tjänst och halv avlöning. Tillämpat efter bokstaven skulle emellertid av reglementet i här angivna delar följa en icke avsedd dubbelreduktion, då reduktion av pensionsunderlaget skulle ske icke blott med hänsyn till det framräknade antalet fulla tjänstår utan jämväl med hänsyn till det avkortade belopp, vartill den utbetalade avlöningen uppgått. Anordningen med extra ordinarie halvtidstjänster hade erhållit en mycket begränsad praktisk tillämpning. Däremot hade i rätt stor utsträckning partiell tjänstledighet för perioder av upp till ett års varakighet beviljats kvinnliga befattningshavare för vård om småbarn.

I samband härmed må nämnas, att Stockholms stads tjänstenämnd den 27 mars 1946, efter det stadens sjukhusdirektion framställt förslag om anordnande tillfälligt av deltidstjänster för sjuksköterskor, biträtt en mellan nämndens förhandlingsdelegerade samt representanter för svensk sjuksköterskeförenings lokalavdelning träffad preliminär överenskommelse, vilken i huvudsak innefattade följande:

1. Ersättning till sjuksköterska med halvtidstjänstgöring skall utgå för
 - a) personal, som anställs i omedelbar anslutning till föregående anställning såsom ordinarie, extra ordinarie eller extra sjuksköterska hos staden, med 60 procent av den för vederbörande senast fastställda avlöningen;
 - b) övrig personal med ett belopp av 8 kronor för kalenderdag i ett för allt.
2. Halvtidsanställd sjuksköterska, som under senast förflutna tolv månader fortlöpande varit anställd i stadens tjänst, må vid oförmåga till tjänstgöring på grund av sjukdom, konvalescens eller svag hälsa samt vid tjänstledighet till förekommande av smittfara under högst en månad av kalen-

derår uppbära 75 procent av avlöningen samt vid tjänstledighet av orsaker, som nu sagts, under längre tid, dock högst sex månader, 50 % av avlöningen.

3. Semester skall utgå enligt semesterlagens bestämmelser.

4. Halvtidstjänstgöring skall anses omfatta hälften av den tjänstgörings-tid, som normalt gäller för motsvarande heltidstjänst.

5. Ersättning vid tjänster med kortare daglig tjänstgöring än halvtid skall utgå:

för arbete	högst	2	timmar	i	följd	med	2: 75	kronor	per	timme	i	ett	för	allt
»	»	»	3	»	»	»	2: 50	»	»	»	»	»	»	»

Mellan Stockholms stads löneavtalsnämnd samt Stockholms kommunalarbetarens samorganisation har träffats en överenskommelse om arbets- och löneförhållanden för arbetstagare, som anställas för halvtidstjänstgöring vid sjukhus, fattigvårdsanstalter m. fl. och avlönas med analogitillämpning av gällande kollektivavtal, av följande innehåll.

Gällande avtals allmänna bestämmelser samt specialbestämmelser och bestämmelser om rörliga lönetillägg skola i tillämpliga delar äga giltighet med nedan angivna ändringar och tillägg.

1. *Arbetstagens anställande.* För arbetstagens anställande äger vederbörande förvaltning vidtaga de åtgärder, som med hänsyn till omständigheterna kunna befinnas påkallade.

2. *Arbetstid.* a) Den ordinarie arbetstiden för arbetstagare i allmänhet utgör 96 timmar per 4-veckorsperiod.

b) För arbetstagare med dagarbetstid utgör arbetstiden 24 timmar i veckan.

c) Vid fastställande av tidsindelning och turlistor skall så långt möjligt hänsyn tagas till uppgjorda turlistor för övriga arbetstagare.

3. *Avlöning.* a) Avlöning utgår för månad med hälften av de i avtalet fastställda lönebeloppen, därvid tidigare anställda arbetstagare skola äga tillgodoräkna den tidigare anställningen för rätt till ålderstillägg.

b) Å avlöningen utgår ett fast tillägg av 12 kronor för hel månad. För kortare anställningstid utgår proportionellt häremot svarande belopp, dock skall för kortare anställningstid än 16 kalenderdagar sådant tillägg ej utgå.

4. *Pensionsreglementena.* De för stadens arbetstagare fastställda pensionsreglementena äga icke tillämpning. Härav följer att familjepensionsavdrag icke skall verkställas.

Utredningen. Av de tre förbundens yttranden och vad utredningen i övrigt inhämtat rörande frågan om deltidstjänstgöring för befattningshavare i kommunal tjänst synes framgå, att därvidlag i stort sett samma problem äro för handen, som i tidigare avsnitt av detta betänkande angivits beträffande sådan tjänstgöring för befattningshavare hos statliga myndigheter. De resonemang utredningen i det tidigare fört beträffande ökat användande av deltidsarbete i statlig tjänst torde därför också kunna anses giltiga beträffande den kommunala tjänsten. Med hänsyn härtill och till den inställning

till deltidarbetsfrågan, som kommit till uttryck i de tre förbundens yttranden, torde befogad anledning föreligga att antaga, att statliga anordningar för ökat användande av deltidstjänst skulle komma att vinna efterföljd beträffande kommunala institutioner med sådana arbetsuppgifter och arbetsförhållanden, att deltidstjänst där kan ifrågakomma. Från kommunalt håll har redan — såsom framgår av ovan intagna avtalsbestämmelser — i fråga om tjänstemannagrupper, för vilka de största svårigheterna att tillgodose efterfrågan på arbetskraft visat sig föreligga, vidtagits särskilda anordningar i första hand åsyftande att söka förmå befattningshavare, som eljest kunde väntas helt lämna tjänsten i samband med äktenskap, att kvarstå i tjänst med deltidstjänstgöring.¹ Utredningen anser det för den skull beträffande deltidarbete i kommunal tjänst för befattningshavare, vilkas anställningsförhållanden icke regleras genom statliga föreskrifter, icke erforderligt att någon åtgärd från statens sida vidtages. Önskvärt är emellertid att kommunerna taga under omprövning, huruvida justeringar i gällande anställnings-, avlönings- och pensionsbestämmelser böra vidtagas för att i större utsträckning än hittills möjliggöra deltidarbete i kommunal tjänst. Det sätt, på vilket dessa frågor enligt utredningens förslag skulle lösas för den statliga tjänstens del, synes kunna tjäna till ledning för de kommunala åtgärderna på detta område. I den mån de kommunala tjänsterna äro pensionsreglerade genom anslutning till Sveriges kommunalanställdas pensionskassa (SKP) torde erforderlig reglering av pensionsfrågan kunna ske genom relativt enkla anordningar. I detta hänseende vill utredningen åberopa en av verkst. direktören hos nämnda kassa, fil. lic. Emil Liedstrand, upprättad PM, vilken såsom *bil. D* fogats till detta betänkande.

2. Kommunalt anställda befattningshavare med statligt reglerade anställningsförhållanden

Kommunernas möjlighet att vidtaga sådana anordningar att deltidarbete kan ifrågakomma för kommunalt anställda befattningshavare äro begränsade i vad gäller sådana befattningshavare, vilkas anställningsförhållanden regleras genom statliga föreskrifter i anslutning till bestämmelserna om statligt bidrag till befattningshavares avlöning. För närvarande äro nämligen dessa föreskrifter så utformade, att deltidarbete är uteslutet för flertalet av ifrågavarande befattningshavare. Anses deltidarbete böra kunna tillämpas såsom arbetsform även för dem, måste ändringar i berörda föreskrifter vidtagas.

¹ I detta sammanhang må nämnas, att enligt byråinspektörens i medicinalstyrelsen årsrapport för 1944 tillgången på sjuksköterskor och avgången på grund av giftermål varit följande:

År	Tillskott	Avgång	Avgång på grund av giftermål	Antal aktivt arbetande sjuksköterskor ^{31/12}
1943	854	594	397	9 745
1944	902	633	423	10 006

Utredningen har funnit sig böra upptaga till diskussion frågan om ändringar i ovanberörda statliga föreskrifter beträffande två grupper kommunalt anställda befattningshavare med statligt reglerade anställningsförhållanden, nämligen lärarna vid kommunala undervisningsanstalter samt personalen inom folktandvården. Vad sistnämnda grupp angår har emellertid chefen för socialdepartementet med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 april 1946 tillkallat sakkunniga för verkställande av översyn av folktandvårdsorganisationen (1946 års folktandvårdssakkunniga). I direktiven för de sakkunnigas arbete omnämnes lagstiftningen om rätt för medicinalstyrelsen att vid meddelande av sökt legitimation som tandläkare begränsa legitimationen till att avse tjänstgöring inom folktandvården. Därefter anföres följande: »Icke minst med hänsyn till de betänkligheter som en dylik tvångslagstiftning måste väcka synas särskilda åtgärder i syfte att stimulera rekryteringen till folktandvården böra övervägas. Så bör — särskilt med tanke på den kvinnliga arbetskraftens utnyttjande — utredas, huruvida och i vilken form deltidstjänstgöring bör få äga rum inom folktandvården. Utredningen i detta hänseende bör gälla icke endast tandläkare utan även tandsköterskor och tandtekniker. Den hittills tillämpade principen att tandläkarna vid sidan av tjänst inom folktandvården icke må utöva privat yrkesverksamhet bör dock icke utan tungt vägande skäl uppgivas.» Med hänsyn till denna särskilda utredning synes deltidstjänstutredningen icke böra avgiva något förslag beträffande deltidsarbete för personal inom folktandvården.

Starka skäl — såväl socialpolitiska som arbetsmarknadspolitiska — tala enligt utredningens förmenande för att lärarna vid kommunala undervisningsanstalter, i den mån särskilda förhållanden ej lägga hinder därför, i fråga om möjligheten att erhålla deltidsarbete för vård av barn eller för studier jämföras med befattningshavare i statlig tjänst.

Vad först angår ämneslärarna vid högre kommunala undervisningsanstalter likna deras anställnings- och arbetsförhållanden i stort sett ämneslärarnas vid motsvarande statliga undervisningsanstalter. Avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna är även utformat i nära anslutning till de statliga avlöningsreglementena. De ändringar i reglementet som erfordras för att deltidsarbete skall kunna få ökad användning för ämneslärarna vid dessa skolor kunna därför givas i stort sett samma utformning som utredningen föreslagit i fråga om de läroverkslärarna berörande bestämmelserna i civila ordinarie reglementet och civila icke-ordinarie reglementet.

I avseende å övningslärare vid kommunala skolor erfordras icke några särskilda bestämmelser för deltidsarbete; till följd av skolorganisatoriska förhållanden ha dessa lärare redan nu i stor utsträckning avkortad tjänstgöring. Enligt vad utredningen inhämtat är det avsikten att efter genomförande av den lönereglering, varom förslag för närvarande utarbetas av 1941 års lärarlönesakkunniga, ordinarie övningslärare regelmässigt skola ha heltidstjänster. Nedsättning av tjänstgöringsskyldigheten skall dock kunna medgivas. Det möter icke några svårigheter att komplettera denna bestämmelse med föreskrifter om deltidstjänstgöring. Extra ordinarie lärares undervisnings-

skyldighet åter skulle kunna variera mellan 15 och 34 veckotimmar. Löne-regleringen skulle gälla flertalet statliga skolformer samt högre kommunala skolor och folkskolan. För övningslärarna erfordras knappast bestämmelser om deltidсанställning. Anställning som extra och biträdande lärare skulle icke längre förekomma beträffande övningslärare.

Angående folkhögskolornas lärare har skolöverstyrelsen i ett yttrande den 7 september 1946 över 1945 års lönekommittés betänkande I (SOU 1946: 48) påyrkat en revision av gällande anställningsförhållanden. Med hänsyn härtill anser sig deltidstjänstutredningen nu icke böra avgiva något förslag beträffande deltidarbete för folkhögskolors lärare.

I fråga om deltidarbete för lärare vid folkskolorna möta särskilda problem. Främst sammanhånga dessa med det förhållandet, att undervisningen vid folkskolorna i regel är anordnad enligt det s. k. klasslärarsystemet. Enligt detta system har en lärare i princip all sin tjänstgöring i en klass eller i flera i samma lärorum samtidigt undervisade klasser samt undervisar klassen (klasserna) i samtliga läroämnen och samtliga eller flertalet övningsämnen. Detta system, vilket för flertalet mindre skolor på landsbygden är det enda praktiskt möjliga, tillmättes inom folkskolan stor betydelse ur pedagogisk synpunkt, särskilt för undervisningen i småskolan och de två första klasserna av den egentliga folkskolan.

Klasslärarsystemet är emellertid icke genomgående tillämpat inom folkskolorna. Där flera lärare undervisa i samma skolhus brukar ibland förekomma att lärarna byta undervisningstimmar med varandra. Överlärarna måste för fullgörande av sina speciella arbetsuppgifter befrias från en stor del av sin undervisningsskyldighet såsom folkskollärare — ledighet av sådan anledning anges mången gång omfatta 15 veckotimmar eller däröver — och annan lärare måste då övertaga del av undervisningen i den klass där överläraren är klasslärare. Undervisningen i folkskolans åttonde klass omhänderhas nu i viss utsträckning av speciallärare, och det beräknas att ännu större del av denna undervisning kommer att anförtros åt sådana lärare. Man kan då låta en folkskollärare ombesörja all undervisning i två åttonde klasser i ämnen för vilka icke speciallärare anlitas; detta system tillämpas redan i viss omfattning. I sådana fall kan undervisningen i vardera av dessa klasser givetvis lika väl anförtros åt en halvtidstjänstgörande folkskollärare. Den ökade omfattning vari undervisning i främmande språk beräknas komma att meddelas i folkskolans högre klasser torde också komma deltidstjänster att framstå såsom önskvärda. Även fränsett dessa särskilda fall synas bestämmelser om deltidсанställning och deltidstjänstgöring kunna tillämpas inom folkskolan åtminstone i fråga om undervisningen i den egentliga folkskolan vid skolform A och i vissa fall även vid skolformerna B1 och B2. På småskolestadiet och vid andra skolformer än de nu nämnda torde deltidarbete för lärare i regel icke kunna genomföras. Bestämmelserna om deltidсанställning och deltidstjänstgöring böra icke göras tillämpliga för överlärare; ej heller synes så böra ske beträffande lärare i hjälpklasser.

För medgivande till deltjänstgöring för lärare vid folkskola bör fordras att läraren är i behov därav, att medgivandet kan lämnas utan men för undervisningen samt att kompetent vikarie kan erhållas. Om så erfordras bör såsom villkor för medgivande kunna föreskrivas, att undervisningen för den deltjänstgörande skall minskas till hälften av full undervisningsskyldighet, så att vikarien skall kunna erhålla deltidсанställning såsom extra ordinarie.

I avseende å de skäl, som böra föreligga för att medgivande till deltjänstgöring skall kunna lämnas, har utredningen i det förslag till ändringar i folkskolans avlöningsreglemente som återfinnes i det följande preciserat studienskålen på annat sätt än som skett i förslagen till ändringar i avlöningsreglementena för befattningshavare i statlig tjänst. Anledning härtill har bl. a. varit, att lärarna redan genomgått speciell yrkesutbildning, medan många befattningshavare i ämbetsverken erhållit sina anställningar utan föregående yrkesutbildning och därför kunna vara i särskilt behov av att skaffa sig sådan utbildning. De studieskål som angivits som godtagbara för lärarnas vidkommande ha anknutits till fortsatt verksamhet inom undervisningsväsendet.

Specialmotivering

till vissa ändringar i folkskolans avlöningsreglemente.

1 § 2 mom. Villkor för extra ordinarie anställning. Såsom villkor för extra ordinarie anställning föreskrives bland annat, att minst två år skola hava förflutit efter det läraren avlagt examen, som medför behörighet för tjänsten, samt att läraren efter nämnda examen skall hava tjänstgjort minst 256 dagar med *full tjänstgöring* inom det statliga eller statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet. Enligt förslaget skulle lärare kunna anställas som extra, även då undervisningsskyldigheten nedsatts till lägst hälften av den eljest föreskrivna, därest anställningen omfattar minst en hel termin. Sådan tjänstgöring har ansetts böra få tillgodoräknas vid beräkning av den tjänstetid, som fordras för extra ordinarie anställning. Den bör dock icke få helt jämföras med full tjänstgöring, utan det bör krävas ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar. Har exempelvis lärare under ett läsår på 273 dagar haft anställning som extra med halv tjänstgöring, bör villkoret anses uppfyllt, först sedan han fullgjort ytterligare (256—273/2 =) 120 dagar med full tjänstgöring eller 240 dagar med halv tjänstgöring.

5 § 5 mom. Deltjänstgöring och deltidсанställning. Deltjänstgöring och deltidсанställning skola icke komma i fråga beträffande överlärare och hjälpklasslärare. För småskollärare torde en sådan tjänstgöring endast i undantagsfall kunna genomföras.

Deltjänstgöring skall liksom för statligt anställda lärare avse ett eller flera hela läsår. Medgives extra lärare sådan tjänstgöring torde det vara lämpligare att anse deltidсанställning föreligga.

Är med tjänst förenad den undervisningsskyldighet, som angives i 5 § 1 mom., skall lärarens undervisningsskyldighet vid deltjänstgöring eller deltidсанställning omfatta minst halva antalet där föreskrivna veckotimmar.

Folkskollärare samt de småskollärare, som ha en årlig lästid av $36 \frac{4}{7}$ veckor, skola alltså undervisa minst 15 veckotimmar. Detsamma gäller för i 5 § 1 mom. andra stycket avsedd småskollärare, för lärare vid mindre folkskola och för biträdande lärare. Har småskollärare en årlig lästid av 39 veckor, skall undervisningsskyldigheten kunna nedsättas till lägst 14 veckotimmar.

Enligt 5 § 2 mom. kan den i 1 mom. första stycket föreskrivna undervisningsskyldigheten nedsättas utan att lönen reduceras. Sådan nedsättning sker vanligen i anledning av tillsynslärarskap eller materialvård. I dessa och liknande fall kan man säga, att en del av lärarens undervisning utbytes mot annan tjänstgöring. Får sådan lärare deltjänstgöring, bör den sammanlagda tjänstgöringen motsvara minst hälften av full tjänstgöring. Har exempelvis en folkskollärare för materialvård medgivits nedsättning av undervisningsskyldigheten med två veckotimmar, bör han undervisa lägst antingen 15 veckotimmar, om han avstår från materialvården, eller 13 veckotimmar, om han alltjämt har hand om materialvården.

I likhet med vad som skulle gälla för statstjänstemän böra skolstyrelserna äga att utan lärarens medgivande med ett läsår förlänga efter ansökan medgiven deltjänstgöring, om läraren haft sådan tjänstgöring fyra av de senaste fem läsåren. Däremot erfordras för folkskolan knappast någon bestämmelse att lärare för framtiden skall kunna åläggas deltjänstgöring, då läraren uppnår 50 års ålder och haft sådan tjänstgöring viss tid dessförinnan.

Deltidsanställning bör liksom för statstjänstemän endast komma i fråga för icke-ordinarie befattningshavare. För extra lärare bör härvid fordras, att anställningen skall omfatta minst en termin. Bestämmelserna i 1 § 2 mom. fjärde stycket om retroaktiv extra ordinarie anställning för extra lärare böra icke äga tillämpning vid deltidanställning.

8 § 3 mom. *Lön.* I folkskolans avlösningsreglemente saknas de föreskrifter om nedsättning av tjänstgöringstiden, som finnas i motsvarande statliga avlösningsreglementen. Folkskolans ordinarie, extra ordinarie och extra lärare måste alltså för närvarande antingen ha full tjänstgöring eller också erhålla tjänstledighet från all tjänstgöring. I vissa fall lär dock behov föreligga att även i andra fall än för vård av hemmavarande barn och för studier medgiva nedsättning av tjänstgöringstiden. Denna fråga ligger emellertid vid sidan av utredningens uppdrag.

Då föreskrifter hittills saknats om nedsättning av tjänstgöringstiden, har det syntts enklast, att för folkskolans del införa enhetliga bestämmelser om reducerad lön både vid deltidanställning och deltjänstgöring.

12 § 1 mom. a. *Villkor för löneklassuppflyttning av ordinarie lärare.* Inom folkskolan tillämpas ej den s. k. sneddningsregeln, utan en modifierad tillgodoräknanderegeln. Om deltjänstgöring, så länge denna pågår, skulle jämföras med full tjänstgöring vid uppflyttning i löneklass, medan vid återgång till full tjänstgöring deltjänstgöringen endast skulle få tillgodoräknas i begränsad omfattning, skulle det fordras invecklade bestämmelser för att reglera löneklassuppflyttningarna. Inom folkskolan är det emellertid nöd-

vändigt med enkla och lättolkade regler, då de skola tolkas av kommunala myndigheter inom mer än 2 000 skoldistrikt. Med hänsyn härtill bör för folkskolan gälla, att tid för deltjänstgöring och deltidsanställning må tillgodoräknas för uppflyttning i löneklass endast efter reduktion i förhållande till tjänstgöringens omfattning. I så fall erfordras icke någon diskretionär prövning av löneklassplaceringarna i det särskilda fallet.

Förevarande stadgande har kompletterats med en föreskrift härom. Enligt 40 § 1 mom. äger stadgandet motsvarande tillämpning å extra ordinarie lärare. Med hänsyn härtill har det avfattats så, att det för dem även avser deltidsanställning.

13 § 3 mom. Löneklassplacering av ordinarie lärare. För placering i löneklass äger ordinarie lärare icke tillgodoräkna anställning förrän efter sex år. Dessutom skall han därunder haft full tjänstgöring minst 1 230 dagar. Denna bestämmelse har kompletterats på samma sätt som 12 § 1 mom. a). Detsamma har skett beträffande bestämmelserna om de tidsperioder, som må tillgodoräknas för uppflyttning i löneklass.

15 §. Tjänstledighetsavdrag m. m. Denna paragraf har kompletterats med en föreskrift att vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., avdragen å lönen skola beräknas i förhållande till den kortare tjänstgöringen. Enligt 41 § äger 15 § motsvarande tillämpning även å extra ordinarie lärare. Ändringen har på grund härav givits sådan avfattning, att den beträffande extra ordinarie även gäller deltidsanställning.

19 §. Avlöning under ferier. Har lärare deltjänstgöring med reducerad lön torde redan av 8 § 3 mom. framgå att han icke är berättigad till högre lön under ferietid. För undvikande av tvekan har dock ett uttryckligt stadgande härom införts under 19 §. Eljest gällande regler om avdrag å lön under ferietid böra givetvis även äga tillämpning vid deltjänstgöring.

Ett dylikt förtydligande har icke ansetts erforderligt beträffande 20 § 1 mom., men även här bör vid deltjänstgöring oavkortad lön anses vara lön enligt 8 § 3 mom.

21 §. Kallortstillägg. Liksom för statstjänstemän föreslås, att kallortstillägget vid deltjänstgöring skall reduceras på samma sätt som lönen. Enligt 43 § äger stadgandet motsvarande tillämpning å extra ordinarie lärare. På grund härav har tillägget erhållit sådan avfattning, att det för dem även avser deltidsanställning.

Tjänstebostad. Deltidsanställd och deltjänstgörande lärare böra vara skyldiga att mottaga tjänstebostad under samma förutsättning som lärare med full tjänstgöring. Ha de tjänstebostad böra de givetvis vidkännas hyresavdrag utan någon reduktion. Med hänsyn härtill erfordras icke några författningsändringar.

40 § 3 mom. Löneklassplacering beträffande extra ordinarie lärare. Stadgandet har kompletterats på samma sätt som motsvarande stadgande för ordinarie lärare (13 § 3 mom).

42 § 2 mom. Avlöning under ferier för extra ordinarie lärare. Stadgandet har kompletterats på liknande sätt som motsvarande stadgande för ordinarie lärare (19 §).

44 §. *Lön till extra lärare.* Stadgandet har kompletterats med en föreskrift om lön vid deltidsanställning motsvarande 8 § 3 mom. för ordinarie och extra ordinarie lärare.

45 § 2 mom. *Lönklassplacering för extra lärare.* Stadgandet har kompletterats på samma sätt som motsvarande stadgande för ordinarie och extra ordinarie lärare (13 § 3 mom. och 40 § 3 mom.).

49 §. *Arvode till pensionerade lärare.* Det har ansetts lämpligt att även dag-arvodet till pensionerade lärare skall kunna efter reduktion tillämpas vid deltidsanställning.

I folkskolans tjänste- och familjepensionsreglemente böra införas ändringar, i huvudsak motsvarande de ändringar i allmänna tjänstepensionsreglementet och allmänna familjepensionsreglementet vilka föreslagits av utredningen i ett föregående avsnitt. Utredningen har icke ansett sig böra framlägga detaljförslag i detta hänseende.

AVD. IV

DELTIDSARBETE I DET ENSKILDA NÄRINGSLIVET

Inledningsvis må erinras om de uppgifter angående deltidssarbetets förekomst i det enskilda näringslivet samt om näringsidkares syn på deltidssarbetsfrågan, vilka framkommit vid en på utredningens initiativ under våren 1945 verkställd enquête bland industriföretag, grosshandelsföretag, detaljhandelsföretag, försäkringsbolag och banker. En närmare redogörelse för denna undersökning återfinnes i bilaga C till detta betänkande. Ytterligare upplysningar om näringsidkarnas inställning till deltidssarbete ha inhämtats vid muntliga konferenser mellan utredningen och representanter för arbetsgivareorganisationer.

Arbetsgivarna inom det enskilda näringslivet ha i stort sett anlagt samma synpunkter på deltidssarbetsfrågan som de statliga myndigheterna. De ha emellertid med särskild skärpa framhållit sitt intresse av att förmå hemkvinnorna att taga förvärvsarbete genom att erbjuda dem den ur kvinnornas synpunkter måhända fördelaktigare form av förvärvsarbete som deltidssarbete innebär. Arbetsgivarnas intresse för deltidssarbete bottnar givetvis i första hand i de svårigheter att tillgodose näringslivets behov av arbetskraft som gjort sig gällande med allt större styrka under de senaste åren. Även om de statliga myndigheterna fått kännning av bristen på arbetskraft, föreligger dock en väsentlig skillnad i läget för förvaltningen å ena sidan och det enskilda näringslivet å andra sidan. Visserligen har tillströmningen av arbetskraft minskat och kan beräknas komma att ytterligare minska för bådaddera, och avgång ur tjänst i samband med äktenskaps ingående förekommer i mycket stor utsträckning såväl för allmän som för enskild tjänst. De enskilda arbetsgivarna ha emellertid i avsevärt mycket större utsträckning än de statliga och kommunala organen att räkna med risken för att arbetstagare lämna sina anställningar och övergå till annan arbetsgivares tjänst. Det har på senare år talats mycket om överörlighet på arbetsmarknaden, och denna överörlighet torde ha gjort sig gällande inom det enskilda näringslivet i betydligt större utsträckning än inom förvaltningen. Vidare är det en vanlig företeelse inom det enskilda näringslivet, att gifta kvinnor lämna sina anställningar under tider, då deras män åtnjuta goda inkomster, för att sedan åter söka arbete, då männens inkomster minskat. Motsvarande tendens förefinnes visserligen inom förvaltningen men är där förhållandevis obetydlig.

För näringslivet har det kommit att framstå som en angelägenhet av första ordningen att få in större andel av de gifta kvinnorna i arbetslivet. Ofta äro ju dessa kvinnor genom männens sysselsättning vid företag på orten bundna vid att, om de önska förvärvsarbete, söka sig detta på samma ort; risken för att de efter någon tid skola söka arbete på annan ort är sålunda relativt ringa. Det har vidare visat sig att i åtskilliga fall arbetsuppgifter, som tidigare utförts av män, kunnat överföras på kvinnlig arbetskraft, varigenom männen kunnat frigöras därifrån och placeras på andra uppgifter, som anses mindre lämpliga för kvinnor. Det har även framhållits, att vissa industrier, vilka företrädesvis använda kvinnlig arbetskraft, skulle kunna utnyttja den maskinella utrustningen mera effektivt, om kvinnorna ställde sig till förfogande för deltidarbete i sådan utsträckning, att arbetet kunde drivas med 1 1/2 skift om dagen på arbetsställen, där skiftarbete nu icke förekommer.

Arbetsgivarna ha särskilt understrukit, att kvinnornas avgång från förvärvsarbete i samband med giftermål bereder företagen avsevärda svårigheter, samt uttalat förhoppningar om att erbjudanden om deltidarbete skulle kunna förmå många av dessa kvinnor att kvarstå i förvärvsarbete med deltidstjänstgöring, även efter det att de gift sig och fått barn, och även få kvinnor, som redan lämnat sitt förvärvsarbete, att antaga deltidarbetserbjudandet. Till stöd för dessa förhoppningar ha de åberopat, att då industriföretag förklarar sig villiga att taga deltidarbetande i sin tjänst, ett stort antal sökande till sådant arbete anmält sig. I detta sammanhang ha även omnämnts en del iakttagelser beträffande önskemål från de arbetsökandes sida om arbetstidens förläggning. Kvinnor med barn i skolåldern ha ofta visat sig angelägna om att få sitt deltidarbete förlagt till eftermiddagen och kvällen. De ha därvid uppgivit, att de med en sådan förläggning av arbetstiden under dagen kunna ägna sig åt hemmets skötsel, erforderliga inköp och middagsmålets iordningställande samt att barnen på kvällen kunna bli omhändertagna av männen eller grannar och bekanta. Kvinnor med barn i förskoleåldern ha däremot i regel sökt att få deltidarbetet förlagt till förmiddagen; de ha därvid i allmänhet räknat med möjligheten att lämna in barnen på barnkrubba under arbetstiden.

Allt flera arbetsgivare inom det enskilda näringslivet ha under de senaste åren vidtagit åtgärder för att få arbetsformen deltidarbete tillämpad inom sin verksamhet vid sidan av heltidsarbete. Några speciella åtgärder eller någon propaganda från statsmakternas sida synes icke erfordras för att denna utveckling skall fortsätta. Ej heller synes påkallat att från statligt håll framläggas förslag beträffande anställningsformer och anställningsvillkor för deltidarbetande i enskild tjänst. Kommer deltidarbete till användning inom näringslivet i större utsträckning, är att förvänta, att vissa bestämmelser därom komma att intagas i kollektivavtal och i villkoren angående pensionsförsäkring för anställningshavare. En sådan fixering av formerna för deltidarbetet, som i det föregående föreslagits för statlig och kommunal tjänst, torde emellertid icke vara genomförbar för det enskilda näringslivets del.

Ej heller torde det bli möjligt att över hela linjen föreslå några allmänna villkor för att tidigare heltidsanställd skall få övergå till deltidstjänstgöring.

Under de senaste åren ha åtskilliga företag i egen regi eller i samarbete med kommunala organ anordnat daghem för de anställdas barn bl. a. i syfte att underlätta vården om barn för deltidsarbetande. I många fall kan detta givetvis öka möjligheterna för mödrar att taga deltidsarbete och därigenom bidra till att näringslivet får ökad tillgång på arbetskraft.

För det enskilda näringslivets del anser sig utredningen utöver det ovan anförda endast böra framhålla önskvärdheten av ökat användande av deltidsarbete under sådana former, att större möjlighet att förena förvärvsarbete med omvårdnad om vårdbehövande barn eller bedrivande av nyttiga studier än hittills beredas arbetstagare, som äro i behov därav, utan att berättigade arbetstagareintressen därigenom åsidosättas.

SAMMANFATTNING

Med deltidarbete avses i detta betänkande daglig tjänstgöring, som är kortare än den arbetstid, som normalt åligger personal med liknande arbetsuppgifter hos respektive företag, ävensom annan sådan periodisk tjänstgöring, som är regelbundet återkommande och av sådan beskaffenhet, att inkomsten därav kan beräknas på förhand i lika mån som för personal med normal arbetstid. Utredningen behandlar sålunda icke sådana arbetsformer som pläga benämnas korttidsarbete och reservanställning. (S. 6—8.)

Sedan frågan om deltidarbete tidigare behandlats i riksdagsmotioner från helt andra utgångspunkter, hemställdes i motioner vid 1942 års riksdag om utredning angående åtgärder för att med hänsyn icke endast till familjesociala utan även till befolkningspolitiska synpunkter gifta kvinnor skulle beredas ökade tillfällen till deltidarbete i såväl allmän som enskild tjänst. Då kamrarna stannade i olika beslut, föll frågan denna gång. Vid 1943 års riksdag väcktes åter motioner i ämnet. Det då framlagda förslaget avvek emellertid i viktiga avseenden från 1942 års motioner. Först och främst gjordes man den inskränkningen i yrkandets räckvidd, att den föreslagna utredningen endast skulle omfatta allmän tjänst. Vidare framhölls uttryckligen, att motionärerna icke avsåge några tvångsåtgärder utan förutsatte att den föreslagna arbetsformen helt skulle bygga på frivilliga överenskommelser. Slutligen gjordes en väsentlig utvidgning av yrkandet: utredningen skulle icke blott avse gifta kvinnor utan även andra kategorier av arbetstagare, som kunde vara i behov av deltidstjänst. I anledning av motionerna avlät riksdagen den 9 juni 1943 en skrivelse med hemställan om en förutsättningslös utredning angående åtgärder för att skapa ökade tillfällen till deltidarbete i allmän tjänst. (S. 9—20.)

I anledning av riksdagens framställning tillkallade chefen för finansdepartementet i juni 1944 utredningsmän för att inom departementet biträda med utredning i fråga om deltidarbete i allmän tjänst. Enligt utredningsdirektiven borde vid prövning av frågan för den allmänna tjänstens del sådana lösningar eftersträvas, som kunde vinna tillämpning även i det enskilda näringslivet, och vidare borde utredningen omfatta deltidarbete icke blott för gifta kvinnor utan överhuvud för de olika kategorier arbetstagare, som kunde vara i behov av och lämpligen kunde användas för dylikt arbete. Frågan om deltidarbete för partiellt arbetsföra undantogs dock från utredningsuppdraget. (S. 20—21.)

Våren 1945 sände utredningen ut en cirkulärskrivelse för att utröna förekomsten av deltidstjänst inom statsförvaltningen och därmed sammanhängande förhållanden samt för att få veta de statliga myndigheternas uppfattning om lämpligheten av denna arbetsform inom statsförvaltningen. En sammanfattning av svaren på denna skrivelse återfinnes på s. 21 ff.

I följande avsnitt behandlar utredningen till en början de samhälleliga synpunkterna på frågan om ökat användande av deltidsarbete såsom arbetsform. Frågan ses därvid i huvudsak ur arbetsmarknadspolitiska, befolkningspolitiska och familjesociala synpunkter, varjämte de särskilda problem, som beröra förvärvsarbets kombination med studier, upptagas till behandling. Ur de synpunkter, som sålunda anlagts, finner utredningen det angeläget att ökade möjligheter att erhålla deltidsarbete beredas mödrar och studerande under tid, då omvårdnaden om barn resp. bedrivande av studier tager deras tid och krafter i anspråk i sådan utsträckning, att förvärvsarbete på heltid skulle innebära olägenheter i fråga om barnens vård resp. studierna. (S. 34—45.)

Utredningen har genom frågor till och konferenser med statliga myndigheter, kommunala sammanslutningar och representanter för arbetsgivare inom näringslivet sökt få deltidsarbetsfrågan belyst ur arbetsgivarnas speciella synpunkter och har på liknande sätt sökt vinna klarhet om arbetstagarnas inställning till denna fråga. Vad som anförts från arbetsgivare- och arbetstagarehåll (s. 46—58) har i många avseenden varit ägnat att styrka utredningens ovan angivna uppfattning om önskvärdheten av åtgärder för ökat användande av deltidsarbete i allmän tjänst. Å andra sidan ha uttalats farhågor för att dylika åtgärder skulle få icke önskvärda konsekvenser. Utredningen har icke funnit dessa farhågor så starkt grundade att utredningens uppfattning till följd därav ändrats. Vid utarbetandet av förslag till bestämmelser angående deltidsarbete i allmän tjänst har utredningen emellertid eftersträvat att bestämmelserna skola få sådan innebörd att risken för att berörda farhågor skola besannas såvitt möjligt förebygges. (S. 59—66.)

Olika omständigheter medverka till att deltidsarbete i statlig tjänst förekommer relativt sällan. Myndigheterna ha hittills varit obenägna att anlita deltidstjänstgörande i andra fall än där så befunnits innebära påtagliga fördelar för arbetet samt ha även varit tveksamma i fråga om befogenheten att bevilja längre tids partiell tjänstledighet i sådana fall som här avses. Även befattningshavarna ha tvekat inför övergång till deltidsarbete. Utredningen finner att de statliga anställnings-, avlönings- och pensionsbestämmelserna böra revideras så, att de för vissa befattningshavare — mödrar och studerande — komma att innefatta ökade möjligheter att erhålla och erforderlig längre tid kvarstå i deltidsarbete ävensom större trygghet och i övrigt förmånligare villkor för sådana deltidsarbetande.

Åtgärder för ökat användande i statlig tjänst av deltidsarbete finner utredningen i princip böra avse:

a) befattningshavare, vilken i sitt hem vårdar sådant eget eller makes barn som är under skolåldern eller deltager i undervisning i folkskolans första

eller andra klass eller däremot svarande undervisning i annan skola; dock att härmed skall efter prövning i varje särskilt fall av vederbörande myndighet kunna jämföras fall, då befattningshavare i hemmet vårdar annat eget eller makes barn än ovan angivits, därest barnet till följd av långvarig eller kronisk sjukdom, lyte eller därmed jämförlig orsak är i särskilt behov av vård;

b) befattningshavare, som prövas i behov av avkortning i tjänstgörings-skyldigheten för bedrivande av studier, vilka 1) äro inriktade på förvärvande av kompetens, som ingår i fordringarna för erhållande av vissa statstjänster, 2) kunna beräknas komma vederbörande myndighet eller annan statlig myndighet till särskild nytta eller 3) eljest kunna väntas bli av särskilt värde för den studerande med hänsyn till framtida yrkesval.

För de fall, då tjänstgöring på deltid beredes heltidsanställd befattningshavare, synes kravet på att denne skall tillhöra endera av ovan angivna kategorier böra upprätthållas (bortsett allenast från beslut om förlängning av deltidarbets varaktighet i vissa undantagsfall). Vid nyanställning av personal för deltidarbete synes något sådant krav icke böra uppställas, men företräde till anställning bör i dylika fall vid val mellan lika kvalificerade sökande lämnas den, som uppfyller kravet i fråga. (S. 67—74.)

Utredningen föreslår införande av

dels en anställningsform, benämnd *deltidsanställning*, varmed avses anställning för tjänstgöring, vilken för dag eller längre tidsperiod räknat skall motsvara allenast del av den normala tjänstgöringen för befattningshavare med samma tjänsteställning inom respektive verk,

dels en tjänstgöringsform, benämnd *deltjänstgöring*, innebärande sådan nedsättning av tjänstgöringstiden för heltidsanställd befattningshavare, att den tjänstgöring som skall fullgöras av befattningshavaren, för dag eller längre tidsperiod räknat, allenast motsvarar viss del av den normala tjänstgöringen.

Deltjänstgöring skall enligt utredningens förslag i varje särskilt fall i regel endast få bestå så länge sådana skäl, som förutsatts skola ligga till grund för ett första medgivande därom, alltjämt föreligga. Beslut om deltjänstgöring skall i allmänhet avse endast ett budgetår, varför befattningshavare som önskar medgivande till fortsatt deltjänstgöring, årligen skall ingiva ansökan därom. Beslut om deltjänstgöring för viss befattningshavare skall enligt förslaget kunna fattas endast efter ansökan därom av befattningshavaren utom i två undantagsfall, nämligen

a) om befattningshavaren dels uppnått 50 års ålder, dels under sammanlagt minst 8 år av de sistförflutna 10 åren haft deltjänstgöring (i detta fall föreslås, att myndigheten skall kunna förordna om fortsatt deltjänstgöring ända tills befattningshavaren pensioneras eller i annan ordning lämnar tjänsten),

b) om befattningshavaren haft deltjänstgöring sammanlagt minst 4 av de senast förflutna 5 åren; myndigheten skall då, om den finner anledning därtill, äga föreskriva om fortsatt deltjänstgöring, dock högst för 1 år. (S. 74—80.)

De nu i 4 § 4 mom. civila icke-ordinariereglementet angivna inskränkningarna i möjligheten för myndighet att anställa extra ordinarie tjänsteman med kortare tjänstgöringstid än som gäller för ordinarie befattningshavare skola enligt utredningens förslag bortfalla. Sålunda skall ej längre gälla att anställande av befattningshavare med deltidсанställning må ske endast undantagsvis, och vidare må tjänstgöringstiden kunna omfatta även större del av den för ordinarie tjänsteman fastställda än hälften. Fortfarande skall dock tjänstgöringstiden för extra ordinarie icke få understiga nämnda gräns. För övriga befattningshavare föreslås icke någon motsvarande begränsning beträffande deltidсанställnings omfattning. I fråga om deltidсанstgöring upptages ej heller, vare sig för extra ordinarie tjänstemän eller för andra befattningshavare, några bestämmelser om tjänstgöringstidens omfattning.

Såväl för medgivande till deltidсанstgöring som för deltidсанställning förutsättes, att deltidсарbetet icke medför särskilda olägenheter för verket. Innan myndighet upptager ansökan om deltidsledighet till slutlig prövning, bör sålunda vara klart, att deltidсанstgöringen för befattningshavarens del är motiverad av de skäl, som i det föregående anförts, att deltidсанstgöring kan ordnas utan allvarlig olägenhet för verket och på sådan tid, varom överenskommelse kan träffas mellan den ledighetssökande och verket, samt att vikarie kan erhållas. För att platssökande centralt skola kunna erhålla upplysningar om möjligheter att erhålla deltidсарbete i allmän tjänst och för att uppgifter om sökande till sådant arbete skola finnas centralt tillgängliga för myndigheter förordar utredningen att den nu temporärt inrättade särskilda arbetsförmedlingen för anställning i statstjänst skall bli bestående åtminstone i avseende å anställning hos statliga myndigheter i Stockholm. (S. 81—83.)

De *förslag till avlönings- och pensionsbestämmelser* utredningen framlägger (s. 84—102; jfr författningsförslag s. 129 ff) avse i huvudsak följande.

Deltidсанställning skall kunna avse befattning som extra ordinarie och extra tjänsteman (aspirant) vid statsförvaltningen; militär och civilmilitär personal skola dock icke kunna deltidсанställas. Att införa deltidсанställning i fråga om ordinarie tjänst finner sig utredningen för närvarande icke böra föreslå. Däremot skall övergång från heltids- till deltidсанstgöring kunna medgivas även för ordinarie tjänstemän.

Inplacering av deltidсанställd i lönesystemet skall ske som om vederbörande vore heltidsanställd, men lönebeloppet skall avkortas proportionellt mot avkortningen i tjänstgöringstiden. Även heltidsanställd befattningshavarens lön skall under deltidсанstgöring reduceras efter samma grunder.

Uppflyttning i löneklass för deltidсанställd eller deltidсанstgörande befattningshavare skall ske enligt samma regler som gälla för heltidsanställd befattningshavare. Dock föreslås särskilda regler för det fall att befattningshavare övergår till anställning med mindre avkortad eller full tjänstgöring.

Deltidсанställd eller deltidсанstgörande befattningshavare skall med bibe-

hållen reducerad lön äga rätt till lika lång semester som heltidsarbetande befattningshavare i motsvarande ställning.

Tjänstledighetsavdragen skola bestämmas efter samma regler som för heltidsarbetande befattningshavare men avdragsbeloppen skola minskas med så stor del som svarar mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden.

I fråga om kallortstillägg, vikariatsersättning och vikariatslön föreslås vissa modifikationer med hänsyn till minskningen i tjänstgöringstiden.

Deltidsanställd och deltjänstgörande föreslås erhålla fri sjukvård och begravningshjälp i lika mån som heltidstjänstgörande; i dessa hänseenden anses sålunda någon reducering av förmånerna på grund av avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden ej böra ske.

Pensionsförmåner för deltidanställd och deltjänstgörande personal skola avvägas med hänsyn till tjänstgöringstidens reducering.

För arbetare i statens tjänst föreslås särbestämmelser beträffande deltidarbete endast i avseende å tjänste- och familjepensioner.

I de fall då befördran regelmässigt sker med hänsynstagande till den tid, varunder befattningshavaren fullgjort tjänstgöring i tidigare befattning, bör deltidarbete liksom heltidstjänstgöring tillgodoräknas som befodringsgrund. Om i den nya befattningen kräves heltidstjänstgöring, bör dock vederbörlig reducering ske med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning (s. 83 ff).

Utredningen upptager vidare frågan om *deltidsarbete i kommunal tjänst* och redogör därvid för de svar den erhållit på framställningar till Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet och Svenska landskommunernas förbund, i vilka hemställts, att de måtte lämna de uppgifter och framlägga de synpunkter de funnit sig böra anföra till belysande av frågan. Redogörelse lämnas vidare för vissa avtal angående anställnings- och avlöningsförhållanden för deltidanställd personal inom sjukvården, vilka träffats mellan kommuner eller kommunala organ samt arbetstagarorganisationer. (S. 103—110.)

Utredningen framhåller, att i fråga om deltidarbete för befattningshavare i kommunal tjänst i stort sett samma problem synas vara för handen som för sådant arbete i statlig tjänst. Befogad anledning synes föreligga att antaga, att statliga anordningar för ökat användande av heltidstjänst skulle komma att vinna efterföljd beträffande kommunala institutioner. Utredningen anser det därför icke erforderligt med någon åtgärd från statens sida beträffande deltidarbete för andra befattningshavare i kommunal tjänst än nedan angivna grupper. Den framhåller emellertid angelägenheten av att kommunerna taga under omprövning, huruvida justeringar i gällande anställnings-, avlönings- och pensionsbestämmelser böra vidtagas för att i större utsträckning än hittills möjliggöra deltidarbete i kommunal tjänst. (S. 110—111.)

En särställning bland kommunala befattningshavare intaga de tjänstemannagrupper, vilkas anställningsförhållanden regleras genom statliga föreskrif-

ter. Närmast gäller detta lärare vid kommunala undervisningsanstalter samt de inom folktandvården anställda. För de senares del hänvisar utredningen till att frågan om deras anställningsförhållanden är under omprövning genom en nyligen tillsatt utredning, 1946 års folktandvårdssakkunniga. Utredningen upptager därefter deltidsfrågan för lärarpersonalen vid ovan nämnda undervisningsanstalter till närmare behandling samt framlägger förslag till författningsändringar i syfte att möjliggöra ökat användande av deltidsarbete. (S. 111—117 samt 145—151.)

Utredningen upptager slutligen till behandling frågan om *deltidsarbete i det enskilda näringslivet*. Den framhåller, att näringsidkarna under de senaste åren visat stort intresse för denna fråga, närmast på grund av de svårigheter att tillgodose näringslivets behov av arbetskraft som med allt större styrka gjort sig gällande. Det har blivit en angelägenhet av största vikt att söka få in en större del av de gifta kvinnorna på arbetsmarknaden och att motverka avgången av kvinnlig arbetskraft i samband med giftermål. Speciella åtgärder från statsmakternas sida synas icke påkallade för att deltidsarbete skall komma till ökad användning inom det enskilda näringslivet. Bestämmelser som reglera användningen av denna arbetsform torde kunna intagas i kollektivavtal, där sådana föreligga, och i villkoren för pensionsförsäkring av anställningshavare. (S. 118—120.)

Särskilt yttrande av ledamoten Agda Jäderström Rössel

Till utredningen ha från skilda håll framförts farhågor för att en ökad användning av deltidarbete kan komma att medföra en försämring av kvinnliga arbetstagares villkor överhuvud taget.

Jag inser till fullo, att deltidarbete för många mödrar måste framstå som den för närvarande enda lösningen på deras svårigheter att förena förvärvsarbete och omvårdnaden av barn och hem. Dessa svårigheter äro av sådan storleksordning, att de kanske i någon mån undanskymma de risker deltidarbetet kan innebära för kvinnorna i *deras egenskap av arbetstagare*. Starkare än utredningen i dess helhet vill jag för min del understryka det befogade i de farhågor som framförts. Även om ett mera allmänt införande av deltidarbete icke sker i syfte att åstadkomma en särlagstiftning för kvinnlig arbetskraft, är risken stor för att dessa bestämmelser komma att få liknande verkan som en sådan lagstiftning. Den omständigheten, att en arbetsgivare vid anställning av kvinnliga arbetare har anledning räkna med en eventuell framtida övergång till deltidarbete måste i många fall medföra, att man icke anförtror dem samma kvalificerade arbetsuppgifter som man eljest möjligen skulle gjort. Den kvinnliga arbetskraften kommer alltså att anses som mindre användbar, vilket i sin tur kan komma att sätta spår i anställnings- och lönevillkor och återverka på befodringsmöjligheterna. Väl kommer, enligt de av utredningen föreslagna riktlinjerna för deltidarbete, endast en ringa del av det totala antalet kvinnliga arbetstagare att bli i tillfälle att övergå till deltidarbete. Man kommer dock ej ifrån, att deltidarbetets ökade utbredning verkar i negativ riktning vid utbildning och anställning av kvinnlig arbetskraft, eftersom var och en av de kvinnor, det gäller, vid en framtida tidpunkt kan komma att begära deltidarbete.

Med hänsyn till att produktionen kräver all tillgänglig arbetskraft torde det vara nödvändigt, att vissa kategorier gifta kvinnor beredas tillfälle till deltidarbete, emedan de annars *under nuvarande förhållanden* med nu gällande arbetstider och rådande brist på daghem och kollektiva anordningar för hemmets skötsel m. m. icke kunna ställa sig till förfogande på arbetsmarknaden. Jag vill emellertid understryka, att ett mera utbrett och permanent användande av deltidarbete för kvinnliga arbetstagare kan medföra den inställningen hos berörda parter, att denna anställningsform för kvinnliga arbetstagare inom vissa yrken anses såsom den mest önskvärda.

Att man från kvinnohåll anser sig kunna gå med på föreliggande förslag kan huvudsakligen sägas bero på, att de familjesociala skäl, som anförts just för de grupper utredningen omfattar, i nuvarande situation äro så an-

gelägna, att betänkligheterna måste få vika. En eventuell utvidgning av utredningens förslag till att omfatta även andra kategorier kvinnor — jag undantar givetvis de förslag som i annan ordning må komma att framläggas beträffande arbetstillfällen för partiellt arbetsföra — bör emellertid enligt min mening icke ske. En sådan utvidgning komme i praktiken i än högre grad än utredningens förslag att verka som en särslagstiftning för kvinnor.

Ehuru jag anslutit mig till de förslag, som framgå av förevarande utredning, anser jag mig dock böra understryka, att deltidsarbete enligt min uppfattning icke är någon idealisk lösning av den förvärvsarbetande moderns och husmoderns arbetsproblem utan endast bör betraktas som ett led i strävandena att nå en mer harmonisk anpassning mellan förvärvsarbetets och familjens krav på människornas tid och krafter.

Agda Jäderström Rössel.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8)

Härigenom förordnas, *dels* att 6 §, 8 § 1 mom., 12 §, 17 § 1 mom., 20 §, 21 § 1—3 mom. 55 § 9 mom. 3 punkten och 57 § 3 mom. 3 punkten civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår, *dels ock* att i 3 § reglementet skall närmast efter 1 mom. införas ett nytt moment, betecknat 1 a mom. och av nedan angivna lydelse.¹

3 §.

1 a mom. På därom gjord ansökan må tjänsteman, som för vård av hemmavarande barn eller för idkande av studier finnes vara i behov av minskning i den honom jämlikt 1 mom. åliggande tjänstgöringen, kunna, i den mån detta icke medför särskilda olägenheter, för viss tid erhålla sådan nedläggning av tjänstgöringstiden, att den tjänstgöring, som skall av honom fullgöras, (*deltjänstgöring*) för dag eller längre tidsperiod räknat allenast motsvarar hälften eller annan del av den normala tjänstgöringen.

Därest vederbörande tjänsteman på grund av egen ansökan har deltjänstgöring intill utgången av visst budgetår och han haft sådan tjänstgöring sammanlagt minst fyra år av de senast förflutna fem åren före nämnda tidpunkt, äger vederbörande myndighet, om den finner skäl därtill föreligga, föreskriva, att deltjänstgöringen skall fortgå viss tid utöver den, varom tjänstemannen ansökt, dock högst ett budgetår.

Har tjänstemannen på grund av egen ansökan deltjänstgöring intill ingången av det budgetår, varunder han fyller 50 år, och har han haft sådan tjänstgöring sammanlagt minst åtta år av de före nämnda tidpunkt senast förflutna tio åren, må dock i stället kunna föreskrivas, att tjänstemannen i fortsättningen skall hava deltjänstgöring. Om efter det sådan föreskrift meddelats tjänstemannens äktenskap upplöses genom den andre makens död eller på annat sätt, eller den andre makens möjlighet att bidraga till familjens försörjning upphör eller undergår avsevärd minskning, skall likväl tjäns-

¹ Senaste lydelse av 8 § 1 mom., se 1943:474 samt av 12 § och 21 § 1—3 mom., se 1939:272. 9—468529.

temannen medgivas rätt att senast vid utgången av därpå följande budgetår erhålla tjänstgöring i den omfattning som i 1 mom. avses.

Vad i detta moment sägs om budgetår skall, såvitt angår tjänsteman vid statens affärsdrivande verk, i stället avse kalenderår.

6 §.

Löne-
klasser.

1 mom. Den lönegrad — — — skilda orterna.

2 mom. För tjänsteman, som har deltjänstgöring, skall årslönen utgöras av det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, minskat med så stor del, som svarar mot nedsättningen i tjänstgöringstiden; dock att efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

8 §.

Löneklass-
placering vid
befordran
m. m.

1 mom. Ordinarie tjänsteman — — — skall hänföras.

Vad i — — — eller förordnandet.

Därest deltjänstgörande tjänsteman i samband med befordran eller eljest övergår till tjänstgöring av ändrad omfattning, eller deltidsanställd eller deltjänstgörande extra ordinarie tjänsteman befordras till ordinarie tjänst och därefter erhåller tjänstgöring av ändrad omfattning, ankommer det på vederbörande myndighet att besluta om den löneklass, till vilken tjänstemannen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet skall hänföras. Härvid skall iakttagas, att tjänstemannen icke av nu avsedd anledning må placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under den tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

12 §.

Tjänstledig-
hetsavdrag.

För tid — — — A-, B- och C-avdrag.

A- och B-avdragen — — — följande tabeller:

— — — — —
För tjänsteman, som har deltjänstgöring, skola likväl A- och B-avdragen utgöra de i ovan intagna tabeller angivna beloppen minskade med så stor del, som svarar mot nedsättningen i tjänstgöringstiden; dock att, där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal.

C-avdraget utgöres — — — Kungl. Maj:t bestämmer.

17 §.

Nedsättning
av tjänst-
göringstid
samt partiell
ledighet.

1 mom. Där tjänsteman — — — tjänstgöringstiden nedsatts.

Vid deltjänstgöring skall likväl, i stället för vad i nästföregående stycke sägs, iakttagas föreskriften i 6 § 2 mom.

20 §.

Kallorts-
tillägg.

Till tjänsteman — — — 720 kronor.

För tjänsteman, som har deltjänstgöring, skall likväl kallortstillägget minskas i förhållande till nedsättningen av tjänstgöringstiden. Efter minsk-

ning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Närmare bestämmelser — — — Kungl. Maj:t.

21 §.

1 mom. Tjänsteman med — — — om dagen:

Vid vikariat, som ej avser full tjänstgöring, skall likväl vikariatsersättningen för dag räknat utgöra ovan avsedda belopp minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen i vikariatstjänstgöringen; dock att, där sålunda uppkommande ersättningsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, det samma skall jämkas till närmaste hela femtal.

2 mom. De i — — — 1 mom. föreskrives.

Fullgör tjänsteman, som enligt meddelat beslut skall hava deltjänstgöring, efter förordnande tjänstgöring i större omfattning än nämnda beslut avser, skall vid tillämpning av bestämmelserna i 6 § årslönen under tiden för nämnda förordnande beräknas med hänsyn till tjänstgöringens omfattning under förordnandet och skall i fråga om den löneklass, efter vilken avlöningen under samma tid må utgå, vad i 8 § 1 mom. tredje stycket sägs äga motsvarande tillämpning.

3 mom. Kan förordnande — — — ordinarie innehavare.

Vikariatslön utgår — — — gällande löneklassen.

Understiger månadsbeloppet — — — högre belopp.

För den — — — skolat utgå.

Bestämmelserna i andra, tredje och fjärde styckena här ovan skola likväl allenast tillämpas för det fall, att vikariatet avser full tjänstgöring. I annat fall skall angående avlöning under vikariatsförordnandet gälla vad Kungl. Maj:t därom särskilt förordnar.

55 §.

9 mom. — — —

3. Den i — — — samma kalenderår.

Bestämmelserna om deltjänstgöring i 3 § 1 a mom. skola icke äga tillämpning å övningslärare, vilka åtnjuta avlöning enligt bestämmelserna i 5 punkten b) och c) här nedan.

För annan i detta moment avsedd lärare skall deltjänstgöring städse avse helt budgetår.

57 §.

3 mom. — — —

2. Den i — — — samma kalenderår.

Deltjänstgöring enligt 3 § 1 a mom. skall städse avse helt budgetår.

Vikariats-
ersättning
och vikariats-
lön m. m.

Skyldighet
att vikariera
å högre
befattning.

Skyldighet
att vikariera
å högre
befattning.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av civila icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939 (nr 273)

Härigenom förordnas, att 4 § 4 och 5 mom., 6 § 2 mom., 8 § 5 mom., 11 §, 16 § 1 mom., 18 §, 19 § 1—3 mom., 28 § 2 mom., 30 § 2 mom., 32 och 36 §§, 44 § 2 mom., 52 § 4 mom. 2, 5 och 14 punkterna samt 54 § 2 mom. 2, 4 och 9 punkterna civila icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår.

4 §.

4 mom. För extra ordinarie tjänsteman gäller i fråga om tjänstgöringstidens längd vad därom finnes stadgat för jämförlig ordinarie tjänsteman; dock må extra ordinarie tjänsteman jämväl kunna anställas för tjänstgöring, vid vilken tjänstgöringstiden för dag eller längre tidsperiod räknat är avkortad sålunda, att den motsvarar hälften eller större del av den för jämförlig ordinarie tjänsteman bestämda (*deltidsanställning*).

Extra ordinarie tjänsteman, som för vård av hemmavarande barn eller för idkande av studier finnes vara i behov av minskning i tjänstgöringen, må kunna erhålla nedsättning av tjänstgöringstiden med tillämpning av de i 3 § 1 a mom. civila avlöningsreglementet meddelade bestämmelserna om *deltjänstgöring*.

5 mom. Extra ordinarie tjänsteman, som anställts för full tjänstgöring, må ej samtidigt innehava annan extra ordinarie befattning i statens tjänst. Deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman må allenast undantagsvis medgivas att med sin befattning förena annan deltidsanställning i statens tjänst.

Extra ordinarie tjänst må ej innehavas av den, som är innehavare av ordinarie befattning, med mindre han frånträder utövandet av sistnämnda befattning.

6 §.

2 mom. För extra ordinarie tjänsteman, som är deltidsanställd eller har deltjänstgöring, skall årslönen utgöras av det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden; dock att efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

8 §.

5 mom. Övergår deltidsanställd eller deltjänstgörande tjänsteman i samband med befordran eller eljest till tjänstgöring av ändrad omfattning, ankommer det på vederbörande myndighet att besluta om den löneklass, till

¹ Senaste lydelse av 19 § 3 mom., se 1943:605.

vilken tjänstemannen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet skall hänföras. Härvid skall iakttagas, att tjänstemannen icke av nu avsedd anledning må placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

11 §.

För tid — — — annorlunda bestämma.
 Vid tjänstledighet — — — A-, B- och C-avdrag.
 A- och B-avdragen — — — — — följande tabell:

Tjänstledighetsavdrag.

För tjänsteman, som har deltidсанställning eller deltidstjänstgöring, skola likväl A- och B-avdragen utgöra de i ovan intagna tabell angivna beloppen, minskade med så stor del, som svarar mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden; dock att, där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal.

C-avdraget utgöres — — — civila avlöningsreglementet.

16 §.

1 mom. Där extra ordinarie — — — tjänstgöringstiden nedsatts.

Vid deltidstjänstgöring skall likväl, i stället för vad i nästföregående stycke sägs, iakttagas föreskriften i 6 § 2 mom.

Nedsättning av tjänstgöringstid samt partiell ledighet.

18 §.

Kallortstillägg utgår till extra ordinarie tjänstemän under samma förutsättningar och enligt samma grunder, som gälla för ordinarie tjänstemän. För deltidсанställd eller deltidstjänstgörande extra ordinarie tjänsteman skall kallortstillägget minskas i förhållande till avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden. Efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Kallortstillägg.

19 §.

1 mom. Extra ordinarie — — — om dagen:

Vid vikariat, som ej avser full tjänstgöring, skall likväl vikariatsersättningen för dag räknat utgöra ovan avsedda belopp minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen i vikariatstjänstgöringen; dock att, där sålunda uppkommande ersättningsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste hela femtal.

2 mom. Vad i — — — moment avses.

Vikariatsersättning och vikariatslön m. m.

Fullgör deltidсанställd extra ordinarie tjänsteman, eller sådan extra ordinarie tjänsteman, som enligt meddelat beslut skall hava deltidstjänstgöring, efter förordnande tjänstgöring i större omfattning än anställningen eller berörda beslut avser, skall vid tillämpning av bestämmelsen i 6 § 2 mom.

årslönen under tiden för förordnandet beräknas med hänsyn till tjänstgöringens omfattning under förordnandet och skall i fråga om den löneklass, efter vilken avlöningen under samma tid må utgå, vad i 8 § 5 mom. sägs äga motsvarande tillämpning.

3 mom. Kan förordnande — — — extra ordinarie innehavare.

Vikariatslönen utgår — — — motsvarande lönegrad.

För extra ordinarie — — — skolat utgå.

Vad här — — — ordinarie tjänsteman.

Bestämmelserna i andra, tredje och fjärde styckena här ovan skola allenast tillämpas för det fall, att det i första respektive femte stycket avsedda vikariatet avser full tjänstgöring. I annat fall skall angående avlöning under vikariatsförordnandet gälla vad Kungl. Maj:t därom särskilt förordnar.

28 §.

2 mom. För extra tjänsteman, vars tjänstgöringstid är avkortad i förhållande till den, som gäller för jämförlig ordinarie tjänsteman, utgår årslönen med ett i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden reducerat belopp. Efter reduktion uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Lön utgår — — — beredas honom.

30 §.

2 mom. Övergår extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid till extra befattning, vid vilken tjänstgöringen har annan omfattning, ankommer på vederbörande myndighet att besluta om den löneklass, till vilken tjänstemannen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet skall hänföras. Härvid skall iakttagas, att tjänstemannen icke av nu avsedd anledning må placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

32 §.

Tjänstledighetsavdrag.

För tid — — — annorlunda bestämma.

I fråga — — — sistnämnda löneklass.

För extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid reduceras A- och B-avdragen i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden, med iakttagande att, där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal.

36 §.

Kallortstillägg.

Kallortstillägg utgår till extra tjänstemän under samma förutsättningar och enligt samma grunder, som gälla för ordinarie tjänstemän. För tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid skall kallortstillägget minskas i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden. Efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

44 §.

2 mom. För aspirant, vars tjänstgöringstid är avkortad i förhållande till den, som gäller för jämförlig ordinarie tjänsteman, utgår årslönen med ett i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden reducerat belopp. Efter reduktion uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart kronotal, jämkas till närmast högre sålunda delbara kronotal.

Lön utgår — — — beredas honom.

52 §.

4 mom. De allmänna — — — tekniska läroverken.

2. Vad i 2 § 1 mom. stadgas angående angivande i antagningsbevis av avkortad tjänstgöringstid skall icke äga tillämpning beträffande extra ordinarie eller extra lärare i teckning, musik, gymnastik med lek och idrott, slöjd eller hushållsgöromål. Antagningsbevis.

5. Vid tillämpning av 4 § 4 mom. iakttages, att undervisningsskyldigheten för extra ordinarie lärare i teckning, musik, gymnastik med lek och idrott, slöjd eller hushållsgöromål omfattar minst åtta veckotimmar. Undervisningsskyldighet.

Bestämmelserna om deltidsanställning och deltjänstgöring skola icke äga tillämpning å extra ordinarie och extra övningslärare, vilka enligt 7 punkten här nedan åtnjuta avlöning i enlighet med de föreskrifter, som beträffande motsvarande ordinarie lärare meddelats i 55 § 9 mom. 5 punkten b) och c) civila avlöningsreglementet.

För andra extra ordinarie lärare än de, som avses i andra stycket här ovan, må deltidsanställning och deltjänstgöring ej avse kortare tid än helt budgetår.

14. Såsom särskilda villkor för anställande av extra lärare i teckning, musik, gymnastik med lek och idrott, slöjd eller hushållsgöromål gälla, dels att undervisningsskyldigheten omfattar minst åtta veckotimmar, dels ock att tiden för anställningen uppgår till minst en termin. Villkor för anställning såsom extra lärare.

För anställande av annan extra lärare gälla som villkor, dels att undervisningsskyldigheten motsvarar den som gäller för ordinarie lärare med närmast jämförliga arbetsuppgifter, dels ock att tiden för anställningen uppgår till minst en termin. Sådan extra lärare må dock erhålla deltidsanställning på sätt beträffande extra ordinarie tjänsteman i 4 § 4 mom. föreskrives, under förutsättning att anställningen avser helt läsår.

54 §.

2 mom. Navigationsskolorna.

2. I fråga om extra ordinarie och extra lärares skyldighet att vikariera å befattning inom högre lönegrad stadgas särskilt. Skyldighet att bestrida vikariat.

4. Vid tillämpning av 4 § 4 mom. iakttages, att deltidsanställning och deltjänstgöring för extra ordinarie lärare ej må avse kortare tid än helt budgetår. Undervisningsskyldighet.

Villkor för
anställning
som extra
lärare.

9. Såsom villkor — — — en termin.

Extra lärare må dock, på sätt beträffande extra ordinarie tjänsteman i 4 § 4 mom. föreskrives, under förutsättning att anställningen avser helt läsår.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —.

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av militära icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939 (nr 276)

Härigenom förordnas, dels att 2 §, 4 § 5 och 6 mom., 6 §, 11 §, 16 §, 18 §, 19 § 1 och 2 mom., 28 § 2 mom., 30 § 2 mom., 32 och 36 §§ militära icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939 skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår, dels ock att i 8 § skall införas ett nytt moment betecknat som 5 mom. och av nedan angiven lydelse, därvid nuvarande 5 och 6 mom. i sistnämnda paragraf skola betecknas som 6 och 7 mom.

2 §.

Antagnings-
bevis. För den, vilken erhåller anställning, som i denna avdelning av reglementet avses, skall utfärdas antagningsbevis eller annan skriftlig antagningshandling. Avser anställningen avkortad tjänstgöringstid, skall detta angivas i antagningshandlingen.

4 §.

5 mom. För extra ordinarie tjänsteman skola i fråga om tjänstgöringstidens längd gälla de bestämmelser, som av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet meddelas. Härvid skall iakttagas, att tjänstgöringstiden i förekommande fall ej må understiga vad som gäller i fråga om ordinarie tjänsteman med häremot jämförliga arbetsuppgifter vid statsförvaltningen i allmänhet; dock att extra ordinarie tjänsteman, som ej är att hänföra till civilmilitär personal, jämväl må kunna anställas för tjänstgöring, vid vilken tjänstgöringstiden för dag eller längre tidsperiod räknat är avkortad sålunda, att den motsvarar hälften eller större del av den för jämförlig ordinarie tjänsteman bestämda (*deltidsanställning*).

Extra ordinarie tjänsteman, som för vård av hemmavarande barn eller för idkande av studier finnes vara i behov av minskning i tjänstgöringen, må kunna erhålla nedsättning av tjänstgöringstiden med tillämpning av de i 3 § 1 a mom. civila avlöningsreglementet meddelade bestämmelserna om *deltjänstgöring*.

6 mom. Extra ordinarie tjänsteman, som anställts för full tjänstgöring, må ej samtidigt innehava annan extra ordinarie befattning i statens tjänst. Deltidsanställd extra ordinarie tjänsteman må allenast undantagsvis medgivnas att med sin befattning förena annan deltidsanställning i statens tjänst.

Extra ordinarie tjänst må ej innehavas av den, som är innehavare av ordinarie beställning eller befattning, med mindre han frånträder utövandet av den ordinarie beställningen eller befattningen.

6 §.

1 mom. I tjänsteförteckningen — — — ordinarie beställningshavare.

2 mom. För extra ordinarie tjänsteman, som är deltidsanställd eller har deltjänstgöring, skall årslönen utgöras av det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden; dock att efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Lönegrader
och löne-
klasser m. m.

8 §.

5 mom. Övergår deltidsanställd eller deltjänstgörande tjänsteman i samband med befordran eller eljest till tjänstgöring av ändrad omfattning, ankommer det på vederbörande myndighet att besluta om den löneklass, till vilken tjänstemannen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet skall hänföras. Härvid skall iakttagas, att tjänstemannen icke av nu avsedd anledning må placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

11 §.

För tid — — — annorlunda bestämma.

Vid tjänstledighet — — — A-, B- och C-avdrag.

A- och B-avdragen — — — följande tabell:

Tjänstledig-
hetsavdrag.

För tjänsteman, som har deltidsanställning eller deltjänstgöring, skola likväl A- och B-avdragen utgöra de i ovan intagna tabell angivna beloppen, minskade med så stor del, som svarar mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden; dock att, där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal.

C-avdraget utgöres — — — militära avlöningsreglementet.

16 §.

Där extra ordinarie — — — tjänstgöringstiden nedsatts.

Nedsättning
av tjänst-
göringstid.

Vid deltidstjänstgöring skall likväl, i stället för vad i nästföregående stycke sägs, iakttagas föreskriften i 6 § 2 mom.

18 §.

Kallorts-
tillägg.

Kallortstillägg utgår till extra ordinarie tjänstemän under samma förutsättningar och enligt samma grunder, som gälla för ordinarie beställningshavare. För deltidstjänstgöring eller deltidstjänstgörande extra ordinarie tjänsteman skall kallortstillägget minskas i förhållande till avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden. Efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

19 §.

1 mom. Extra ordinarie — — — om dagen:

Vikariats-
ersättning
m. m.

Vid vikariat, som ej avser full tjänstgöring, skall likväl vikariatsersättningen för dag räknat utgöra ovan avsedda belopp minskat med så stor del, som svarar mot avkortningen i vikariatstjänstgöringen; dock att, där sålunda uppkommande ersättningsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste hela femtal.

2 mom. Vad i — — — moment avses.

Fullgör deltidstjänstgöring extra ordinarie tjänsteman, eller sådan extra ordinarie tjänsteman, som enligt meddelat beslut skall hava deltidstjänstgöring efter förordnande tjänstgöring i egen eller annan befattning i större omfattning än anställningen eller berörda beslut avser, skall vid tillämpning av bestämmelsen i 6 § 2 mom. årslönen under tiden för förordnandet beräknas med hänsyn till tjänstgöringens omfattning under förordnandet och skall i fråga om den löneklass, efter vilken avlöningen under samma tid må utgå, vad i 8 § 5 mom. sägs äga motsvarande tillämpning.

28 §.

2 mom. För extra tjänsteman, vars tjänstgöringstid är avkortad i förhållande till den, som gäller för jämförlig ordinarie tjänsteman, utgår årslönen med ett i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden reducerat belopp. Efter reduktion uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Lön utgår — — — beredas honom.

30 §.

2 mom. Övergår extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid till extra befattning, vid vilken tjänstgöringen har annan omfattning, ankommer på vederbörande myndighet att besluta om den löneklass, till vilken tjänstemannen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet skall hänföras. Härvid skall iakttagas, att tjänstemannen icke av nu avsedd

anledning må placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

32 §.

För tid — — — annorlunda bestämma.

I fråga — — — sistnämnda löneklass.

Tjänstledighetsavdrag.

För extra tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid reduceras A- och B-avdragen i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden, med iakttagande att, där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal.

36 §.

Kallortstillägg utgår till extra tjänstemän under samma förutsättningar och enligt samma grunder, som gälla för ordinarie beställningshavare. För tjänsteman med avkortad tjänstgöringstid skall kallortstillägget minskas i förhållande till avkortningen av tjänstgöringstiden. Efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Kallorts-
tillägg.

Denna kungörelse träder i kraft den — — — —.

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941 (nr 1008)

Härigenom förordnas, att 7 § 4 mom., 13 § 2 mom., 17 § 1 mom. samt 19 och 20 §§ allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår.

7 §.

4 mom. För tjänsteman, som är deltidsanställd eller deltjänstgörande eller som av annan anledning än offentligt uppdrag erhållit sådan nedsättning av tjänstgöringstiden, vilken medför C-avdrag på lönen, skall vidtagas en mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden svarande minskning av tjänstepensionsavdraget. Härvid iakttages, att pensionsavdrag för år räknat, som icke utgöres av helt med tre jämmt delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara tal.

13 §.

2 mom. Befattningshavare, som — — — hel pension.

Vid tjänstårsberäkning för det ändamål, som i första stycket avses, skall oavsett vad eljest må vara stadgat tid, då tjänsteman haft deltidsanställning

¹ Senaste lydelse av 17 § 1 mom., se 1943:505.

eller deljtjänstgöring, tillgodoräknas såsom tjänstår utan minskning med hänsyn till avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden.

17 §.

1 mom. Såsom tjänstår — — — detta reglemente.

Vid tjänstårsberäkningen — — — kontanta avlöningsförmåner.

Tid, under vilken tjänsteman haft deltidсанställning eller deljtjänstgöring, skall vid tjänstårsberäkningen, i förekommande fall efter avdrag varom i nästföregående stycke förmåles, minskas med så stor del, som svarar mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden.

19 §.

Grundbeloppet av *invalidpension* motsvarar det för tjänstemannen gällande tjänstepensionsunderlaget eller, i fråga om deltidсанställd eller deljtjänstgörande tjänsteman, nämnda underlag reducerat i samma omfattning, som vid avgången gällt i fråga om lönen. Beträffande tjänsteman, som avgår efter pensionsålderns inträde, skall likväl grundbeloppet bestämmas enligt de i 18 § angivna grunderna.

I nästföregående stycke avsedd reduktion skall, oavsett vad där stadgats, icke ske i större omfattning än som i fråga om lönen förekommit i medeltal för de fem sistförflutna åren före avgången ur tjänst eller den kortare tid, varunder tjänstemannen innehaft med tjänstepensionsrätt förenad anställning. Beträffande den, som under en tid av fem år närmast före avgången ur tjänst haft heltidsanställning men under hela nämnda tid eller någon del därav haft deljtjänstgöring, må reduktion ej heller ske i större omfattning än som i fråga om lönen förekommit i medeltal för de tio sistförflutna åren före avgången ur tjänst eller den kortare tid, varunder tjänstemannen innehaft med tjänstepensionsrätt förenad anställning.

20 §.

Grundbeloppet av *sjukpension* bestämmas enligt de i 18 § angivna grunderna. Grundbeloppet skall dock utgöra lägst 75 procent av tjänstepensionsunderlaget eller, i fråga om deltidсанställd eller deljtjänstgörande tjänsteman, av nämnda underlag reducerat i samma omfattning, som vid avgången gällt i fråga om lönen, allt i den mån beloppet icke härigenom överstiger grundbeloppet av den ålderspension som skulle hava tillkommit tjänstemannen, därest han under oförändrade förhållanden kvarstått i sin befattning till pensionsålderns inträde.

Vad i 19 § andra stycket stadgats med avseende å grundbeloppet av invalidpension skall äga motsvarande tillämpning i fråga om grundbelopp av sjukpension. Vid tillämpning i här avsett fall av i nämnda stycke meddelade föreskrifter skall så anses, som om tjänstemannen efter avgången skulle,

därest han kvarstått i sin befattning intill pensionsålderns inträde, haft tjänstgöring av den omfattning, som svarar mot det under vederbörande föreskrift avsedda medeltalet.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —.

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av allmänna familjepensionsreglementet den 30 december 1941¹ (nr 1009)

Härigenom förordnas, att 6 § 4 mom. och 12 § allmänna familjepensionsreglementet den 30 december 1941¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår.

6 §.

4 mom. För tjänsteman, som är deltidanställd eller deltjänstgörande eller som av annan anledning än offentligt uppdrag erhållit sådan nedsättning av tjänstgöringstiden, vilken medför C-avdrag å lönen, skall vidtagas en mot avkortningen eller nedsättningen av tjänstgöringstiden svarande minskning av familjepensionsavdraget. Härvid iakttages, att pensionsavdrag för år räknat, som icke utgöres av helt med tre jämnt delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara tal.

12 §.

Såsom *tjänstår* — — — åtnjöt förtidspension.

Därest det — — — tjänstepensionsreglementet avses.

Utan hinder av vad i andra stycket stadgats skall beträffande den, som under en tid av fem år närmast före dödsfallet eller avgången ur tjänst haft heltidsanställning men under hela nämnda tid eller någon del därav haft del-tjänstgöring, den i första stycket under c) avsedda tiden icke minskas i större omfattning än som skulle hava skett, om vid tillämpningen av stadgandet i andra stycket skolat tagas i betraktande anställningsförhållandena under en tid av tio år närmast före dödsfallet eller avgången ur tjänst.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —.

¹ Senaste lydelse av 12 §, se 1943:506.

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av reglementet den 12 juni 1942 (nr 452) angående tjänstepension för arbetare i statens tjänst (1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare)

Härigenom förordnas, att 1 § 1 mom., 7 § 2 mom., 14 § 1 mom. samt 16 och 17 §§ reglementet den 12 juni 1942 angående tjänstepension för arbetare i statens tjänst (1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare)¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår.

1 §.

1 mom. Detta reglemente — — — och förvärvskälla.

Såsom förutsättning — — — tillika gälla,

a) att anställningen — — — av arbetskraft;

b) att för anställningen gäller en arbetstid av normal omfattning eller att arbetaren tillhör en arbetargrupp, för vilken i allmänhet tillämpas en arbetstid av normal omfattning, och att arbetstiden ej är minskad med mer än högst hälften;

c) att arbetaren — — — år; samt

d) att arbetaren antingen 21 månader i följd eller minst 7 månader under vart och ett av tre på varandra följande kalenderår eller ock tillhoppa 30 månader under högst fem på varandra följande kalenderår innehaft sådan arbetaranställning i statens tjänst, för vilken gäller en arbetstid ej understigande 4 timmar för dag eller 24 timmar för vecka.

Vid tillämpning — — — föregående arbetsgivaren.

Vad i — — — äga tillämpning.

7 §.

2 mom. Tjänstepensionsavdragen för — — — pensionsgrupperna angivas:

— — — — —
För kalendervecka, då arbetstiden ej har normal omfattning, skall likväl vidtagas en minskning av tjänstepensionsavdraget, svarande mot den i normalt antal timmar för kalendervecka felande arbetstiden. Härvid iakttages, att pensionsavdrag, som icke slutar å helt femtal ören, skall jämkas till närmaste femtal.

14 §.

1 mom. Såsom tjänstår — — — detta reglemente.

Tid, för vilken arbetaren jämlikt 7 § 2 mom. andra stycket vidkänts avkortat tjänstepensionsavdrag, skall vid tjänstårsberäkningen minskas i förhållande till pensionsavdragets minskning.

¹ Senaste lydelse av 1 § 1 mom., se 1945: 478.

16 §.

Grundbeloppet av *invalidpension* motsvarar det för arbetaren gällande tjänstepensionsunderlaget eller, i fråga om arbetare, vars arbetstid ej har normal omfattning, nämnda underlag reducerat i samma omfattning som vid anställningens upphörande tillämpats beträffande tjänstepensionsavdraget. Beträffande arbetare, vars anställning upphör efter pensionsålderns inträde, skall likväl grundbeloppet bestämmas enligt de i 15 § angivna grunderna.

I nästföregående stycke avsedd reduktion skall, oavsett vad där stadgats, icke ske i större omfattning än som i fråga om tjänstepensionsavdraget förekommit i medeltal för de fem sistförflutna åren före anställningens upphörande eller den kortare tid, varunder arbetaren innehåft med tjänstepensionsrätt förenad anställning. Beträffande den, som under en tid av fem år närmast före anställningens upphörande varit underkastad reglementet men, efter det han haft en arbetstid av normal omfattning, under hela nämnda tid eller någon del därav haft arbetstid av mindre än normal omfattning, må reduktion ej heller ske i större omfattning än som i fråga om tjänstepensionsavdraget förekommit i medeltal för de tio sistförflutna åren före anställningens upphörande eller den kortare tid, varunder arbetaren innehåft med tjänstepensionsrätt förenad anställning.

17 §.

Grundbeloppet av *sjukpension* bestämmas enligt de i 15 § angivna grunderna. Grundbeloppet skall dock utgöra lägst 75 procent av tjänstepensionsunderlaget eller, i fråga om arbetare, vars arbetstid ej har normal omfattning, av nämnda underlag reducerat i samma omfattning som vid anställningens upphörande tillämpats beträffande tjänstepensionsavdraget, allt i den mån beloppet icke härigenom överstiger grundbeloppet av den ålderspension, som skulle hava tillkommit arbetaren, därest han under oförändrade förhållanden kvarstått i sin anställning till pensionsålderns inträde.

Vad i 16 § andra stycket stadgats med avseende å grundbeloppet av invalidpension skall äga motsvarande tillämpning i fråga om grundbelopp av sjukpension. Vid tillämpning i här avsett fall av föreskrifterna i nämnda stycke skall så anses, som om arbetaren efter anställningens upphörande skulle, om den fortgått intill pensionsålderns inträde, haft ett tjänstepensionsavdrag motsvarande det under vederbörande föreskrift avsedda medeltalet.

I fråga om säsongarbetare skall anställningen beräknas hava för tiden intill pensionsålderns inträde årligen haft samma omfattning, som varit i medeltal för arbetaren gällande under de fem senast förflutna kalenderår, under vilka anställning innehåfts.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —.

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av reglementet den 12 juni 1942 (nr 453) angående familjepension för arbetare i statens tjänst (1942 års familjepensionsreglemente för arbetare)

Härigenom förordnas, att 5 § 2 mom. och 11 § reglementet den 12 juni 1942 angående familjepension för arbetare i statens tjänst (1942 års familjepensionsreglemente för arbetare) skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår.

5 §.

2 mom. Familjepensionsavdragen — — — pensionsgrupperna angivas:

För kalendervecka, då arbetstiden ej har normal omfattning, skall likväl vidtagas en minskning av familjepensionsavdraget, svarande mot den i normalt antal timmar för kalendervecka felande arbetstiden.

11 §.

Såsom *tjänstår* — — — pensionsålderns inträde.

Beträffande den, som inom de fem sistförflutna åren före dödsfallet eller anställningens upphörande haft arbetstid av mindre än normal omfattning, skall den under b) avsedda tiden reduceras i samma omfattning, som i fråga om familjepensionsavdraget förekommit i medeltal för nämnda år eller den kortare tid, varunder arbetaren innehaft med familjepensionsrätt förenad anställning. Beträffande den, som under en tid av fem år närmast före dödsfallet eller anställningens upphörande varit underkastad reglementet men, efter det han haft en arbetstid av normal omfattning, under hela nämnda tid eller någon del därav haft arbetstid av mindre än normal omfattning, må likväl dylik reduktion icke ske i större omfattning än som i fråga om familjepensionsavdraget förekommit i medeltal för de tio sistförflutna åren före dödsfallet eller avgången ur tjänst eller den kortare tid, varunder arbetaren innehaft med familjepensionsrätt förenad anställning.

I fråga om den, som vid dödsfallet eller anställningens upphörande var säsongarbetare, må såsom tjänstår enligt b) medräknas allenast så stor del av varje år, i förekommande fall reducerat enligt vad i nästföregående stycke sagts, som motsvarar den anställningstid, vilken varit i medeltal för arbetaren gällande under de fem senast förflutna kalenderår, under vilka anställning innehafts, eller, där anställningsåren äro färre, det mindre antal kalenderår, varunder anställning innehafts.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —.

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna den 30 juni 1943 (nr 509)

Häri genom förordnas, *dels* att 10 § 1 mom., 12 §, 17 §, 20 §, 22 §, 49 §, 50 § 2 mom., 57 § 1 mom., 58 § 2 mom. och 62 § 2 mom. i avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna den 30 juni 1943 (nr 509) skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår, *dels ock* att i reglementet skola införas tre nya stadganden, benämnda 3 § 4 och 5 mom. samt 6 § 3 mom. och av nedan angiven lydelse.

3 §.

4 mom. På därom gjord ansökan må ordinarie och extra ordinarie lärare, utom rektor, samt extra lärare, anställd för minst ett läsår, om vederbörande för vård av hemmavarande barn eller för idkande av studier finnes vara i behov av minskning i den honom åliggande tjänstgöringen, kunna, i den mån detta icke medför särskilda olägenheter, för helt budgetår erhålla sådan nedsättning av tjänstgöringstiden, att den tjänstgöring, som skall av honom fullgöras (*deltjänstgöring*), allenast motsvarar minst hälften av den normala tjänstgöringen.

Därest läraren på grund av egen ansökan har deltjänstgöring intill utgången av visst budgetår och han haft sådan tjänstgöring sammanlagt minst fyra år av de senast förflutna fem åren före nämnda tidpunkt, äger vederbörande myndighet, om den finner skäl därtill föreligga, föreskriva, att deltjänstgöringen skall fortgå ytterligare ett budgetår utöver den tid, varom läraren ansökt.

Har läraren på grund av egen ansökan deltjänstgöring intill ingången av det budgetår, varunder han fyller 50 år, och har han haft sådan tjänstgöring sammanlagt minst åtta år av de före nämnda tidpunkt senast förflutna tio åren, må dock i stället kunna föreskrivas, att läraren i fortsättningen skall hava deltjänstgöring. Om efter det sådan föreskrift meddelats lärarens äktenskap upplöses genom den andre makens död eller på annat sätt, eller den andre makens möjlighet att bidra till familjens försörjning upphör eller undergår avsevärd minskning, skall likväl läraren medgivas rätt att senast vid utgången av därpå följande budgetår erhålla full tjänstgöring.

5 mom. Extra ordinarie och extra lärare må kunna anställas för tjänstgöring, som motsvarar hälften eller större del av full tjänstgöring (*deltidsanställning*).

6 §.

Lönegrader och löneklasser. 3 mom. För lärare, som har deltjänstgöring eller deltidsanställning, skall årslönen utgöras av det för vederbörande löneklass och ortsgrupp gällande lönebeloppet, minskat med så stor del, som svarar mot nedsättningen i tjänstgöringstiden; dock att efter minskning uppkommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

10 §.

Löneklassplacering vid befordran m. m.

1 mom. Ordinarie lärare — — — skall hänföras.

Vad i — — — eller förordnandet.

Därest deltjänstgörande befattningshavare i samband med befordran eller eljest övergår till tjänstgöring av ändrad omfattning, eller deltidsanställd eller deltjänstgörande extra ordinarie befattningshavare befordras till ordinarie tjänst och därefter erhåller tjänstgöring av ändrad omfattning, ankommer det på skolöverstyrelsen att besluta om löneklassplaceringen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet. Härvid må läraren icke placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

12 §.

Tjänstledighetsavdrag m. m.

För tid — — — A-, B- och C-avdrag.

A- och B-avdragen — — — följande tabell:

Har läraren deltjänstgöring, skola likväl A- och B-avdragen utgöra de i ovan intagna tabell angivna beloppen minskade med så stor del, som svarar mot nedsättningen i tjänstgöringstiden; dock att, där sålunda uppkommande avdragsbelopp för dag icke slutar å helt femtal ören, detsamma skall jämkas till närmaste femtal.

C-avdraget utgör — — — avlöningsförmåner.

Då lärare — — — tre månader.

Angående skyldighet — — — stadgas i 18 §.

17 §.

Nedsättning av tjänstgöringstid.

Där lärare — — — tjänstgöringstiden nedsatts.

Vid deltjänstgöring skall likväl, i stället för vad i nästföregående stycke sägs, iakttagas föreskriften i 6 § 3 mom.

20 §.

Där ej — — — oavkortad avlöning.

Under ferietid samma budgetår som läraren haft deltjänstgöring, utgår därvid avlöningen enligt 6 § 3 mom.

22 §.

Kallortstillägg.

Till lärare — — — 720 kronor.

För lärare, som har deltjänstgöring, skall likväl kallortstillägget minskas i förhållande till nedsättningen av tjänstgöringstiden. Efter minskning upp-

kommet tal skall, därest det icke utgöres av helt med tre delbart krontal, jämkas till närmast högre sålunda delbara krontal.

Närmare bestämmelser — — — Kungl. Maj:t.

49 §.

Extra ordinarie lärare, som anställts för full tjänstgöring, må ej samtidigt innehava annan extra ordinarie kommunal lärartjänst eller extra ordinarie statlig tjänst. Deltidsanställd extra ordinarie lärare må allenast undantagsvis medgivas att med sin befattning förena annan deltidsanställning i statens tjänst.

Extra ordinarie tjänst må ej innehavas av den, som innehar ordinarie kommunal lärartjänst eller ordinarie statlig tjänst, med mindre han frånträder utövändet av den ordinarie tjänsten och samtliga med denna tjänst förenade avlöningsförmåner.

50 §.

2 mom. Extra ordinarie — — — skall hänföras.

Vad i — — — högre lönegrad.

Övergår deltidsanställd eller deltjänstgörande lärare i samband med befordran eller eljest till tjänstgöring av ändrad omfattning, ankommer det på skolöverstyrelsen att besluta om löneklassplaceringen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet. Härvid må läraren icke placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

57 §.

1 mom. Där extra ordinarie — — — tjänstgöringstiden nedsatts.

Vid deltjänstgöring skall likväl, i stället för vad i nästföregeående stycke sägs, iakttagas föreskrifterna i 6 § 3 mom.

Nedsättning
av tjänst-
göringstid.

58 §.

2 mom. Där ej — — — oavkortad avlöning.

Under ferietid samma budgetår som läraren haft deltjänstgöring eller deltidsanställning, utgår därvid avlöningen enligt 6 § 3 mom.

Avlöning
under ferier.

62 §.

2 mom. Efter att — — — 5 mom.

Med anställning — — — icke-ordinariereglementet.

Övergår extra lärare med deltidsanställning eller deltjänstgöring till extra befattning, vid vilken tjänstgöringen har annan omfattning, ankommer på skolöverstyrelsen att besluta om löneklassplaceringen med hänsyn till den tidigare tjänstgöringens omfattning och varaktighet. Härvid må läraren icke placeras i lägre löneklass än den högsta han tillhört under tid, då han haft tjänstgöring av minst samma omfattning som den senast erhållna.

Begynnelse-
lön och löne-
klassupp-
flyttning.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av folkskolans avlöningsreglemente den 30 juni 1942 (nr 619)

Kungl. Maj:t har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna, *dels* att 1 §, 12 § 1 mom., 13 § 3 mom., 15 §, 19 §, 21 §, 40 § 3 mom., 42 § 2 mom., 44 §, 45 § 2 mom. och 49 § folkskolans avlöningsreglemente den 30 juni 1942 (nr 619) skola erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår, *dels ock* att i reglementet skola införas två nya stadganden, benämnda 5 § 5 mom. och 8 § 3 mom. och av nedan angiven lydelse.¹

1 §.

2 mom. Anställes lärare — — — föreligga, nämligen:

- a) minst två — — — för tjänsten,
- b) läraren skall efter nämnda examen hava tjänstgjort inom det statliga eller statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet minst 256 dagar med full tjänstgöring eller vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar,

c) den med — — — hel termin.

Uppfyllas ej — — — moment sägs.

Anställning såsom — — — nämnda tidpunkt.

Anställes lärare — — — kalenderhalvår.

Har lärare — — — hela terminen.

Anställning, som — — — terminens utgång.

Erforderliga föreskrifter — — — Kungl. Maj:t.

5 §.

5 mom. För vård av hemmavarande barn och för studier, som äro av värde för lärarens arbete inom folkskolan eller avse förvärvande av behörighet för tjänstgöring inom andra skolformer, må lärarens tjänstgöring för helt läsår nedsättas till lägst hälften av full tjänstgöring, därest läraren finnes vara i behov därav och större olägenheter för skolan icke uppstå (*deltjänstgöring*).

Beslut härom fattas av skolstyrelsen efter ansökan av läraren och tillstyrkan av statens folkskoleinspektör. Äro skolstyrelsen och inspektören av olika mening, skall frågan underställas skolöverstyrelsen för avgörande.

Finner skolstyrelsen skäl därtill föreligga, äger den utan ansökan av läraren efter hörande av inspektören på oförändrade villkor med högst ett läsår

¹ Senaste lydelse av 49 §, se 1946: 438.

förlänga efter ansökan medgiven deltidstjänstgöring, därest läraren haft sådan tjänstgöring under minst fyra av de senaste fem läsåren.

Efter medgivande av statens folkskoleinspektör må skolstyrelsen anställa extra ordinarie lärare samt för hel termin extra lärare, vilkas tjänstgöring motsvarar minst hälften av full tjänstgöring (*deltidsanställning*).

Föreskrifterna i detta moment gälla icke för överlärare och lärare i hjälpklass.

8 §.

3 mom. Har lärare nedsatt eller avkortad undervisningsskyldighet enligt 5 § 5 mom., skall lönen utgå med ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen reducerat belopp.

12 §.

1 mom. Såsom villkor — — — löneklass gäller:

a) att läraren under den tid, som erfordras för vinnande av uppflyttning, bestritt sin egen eller på grund av förordnande annan lärartjänst eller skolledarbefattning vid det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet eller på förordnande uppehållit befattning i statens tjänst eller åtnjutit tjänstledighet enligt 16 § punkterna 1 a—d, 2 a—d eller 3—5 under sammanlagt minst 615 dagar eller vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar;

b) att skolstyrelsen — — — dess helhet;

c) att läraren — — — gällande pensionsåldern.

Med tjänstgörings- och tjänstledighet — — — häktningståtgärd vidtagits.

Beslut om — — — uppskov därmed.

13 §.

3 mom. I andra — — — eller barnhem.

Läraren må icke tillgodoräkna:

a) tid, under — — — från tjänstgöring,

b) tid, under — — — oavkortad lön,

c) tid före — — — för tjänsten,

d) tid, efter — — — inom undervisningsväsendet,

e) tid före — — — 1 230 dagar med full tjänstgöring eller vid nedsatt eller avkortad tjänstgöring enligt 5 § 5 mom. ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar.

För varje — — — skolat ske.

Första tidsperioden räknas från utgången av det i andra stycket under e) angivna kalenderkvartalet till utgången av det kalenderkvartal, under vilket från tidsperiodens början minst tre år förflutit och läraren minst 615 dagar innehaft anställning, som må tillgodoräknas, eller vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar. Andra tidsperioden räknas på samma sätt från nästföljande kalenderkvartals ingång. Motsvarande gäller efterföljande tidsperioder.

Del av — — — enligt 11 §.

15 §.

Under tjänstledighet — — — annorlunda bestämma.

Vid tjänstledighet — — — A-, B- och C-avdrag.

A- och B-avdragen — — — följande tabell:

Lärare vid — — — begränsad tid.

C-avdraget — — — kontanta avlöningsförmåner.

Vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom. skola avdragen å lönen beräknas i förhållande till den kortare tjänstgöringen.

Då lärare — — — tre månader.

Angående skyldighet — — — i 17 §.

19 §.

Där ej — — — oavkortad avlöning.

Utöver vad i första stycket sägs gäller, att lärare, som under ett läsår haft deltjänstgöring, skall under ferietid samma redovisningsår uppbära lön enligt i 8 § 3 mom. angivna grunder.

21 §.

Till lärare — — — räknat, nämligen:

Har läraren tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., reduceras kallortstillägg i förhållande till den kortare tjänstgöringen.

Närmare bestämmelser — — — Kungl. Maj:t.

40 §.

3 mom. I andra — — — eller barnhem.

Lärare må icke tillgodoräkna:

a) tid, under — — — från tjänstgöring,

b) tid, under — — — oavkortad lön,

c) tid före — — — för tjänsten,

d) tid, efter — — — inom undervisningsväsendet,

e) tid för — — — minst 615 dagar med full tjänstgöring eller vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar.

För varje — — — skolat ske.

Första tidsperioden räknas från första dagen i anställning, som må tillgodoräknas, till utgången av det kalenderkvartal, under vilket från tidsperiodens början minst tre år förflutit och läraren minst 615 dagar innehaft anställning, som må tillgodoräknas, eller vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen ökat antal dagar. Andra tidsperioden räknas på samma sätt från nästföljande kalenderkvartals ingång. Motsvarande gäller efterföljande tidsperioder.

Del av — — — enligt 11 §.

42 §.

2 mom. Där ej — — — oavkortad avlöning.

Utöver vad i första stycket sägs gäller, att deltidsanställd lärare under ferier åtnjuter lön enligt i 8 § 3 mom. angivna grunder. Detsamma gäller vid deltidstjänstgöring i fråga om ferietid samma redovisningsår som deltidstjänstgöringen.

44 §.

Extra folkskollärare — — — löneklasserna 4—8.

Kvinnlig lärare — — — gällande löneklassen.

Till extra — — — och ortsgupper:

Föreskrifterna i — — — extra lärare.

Har lärare avkortad tjänstgöring enligt 5 § 5 mom., skall lönen utgå med ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen reducerat belopp.

45 §.

2 mom. För löneklassplacering — — — eller barnhem.

Läraren må — — — inom undervisningsväsendet.

För varje — — — löneklassen uppnåtts.

Första tidsperioden räknas från första dagen i anställning, som må tillgodoräknas, till utgången av det kalenderkvartal, under vilket från tidsperiodens början minst tre år förflutit och läraren innehaft anställning, som må tillgodoräknas, sammanlagt minst 615 dagar eller vid tjänstgöring, som avses i 5 § 5 mom., ett i förhållande till den kortare tjänstgöringstiden ökat antal dagar. Andra tidsperioden räknas på samma sätt från nästföljande kalenderkvartals ingång. Motsvarande gäller efterföljande tidsperioder.

I övrigt — — — delar gälla.

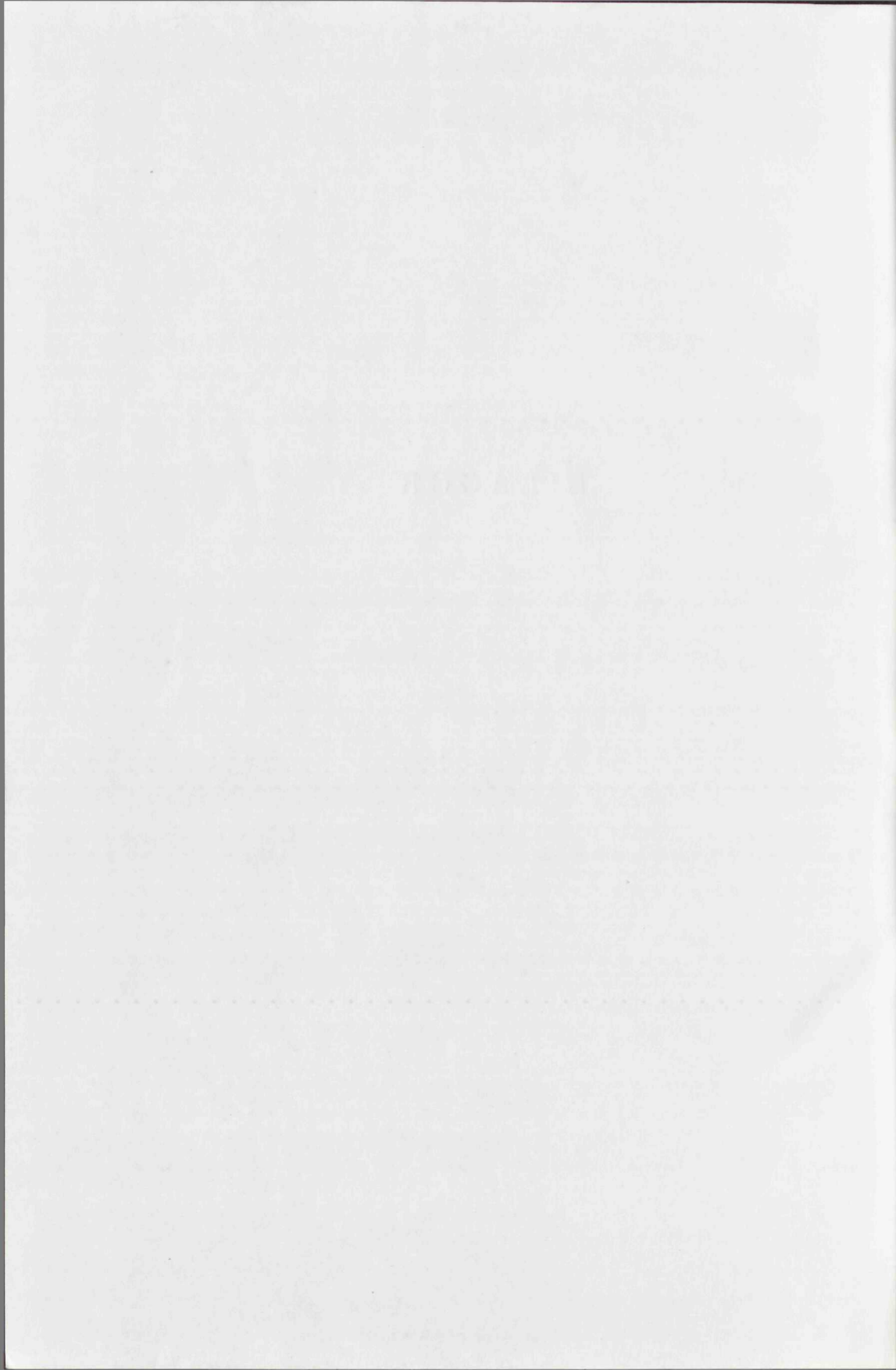
49 §.

Uppehålles tjänst — — — biträdande lärare.

Är avståndet — — — för dag.

Anställes efter medgivande av statens folkskolinspektör den pensionerade läraren för minst en hel termin med en undervisningsskyldighet motsvarande minst hälften av den i 5 § 1 mom. angivna, utgår arvodet enligt första stycket med ett i förhållande till den kortare tjänstgöringen reducerat belopp.

BILAGOR

1944 ÅRS
DELTIDSTJÄNSTUTREDNING

Bilaga A

Till

I direktiven för 1944 års deltidstjänstutredning anges bl. a., att i utredningen bör ingå en inventering av de olika förvaltningsområden, där deltidarbete lämpligen kan komma i fråga, samt att med ledning av därvid erhållet materiel böra övervägas de åtgärder, som böra vidtagas för att möjliggöra en övergång i önskvärd utsträckning till den arbetsform, som deltidarbete innebär, för olika kategorier arbetstagare, män såväl som kvinnor, som må vara i behov av och lämpligen kunna användas för dylikt arbete. I anslutning härtill får deltidstjänstutredningen anhålla om Eder yttrande i nedan angivna avseenden.

I. Finnas i den verksamhet, som ankommer på Eder och de Eder underställda institutioner, vilka angivas i en härvid fogad förteckning, arbetsuppgifter av sådan art, att det med hänsyn till arbetseffekten eller ur annan synpunkt synes *lämpligare* att för deras fullgörande anlita personal med deltidstjänst¹ än heltidstjänstgörande? — Om så är fallet, anhålles om närmare upplysningar angående dessa arbetsuppgifter, om ungefärligt behov av personal för uppgifternas fullgörande på sådant sätt samt om den ordning för deltidstjänsten som synes Eder lämpligast (exempelvis tjänstgöring del av varje arbetsdag, visst antal dagar i veckan eller under vissa andra på förhand fastställda perioder).

II. Förekomma i Eder och Eder underställda institutioners verksamhet arbetsuppgifter, vilka enligt Eder uppfattning *kunna* fullgöras på ett fullt tillfredsställande sätt med anlåtande i större eller mindre omfattning av deltidstjänstgörande personal även om en sådan anordning icke i och för sig innebär någon direkt fördel för verket? — Med hänsyn till utredningens direktiv är det av stor vikt att få jämväl denna fråga belyst så utförligt som möjligt.

III. Vilka fördelar och olägenheter ur verkets synpunkt (utöver vad som framgår av svaren på frågorna I och II) anser Ni förbundna med deltidstjänstgöring?

IV. Finnes anledning antaga, att avgång ur tjänst hos Eder under senare år helt eller delvis föranletts av svårighet att med heltidstjänstgöring förena skötsel av det egna hemmet eller studier? — Om så är fallet, anhålles om närmare upplysning därom.²

V. Har vid avgång ur tjänst framkommit, att vederbörande, därest möjlighet att kvarstå i tjänst hos Eder med deltidstjänstgöring förelegat, skulle ha velat övergå till dylik tjänstgöring?

VI. Har hos Eder i tjänst kvarstående personal givit uttryck för önskan att övergå från hel- till deltidstjänstgöring? — Om så är fallet anhålles om närmare upplysningar därom.

¹ Med deltidstjänst avses i detta sammanhang daglig tjänstgöring, som är kortare än den arbetstid, som normalt åligger resp. institutions personal, ävensom annan periodisk tjänstgöring, som är regelbundet återkommande och av sådan beskaffenhet, att inkomsten därav kan beräknas på förhand i lika mån som inkomsten för personal med normal arbetstid. Tjänstgöring för personal, som tillfälligt anställts på grund av exceptionellt stor arbetsbelastning, samt tjänstgöring för s. k. reservpersonal är sålunda i regel icke att hänföra till deltidstjänst.

² I vissa fall torde besvarandet av frågorna under IV—VI kunna underlättas genom inhämtande av upplysningar från vederbörande personal eller personalförening(-ar).

VII. Är vid 1945 års ingång personal med deltidstjänstgöring anställd hos Eder och Eder underställda institutioner? Om så är fallet, anhålles om närmare uppgifter angående arten och omfattningen av deltidstjänstgöringen, sammanställda i enlighet med nedan intagna förebild, kompletterad med de ytterligare upplysningar, Ni finner skäl lämna. Följande grupper böra redovisas var för sig:

A. personal, uteslutande anställd för fullgörande av deltidstjänst (personal som endast utför städning medtages icke):

- 1) personal, anställd enligt kollektivavtal
- 2) övrig personal

B. personal, anställd för heltidstjänstgöring men åtnjutande mera långvarig partiell tjänstledighet av annan anledning än sjukdom eller offentligt uppdrag:

- 1) personal, anställd enligt kollektivavtal
- 2) övrig personal.

Utredningen anhåller, att Edert svar på denna skrivelse om möjligt måtte av-
givas senast den 1945. Eventuellt erforderliga upplysningar i detta
ärendet lämnas av utredningens sekreterare, byråchefen Waste Lingren (adress:
Statens arbetsmarknadskommision, Stockholm 19, tel. namnanrop »Arbetsmark-
nadskommisionen»).

Stockholm den 14 mars 1945.

På 1944 års deltidstjänstutrednings vägnar

RYNO LUNDQUIST.

Waste Lingren.

Förebild till uppgifter angående personal med deltidstjänstgöring hos

Befattning	Huvudsakliga göromål	Antal befattningshavare med deltidstjänstgöring				Antal tjänstgöringstimmar i verket per vecka
		Hela antalet		därav med samtidig anställning i annan statlig eller kommunal institution		
		män	kvinnor	män	kvinnor	
A. personal, uteslutande anställd för fullgörande av deltidstjänst:						
1) personal, anställd enligt kollektivavtal.						
2) övrig personal						
Amanuens, Eo 18...	amanuensarbete	2	1	2	—	3 st. 21 tim.
B. heltidsanställd personal med partiell tjänstledighet:						
1) personal, anställd enligt kollektivavtal:						
2) övrig personal						
Kontorsbiträde Eo 4.	maskinskrivning	—	3	—	1	2 st. 21 tim. 1 st. 18 tim.
Kanslibiträde A 7...	statistiskt arbete m. m.	—	1	—	—	1 st. 18 tim.

Befolkningsstatistiska uppgifter till belysande av deltidsarbetsfrågan

Av t. f. aktuarien *Margit Vinge*

A. Barnantalet i äktenskapen

1. Hustrurnas yrkesverksamhet och barnantalet

Vid den partiella folkräkningen i mars 1936 insamlades uppgifter från en femtedel av rikets befolkning rörande dels barnantalet i de vid folkräkningstillfället bestående äktenskap, som ingåtts efter år 1900, dels ett antal olika faktorer, som kunde antagas inverka på barnantalet, sålunda bl. a. rörande den utsträckning, i vilken hustrurna varit yrkesverksamma. De barn, som avsågos vid redovisningen, utgjordes av makarnas gemensamma, såväl före som efter vigseln födda barn. Även döda och frånvarande barn skulle medräknas, men däremot icke dödfödda. Med yrkesverksamhet avsågs all yrkesmässig, i regel med kontanta inkomster förenad förvärvsverksamhet. Husmödrarna räknades sålunda icke som yrkesverksamma och ej heller de jordbrukarhustrur, som arbetade i det egna jordbruket. Övriga hustrur, som uppgivits biträda sin make i dennes yrkesverksamhet, betraktades som partiellt yrkesverksamma.

Folkräkningsresultaten ha framlagts av statistiska centralbyrån i berättelsen Särskilda folkräkningen 1935/36: del 1—8 i serien Sveriges officiella statistik; redogörelsen för barnantalet och hustrurnas yrkesverksamhet återfinnes i del 6 (se särskilt s. 76—101 samt tab. 32—42). Även kvinnoarbetskommittén har en utförlig redogörelse för och kommentar till vissa av folkräkningsresultaten i sitt betänkande (SOU 1938: 47), s. 251—285. Slutligen har folkräkningens ledare, fil. d.r J. Sjöstrand, analyserat resultaten i sin gradualavhandling (Sjöstrand, Den äktenskapliga fruktsamheten. Sthlm 1940).

Av samtliga hustrur i bestående äktenskap ingångna efter år 1900 hade enligt folkräkningen

- 4,4 % haft hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet,
- 1,4 % hel yrkesverksamhet under väsentlig del av äktenskapet,
- 2,3 % partiell yrkesverksamhet under hela äktenskapet,
- 1,3 % partiell yrkesverksamhet under väsentlig del av äktenskapet och
- 8,6 % yrkesverksamhet under mindre eller oviss del av äktenskapet,

Sammanlagt hade alltså 18 % av de gifta kvinnorna i större eller mindre utsträckning varit yrkesverksamma. (Med partiell yrkesverksamhet avses här icke blott deltids- utan även korttidsarbete.) Skillnaden mellan städer och landsbygd är emellertid betydande, vilket framgår av följande tablå ur Särskilda folkräkningen 1935/36 del 6, tab. 34. (Se tablå på nästa sida.)

För landsbygden utgjorde sålunda procentalet yrkesverksamma hustrur 12,6 % mot 27,1 för städerna. Jämför man städer av olika storlek finner man, att den gifta kvinnans yrkesverksamhet framför allt förekommer i de största städerna. I Stockholm hade enligt denna folkräkning 42,2 % av de gifta kvinnorna förvärvsarbete; i övriga städer med minst 30 000 invånare 27,8 % och i städer med mindre än 30 000 invånare 17,4 %. Heltidsarbete visade sig vara betydligt vanligare i städerna än på landsbygden, medan partiell yrkesverksamhet var mera likartat fördelad på landsbygd och städer.

O m r å d e	Samtliga yrkesverk- samma hustrur	Därav med	
		hel yrkes- verksamhet	partiell yrkes- verksamhet
		under hela äktenskapet	
Egentliga landsbygden	11·2	1·2	2·3
Agglomererade landsbygden	15·4	3·6	2·0
Städer med under 30 000 inv.	17·4	4·7	2·5
Städer med minst 30 000 inv. (utom Stockholm) ..	27·8	7·9	2·3
Stockholm	42·2	15·5	3·3
Hela landsbygden	12·6	2·0	2·2
Samtliga städer	27·1	8·5	2·6
Hela riket	18·0	4·4	2·3

Även resultaten från 1940 års folkräkning bekräfta iakttagelsen, att den gifta kvinnans förvärvsverksamhet framför allt är en storstadsföreteelse. Då yrkesräkningen 1940 beträffande de gifta kvinnorna endast avsåg att redovisa sådan yrkesverksamhet, varav de hade sin huvudsakliga utkomst, och dessutom i regel endast avsåg den yrkesverksamhet, som bedrevs vid folkräkningstillfället, måste man räkna med att framför allt två kategorier gifta kvinnor, som i ovanstående uppgifter för 1936 räknats som yrkesverkamma, vid 1940 års folkräkning uppgivit sig som husmödrar utan förvärvsarbete. Dessa båda kategorier utgöras av dels flertalet deltids- och korttidsarbetande, dels de som endast under tidigare perioder av äktenskapet haft förvärvsarbete.¹ Därtill kommer, att uppgifterna om yrkesverksamheten icke kunna bli lika fullständiga vid en folkräkning enligt indirekt metod som vid det system med direkt utfrågning från särskilt utsända folkräknare, som användes vid den partiella folkräkningen i mars 1936. Även om 1940 års uppgifter sålunda icke kunna jämföras med totalsiffrorna rörande yrkesverksamheten 1936, äro de emellertid, som följande uppgifter visa, av intresse för att belysa skillnaderna mellan stad och land: Av de gifta kvinnorna ha vid 1940 års folkräkning 9,4 % uppgivit sig som yrkesverkamma. För landsbygden är procenttalet endast 4,5 men för städerna 17,0. Stockholms stad uppvisar 31,4 %, övriga städer med minst 30 000 invånare 14,4 % och städer med mindre än 30 000 invånare 10,0 %. Städernas, i synnerhet Stockholms, överlägsenhet över riksmedeltalet är sålunda mera utpräglad 1940 än 1936.

Av resultaten från 1936 års folkräkning rörande de gifta kvinnornas yrkesverksamhet kan vidare i korthet nämnas, att yrkesverksamhet visat sig förekomma mera i yngre äktenskap än i äldre, mera då hustruns ålder vid vigseln är hög än låg, mera då hustrun efter vigseln bibehållit sin tidigare kyrkoskrivningsort, än då hon flyttat till annan ort, mera då hon redan före vigseln var yrkesverksam, än då hon icke var det. Likväl har flertalet av de före äktenskapet yrkesverkamma helt upphört med yrkesverksamheten efter giftermålet. Vidare må nämnas, att i äktenskap, där hustrun var yrkesverksam före vigseln, avbröt denna yrkesverksamhet vid giftermålet och sedermera återupptog densamma, barnantalet är högre än i de äktenskap, där hustrun icke gjort något sådant avbrott i sin yrkesverksamhet.

Ur Särskilda folkräkningen 1935/36, del 6, tab. Ae, har följande tablå hämtats, vari s. k. standardberäknade tal meddelas rörande relativa antalet barnlösa äktenskap samt medelantalet levande födda barn inom bestående äktenskap ingångna efter år 1900, med fördelning efter graden av hustruns yrkesverksamhet.

¹ Enligt Särskilda folkräkningen 1935/36: del 8, sid. 35 utövades yrkesverksamhet vid folkräkningstillfället av 14,1 % av hustrurna i bestående äktenskap ingångna efter år 1900; omkr. 4 % av hustrurna hade alltså endast tidigare under äktenskapet haft förvärvsarbete.

Graden av hustruns yrkesverksamhet under äktenskapet	Barnlösa äktenskap i %	Medelantal barn per äktenskap
<i>Samtliga äktenskap.</i>		
Hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet	39·4	1·33
» » » väsentlig del av äktenskapet	30·7	1·49
Partiell » » hela äktenskapet	26·7	2·07
Mindre eller obestämd grad av yrkesverksamhet	22·5	2·08
Ingen yrkesverksamhet eller ingen uppgift	18·3	2·37
<i>Äktenskap, som varat 0—5 år.</i>		
Hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet	74·8	0·30
» » » väsentlig del av äktenskapet	52·0	0·57
Partiell » » hela äktenskapet	56·9	0·58
Mindre eller obestämd grad av yrkesverksamhet	42·6	0·76
Ingen yrkesverksamhet eller ingen uppgift	39·2	0·83
<i>Äktenskap, som varat 20—35 år.</i>		
Hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet	17·0	2·33
» » » väsentlig del av äktenskapet	15·4	2·51
Partiell » » hela äktenskapet	10·7	3·51
Mindre eller obestämd grad av yrkesverksamhet	11·2	3·42
Ingen yrkesverksamhet eller ingen uppgift	8·7	3·78

Siffrorna i denna tablå äro resultat av s. k. standardberäkningar, som verkställts inom statistiska centralbyrån för att eliminera ojämnheter i fördelningen efter hustruns vigselålder och äktenskapets varaktighet. I de faktiskt observerade talen äro skillnaderna i barnantal mellan de olika grupperna av yrkesverksamma hustrur väsentligt större än i de standardberäknade. Statistiska centralbyrån har emellertid framhållit, att gruppen »hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet» till mycket stor del utgöres av yngre äktenskap, samt att sannolikheten för att yrkesverksamheten helt eller tidvis skall upphöra ökas med äktenskapets tilltagande ålder. Genom de verkställda standardberäkningarna erhålles därför ett för jämförelse riktigare uttryck för fruktsamheten. (Se Särskilda folkräkningen 1935/36: del 6, s. 93*.)

Av ovanstående tablå framgår tydligt, att relativa antalet barnlösa äktenskap är störst och barnantalet minst i gruppen »hustrur med hel yrkesverksamhet under hela äktenskapet», samt att barnantalet stiger och barnlöshetsprocenten sjunker med sjunkande grad av yrkesverksamhet. Det är här likväl icke fråga om någon direkt proportionalitet. Partiell yrkesverksamhet synes icke påverka barnantalet i tillnärmelsevis samma utsträckning som hel yrkesverksamhet.

Vid Särskilda folkräkningen har även undersökts, i vad mån äktenskapsdurationen (d. v. s. äktenskapets varaktighetstid) inverkar på barnantalet i äktenskap med i olika grad yrkesverksamma hustrur. (Jämför den ovan återgivna tablå.) Som ju är att vänta, är barnantalet högre i de äktenskap, som varat längre, än i de senast ingångna; anmärkningsvärt är emellertid att de skillnader i barnantal, som förefalla betingade av hustruns yrkesverksamhet, i vissa avseenden äro mindre framträdande i de äldre äktenskapen än i de yngre. Särskilt bör här framhållas, att i gruppen »partiell yrkesverksamhet under hela äktenskapet» de yngsta äktenskapen, (som varat intill 5 år), uppvisa en barnlöshetsprocent, som endast överträffas av den under hela äktenskapet helt yrkesverksamma hustrugruppen, medan de partiellt yrkesverksamma inom de högre varaktighetsgrupperna i fråga om barnlöshetsprocent alltmer närma sig och i den högsta gruppen t. o. m. underskrida gruppen »mindre eller obestämd grad av yrkesverksamhet». Här förefaller det i viss mån vara fråga om ett uppskjutande av barnafödandet och icke endast om barnbegränsning. Om man

alltså konstaterar, att en viss utjämning så småningom äger rum, kan man därvid dock icke bortse från det faktum, att de äktenskap, som ha den längsta varaktigheten, ingåtts under en tidsperiod med helt andra fruktsamhetsförhållanden än de som voro rådande under första hälften av 1930-talet, då de yngsta av de undersökta äktenskapen ingingos. Det är icke osannolikt, att den folkräkning, som företages nu, 10 år senare, kommer att lämna delvis andra resultat för de olika durationsgrupperna.

Man bör måhända icke dra allt för långt gående slutsatser ur den ovan återgivna tablån. Kvinnoarbetskommittén har bl. a. framhållit, att om en helt eller partiellt yrkesverksam kvinna får barn och tar en viss tids ledighet i samband med barnets födelse, betraktar hon troligen i regel denna ledighet som ett avbrott i förvärvsverksamheten och blir därigenom i statistiken upptagen under rubriken »väsentlig del av äktenskapet». Själva barnafödandet medför alltså, att hon föres över från de under hela äktenskapet yrkesverksamma till de mindre yrkesverksamma kategorierna.

Vidare kan anföras, att om en gift kvinna bibehåller yrkesarbetet några år tills familjens ekonomi stabiliserats och sedan lämnar sitt yrke och först då får barn, återfinnes hon i statistiken, om folkräkningen äger rum under denna senare period av hennes liv, under rubriken »mindre eller obestämd grad av yrkesverksamhet». Skillnaderna i barnantal mellan de yrkeslösa och den gruppen yrkesverksamma är icke så stor.

Professor C.-E. Quensel har i en tidningsartikel (Gift kvinnas förvärvsarbete, S.D.S. 17 juni 1943) med utgångspunkt från folkräkningssiffrorna uppställt följande fråga: »Blir barnantalet lägre i de äktenskap, där hustrun gifter sig vid tidig ålder och bibehåller yrkesverksamheten, än i de fall där äktenskapet av ekonomiska skäl uppskjutes t. ex. fem år och ingås vid senare, för barnalstring ogynnsammare ålder?» Han framhåller, att följande grupper av äktenskap böra jämföras:

- a) äktenskap ingångna vid låg vigselålder och med yrkesverksamhet;
- b) äktenskap ingångna fem år senare vid högre vigselålder och utan yrkesverksamhet.

Enligt tab. 33 i del 6 av redogörelsen för Särskilda folkräkningen 1935/36 är vid en vigselålder mellan 25 och 35 år barnantalet i äktenskap utan yrkesverksamhet, som varat 0—5 och 5—10 år resp. 0,75 och 1,52, medan barnantalet i äktenskap med hel yrkesverksamhet, som ingåtts där hustrun är 25 år eller yngre, och som varat i 5—10 och 10—15 år är 0,84 resp. 1,40. Mellan dessa hustrugrupper äro skillnaderna ju icke stora.

För ett säkrare bedömande av sambandet mellan äktenskapets duration och barnantalet torde emellertid som ovan nämnts erfordras undersökningar med regelbundna tidsintervaller.

Som i det föregående nämnts, har begreppet yrkesverksamhet vid folkräkningarna definierats på sådant sätt, att bl. a. jordbrukarhustrurna räknats som icke-yrkesverksamma. Förhållandena inom jordbruket äro så vitt skilda från förhållandena inom flertalet övriga näringsgrenar, och den utsträckning, i vilken jordbrukarhustrurna deltaga i jordbruksarbete så svår att fastställa, att man icke ansett sig böra inräkna jordbrukarhustrurna bland de yrkesverksamma kvinnorna. Företagarna inom jordbruket ha emellertid enligt gjorda undersökningar ett i jämförelse med andra yrkesgrupper högt barnantal (det överträffas endast av jordbruksarbetarna), och då de äktenskap, där mannen tillhör denna yrkesgrupp, utgöra en femtedel av samtliga, är det tydligt, att tablån på s. 159 skulle ha fått ett annat utseende, om jordbrukarhustrurna räknats som yrkesverksamma.

Här angivna förhållanden böra visserligen föranleda till en viss försiktighet vid bedömningen av tablåns siffror, men de kunna icke bortförklara det faktum, att de yrkesverksamma hustrurna i genomsnitt ha ett lägre barnantal än de ej yrkesverksamma. *Detta konstaterande av ett siffermässigt samband mellan hög grad av*

yrkesverksamhet och lågt barnantal säger likväl ingenting om kausalsammanhanget. Det är icke utan vidare givet, att yrkesverksamheten är orsak till det låga barnantalet. Tvärtom kan det i många fall förhålla sig så att barnlösheten är orsak till att yrkesverksamheten bibehålles eller återupptages.

2. Inkomst och barnantal

Vid den partiella folkräkningen i mars 1936 undersöktes även barnantalet i olika inkomstklasser. Enligt del 6 av folkräkningsberättelsen visar denna undersökning, att *barnantalet i stort sett sjunker med stigande inkomst*, ehuru sänkningen icke är jämn. — Att märka är emellertid, att de inkomstuppgifter, som ligga till grund för denna undersökning, avse *mannens och hustruns sammanlagda* till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade inkomst. Vid folkräkningen har också en undersökning gjorts rörande familjeinkomstens sammansättning med hänsyn till förekomsten av olika kategorier familjemedlemmar som inkomsttagare. (Se anförda arbete, tab. Y, s. 58*.) Undersökningen visar, att antalet fall, då familjeinkomsten utgjordes av mannens och hustruns sammanlagda inkomst, i regel stiger med inkomstens höjd. I grupperna 5 000—9 900 kronor och 10 000 kronor och däröver utgjordes sålunda familjeinkomsten i 28 resp. 27 % av fallen av makarnas sammanlagda inkomst. Huruvida hustruns inkomst härrörde från yrkesverksamhet eller ej har därvid icke kunnat angivas. Då emellertid enligt den partiella folkräkningen inom en femtedel av befolkningen antalet kvinnliga yrkesutövare var omkring 190 000 men antalet kvinnliga förmögenhetsägare endast omkring 60 000, och då åtskilliga av de senare samtidigt kunna vara yrkesverksamma, kan en mycket stor del av de kvinnliga inkomsttagarna förutsättas vara yrkesutövare. Vid en diskussion av sambandet mellan inkomst och barnantal bör man tydligen icke bortse från att hustrunas yrkesverksamhet kan ha större inverkan på siffrorna rörande barnantalet i de högre inkomstklasserna än i de lägre.

Även i samband med 1940 års folkräkning ha vissa undersökningar gjorts beträffande inkomstförhållandena i familjer av olika storlek m. m. Resultaten återfinnas i »En representativundersökning på 1940 års folkräkningsmaterial. På befolkningsutredningens uppdrag utförd av professor Carl-Erik Quensel och byråchef Ivar Uhnбом». (Se SOU 1945: 53, s. 263—340 och 351—404.)

Ifrågavarande representativundersökning omfattade en halv procent av befolkningen och verkställdes på grundval av primärmaterialet till 1940 års folkräkning, kompletterat med inkomstuppgifter, som genom länsstyrelsernas försorg införskaffades från taxeringslängderna för år 1941. Inkomstuppgifterna, som avsågo det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade beloppet, hänförde sig till *familjeinkomsten*, d. v. s. familjemedlemmarnas sammanlagda inkomst. De i undersökningen ingående barnen utgjordes av hemmavarande barn, såväl vuxna som minderåriga. (I vissa av tabellerna i redogörelsen ha emellertid de minderåriga barnen redovisats särskilt, varvid åldersgränsen satts vid 18 år.)

Ur de vid representativundersökningen erhållna resultaten kunna följande uppgifter lämnas rörande procenttalet äktenskap utan minderåriga barn samt medelantalet minderåriga barn per äktenskap i olika inkomstklasser den 31 december 1940:

Familjeinkomst	Procenttalet barnlösa äktenskap i bredvidstående inkomstklass			Medelantalet minderåriga barn i bredvidstående inkomstklass		
	Jordbruks- befolkning	Övrig landsbygds- befolkning	Stads- befolkning	Jordbruks- befolkning	Övrig landsbygds- befolkning	Stads- befolkning
0	60	64	72	0·97	0·82	0·47
10— 490	—	—	—	—	—	—
500— 990	52	44	67	0·88	0·88	0·44
1 000—1 490	41	36	60	0·83	1·17	0·58
1 500—1 990	30	30	50	1·54	1·32	0·81
2 000—2 990	28	33	44	1·67	1·25	0·86
3 000—3 990	31	38	44	1·60	1·12	0·92
4 000—4 990	29	45	44	1·90	1·02	0·90
5 000—5 990	40	41	52	2·17	1·86	0·78
6 000—6 990	21	47	51	1·58	0·89	0·85
7 000—	—	37	50	—	1·06	0·91
Samtliga	38	39	50	1·40	1·14	0·88

De i denna tabell redovisade resultaten kunna sammanfattas så, att medelbarnantalet i regel är lägst och antalet barnlösa äktenskap högst i inkomstklasser under 1 500 kronor; i övriga inkomstklasser är barnantalet i stort sett konstant och företer inga nämnvärda fluktuationer med stigande inkomst. — *Dessa iakttagelser kunna icke anses bekräfta särskilda folkräkningens resultat, enligt vilka barnantalet sjunker med stigande inkomst.*

De ovan meddelade inkomstuppgifterna avse som nyss nämnts familjemedlemmarnas sammanlagda inkomst. Fördelningen av familjeinkomsten på inkomsttagare framgår av följande tablå, som utvisar den relativa fördelningen per 1 000 äktenskap.

Inkomsttagare	Relativa antalet bestående äktenskap			
	Jordbruks- befolkning	Övrig landsbygds- befolkning	Stads- befolkning	Hela befolkningen
Enbart mannen	819	810	667	757
Enbart hustrun	2	2	6	3
Båda makarna	25	88	289	151
Ingen av makarna	154	100	38	89
Summa	1 000	1 000	1 000	1 000

Tablåen visar, att de fall, då både man och hustru bidraga till familjeinkomsten, äro vanligast hos stadsbefolkningen (289 ‰). Lika litet som vid 1936 års partiella folkräkning har emellertid här kunnat angivas, i vilken utsträckning hustrurnas inkomster härröra från yrkesverksamhet eller från kapital o. d.

Relativa antalet hemmavarande barn i äktenskap, där endast mannen, resp. båda makarna äro inkomsttagare, framgår av följande sammanställning:

Inkomsttagare	Bestående äktenskap (i ‰) med nedanstående antal hemmavarande barn			Medelantal hemmavarande barn per äktenskap
	0	1 och 2	3 och flera	
Endast mannen ...	21	56	23	1·67
Båda makarna....	49	42	9	0·86

Medelbarnantalet är tydligen lägst i de äktenskap, där båda makarna ha inkomst, vilket i regel torde få anses liktydigt med de äktenskap, där hustrun är yrkesverksam. Då emellertid, som nyss sagts, hustrur med inkomst i övervägande grad återfinnas bland stadsbefolkningen med dess lägre barnantal, kan denna omständighet i någon mån förrycka resultatet. Skillnaderna i barnantal bero dessutom enligt representativundersökningens författare troligen till stor del på åldersfördelningen och äktenskapets varaktighet. Om båda makarna ha inkomst, är äktenskapet troligen av tämligen sent datum, och barnantalet av den anledningen lägre än i övriga äktenskap.

Att barnantalet påverkas av ekonomiska faktorer visas i en analys av befolkningsrörelsens beroende av konjunkturerna, som på befolkningsutredningens uppdrag utförts av doc. H. Hyrenius (SOU 1945: 53, s. 169—202). I denna utredning konstateras, att inom befolkningsgrupper med begränsat barnantal fruktsamheten visar ett icke obetydligt samband med konjunkturerna, d. v. s. att barnantalet i dithörande familjer stiger under goda konjukturer. För jordbruksbefolkningen med dess högre fruktsamhet vore konjunkturberoendet däremot tämligen ringa. Siffrorna syntes därjämte giva vid handen, att fruktsamhetens samband med konjunkturerna vore beroende av barnets ordningsnummer i familjen, eller med andra ord, att de ekonomiska betingelserna spelade större roll för exempelvis familjer med 2 barn än med 0—1 barn, när det gällde att avgöra, om man skulle ha ytterligare ett barn.

B. Barnantalet i andra familjer än bestående äktenskap

Såväl vid den partiella folkräkningen i mars 1936 som vid 1940 års representativundersökning har även barnantalet i andra familjer än bestående äktenskap varit föremål för statistisk bearbetning. Undersökningarna avse i båda fallen endast hemmavarande barn. Ett särskilt intresse tilldrar sig därvid de familjer, där familjeföreståndaren utgjordes av ensam kvinna. Betydligt över hälften av dessa voro änkor. Se följande tablå från Särskilda folkräkningen 1935/36 (del 7, tab. D). De som gifta betecknade kvinnorna torde i regel utgöras av hemskilda, men i en del fall av hustrur, vilkas män på grund av sitt arbete eller annan orsak äro kyrkoskrivna på annan ort. Med »samtliga män» avses de manliga familjeföreståndarna i andra familjer än bestående äktenskap; huvudparten torde utgöras av änklingar.

Familjeföreståndarens kön och civilstånd	Samtl. familjer	Antal hemmavarande barn			Medelantal hemmavarande barn per familj		
		över 15 år	under 15 år	samtliga	över 15 år	under 15 år	samtliga
Samtliga män	13 729	20 434	5 715	26 149	1·49	0·41	1·90
Samtliga kvinnor	41 955	49 896	23 523	73 419	1·19	0·56	1·75
Ogifta kvinnor	10 677	4 376	9 473	13 849	0·41	0·89	1·30
Gifta kvinnor	2 573	2 312	2 481	4 793	0·90	0·96	1·86
Änkor	25 756	40 224	9 442	49 666	1·56	0·37	1·93
Frånskilda kvinnor	2 949	2 984	2 127	5 111	1·01	0·72	1·73
Samtliga familjeföreståndare	55 684	70 330	29 238	99 568	1·26	0·53	1·79

Som synes, är medelantalet hemmavarande barn över 15 år större i familjer med manlig än med kvinnlig föreståndare; däremot är medelantalet minderåriga störst i familjer med kvinnlig föreståndare. Då de senare äro mer än tre gånger så många som de förra (det gäller ju här andra familjer än bestående äktenskap), är icke blott antalet minderåriga utan även totalantalet barn störst i de familjer, där huvudpersonen är kvinna. Man bör observera, att de i tabellen återgivna absoluta talen hänföra sig till 20,7 % av rikets folkmängd. Totalantalet minderåriga barn i andra fa-

miljer än bestående äktenskap var sålunda enligt Särskilda folkräkningen omkr. 140 000. Omkring 114 000 av dessa barn tillhörde familjer med kvinnlig föreståndare, vilket motsvarar 8 % av samtliga barn under 15 år.

1940 års representativundersökning bekräftar i stort sett ovannämnda resultat.

Beträffande de ekonomiska förhållanden, under vilka dessa familjer leva, kan ur 1940 års representativundersökning inhämtas, att 60 % av de ensamstående kvinnliga familjeföreståndarna sakna inkomst, och att medianinkomsten för inkomsttagarna i denna kategori understiger 1 400 kr. om året. (Se SOU 1945: 53, s. 317 och 333).

C. Upplösta äktenskap

Eftersom risken för äktenskapets upplösning kan antagas utgöra ett skäl för vissa gifta kvinnor att bibehålla sin yrkesverksamhet, meddelas här några siffror rörande antalet upplösta äktenskap.

Under årtiondet 1931—40 upplöstes i hela landet omkr. 300 000 äktenskap, varav omkr. 155 000 genom mannens död, omkr. 115 000 genom hustruns död och omkr. 30 000 genom skilsmässa. Räknat på 1 000 under samma tid ingångna äktenskap motsvaras dessa tal av 302 genom mannens död, 224 genom hustruns död och 57 genom skilsmässa upplösta äktenskap. Att antalet genom mannens död upplösta äktenskap överstiger antalet genom hustruns död upplösta förklaras dels av åldersfördelningen inom äktenskapen, dels av männens högre dödlighet.

Antalet förut gifta utgjorde den 31 dec. 1940:

Män:		Kvinnor:	
Änklingar.....	129 109	Änkor	251 594
Frånskilda	20 913	Frånskilda	33 552
S:a förut gifta 150 022		S:a förut gifta 285 146	

Av de förut gifta kvinnorna tillhörde omkring 136 000, d. v. s. inemot hälften, åldrar-na 20—65 år.

Kvinnornas större andel bland de förut gifta förklaras dels av att ett större antal äktenskap upplöstes genom mannens än genom hustruns död, dels av att omgiftesfrekvensen är större för män än för kvinnor.

Antalet äktenskapsskillnader på 1 000 ingångna äktenskap framgår av följande tablå:

År	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Stockholm
1901/10	14·9	7·6	32·8	57·1
1911/20	25·5	12·7	51·5	77·6
1921/30	46·2	25·3	81·1	122·3
1931/35	56·1	30·0	92·8	147·0
1936/40	57·4	30·8	88·7	136·7
1941	60·8	32·2	91·2	141·0
1942	66·2	36·7	96·4	154·6
1943	75·6	40·6	110·4	161·7
1944 (Prel.)	84·3	.	.	175·0

Skilsmässofrekvensen har ökat starkt, i synnerhet i städerna. Man bör framför allt observera det stora antalet skilsmässor i Stockholm. År 1943 var antalet ingångna äktenskap i Stockholm 8 534 och antalet genom skilsmässor upplösta 1 380, vilket innebär, att antalet ingångna äktenskap förhöll sig till antalet skilsmässor som 6:1.

Vid Stockholms stads statistiska kontor har en statistisk undersökning gjorts rörande de äktenskap, som ingåtts i Stockholm under åren 1928—1942. Ur denna undersökning kan beträffande skilsmässofrekvensen anföras, att efter sex års förlopp bland de år 1929 ingångna äktenskapen 4,8 %, bland de år 1933 ingångna 6,4 % och bland de år 1937 ingångna 7,3 % upplöstes genom skilsmässa.

D. Befolkningsstrukturens inverkan på arbetskrafttillgången

1. Åldersfördelning

Åtskilliga beräkningar ha gjorts rörande vårt folks framtida åldersfördelning. I den mån dessa beräkningar röra förhållanden i en mera avlägsen framtid och alltså måste bygga på antaganden rörande de framtida födelsekullarnas storlek, bli de givetvis osäkra. Om man beträffande de arbetsföra åldrarna, d. v. s. gruppen 15—65 eller 20—65 år, inskränker sig till en prognos för de närmaste 15 à 20 åren, kan man däremot basera kalkylen på det faktiska antalet födda barn. Man eliminerar sålunda en av de osäkra faktorerna. Med utgångspunkt från den kända åldersfördelningen enligt 1940 års folkräkning har en sådan prognos gjorts av statistiska centralbyrån. Se Befolkningsrörelsen. Översikt för åren 1931—1940, s. 79*—81* (Sveriges officiella statistik). Vid dessa beräkningar har jämvikt förutsatts komma att äga rum mellan in- och utvandring, varjämte man helt bortsett från inverkan på dödligheten av eventuella katastrofer. Den under perioden 1936—40 observerade dödligheten har sålunda bildat utgångspunkt för kalkylen.

De på detta sätt beräknade folkmängdsiffrorna för de arbetsföra åldrarna vid slutet av åren 1950 och 1960 meddelas här nedan jämte jämförelsetal från folkräkningarna 1920, 1930 och 1940 (samtliga siffror i tusental):

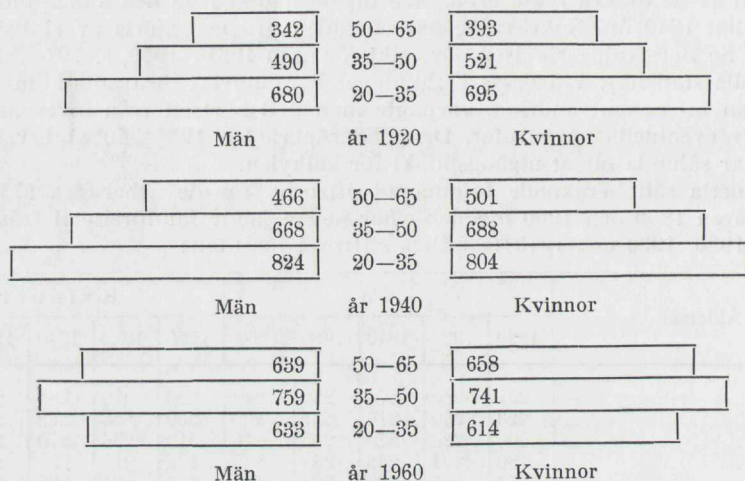
Åldersår	M ä n					K v i n n o r				
	1920	1930	1940	1950	1960	1920	1930	1940	1950	1960
20—25.....	257	280	273	222	218	252	275	265	216	211
25—30.....	223	250	276	257	200	230	256	269	249	193
30—35.....	200	228	275	265	215	213	236	270	258	210
35—40.....	180	204	248	268	249	191	217	251	261	242
40—45.....	166	187	223	265	255	176	201	229	216	249
45—50.....	144	169	197	235	255	154	180	208	240	250
50—55.....	120	154	177	208	247	134	163	190	216	246
55—60.....	119	130	155	178	213	137	140	166	192	221
60—65.....	103	104	134	152	179	122	118	145	168	191
Samtliga 20—65	1 512	1 706	1 958	2 050	2 081	1 609	1 786	1 993	2 061	2 013
Befolkn. 65 år och däröver	220	254	275	317	367	276	313	325	365	423

De relativa förskjutningarna framgå av följande tal, som angiva folkmängdstalen i de olika åldersgrupperna åren 1920 och 1930 samt 1950 och 1960, om motsvarande tal för år 1940 sättas = 100:

Åldersår	M ä n					K v i n n o r				
	1920	1930	1940	1950	1960	1920	1930	1940	1950	1960
20—25.....	93·9	102·4	100·0	81·1	79·7	95·0	103·9	100·0	81·5	79·6
25—30.....	80·7	90·6	100·0	92·8	72·2	85·5	95·3	100·0	92·9	71·9
30—35.....	72·9	82·8	100·0	96·5	78·3	78·9	87·5	100·0	95·6	77·9
35—40.....	72·9	82·5	100·0	108·2	100·4	76·3	86·5	100·0	104·1	96·6
40—45.....	74·6	83·8	100·0	118·6	114·5	76·5	87·7	100·0	113·6	108·6
45—50.....	73·0	85·7	100·0	119·3	129·2	73·7	86·4	100·0	115·1	119·8
50—55.....	68·1	87·0	100·0	117·9	139·8	70·7	85·7	100·0	113·6	129·1
55—60.....	76·8	84·2	100·0	115·3	137·6	82·5	84·2	100·0	115·4	132·8
60—65.....	77·0	77·2	100·0	113·3	133·5	84·4	81·5	100·0	116·2	132·1
Samtliga 20—65	77·3	87·1	100·0	104·7	103·7	80·7	89·6	100·0	103·4	101·0
Befolkn. 65 år och däröver	80·0	92·3	100·0	115·6	133·5	85·2	96·3	100·0	112·5	130·5

Av tabellerna framgår, att den totala folkmängden i de arbetsföra åldrarna visserligen icke kommer att minska under åren fram t. o. m. 1960, men en allt starkare förskjutning mot högre åldrar kan däremot iakttagas. I åldrarna 20—35 år kan folkmängden år 1960 beräknas bli endast 1 247 000 mot 1 628 000 år 1940, alltså omkr. $\frac{3}{4}$. Bristen på yngre arbetskraft, som redan 1940 var märkbar, blir sålunda alltmer accentuerad i den närmaste framtiden.

Förskjutningarna i åldersfördelningen belysas ytterligare av följande diagram över den manliga och den kvinnliga befolkningen i åldrarna 20—35, 35—50 och 50—65 år vid slutet av åren 1920, 1940 och 1960. Siffrorna i staplarna äro uttryckta i tusental:

De här återgivna uppgifterna ha som utgångspunkt förhållandena vid tiden för 1940 års folkräkning. Efter år 1940 har antalet födelser kraftigt ökat. Antalet levande födda barn utgjorde sålunda i medeltal under femårsperioden 1936—1940 omkr. 93 000, motsvarande 14,8 ‰ men 1945 enligt preliminära siffror 134 000 eller 20,2 ‰. Att denna ökning av antalet levande födda vid oförändrad dödlighet medför en faktisk ökning av antalet 15—20-åringar omkring år 1960 är givet. Däremot är det icke därför givet, att en ljusning i befolkningssituationen nu kan skönjas.

Frågan huruvida det stegrade födelsetalet är resultat av en ökad fruktsamhet eller endast beror på förändringar i befolkningens ålders- och civilståndssammansättning har bl. a. undersökts av experter inom befolkningsutredningen. (Se Statistiska undersökningar kring befolkningsfrågan, utförda av 1941 års befolkningsutredning, SOU 1945: 53). Sålunda anser prof. Quensel (se a. a. s. 46—48), att ökningen av födelsetalet åren 1933—41 blott var en följd av det ökade antalet nyingångna äktenskap; denna förklaring anser han däremot icke gälla perioden 1942—44, under vilken enligt hans åsikt en verklig ökning av det genomsnittliga barnantalet i äktenskapen måste ha ägt rum. I avvaktan på resultaten av 1945 års folkräkning anser Quensel emellertid att utvecklingen bör bedömas försiktigt och tillägger, att vad som hänt måhända endast är en koncentration av födelser till en kortare tidsrymd.

Liknande tankegångar uttryckas av prof. Wahlund (a. a. s. 123) och doc. Hyrenius a. a. s. 144—145). Den senare framhåller bl. a., att de små födelsekullarna från 1920-talet och början av 1930-talet nu successivt inträda i fruktsamhetsåldrarna, vilket medför en stark uttunning av födelsetalets underlag. Sålunda beräknas antalet kvinnor i åldrarna 20—35 år, som år 1940 uppgick till omkring 800 000, ha ned-

gått till omkr. 610 000 år 1960. Detta innebär, att under i övrigt oförändrade förhållanden den fruktsamhet, som omkring år 1940 resulterade i 100 000 födda, år 1960 endast kan ge 75 000.

2. Civilståndsfördelning

Då det gäller att beräkna tillgången på kvinnlig arbetskraft är kvinnornas civilståndsfördelning av ett särskilt intresse, eftersom de gifta kvinnorna icke äro yrkesverksamma i tillnärmelsevis samma utsträckning som de ogifta. Av de kvinnor, som vid 1940 års folkräkning redovisades som yrkesverksamma, voro sålunda endast 15,5 % gifta och 9,4 % antingen änkor eller fränskilda, medan 75,1 % voro ogifta. (De i ett föregående avsnitt lämnade uppgifterna avsågo hur stor procent av de gifta kvinnorna, som voro yrkesverksamma.)

Giftermålsfrekvensen har ökat starkt under de senaste decennierna. Under årtiondet 1901/10 ingingos sålunda årligen omkr. 30 000 äktenskap motsvarande 6,0 ‰, årtiondet 1911/20 omkr. 35 000 eller 6,3 ‰, 1921/30 omkr. 40 000 eller 6,5 ‰, 1931/40 omkr. 50 000 eller 8,2 ‰ och 1941/45 över 60 000 eller 9,6 ‰. På grund härav har en förskjutning ägt rum från ogifta till gifta, vilket framgår av följande tablå, som anger antalet ogifta resp. gifta kvinnor i tusental i vissa åldrar åren 1920, 1930, 1940 och 1942. (De förut gifta, d. v. s. änkor och fränskilda, ha icke medtagits i denna sammanställning.)

Åldersår	1920		1930		1940		1942	
	Ogifta	Gifta	Ogifta	Gifta	Ogifta	Gifta	Ogifta	Gifta
15—20.....	271	3	271	3	251	5	232	5
20—25.....	201	50	221	54	190	75	184	84
25—30.....	116	111	132	122	106	160	94	165
30—40.....	127	264	139	300	135	371	124	390
40—50.....	78	227	81	263	99	308	101	322
50—65.....	80	240	88	258	109	304	112	315
15—65	873	895	932	1 000	890	1 223	847	1 281
15—40	715	428	763	479	682	611	634	644

I åldrarna 15—40 år utgjorde de gifta kvinnorna år 1920 $\frac{3}{5}$ av de ogifta, men år 1942 voro i dessa åldrar de gifta fler än de ogifta. Då sålunda antalet ogifta kvinnor i de yngre årsklasserna decimerats på grund av förskjutningar i såväl ålders- som civilståndsfördelningen, minskas utbudet av kvinnlig arbetskraft, såvida icke de gifta kvinnorna ägna sig åt förvärvsarbete i större utsträckning än hittills.

Då det gäller de gifta kvinnornas arbetskraft är det icke endast totalsiffrorna rörande antalet yrkesverksamma, som ha betydelse för arbetsmarknaden. Om ett större antal kvinnor icke alls eller endast under en relativt kort period av sitt liv utöva ett yrke för vilket de ha specialutbildning, kan förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft inom motsvarande yrkeskategorier förryckas. Särskilt markerat framträder detta förhållande, då det gäller en sådan yrkesgrupp som sjuksköterskekåren, inom vilken det redan nu råder brist på utbildad arbetskraft.

För att söka avhjälpa sjuksköterskebristen har man undan för undan ökat antalet elevplatser vid sjuksköterskeskolorna, så att de numera uppgå till något över 1 000. Emellertid har det visat sig, att endast omkr. 30 % av det antal, som årligen utbildas, kan disponeras för nyinrättade tjänster. Av de 6 315 sjuksköterskor, som utbildats under den senaste 10-årsperioden, ha nämligen icke mindre än 45 % avgått på grund av giftermål eller ersatt andra, som gift sig, och 25 % ha ersatt dem som pensionerats eller avlidit.

Om en del av dem, som nu lämna sjukvården vid giftermålet, kunde förmås att stanna kvar som deltidanställda, skulle tydligen sjuksköterskebristen minska och samhällets liksom den enskildes kostnader för utbildningen göras mera räntabla.

E. Sammanfattning

Med de här ovan lämnade statistiska uppgifterna har till en början visats, att barnantalet i äktenskapen varierar efter graden av hustruns yrkesverksamhet. Det genomsnittliga barnantalet är särskilt lågt i de äktenskap, där hustrun haft *hel* yrkesverksamhet under hela äktenskapet och väsentligt högre då hon under hela äktenskapet haft endast *partiell* yrkesverksamhet, d. v. s. deltid- eller korttidsarbete eller annat regelbundet förvärvsarbete av mindre omfattning; i äktenskap av denna kategori är barnantalet icke mycket lägre än i de äktenskap, där hustrun ej alls varit yrkesverksam efter giftermålet.

Vissa faktorer böra föranleda till en viss försiktighet vid bedömningen av dessa uppgifter. Bl. a. har framhållits, att skillnaderna i barnantal mellan yrkesverksamma och icke-yrkesverksamma hustrur äro mindre i äktenskap med lång än i sådana med kort varaktighetstid. I viss mån synes det alltså i fråga om familjerna med yrkesverksam hustru vara riktigare att tala om ett uppskjutande av barnafödandet än om barnbegränsning. Framför allt måste det emellertid understrykas, att ett konstaterande av ett siffermässigt samband mellan hög grad av yrkesverksamhet och lågt barnantal icke säger något om orsakssammanhanget.

Det är sålunda icke utan vidare givet, att barnantalet i äktenskap med yrkesverksam hustru skulle ha varit större, om hustrun icke haft förvärvsarbete. Även om de på annat ställe i detta betänkande påvisade svårigheterna att förena förvärvsarbete med moderskap i åtskilliga fall kunna antagas medföra benägenhet för barnbegränsning, kan det å andra sidan antagas, att just den inkomstökning, som följer av hustruns förvärvsarbete, i åtskilliga fall möjliggör en ökning av familjestorleken. Folkräkningsuppgifterna rörande sambandet mellan inkomst och barnantal ha därför undersökts. De ge emellertid icke något stöd åt antagandet, att barnantalet stiger, då familjeinkomsten ökas. Detta kan delvis bero på att de återgivna siffrorna utgöra medeltal, under vilka stora variationer dölja sig. Bl. a. ger jordbruksbefolkningen med sina i regel större barnskaror men små kontantinkomster ett kraftigt utslag i statistiken. Att barnantalet påverkas av ekonomiska faktorer visar en undersökning av doc. Hyrenius, i vilken det konstateras, att fruktsamheten i familjer, som tillhöra befolkningsgrupper med lågt barnantal, stiger under stigande konjunkturner, medan jordbruksbefolkningen icke visar samma konjunkturberoende.

Eftersom en bibehållen yrkesverksamhet skänker ett visst mått av ekonomisk trygghet åt hustrun, icke minst inför risken av äktenskapets upplösning, ha även vissa uppgifter meddelats angående upplösta äktenskap samt rörande barnantalet i familjer med kvinnlig föreståndare. Siffrorna visa, att över hälften av de kvinnliga familjeföreståndarna äro änkor, och att skilsmässofrekvensen och följaktligen också antalet frånskilda kvinnor befinner sig i kraftigt stigande, samt att antalet familjer med kvinnlig föreståndare sålunda visar en uppåtgående tendens. Vidare visas, att omkring 8 % av alla svenska barn växa upp i sådana familjer, att 60 % av de ensamstående kvinnliga familjeföreståndarna sakna inkomst, och att medianinkomsten bland inkomsttagare i denna kategori understiger 1 400 kronor om året.

Slutligen ha även några uppgifter lämnats angående befolkningens beräknade framtida ålders- och civilståndssammansättning och den därav betingade tillgången på arbetskraft. På grund av den låga nativiteten under 1930-talet minskas de yngre arbetsföra åldrarna, så att exempelvis 25—30-åringarna omkr. år 1960 beräknas utgöra endast 72 % av det antal personer i dessa åldrar, som redovisats vid 1940

års folkräkning. Den kraftigt stegrade giftermålsfrekvensen har vidare medfört en ökning av antalet gifta och en minskning av antalet ogifta. Detta är av betydelse då det gäller tillgången på kvinnlig arbetskraft. Av de yrkesverksamma kvinnorna voro enligt 1940 års folkräkning 75,1 % ogifta men endast 15,5 % gifta och 9,4 % antingen änkor eller frånskilda. Den mindre utbredda yrkesverksamheten bland de gifta kvinnorna i förening med det ökade antalet gifta accentuerar ytterligare den redan av de minskade årskullarna betingade knappheten på kvinnlig arbetskraft.

PM

angående deltidsarbete inom det privata näringslivet

Av direktörsassistenten i Svenska Arbetsgivareföreningen *Matts Larsson*

Förevarande undersökning, som utförts på begäran av 1944 års deltidstjänstutredning, bygger på en enquête, verkställd under april och maj 1945 bland industriföretag, grosshandelsföretag, detaljhandelsföretag, försäkringsbolag och banker. Det härvid använda frågeformuläret jämte den formuläret medföljande missivskrivelsen bifogas, se s. 188 ff.¹ Uppgifterna ha insamlats genom medverkan av Svenska Arbetsgivareföreningen, Handelsn Arbetsgivareorganisation, Försäkringsbolagens Förhandlingsorganisation och Bankernas Förhandlingsorganisation.

1. Utredningens omfattning

Sammanlagt ha 195 företag deltagit i utredningen. Företagens fördelning på olika näringsgrupper framgår av nedanstående tabell:

Antal företag	
Industri	87
Grosshandel	21
Detaljhandel m. m.	30
Försäkringsbolag	38
Banker	19
Summa 195	

En fullständig förteckning över i utredningen deltagande företag biläggas för deltidstjänstutredningens interna information.² Å bilagan redovisas 90 industriföretag. Tre av dessa deltaga emellertid i utredningen endast för av dem ägda butiker och ha därför vid materialets bearbetning hänförs till detaljhandelsföretagen.

Industriföretagen utgöra endast drygt 1 % av Svenska Arbetsgivareföreningens delägare. Räknat efter arbetarantal representera de emellertid ca 25 % av arbetsgivareföreningens verksamhetsområde. Företagen företräda flertalet inom arbetsgivareföreningen förekommande industrigrenar.

Även handelsföretagen utgöra endast ett litet antal av samtliga de företag, som äro organiserade i Handelsn Arbetsgivareorganisation. Företagen ge emellertid med hänsyn till inriktningen på olika branscher och med hänsyn till den lokala fördelningen en enligt uppgift representativ bild av läget inom handeln.

De i utredningen deltagande försäkringsbolagen omfatta flertalet av de i Försäkringsbolagens Förhandlingsorganisation ingående företagen och samtliga de mera betydande bolagen.

¹ I promemorian intagna bilagebeteckningar ha vid tryckningen ersatts med sidhänvisningar.

² Denna förteckning har här uteslutits.

Vad slutligen bankerna angår är representativiteten fullständig, då de redovisade företagen utgöra samtliga de banker, som äro medlemmar av Bankernas Förhandlingsorganisation.

2. Antal anställda med deltidarbete

I den missivskrivelse, som åtföljde frågeformuläret, definierades deltidarbete såsom »dagligt arbete under kortare tid än den eljest gällande normala arbetstiden ävensom annat regelbundet återkommande arbete av sådan beskaffenhet, att inkomsten därav kan beräknas på förhand på samma sätt som inkomst av arbete med normal arbetstid. Arbete för personal, som på grund av stor arbetsbelastning tillfälligtvis tjänstgör vid företaget, är sålunda icke att hänföra till deltidarbete. Personal, som endast utför städningsarbete, skall ej heller medtagas.» Definitionen överensstämmer nära med den definition, som deltidstjänstutredningen använt i sin undersökning rörande förekomsten av deltidstjänst vid de statliga verken.

Gränsdragningen mellan deltidarbete av här angivet slag och annat korttidsarbete har i vissa fall berett svårigheter. Särskilt torde i viss utsträckning personal, som på grund av stor arbetsbelastning tillfälligtvis tjänstgör vid företagen, ha medräknats såsom deltidanställda. Sålunda har exempelvis butikspersonal, som inkallats för att möta den dagliga ökning av arbetsbelastningen, som inträffar vid lunchtid, räknats såsom deltidarbetande i utredningens mening, oaktat man möjligen med en strängt formell tillämpning av definitionen ej skulle hänföra dem till denna grupp. Däremot har såsom deltidstjänst icke räknats personal vid bankerna, vilka tjänstgöra å mindre kontor med en expeditionstid om endast en eller ett par timmar om dagen eller varannan dag. Flera av de i utredningen deltagande bankerna ha uppgivit att sådana s. k. expeditionskontor finnas, men den vid dessa kontor anställda personalen har icke ansetts böra medtagas i utredningen.

Av de i utredningen deltagande 195 företagen ha 59 företag uppgivit sig ha deltidanställd personal. Dessa företag fördela sig på olika näringsgrupper enligt följande:

Antal företag med deltidanställd personal	
Industri	23
Grosshandel	2
Detaljhandel	18
Försäkringsbolag	13
Banker	3

Av i undersökningen deltagande företag redovisas sålunda deltidanställda vid ca 25 % av industriföretagen, ca 10 % av grosshandelsföretagen, ca 60 % av detaljhandelsföretagen, ca 33 % av försäkringsbolagen och ca 15 % av bankerna.

Antalet vid dessa företag redovisade deltidanställda ävensom de anställdas fördelning på män och kvinnor framgår av nedanstående tabell.

	Industri	Handel	Försäkrings- bolag	Banker	Summa
Män	2	6	5	1	14
Kvinnor	261	366	58	3	688
Summa	263	372	63	4	702

Av de redovisade 688 kvinnliga deltidanställda voro ej mindre än 615 eller i det närmaste 90 % gifta.

De deltidanställdas fördelning på olika företag framgår av en härvid fogad sammanställning (s. 191). Anmärkningsvärt är, att endast ett verkstadsföretag selsatte ett större antal deltidanställda. Inom industrien synas framförallt textil-

och konfektionsföretag (7 st.) och porslinsföretag (2 st.) ha intresserat sig för ifrågavarande anställningsform.

Sammanfattningsvis kan sägas, att deltidsarbete av någon betydelse f. n. icke förekommer vid grosshandelsföretag och banker, att deltidsarbetets utbredning inom industrien och vid försäkringsbolagen är relativt begränsad samt att deltidsarbete i rätt betydande omfattning praktiseras vid detaljhandelsföretagen. Åtskilliga företag inom alla här medtagna näringsgrenar ha emellertid uppgivit, att frågan om deltidsanställning är föremål för prövning inom företagen. Med hänsyn till den rådande bristen på arbetskraft torde man kunna räkna med att företagarna i ökad omfattning äro beredda att utnyttja den arbetskraft, som står till förfogande för deltidsarbete.

3. Deltidsanställdas arbetsuppgifter

Av de vid industriföretagen sysselsatta 263 deltidsanställda voro 252 sysselsatta med kroppsarbete av ett eller annat slag och allenast 11 med kontorsarbete. Den huvudsakliga arten av de arbetsuppgifter, som anförtrots de deltidsanställda, framgår av förenämnda sammanställning. Vissa företag ha lämnat en något mer detaljerad beskrivning över dessa arbetsuppgifter, varur följande må anföras.

Vid företag nr 26, en större porslinsfabrik, sysselsättas de deltidsanställda med pressning av porslinsdetaljer och montering av elektriskt installationsmateriel.

Vid företag nr 29, likaledes en fabrik för framställning av husgerådsporslin, konst- och prydnadsgods, sanitetsporslin m. m., sysselsättas de deltidsanställda med handmålning o. d., kopphänkning, putsning, damning, sortering och glattgodsfyllning.

Vid företag nr 37, ett företag för tillverkning av borstar m. m., sysselsättas de deltidsanställda med tillverkning av s. k. lappskivor, ett slags polerskivor för industrien.

Vid företag nr 63, en trikåfabrik, sysselsättas de deltidsanställda med stickning, spårning, kettling, lagning, sömnad, granskning och inpackning. Flertalet av vid detta företag redovisade deltidsanställda sysselsättas med sistnämnda arbete.

Vid företag nr 65, en textilfabrik, sysselsättas de deltidsanställda med bomullsspinning, rullning, paketering, tillskärning och maskinsömnad.

Vid företag nr 66, en textilfabrik, sysselsättas de deltidsanställda dels med tvistning i väveriet, dels på förbandsavdelningen.

Vid företag nr 67, en textilfabrik, sysselsättas de deltidsanställda med rullning, spolning, kardgarnsspinning, kamgarnsspinning och förberedning i kamgarnsspinneriet.

Vid företag nr 72, en konfektionsfabrik, sysselsättas de deltidsanställda med sömnadsarbete, tillskärning, lagerarbete, modelltillverkning och mönstertillverkning.

Av de industriföretag, som sysselsätta deltidsanställd personal med kontorsarbete, har ett företag, nr 13, en mekanisk verkstad, uppgivit, att en deltidsanställd sysselsättes på företagets statistikmaskinkontor såsom hålkortsoperatris och en annan med kontrollräkning av inköpsfakturor samt pappersinsättning på företagets förrådskontor.

Ett annat företag, nr 57, ett bryggeri, uppger, att de hos företaget sysselsatta deltidsanställda arbeta med dels reklam och trycksaker, dels uträkning och redovisning av arbetaravlönningar och dels diverse kontorsarbete.

Av de vid handelsföretag redovisade deltidsanställda voro flertalet eller 358 sysselsatta med försäljningsarbete, medan övriga 14 sysselsattes med kontorsarbete av olika slag.

De deltidsanställda vid försäkringsföretag och banker utförde givetvis endast förekommande kontorssysslor. Arten av dessa torde framgå av uppgifterna i sammanställningen.

4. Förutsättningar för erhållande av deltidarbete

Vid två företag ha särskilda villkor uppställts för rätten att erhålla deltidarbete. I båda fallen avser deltidarbetet endast kvinnlig personal. Vid ett stort verkstadsföretag (nr 25) föreskrives sålunda, att den deltidanställda arbeterskan skall a) ha barn under 8 år samt b) vara bosatt inom ca 3 km avstånd från fabriken. Vid ett försäkringsbolag (nr 146) stadgas, att »kvinnligt kontorsbiträde, som ingått äktenskap och som varit anställd såsom ordinarie under minst 3 år, må efter bolagets prövning kunna erhålla partiell anställning».

5. Arbetstidens längd och förläggning

Arbetstidens längd och förläggning vid deltidarbete framgår av en sammanställning av uppgifterna därom på s. 192 ff.

Arbetstidens längd växlar, som av sammanställningen framgår, i mycket betydande grad vid olika företag och även vid ett och samma företag i fråga om olika deltidanställda. Ett exempel på sistnämnda förhållande redovisas i en tablå (å s.), som återger arbetstidens längd för olika deltidanställda arbeterskor vid en textilfabrik (nr 63). Lägsta och högsta antal timmar per vecka utgjorde vid industriföretagen 17 resp. 45, vid handelsföretagen 10 resp. 41, vid försäkringsföretagen 11 resp. 30 och vid bankerna 20 resp. 24 timmar. Den genomsnittliga arbetstiden per vecka utgjorde vid

industriföretagen	ca 29	timmar
handelsföretagen	» 20 1/2	»
försäkringsföretagen	» 22	»
bankerna	» 21 1/2	»

Deltidsanställd personal med en arbetstid per vecka uppgående till 40 à 45 timmar befinner sig uppenbarligen på gränsområdet mellan heltids- och deltidanställda. Även om en anställning av sådant slag formellt måste betraktas som en deltidanställning, då den pågår under kortare tid än den eljest gällande normala arbetstiden, har den ur utredningens synpunkter ett mindre intresse; den möjlighet till kombination av förvärvs- och hemarbete (studier etc.), som eljest karakteriserar deltidarbetet, föreligger icke här.

Sammanställningen å s. ger en provkarta på de olika sätt för arbetstidens förläggning, som företagen praktisera. Vanligast synes vara, att deltidarbetet försiggår visst antal timmar varje dag i veckan. Full arbetstid vissa dagar i veckan förekommer även i stor utsträckning liksom kombinationer av dessa båda system (visst antal timmar vissa dagar i veckan; full tid vissa dagar, deltid övriga dagar i veckan etc.).

Inom detaljhandeln, där deltidarbetet i stor utsträckning tillgripits för att möta den regelbundet återkommande belastningen av försäljningsapparaten vissa dagar i veckan eller vissa timmar under dagen, är det vanligt att deltidanställd personal rycker in exempelvis endast fredagar och lördagar eller kl. 12—14 dagligen (lunchtid).

Vid ett försäkringsbolag (nr 146) har deltidarbetet organiserats som heldags-tjänst under som regel minst 6 månader per kalenderår. Härom stadgas i bolagets reglemente:

»Tjänstgöringstid. Tjänstgöringen omfattar heldagstjänst under minst 6 månader per kalenderår och förlägges till tid på året, som bolaget bestämmer, varvid dock hänsyn i största möjliga mån tages till sakligt motiverade önskemål från den anställdas sida. Utan den anställdas medgivande må dock tjänstgöringen icke utsträckas att omfatta mer än sammanlagt 9 månader per kalenderår. Vid barnsörd må förskjutning kunna äga rum, så att tjänstgöringen blir minst 12 månader under en 2-årsperiod för att bereda den anställda längre än 6 månaders sammanhängande ledighet.

Där det ur arbetssynpunkt är fördelaktigt, må verkst. direktören kunna medgiva att en del av heltidstjänsten utbytes mot dubbelt så lång halvtidstjänst (4 timmar pr arbetsdag).»

Vid åtskilliga företag pågår deltidarbetet i *skift* på sådant sätt, att två deltidanställda regelbundet växla med varandra så att de tillsammans äro i arbete under tid motsvarande en heltidsanställd arbetstagare. Skiften kunna vara förlagda antingen — och vanligast — så, att första skiftet utföres på förmiddagen och andra skiftet på eftermiddagen eller så att första skiftet utföres såsom heldagstjänst, exempelvis måndag—onsdag och andra skiftet på motsvarande sätt torsdag—lördag. Såsom exempel på det förstnämnda systemet återgives här de vid företag nr 25 fastställda reglerna för arbetstiderna vid deltidarbete:

»2. *Arbetstid:*

<i>Högekroppen</i>	<i>1:a skiftet</i>	Alla dagar utom lördag
		7·15—12·10
		Lördagar
		7·15—12·55
	<i>2:a skiftet</i>	13·00—16·45
		Lördagar
		Fritt
<i>Lågekroppen</i>	<i>1:a skiftet</i>	Alla dagar utom lördag
		7·00—11·25
		Lördagar
		7·00—12·40
	<i>2:a skiftet</i>	12·15—16·30
		Lördagar
		Fritt

Frukost: Alla dagar 9·00—9·10.

3. Den, som arbetar 1:a skiftet har permission under 2:a skiftet, och likaledes har den, som arbetar 2:a skiftet, permission under 1:a skiftet.

4. Lön utgår enligt avtal. Övriga förmåner, såsom sjukvård m. m., utgå oavkortade. Ålderdomsunderstöd utgår icke.

5. Verkstadsledningen avgör, var halvtidstjänstgöring kan få förekomma och vilka personer, som lämna sig att skifta med varandra.

6. I händelse av sjukdom för den, som arbetar på ena halvdagsskiftet, förbinder sig den andra arbetaren att arbeta full tid.

7. Skiftarbetare av detta slag få dela klädska med varandra två och två.

8. Skiftarbetares barn få icke vistas på barnkrubba mer tid än vad som svarar mot arbetstiden.

9. Förlängning av arbetstiden kan komma i fråga i samma utsträckning som för ordinarie arbetare.

10. Avlöning utbetalas för 1:a skiftet av intressekontoret fr. o. m. kl. 16 fredagar och för 2:a skiftet på resp. verkstadsavdelningar i vanlig ordning.»

Skiftbyte äger vid skiftgång av här ifrågavarande slag vanligen rum veckovis eller ock efter överenskommelse mellan de i skiftgången deltagande deltidanställda.

Slutligen skall här nämnas, att vid ett företag (nr 131) tiden förlagts i enlighet med ett schema, avpassat efter studieplan vid Handelshögskolan i Stockholm, som den anställde samtidigt genomgår.

6. *Anställningsvillkor*

Vad först angår lönen till deltidanställd personal utgår denna i regel i proportion till arbetstiden med utgångspunkt från den lön, som tillämpas för heltidsanställda med motsvarande eller liknande arbetsuppgifter. I fråga om deltidanställda med manuella arbetsuppgifter utgår regelmässigt lönen enligt vid företagen gällande kollektivavtal för det antal timmar, som deltidarbetet omfattar.

I fråga om deltidanställda i tjänstemannaställning, för vilka kollektiva löneavtal icke gälla, bestämmas lönen efter individuell överenskommelse mellan arbetsgivaren och den deltidanställda. Som norm torde härvid vanligen tillämpas den eljest vid företaget gängse lönen för heltidsanställd arbetskraft. Som regel utgår lönen såsom en avkortad månadslön. I vissa fall, där fråga är om deltidanställda med relativt kort arbetstid, utgår emellertid lönen per timme eller per dag. Exempel härpå kan särskilt anföras från försäkringsbolagen.

Ett särskilt system för lönesättningen för deltidanställda, innebärande en spridning av arbetsinkomsten över hela året och följaktligen medförande rätt till viss ersättning även under tid, då vederbörande icke tjänstgör, tillämpas vid det försäkringsbolag (nr 146), ur vars reglemente utdrag återgivits ovan. I reglementet stadgas härom följande:

»*Löneförmåner.* Den anställda uppbär månadsvis i efterskott ersättning i form av lön under tjänstgöringstiden och *särskild ersättning* under den tid, då vederbörande icke tjänstgör. Denna särskilda ersättning, som bl. a. inkluderar semesterersättning för 6 månaders tjänstgöring, sättes = 30 % av månadslönen vid övergång till partiell tjänstgöring. Lönen under tjänstgöringstiden sättes = 70 % av samma månadslön. Båda beloppen avrundas till närmast högre 5-tal kronor. Med månadslön vid övergången till partiell tjänstgöring förstås sammanlagda beloppet av grundlön och tjänstgöringspengar, varjämte ev. personligt arvode i viss utsträckning kan medräknas (däremot medräknas ej ev. särskilt arvode och dyrtidstillägg). Under tjänstgöringstiden utgår följaktligen inga andra tjänstgöringspengar än de, som inkluderas i den högre ersättningen (lönen). Dyrtidstillägg utgår i vanlig ordning på såväl det högre som det lägre ersättningsbeloppet. Lönen må på förslag av verkst. direktören kunna höjas, dock högst till 70 % av maximilönen i 4:e löneklassen för kontorsbiträden, som vid övergången tillhörde 3:e eller 4:e löneklassen, och till 70 % av maximilönen i 2:a löneklassen för övriga.

Om halvtidstjänst under någon tid medges, utgår lön under denna tid med medeltalet av lönen och den särskilda ersättningen.»

Införande av deltidarbete medför som regel ökade administrationskostnader för arbetsgivaren och ett sämre utnyttjande av maskiner, verktyg och lokalutrymme (varom mer nedan under 7.). Man kunde förvänta att hänsyn härtill skulle tagas vid lönesättningen. Så synes emellertid icke ske, i vart fall icke beträffande deltidanställda med kroppsarbete. Huru härmed förhåller sig beträffande deltidanställda tjänstemän är svårare att säga. Mot arbetsgivarens intresse att erhålla kompensations för ökade kostnader står den deltidanställdes intresse att under den kortare arbetstiden erhålla ett — ur sociala, skatte- och andra synpunkter — rimligt bidrag till sin försörjning. Från olika företag har uppgivits, att arbetssökande till deltidstjänster gjort anspråk på löner, som uppgått till eller i vart fall närmast sig lönen för heltidsanställd arbetskraft. Med hänsyn till den rådande knappheten på arbetskraft torde man ha rätt förmoda, att lönen till deltidanställda tjänstemän snarare över- än understiger den lön, som skulle utgå, därest lönen sattes i direkt proportion till den avkortade arbetstiden.

Beträffande andra förmåner än lönen tillämpas i fråga om deltidanställda kroppsarbetare regelmässigt kollektivavtalens allmänna bestämmelser. Ingå i avtalen regler om uppsägningstid och sjukvårdsförmåner, tillämpas dessa även på deltidanställda. Detsamma gäller exempelvis sådana särskilda ersättningar, som enligt vissa avtal utgå vid avbrott i driften, som icke kan läggas arbetaren till last. Det säger sig självt att de deltidanställda arbetarna äro underkastade de ordningsföreskrifter, som enligt avtal eller eljest gälla för arbetsplatsen.

Kollektivavtalen innehålla icke bestämmelser om pension eller åldersunderstöd. Åtskilliga företag utgiva ändock sådant understöd efter prövning i det enskilda fallet till arbetare, som uppnått pensionsåldern och varit i företagets tjänst under en längre följd av år. Vid andra företag äro arbetarna anslutna till särskilda pensions-

kassor eller till Pensionsstyrelsens frivilliga pensionsförsäkring. Åldersunderstöd av detta slag utgå som regel *icke* till deltidanställd personal.

Beräffande deltidanställda på kontor och i butiker äro förhållandena mer växlande. De i utredningen deltagande industriföretagen ha uppgivit, att de deltidanställda i fråga om allmänna anställningsvillkor åtnjuta samma förmåner som heltidsanställd personal, dock att de som regel icke erhålla pension från företaget eller anslutas till S.P.P. eller annan försäkringsinrättning. Inom handeln synes det vanligast, att inga som helst förmåner utöver lönen utgå till deltidanställda. I några fall, avseende deltidanställda med relativt lång arbetstid, erhålla de deltidanställda även inom handeln samma förmåner, som heltidsanställda, dock ej pension.

Vid försäkringsbolagen praktiseras båda de ovan angivna systemen i ungefär lika omfattning. Vid företag, där inga förmåner förekomma utöver lön, bruka dock de deltidanställda erhålla fri lunch, därest sådan utgives till övriga anställda. Vid övergång från heltids- till deltidanställning förekommer, att den anställde fått behålla tidigare anställningsförmåner, dock ej pension. Vid företag nr 146 gälla följande bestämmelser:

»*Uppsägningstid.* En ömsesidig uppsägningstid av 3 månader tillämpas. Sker uppsägning från den anställdas sida, må bolaget kunna påfordra tjänstgöring under uppsägningstiden oberoende av förestående bestämmelser om tjänstgöringstidens begränsning.

Semester. Den särskilda ersättningen under den tid, då den anställda icke tjänstgör, inkluderar såsom ovan nämnts jämväl semesterersättning för 6 månaders tjänstgöring pr år. Omfattar tjänstgöringen mer än 6 månader pr kalenderår, utgår semester (eller semesterersättning) räknat efter 2 dagar för varje överskjutande hel tjänstgöringsmånad.

Lunch. Under tjänstgöringstiden (även vid partiell tjänstgöring) tillhandahåller bolaget den anställda lunch på samma sätt och på samma villkor som gälla för heltidsanställd personal.

Övriga förmåner.

1. Vid sjukdom utgår den särskilda ersättningen under första sjukmånaden. För längre sjukdom är den anställda skyldig vara sjukförsäkrad (med en månads karens) till ett belopp, motsvarande den särskilda ersättningen. Bolaget bidrager med halva premien. Inträffar sjukdomen under den planerade tjänstgöringstiden och är det fråga om en sjukdomstid understigande en månad, göres sådan omläggning av tjänstgöringstider (eventuellt med förskjutning in på nästa kalenderår), att den kommer att omfatta minst 6 månader per år räknat.

2. Den anställda är skyldig vara livförsäkrad för 500 kr efter tabell D 60. Bolaget bidrager med halva premien.

3. Vid övergången till partiell tjänstgöring erhålles ett premiefritt pensionsbrev för den ordinarie tjänstgöringen. Den partiella tjänstgöringen medför icke någon rätt till pension. Den anställda må dock till en premie, som beräknas utan omkostnadsbelastning, tillförsäkra sig ökad pension (tilläggs pension) att utgå efter uppnådd pensionsålder — 60 år. Under förutsättning att den anställda tillförsäkras sig dylik tilläggs pension under första året efter övergången till partiell tjänstgöring, lämnar bolaget, sedan den partiella anställningen varat 5 år, bidrag för tiden därefter till kostnaderna för denna tilläggs pension med högst 25 % av premien intill ett (medräknat det premiefria pensionsbrevet från den ordinarie tjänstgöringen) sammanlagt årligt pensionsbelopp av 1 800 kronor.

4. Bolagets sammanlagda årliga bidrag enligt punkterna 1—3 här ovan må icke överstiga 5 % av den anställdas årsinkomst (exkl. dyrtidstillägg).»

Vid bankerna utgår i ett fall samma förmåner som till heltidsanställda (nr 191), i ett fall fri lunch och 1 månads uppsägningstid men i övrigt inga förmåner (nr 188) och i ett fall slutligen endast lön (nr 177).

Beräffande semester må här erinras om att deltidanställda på samma sätt

som övriga arbetstagare falla under semesterlagen och följaktligen äro berättigade till semester och semesterersättning enligt lagen, därest i denna angivna kvalifikationsvillkor blivit uppfyllda. Enligt 1938 års semesterlag kräves sålunda minst 180 dagars anställning för rätt till semester. Sådan rätt föreligger endast för kalendermånad, under vilken arbetstagaren utfört arbete å minst sexton dagar. Semesterlagen uppställer däremot icke något krav beträffande omfattningen av det arbete, som utföres under dagen. En deltidsanställd arbetstagare, som viss dag anlitas för utförande av arbete, har följaktligen rätt att räkna sig till godo dylik dag för kvalificering till semester, hur litet antal timmar han än är i arbete under dagen. Har den deltidsanställda jämväl annat förvärvsarbete och kan deltidsanställningen betraktas såsom bisyssla, berättigar den dock icke till semester. — Enligt den nya semesterlag, som träder i kraft fr. o. m. den 1 januari 1946, bortfaller kravet på 180 dagars anställning, varjämte jämväl bisyssla berättigar till semester.

7. Erfarenheter från deltidsarbetet

I det utsända frågeformuläret ombads företagen angiva, vilka fördelar och nackdelar deltidsarbetet visat sig medföra. Åtskilliga företag ha anfört, att deltidsarbetet hittills förekommit i så begränsad omfattning, att några säkra omdömen icke kunna fällas. Till dessa företag höra exempelvis företagen n:ris 25 och 146. Av de industri-företag, som besvarat denna punkt, ha 6 uppgivit, att deltidsarbetet medfört endast fördelar eller i vart fall inga påvisbara nackdelar, 2 att deltidsarbetet medfört endast nackdelar, medan 7 avgivit mer nyanserade svar, innefattande en avvägning av fördelar och nackdelar. Av handelsföretagens svar avse 7 endast fördelar, 3 endast nackdelar och 2 bådadera, av försäkringsbolagens 3 enbart fördelar, 1 enbart nackdelar och 6 bådadera, medan slutligen samtliga tre banker, som redovisat deltidsanställda, förklarat sig enbart ha goda erfarenheter av denna anställningsform.

Vad först angår de fördelar, som deltidsarbetet medfört, kunna företagens uppgifter härom sammanfattas på följande sätt:

a) *Deltidsarbetet möjliggör en i förhållande till arbetsvolymen riktig avvägning av personalstyrkan.* Denna synpunkt har särskilt framhållits från företag med varierande arbetsbelastning, främst detaljhandelsföretagen. Den högsta besöksfrekvensen i butikerna inträffar dels under gängse lunchtider, vanligen kl. 12—14, dels under vissa veckodagar, nämligen fredagar och lördagar på grund av att avlöningsdagen inom flertalet fack är förlagd till fredagen och husmödrarnas inköp därför koncentreras till nämnda dagar. Genom insättande av deltidsanställda kunna företagen möta dessa toppbelastningar.

b) *Deltidsarbetet gör det möjligt för företagen att utnyttja arbetskraft, som eljest icke står till arbetsmarknadens förfogande.* Den rådande bristen på arbetskraft gör denna synpunkt särskilt aktuell. »Deltidsarbetet har givit oss möjlighet att vid brist på arbetskraft anställa en del äldre vana arbeterskor, som vi eljest ej skulle kunnat räkna med.»

c) I den mån heltidsanställd personal övergår till deltidsanställning, erhålla företagen *fortsatt nytta av den utbildning och erfarenhet, som den anställde vunnit i företagets tjänst.*

d) De deltidsanställda representera *en reserv, som vid behov kan rycka in vid frånvaro på grund av sjukdom, olycksfall, semester e. d. bland den heltidsanställda personalen.*

e) Deltidsarbetet kan i vissa fall medföra *högre arbetsintensitet* än heltidsarbete. Detta har uppgivits vara fallet i fråga om dels arbeten av mycket enformigt slag, exempelvis kvittoskrivning, dels arbeten, som ställa särskilt stora krav på arbetstagarens uppmärksamhet, exempelvis utskrivning från diktafon. »Vi ha gjort den erfarenheten, att en deltidsanställd arbetar mycket effektivt. En gift halvdagsanställd dam — det är oftast sådana det är fråga om — har som regel nått en större

mognad och har större ansvarskänsla än genomsnittet av yngre kvinnliga tjänstemän. För en arbetsuppgift, som icke nått det omfånget, att den kräver en heltidsanställd, kan det därför många gånger vara lyckligt att kunna deltidsanställa exempelvis en gift dam.» (nr 157.)

Den verkställda utredningen har naturligen icke avsett att redovisa de fördelar, som deltidsarbetet kan medföra ur *de anställdas* synpunkt. Ett företag (nr 159) har emellertid berört även denna fråga. Ur företagets svar härom må följande citeras:

»Fördelar:

1. Möjlighet att sköta hemmet i större utsträckning. Hemhjälp erforderlig i mindre utsträckning.

2. Möjlighet att bibehålla kontakten med yrkeslivet och vidmakthålla yrkesskickligheten.

3. Större chans att få en heltidstjänst, om dödsfall, skilsmässa eller sjukdom i familjen skulle nödvändiggöra detta.

4. Kamratumgänget tillfredsställes genom att ha en egen inkomst.

5. Kostnader och tid, som lagts ned på utbildning av enskilda och det allmänna tillvaratas till nytta för samhället, vilket är av särskilt värde, då de produktiva åldersgrupperna minskas.»

Vad härefter beträffar *nackdelarna* med deltidsarbete, sådant detta hittills tillämpats, kunna företagens uppgifter i sammandrag återgivas enligt följande.

a) I den mån deltidsarbetet innebär en utökning av personalen (vilket är fallet exempelvis när två deltidsanställda arbeta i skift) medför det *ett ökat administrativt arbete*. Sådana arbetsuppgifter som löneutbetalning, personalstatistik, semesterfördelning, övervakning och personalinstruktion m. m. komma att fördubblas.

b) Deltidsarbetet medför *ett oekonomiskt utnyttjande av arbetsmaskiner och arbetsplatser*. Främst är detta fallet, när skiftgång icke förekommer, men även vid skiftgång medför deltidsarbetet ett oregelbundet tillverkningsförlopp. Inom industrier med »flytande» tillverkning är denna olägenhet särskilt kännbar. »Deltidsarbetet försvårar en rationell planering av maskinerna och fördelning av arbetskraften samt åstadkommer oro på arbetsplatsen genom att folk kommer och går på olika tider.» (nr 65). Vid början och slutet av varje arbetsperiod går alltid en del tid förlorad. Dylika förluster öka vid deltidsarbetet. Den relativt ringa utbredningen av deltidsarbete för kroppsarbetare inom industrien torde främst bero på de i denna punkt angivna driftsorganisatoriska olägenheterna.

c) Deltidsarbete medför, att den deltidsanställda *ej finnes tillgänglig under hela arbetstiden vid förfrågningar rörande arbetet etc.* Många kontorsarbeten äro av sådant slag, att den som sköter arbetet på eftermiddagen måste veta, vad som förekommit på förmiddagen, och den som arbetar på förmiddagen måste veta, vad som förekommit föregående eftermiddag. Inom detaljhandeln har framhållits olägenheten av att kunder vid nya besök icke kunna räkna med att bli expedierade av samma försäljare som tidigare.

d) De deltidsanställda uppges *icke ha samma intresse för arbetet som heltidsanställda*, något som bl. a. visat sig i viss oregelbundenhet beträffande tjänstgöringen, särskilt under dagar, då hemarbetet normalt tager större tid i anspråk än eljest, exempelvis lördagar. Beträffande maskinarbeten kan i detta sammanhang nämnas, att en arbetare gärna betraktar en maskin som sin egen. Om en annan arbetare också skall sköta den, kan känslan av ansvar för maskinen gå förlorad och vården av maskinen eftersättas.

Åtskilliga företag ha utan närmare motivering angivit, att de betrakta deltidsarbetet som en nödfallsutväg, som tillgripits uteslutande på grund av de aktuella svårigheterna att anskaffa (kvinnlig) arbetskraft.

8. Möjligheter till ökad tillämpning av deltidsarbete inom det privata näringslivet

Utredningen har hittills sysslat med deltidsarbetets nuvarande omfattning och organisation och de erfarenheter, som företagen hittills vunnit av denna anställningsform. I föreliggande avsnitt skall på grundval av företagens svar å frågorna 8) och 9) i frågeformuläret en översikt ges rörande de möjligheter till ökad tillämpning av deltidsarbete, som kunna tänkas föreligga inom de näringsgrenar, som utredningen avser.

Det är då anmärkningsvärt att konstatera, att av samtliga i utredningen deltagande företag endast två, nämligen ett försäkringsbolag (nr 163) och en bank (nr 191) jakande besvarat frågan, huruvida arbetsuppgifter funnes, som *lämpligare* skulle kunna utföras av deltidsanställd än heltidsanställd personal. Försäkringsbolaget uppger, att »en del arbeten såsom skrivning efter diktafonapparat torde vara lämpligare att utföra på deltids- än på heltidstjänst. Arbetet är så påfrestande, att två personer med deltidstjänst, som tillsammans tjänstgöra lika många timmar som en med heltidstjänst, kunna beräknas uppnå större arbetsresultat». Bankföretaget anför, att »maskinbokföring och annat mekaniskt arbete av fysiskt och psykiskt tröttande natur bör i många fall snabbare kunna utföras av personal med deltidstjänst. Sådan personal kan även med fördel användas för att eliminera de toppar av arbetsbelastningen, som uppstå dagligen samt vid månadsskiften och andra regelbundet återkommande tider.» Dessa två uttalanden berättiga icke till några generella slutsatser. Det har redan tidigare noterats, att vissa arbetsuppgifter av särskilt tröttande slag ansetts kunna utföras på ett effektivare sätt av deltids- än heltidsanställd personal. Klart är även, att det för företag med varierande arbetsbelastning kan vara en stor fördel att slippa hålla en heltidsanställd reserv för topparna. Huruvida arbeten av ifrågavarande slag lämpligare utföras av deltids- än heltidsanställda får naturligen avgöras med hänsyn även till de nackdelar, som deltidsarbetet kan medföra. Tydligt har övervägande antalet företag, som deltagit i utredningen, vid denna avvägning funnit nackdelarna så betydande, att de icke ansett sig kunna föredraga deltidsarbete framför heltidsarbete.

Den andra fråga, som företagen i detta sammanhang hade att besvara, gällde, huruvida arbetsuppgifter funnes — utöver de hittills prövade — som *på ett tillfredsställande sätt* skulle kunna utföras av deltidsanställd personal, även om detta icke innebure någon direkt fördel för företaget. Ett betydande antal företag, nämligen 41 industriföretag, 4 handelsföretag, 18 försäkringsbolag och 8 banker ha besvarat denna fråga jakande. Med hänsyn till det intresse, som svaren bedömts äga, återges de nedan in extenso.

Företag
nr

I n d u s t r i f ö r e t a g

3. Visst rutinarbete på kontor.
4. Visst rutinarbete på kontor. Därjämte möjligt att vissa arbeten i kallvalsverk och som traversförare på andra avdelningar skulle kunna utföras såsom deltidsarbete, om två personer tjänstgjort var sin hälft av samma skift. Förutsättningen härför är, att inbördes överenskommelse träffas mellan de anställda om tjänstgöringstid etc.
6. Möjligt att en del personal, exempelvis bland arbetarna grovarbetarna och bland tjänstemännen korrespondenter och andra, skulle kunna på ett tillfredsställande sätt utföra arbete, även om de voro deltidsanställda.
7. På våra kontor finnas arbeten, som på ett tillfredsställande sätt skulle kunna utföras av deltidsanställd personal. Vad driftspersonalen beträffar finge däremot en sådan lösning anses som en nödfallsutväg.
9. Ett stort antal arbeten skulle givetvis kunna skötas av deltidsanställd personal, men det är som regel svårt att hos oss finna lämpliga arbeten för kvinnor och

Företag
nr

- personer med nedsatt arbetsförmåga. I den mekaniska verkstaden ha vi dock de senare åren utan nackdelar kunnat sysselsätta kvinnor, vilkas arbetsuppgifter torde kunnat skötas av deltidsanställda.
12. I driften finnas inga sådana arbetsuppgifter. På kontoren skulle det icke kunna vara alldeles otänkbart, dock skulle det i så fall röra sig om deltidsanställning under vissa perioder, t. ex. varje torsdag och fredag för avlöningsuträkning eller en vecka i varje månad för sammanställning av uppgifter till månadsbokslut etc.
 13. En förutsättning för att deltidsanställd personal skall kunna användas är att det förekommer sådant arbete som utan olägenhet kan läggas på hög för längre eller kortare tid. Sådant arbete finns naturligtvis i viss utsträckning, men avdelningarna äro givetvis intresserade av att arbetet löper fram så kontinuerligt som möjligt och av denna anledning har någon efterfrågan på deltidsanställd personal aldrig förekommit från avdelnings- och sektionschefernas sida. Det är alltså hos oss icke lämpligt eller möjligt att ordna deltidsarbete i sådan utsträckning, att det får någon betydelse i vår tillverkning. Där emot torde i vår tillverkning lindning av små motorer i viss utsträckning kunna utföras som hemarbete.
 16. Vissa lättare hopsättnings- och besiktningensarbeten. Ett 30-tal deltidsanställda kvinnor torde kunna användas för sådana uppgifter. För kontorsarbete kan deltidsarbete i undantagsfall användas. Dock äro olägenheterna härvid så stora, att det endast i nödfall kommer att tillgripas.
 18. Eventuellt skulle deltidsanställda hålkortsoperatriser kunna användas för stansningsarbete, ett rutinarbete, som, för att bli effektivt, endast kan fullgöras kortare tid per dag. Vidare skulle kvinnliga kopister kunna deltidsanställas för tjänst på ritkontoren för kopiering av ritningar från papper till väv.
 20. Åtskilliga sådana arbeten finnas.
 22. Möjligen i ett fåtal speciella fall.
 24. Inom vår kontorsorganisation torde åtskilliga arbetsuppgifter utan olägenhet kunna anförtros åt deltidsanställd personal. Vi ha också under övervägande att för hos oss anställd personal, som nu åtnjuta tjänstledighet på grund av havandeskap bereda sådant arbete. Beträffande kollektivavtalsanställda arbetare föreligga vissa svårigheter för anordnandet av deltidsarbete. Otänkbart är emellertid icke, att beträffande vissa maskiner, som betjänas av enstaka arbetare och beträffande arbetsuppgifter, som äro oberoende av maskiner, uppdelas 8-timmarsskiftet i exempelvis två 4-timmarsskift. Framhållas bör emellertid, att detta medför ökat besvär med instruktion av arbetare och ökade kostnader av redovisning och avlöningsuträkning.
 25. Visst rutinarbete på kontor torde kunna utföras av deltidsanställda, varvid det dock i flertalet fall blir nödvändigt att de deltidsanställda arbeta i lag om två, så att de båda lagmedlemmarna tillsammans arbeta normal kontorstid.
 26. I mycket begränsad omfattning.
 28. I vår industri ha vi åtskilliga arbetsuppgifter, som vi anse på ett tillfredsställande sätt skulle kunna utföras av deltidsanställd personal. Deltidsarbete medför lätt krav på större arbetslokaler och högre kostnader. Vi ämna emellertid, om tillgången på deltidsarbetare blir bättre, söka införa skiftarbete med korta skift för dylik anställning, då ju härigenom vissa svårigheter till en viss grad kunna elimineras.
 29. Där erforderligt utrymme finnes och fråga ej är om lagarbete, kan deltidsanställda utnyttjas. Om de deltidsanställda kunna skifta inbördes, så att en arbetar förmiddagar och en annan eftermiddagar, torde de kunna sysselsättas inom alla slag av arbeten.

Företag
nr

30. Slipning av glas.
32. För sortering av ytstav i vår lamellgolvsfabrik skulle ett antal deltidsanställda kvinnor kunna användas. Möjligen skulle vi kunna tänka oss deltidsanställning även av viss del av vår kvinnliga stenografpersonal på huvudkontoret.
37. Åtskilliga sådana arbeten finnas.
42. För sortering och säcktillverkning skulle deltidsanställd personal kunna användas under förutsättning att vi disponerade så stora arbetslokaler, att varje anställd kunde beredas egen arbetsplats.
45. Möjligen vissa sorteringsarbeten och liknande.
49. Ett fåtal deltidsanställda skulle kunna sysselsättas inom vårt bokbinderi.
50. Enklare rutinarbete inom bokbinderiavdelningen skulle kunna utföras medelst deltidsanställda. Därjämte torde det icke vara alldeles otänkbart, att vissa kontorsarbeten skulle kunna fullgöras med sådan arbetskraft.
52. Telefonväxel och vakttjänst kan skötas med deltidsanställda.
53. En hel del arbetsuppgifter under förutsättning att man kan indela den ordinarie arbetstiden i skift, så att man icke genom deltidsarbetet förlorar ett dyrbart lokalutrymme.
54. De flesta kontorsarbeten, exempelvis fakturering, reskontrabokföring, arkivarbete, telefonväxeltjänst etc.
55. Vid ackordsarbete skulle en arbeterska kunna utföra halvdagsarbete och en annan det arbete, som skall utföras under återstående timmar under dagen, varvid byte skulle kunna ske exempelvis i samband med middagsrasten. Förutsättning är dock, att båda arbeterskorna äro lika upptränade i arbetet. Ett dylikt arrangemang bör dock icke ordnas annat än där särskilda skäl föreligga, då anordningen utan tvivel kommer att försäkra besvär och kostnader för övervakning av arbetet, avlöningarnas uträkning m. m.
57. Bibliotekstjänst samt visst statistik- och laboratoriearbete, som erfordrar kvalificerad personal, ävensom vissa kontorsarbeten och telefonväxeltjänst.
60. Deltidsarbete kan i stor utsträckning ordnas både för arbetare och tjänstemän, speciellt för kvinnlig personal.
61. Allt icke-maskinellt arbete, såsom tyglagning, plysning, sortering o. d.
62. Möjligheten att använda deltidsanställd personal kan teoretiskt tänkas föreligga, om man vid en viss maskin kan ordna med två deltidsanställda arbetare, som skifta med varandra, så att under hela maskinens gångtid personal finnes tillgänglig för maskinens övervakande. Det ligger emellertid i deltidsarbetets natur, att man icke kan påräkna att dylik arbetskraft så regelbundet infinner sig, att så oeftergivliga villkor uppfyllas. Bl. a. bör påpekas, att arbetskraft av här ifrågavarande slag icke står till disposition på lördagar, då just denna dag arbetet i hemmet tar tiden i anspråk mer än vanligt.

Konsekvensen härav blir, att man icke kan gå in för att ställa arbetstillfällen till deltidsanställdas förfogande i nämnvärd utsträckning. Man måste nämligen inskränka sig till sådana fall, där dels arbetsprocessens förlopp icke principiellt är maskinstyrt utan beroende av arbetarens egen arbetstakt, dels ett tillfälligt anhopande av material icke medför allvarigare olägenheter. Man kan till sådana arbetsuppgifter räkna dels vissa maskinarbeten, såsom exempelvis rullning och spolning, dels vissa utpräglat manuella arbeten, såsom exempelvis syning (granskning) av vävnader, tyglagning o. d. Förhållandena kompliceras ytterligare om, såsom fallet är vid vårt företag, den kvinnliga arbetskraften till allra största delen är sysselsatt i skiftarbete. Svårigheterna att under dessa förhållanden passa in deltidsarbete på lämpligt sätt ligga i öppen dag.

Sammanfattningsvis vilja vi sålunda som vår åsikt framhålla, att trots de fördelar som deltidsarbetet möjligen kan medföra ur social och ekonomisk synpunkt, så äro möjligheterna för dess tillämpning, åtminstone inom meka-

Företag
nr

- niserade industrigrenar, som bomullsindustrin, mycket starkt begränsade, huvudsakligen av rent driftsorganisatoriska skäl.
63. I normala fall finnas inga sådana arbetsuppgifter. Vid brist på arbetskraft kan deltidsanställning tillämpas enligt principen nöden har ingen lag.
64. Möjligen torde det finnas enstaka rutinmässiga arbeten i fabriken, som eventuellt skulle kunna skötas av deltidsanställda. På kontor och lager, där belastningen ofta är stor på eftermiddagarna men mycket låg på förmiddagarna, äro t. ex. korrespondenterna ofta dåligt sysselsatta, innan dagens post blivit öppnad och läst och detsamma gäller lager- och faktureringspersonalen innan dagens order kommit ut för expedition. Att för dylika arbeten ha ett mindre antal deltidsanställda torde kunna tänkas.
65. Inom de flesta avdelningar finnas arbetsuppgifter, som utan olägenhet skulle kunna anförtros åt deltidsanställd personal, särskilt om möjlighet finnes att ordna med korta sammanhängande skift.
66. Åtskilliga sådana arbeten finnas.
67. Inom flera stora yrkesgrupper såsom spinning, rullning, spolning, tvinning och vävning kan deltidsarbete tillämpas under förutsättning att möjlighet finnes att ordna korta sammanhängande skift.
70. Åtskilliga sådana arbeten finnas.
73. Kvinnlig deltidsanställd arbetskraft skulle mycket väl kunna användas av oss, om deltiden fördelades i hela förmiddags- och eftermiddagspass på så sätt att exempelvis två kvinnliga arbetare veckovis alternera och tillsammans utgöra ett dagspass.
78. Med hänsyn till bristen på kvinnlig arbetskraft ha vi möjlighet att sysselsätta deltidsanställd personal.
83. På kontoren kan det vara tänkbart att tidvis under vissa förhållanden anordna deltidsarbete.
89. Korrespondensarbete. Hög belastning inträffar under vissa delar av dagen och skulle kunna utjämnas med deltidsanställd personal.

Handelsföretag

93. På förbandsavdelningen kan inslagning av gasbindor och paketering av bomull anförtros deltidsanställda. På kontoret kan visst statistik- och bokföringsarbete utföras på detta sätt.
107. Fakturering och maskinbokföring under vår- och höstsäsong.
121. Möjligen en del enklare kontorsarbete, orderupptagning, uppäckning, uppmätning och lagerarbete.
136. Viss kontorspersonal skulle med fördel kunna anställas med 5 timmars daglig tjänstgöring, följaktligen alternerande mellan förmiddagar resp. eftermiddagar, men f. n. har i allmänhet en gift kvinnlig kontorist samma lön för deltidstjänst som för heltidstjänst, varför vi icke kunnat pröva denna anställningsform i större omfattning.

Försäkringsbolag

139. Torde kunna ordnas i åtskilliga fall.
140. Sannolikt möjligt att ordna vissa arbeten på detta sätt.
141. Åtskilliga arbeten torde finnas.
142. Enligt ledningens åsikt torde deltidsarbete säkerligen kunna ordnas på sådant sätt, att det åtminstone icke blev någon nackdel för bolaget. Något bestämt angivande av vilka arbetsuppgifter, som skulle kunna överlätas på deltidsanställda, kan f. n. icke göras, beroende på att vissa relativt omfattande omläggningar av rutinarbetet inom bolaget planeras. Först sedan dessa omläggningar

Företag
nr

- företagits och den nya organisationen någon tid fungerat, är det möjligt att närmare yttra sig om i vilka arbeten deltidsanställda kunna användas.
145. Eventuellt visst korrespondensarbete, präglingsarbete på adremaavdelningen, granskningsarbeten.
 146. Deltidstjänst torde vara möjligt att organisera i relativt stor omfattning, närmast beträffande de enklaste arbetsuppgifterna.
 148. Möjligen arbeten av rent maskinell natur.
 149. Visst maskinellt statistiskt arbete.
 151. Sannolikt vissa arbeten.
 153. En del maskinskrivning och arkivarbete torde på ett tillfredsställande sätt kunna utföras såsom deltidsarbeten.
 154. Bolaget anser för sin del, att ur arbetsynpunkt hinder icke skulle möta för deltidsarbete betr. vissa arbetsuppgifter under förutsättning att nödvändig kontroll kan utövas så att den kortare arbetstiden verkligen utnyttjas, exempelvis vid vissa statistiska uppgifter eller vid utskrivande av postgiroutbetalningskort. Vid utbetalning av ersättningar skulle arbetet kunna utföras av deltidsanställd personal med skifttjänstgöring under förutsättning att personalen är rutinerad, så att arbetet kan fortlöpa utan avbrott.
 156. Arbetsuppgifter finnas inom företaget, som på ett tillfredsställande sätt borde kunna lösas genom deltidsanställd personal. Detta omdöme gäller i synnerhet betr. vissa arbetsuppgifter av rutinkaraktär.
 160. Vissa rutinarbeten.
 163. Vissa slag av maskinskrivning, präglingsarbete, stansningsarbete och vissa statistiska arbeten.
 168. Möjligen vissa sorterings- och räkningsarbeten samt prägling och stansning.
 171. Sådant arbete, som utföres via kontorsmaskiner.
 172. Arbeten som omfatta skötsel av vissa slag av kontorsmaskiner (bokföringsmaskiner, stansningsmaskiner, adremamaskiner o. d.) kunna utföras av deltidsanställda under förutsättning att deltidsarbetet någorlunda jämnt kan fördelas under kontorstiden, så att kontorsmaskiner och arbetsplatser icke komma att gå tomgång under vissa timmar på dagen.
 173. Arbetet inom vårt företag är av den beskaffenheten, att det fördelar sig tämligen jämnt över hela arbetsdagen och månaden, så att de anställda helt sysselsätts med samma arbete. I de fall, då den anställdes arbetstid icke helt tas i anspråk för visst arbete, är detta i regel av sådant slag, att det måste skötas löpande under hela dagen för att arbetsförloppet i övrigt icke skall rubbas. Deltidsanställd personal kan alltså i regel icke användas annat än för speciella arbetsuppgifter, t. ex. statistik och liknande, som ligger vid sidan av den normala arbetsrutinen. Det är tänkbart, att i den mån vissa arbetsuppgifter, t. ex. stenografi, maskinskrivning och maskinräkning kunna sammanfattas till större centrala avdelningar, plats skulle kunna beredas för ytterligare deltidsanställda.
 175. Möjligen utskrivning av försäkringsbrev.

B a n k e r

179. Vid de största kontoren (Göteborg och Stockholm) liksom möjligen också vid ett eller annat större i landsorten skulle man möjligen i begränsad omfattning kunna tänka sig vissa uppgifter anförtrodda åt deltidsanställd personal. En sådan anordning bleve dock säkerligen ur bankens synpunkt mindre tillfredsställande. Deltidsanställd personal finge i regel sysselsättas med mekaniskt eller rutinmässigt arbete. Detta är emellertid ofta koncentrerat till vissa perioder, och det synes oss uppenbart, att deltidsanställd personal icke på ett tillfredsställande sätt skulle kunna fullgöra arbetet vid toppbelastningarna. Det

Företag
nr

- torde i sådana fall vara avsevärt mycket lämpligare att till tidvis arbetsbelastade platser dirigera heltidsanställd personal från andra platser inom företaget.
181. Möjligt att på ett fåtal platser deltidarbete utan olägenhet skulle kunna komma i fråga.
 186. Vissa arbeten av mera engångsbetonad natur såsom uppsortering av inlösta aktiekuponger skulle kunna anförtros deltidanställd personal.
 187. Siffergranskning och alla kontrollarbeten, registrering, postinsättning vid större kontor.
 188. Vid vissa tider förekommer större arbetsbelastning och det är möjligt att det vid sådana tillfällen kunde vara lämpligt med tillgång på extra arbetskraft anställd på deltid.
 189. För mötande av arbetsanhopning de brådaste timmarna av expeditionstiden skulle deltidarbete kunna anordnas.
 191. Vissa kontrollarbeten och skrivhjälp på korrespondensavdelningarna, kassafaktjänst, clearing, registreringsarbeten m. m.
 193. En del rutinarbete på revisions- och kontrollavdelningen.

Sammanställningen visar, att åtskilliga arbetsuppgifter finnas, både inom industriell verksamhet och på kontor, som på ett tillfredsställande sätt kunna anförtros deltidanställd personal. Vad först angår *industrien* ha många företag som en förutsättning för anordnande av deltidarbete på driftsavdelningar anfört, att arbetet måste kunna ordnas i *korta, sammanhängande skift*. Särskilt gäller detta maskinstyrda arbeten i en flytande tillverkning. De svårigheter, som även härvid kunna uppkomma, belysas i svaret från företaget nr 62. Arbeten, som utan olägenhet kunna läggas på hög för kortare tid, kunna helt naturligt utföras på deltid utan att skiftgång behöver tillgripas. Avlöningsformen kan i vissa fall hindra tillämpning av deltidarbete. Sålunda torde deltidanställda icke kunna utnyttjas för arbetsuppgifter, som normalt utföras såsom lag- eller gruppwork. På industrikontoren kunna deltidanställda sysselsättas främst med vissa rutinarbeten, vilka delvis utföras på kontorsmaskiner, såsom exempelvis hålkortsansning, telefonväxeltjänst, fakturering etc., varvid lämpligen två deltidanställda genom skiftgång tillsammans utföra en heltidstjänst. Härutöver kunna vissa mera kvalificerade arbeten med växlande arbetsvolym utföras på deltid; korrespondenter och stenografer äro exempelvis ofta dåligt sysselsatta under förmiddagarna, innan posten blivit öppnad och genomgången. Slutligen kunna vissa arbeten av mindre omfattning, vilka i och för sig icke kräva en heltidstjänst, utföras på deltid, exempelvis bibliotekstjänst, statistikarbete etc.

Inom *handeln* synas möjligheterna att ordna deltidarbete vara relativt begränsade (utanför försäljningsavdelningarna). Vissa kontors- och lagerarbeten, huvudsakligen av enklare beskaffenhet, kunna dock utföras av deltidanställda.

Inom *försäkringsföretagen* synes deltidarbete kunna ordnas efter ungefär samma linjer som vid industrikontoren, nämligen i fråga om

a) arbeten, som utföras på kontorsmaskiner (bokföringsmaskiner, stansningsmaskiner, adremamaskiner etc.) under förutsättning att arbetet kan fördelas jämnt under dagen, så att maskiner och arbetsplatser icke tidvis stå tomma. Denna förutsättning torde kunna uppfyllas genom anordnande av skiftgång;

b) arbeten av rutinemässig karaktär, såsom sorterings- och räknearbeten, utskrivning av försäkringsbrev och postgirokort, visst maskinskrivningsarbete etc.;

c) vissa mer kvalificerade arbeten med varierande arbetsvolym, såsom stenografi, maskinskrivning etc.;

d) arbeten, som falla utanför den normala arbetsrutinen och icke kräva heltidstjänst, såsom arkiv-, biblioteks- och statistikarbeten.

Vid bankerna torde läget vara i stort sett detsamma, som vid försäkringsbolagen. Av rutinarbeten, som på ett tillfredsställande sätt skulle kunna utföras på deltid, må nämnas siffergranskning, kontrollarbeten, registrering m. fl. Av arbeten utanför den ordinarie arbetsrutinen kan nämnas uppsortering av inlösta aktiekuponger.

Det beror naturligen helt på de organisatoriska och ekonomiska förutsättningarna vid de olika företagen och på arbetskraftsläget inom resp. fack och på den ort, där företaget är beläget, huruvida och i vilken utsträckning deltidsanställd personal i praktiken kommer att engageras för de ovan angivna arbetsuppgifterna.

9. Övergång från heltidsanställning till deltidstjänst

I punkt 10) i frågeformuläret anhölls om svar på frågan, huruvida anledning funnes att antaga, att avgång från heltidsanställning under senare år helt eller delvis föranletts av svårighet att med sådan anställning förena skötseln av eget hem, studier e. d. I punkt 11), första stycket, frågades, om önskemål framkommit från personalens sida om övergång från heltids- till deltidsarbete. Frågorna torde lämpligen behandlas i ett sammanhang.

Som var att vänta ha åtskilliga fall redovisats, då avgång ur heltidstjänst berott på svårigheten att förena omsorgen om hem och barn med förvärvsarbete. Särskilt har detta varit fallet vid industrier med stor kvinnlig arbetsstyrka, såsom textil- och konfektionsföretag, samt vid försäkringsföretag och banker. Ett industri-företag (nr 72) uppger, att av 200 anställda, som slutade under 1944, 30 slutade av ifrågavarande anledning. Av svaren framgår, att det främst varit efter första barnet, som frågan om fortsatt anställning aktualiserats, beroende på — för arbetstagarare i lägre inkomstgrupper — bristen på barnkrubbor och — för arbetstagarare i tjänstemannaställning och med högre inkomster — bristen på hemhjälp. I några fall har avgången berott på att den anställde önskat ägna sig åt hemmets och barnens vård, sedan makens inkomster tillåtit detta. I en del fall ha företagen kunnat överföra heltidsanställda till deltidstjänst. Anmärkningsvärt är emellertid i hur liten grad önskemål härom framkommit från den heltidsanställda personalen. I viss utsträckning torde detta naturligen bero på att företagen icke praktiserat deltidsarbete och att de anställda med kännedom härom icke ansett det lönt att göra förfrågningar om sådant arbete. Några företag meddela också, att sedan företagen infört deltidсанställning, intresset härför bland anställda, som ingått äktenskap eller fått barn, ökat. Det svaga intresset för deltidsarbete, som kan avläsas ur svaren torde emellertid framförallt bero på, att deltidsarbete icke utgjort någon lösning av de problem, som de anställda ställts inför. Dels kvarstår vid deltidsarbete svårigheten att placera barn i barnhem eller barnkrubba under arbetstiden eller att få hjälp och tillsyn i hemmet, dels har förvärvsarbete överhuvudtaget icke ansetts lönande för gifta kvinnor. »Avgången snarare föranledd av svårigheten att med deltidstjänst förena skötseln av det egna hemmet» (nr 146). »Under 1944 var avgången påfallande, särskilt beträffande mödrar. Denna fråga löses icke genom deltidstjänst. Huruvida gift kvinna kan ha förvärvsarbete eller ej är en hemhjälp- och skattefråga.» (nr 159). Ett företag (nr 170) meddelar, att det för något år sedan vänt sig till f. d. anställda, gifta kvinnliga tjänstemän, som voro anträffbara i Stockholm, med förfrågan, om de voro intresserade av deltidstjänst. I samtliga fall erhöles avböjande svar. Från andra företag uppgives, att åtskilliga deltidсанställda efter kortare tids tjänstgöring sluta sin anställning för att helt kunna ägna sig åt hemarbete. Utan att draga alltför vittgående slutsatser ur det föreliggande materialet kan det konstateras, att hemhjälpfrågans läge, bristen på barnkrubbor och familjebeskattnings utformning f. n. lägga stora hinder i vägen för en ökad tillämpning av deltidstjänst för gifta kvinnor.

I ett fåtal fall har uppgivits, att manliga anställda slutat sin anställning på grund av studier. I något fall har övergång till deltidstjänst kunnat ordnas.

Ett par företag ha i annat sammanhang uppgivit, att de icke önskade införa deltidarbete då de befarade att den heltidsanställda personalen i sådant fall i betydande omfattning skulle begära övergång från heltids- till deltidstjänst, något som företagen ur driftsorganisatoriska och andra synpunkter icke kunde medgiva. Utredningen giver icke något stöd åt dessa farhågor. Uppenbarligen är det för övrigt möjligt att genom föreskrifter beträffande exempelvis anställningstid och barnantal begränsa deltidarbetet till ett mindre antal anställda.

10. Ansökan om deltidarbete från arbetssökande

I punkt 11), andra stycket, tillfrågades företagen, huruvida förfrågningar om deltidarbete gjorts från arbetssökandes sida. Flertalet företag inom alla näringsgrenar ha besvarat frågan nekande. Några företag uppge, att arbetssökande som regel påyrkat heltidsarbete.

Jakande svar förekommo från några industriföretag inom textil- och konfektionsbranschen samt från några försäkringsföretag. I allmänhet rör det sig dock endast om enstaka fall. Vid försäkringsföretagen synas förfrågningar från arbetssökande i första hand komma från studerande, i andra hand från gifta kvinnor. Vid industriföretagen synas framförallt hustrur till vid företagen arbetande arbetare ha sökt deltidstjänst.

Anledningarna till det ringa intresse, som visats deltidarbete från arbetssökandes sida, är otvivelaktigt desamma som enligt vad ovan visades begränsa heltidsanställdas intresse för övergång till deltidanställning. Ett företag (nr 11) ser saken på följande sätt: »Till kontoret ha vi vid något tillfälle försökt att erhålla någon fru med föregående kontorsvana för vikariat, men detta har icke lyckats. De gifta kvinnorna behålla i många fall plats med heltidstjänstgöring ett par år efter giftermålet och synas sedan helt vilja ägna sig åt skötseln av hemmet. Den ekonomiska behovstillfredsställelsen kanske i landsorten fortare når den gräns, där man hellre avstår från hustruns merinkomst än tar de obehag, som äro förenade med hennes förvärvsarbete utom hemmet. Vi tro att detta ur samhällssynpunkt är riktigt.»

Företag nr 166 har i detta sammanhang gjort följande iakttagelse: »Då det kan vara av visst värde för utredningen, vilja vi nämna, att hittills ha gifta kvinnliga platsökande, vilka hos företaget eftersport deltidstjänstgöring, utan undantag önskat tjänstgöringen förlagd till morgontimmarna. Orsaken härtill har visat sig vara den, att vederbörande i regel haft gift kvinnlig hemhjälp, vilken under morgontimmarna ägnar sig åt vården av andras hem och under återstående delen av dagen sköter det egna.»

11. Särskilda synpunkter

Företagen ha endast i mycket begränsad utsträckning framlagt särskilda synpunkter, till vilka hänsyn icke tagits i den föregående framställningen. Några sådana synpunkter av mera allmänt intresse skola här återgivas.

a) På åtskilliga industriorter råder f. n. en utpräglad brist på bostäder, vilket utgör ett hinder för anställande av arbetskraft från andra orter. Mot bakgrunden härav är det ett intresse för företagen att kunna rekrytera personal bland medlemmarna av de familjer, som redan bo på orten.

b) Åtskilliga företag ha understrukit, att införande av deltidarbete helt måste bli beroende på frivilliga avtal mellan arbetsgivaren och den anställde. Nedanstående svar från företag nr 159 berör bl. a. denna synpunkt:

1. Man väntar sig nog i allmänhet större fördelar av införandet av deltidarbete än vad det blir.

2. Man kan inte av arbetsgivare begära någon speciell hänsyn för den gifta kvinnan och hennes arbetsproblem. Måste behandla alla anställda lika.

3. Personalen anställd för att utföra ett arbete; det är inte arbetet som är till för den anställdes skull. Det kan därför inte få bli någon rättighet att få deltidarbete. Inte heller garantier för, att den som en gång övergått till deltidarbete när som helst ska få gå tillbaka till heltidsarbete.

4. Det kan inte få bli en skyldighet för arbetsgivaren att ge en kvinna deltidstjänst, lika litet som det kan få bli en skyldighet för henne att ta deltids- i stället för heltidsarbete.

c) Ett företag har ifrågasatt en registrering av tillgänglig arbetskraft å orten, lämplig och intresserad för deltidarbete, i syfte att underlätta införandet av denna arbetsform.

Stockholm den 17. 4. 1945.

Till vissa företag

Inom finansdepartementet pågår för närvarande en utredning rörande deltidsarbete i allmän tjänst, vilken handhas av en särskild kommitté, benämnd 1944 års deltids-tjänstutredning. Enligt direktiven skall deltidstjänstutredningen bl. a. inventera olika arbetsområden i allmän tjänst, där deltidsarbete lämpligen kan komma i fråga, och med ledning av därvid erhållet material överväga vilka åtgärder som kunna vidtagas för att möjliggöra en utökning av deltidsarbetet.

Utredningen gäller överhuvud taget de olika kategorier arbetstagare — manliga eller kvinnliga — för vilka tillfälle till deltidsarbete i allmän tjänst kan vara av betydelse. I diskussionen i ärendet har emellertid frågan om gifta kvinnors anställning främst tilldragit sig intresset. Uppmärksamheten har fästs på de aktuella problemen, som skapats av den senare tidens utveckling mot ett allt vidsträcktare deltagande från de gifta kvinnornas sida i förvärvsarbetet. Å ena sidan har framhållits, att det måste anses vara för samhället gagneligt, att de gifta kvinnornas arbetskraft i mån av vederbörandes förmåga kunde tagas i anspråk för arbetsuppgifter utom hemmet. Särskilt vägande anges detta samhällsintresse vara i tider av minskad tillgång på arbetskraft inom de arbetsföra åldrarna och i tider då krisförhållanden medföra ökade krav på arbetskraft. Å andra sidan har erinrats om de olägenheter av befolkningspolitisk och familjesocial art, som kunna vara förknippade med det förvärvsarbete, varom här är fråga. Skapandet av ökade tillfällen för de gifta kvinnorna att erhålla deltidsarbete har framhållits som ett medel att sammanjämka de motsatta intressena i frågan och åstadkomma en lösning, som tillgodoser behovet av att nyttiggöra ett förefintligt överskott av arbetskraft och samtidigt mildra olägenheterna av arbete utom hemmet.

Utredningen gäller emellertid som nämnts icke blott de gifta kvinnornas deltagande i förvärvsarbete. I direktiven framhålls att, ehuru frågan om deltidstjänst måste anses vara mest betydelsefull för de gifta kvinnornas del, dock även andra — såsom exempelvis ogifta mödrar ävensom personer med nedsatt arbetsförmåga samt studerande — kunna vara i behov av att genom förvärvsarbete skaffa sig en inkomst, fastän de icke äro i tillfälle att taga heltidsanställning, och att det ur det allmännas synpunkt kan vara av värde, att jämväl ifrågavarande kategoriers arbetskraft i möjligaste mån kommer samhället till godo.

Vid prövningen av dessa frågor för den allmänna tjänstens del skola sådana lösningar eftersträvas som kunna vinna tillämpning även i det enskilda näringslivet. Det understrykes särskilt i direktiven, att anlitaandet av deltidstjänst skall bero på överenskommelse mellan vederbörande parter och sålunda utgöra en frivillig arbetsform.

Deltidstjänstutredningen har nu hos vår förening under hand anhållit om upplysningar rörande förekomsten av deltidsarbete inom föreningens område. Då det är ett betydande intresse för oss att för egen del erhålla en tillförlitlig överblick rörande förekomsten av deltidsarbete inom industrin och kännedom om företagarnas inställning till denna arbetsform, ha vi till ett antal större företag i olika branscher utsänt bifogade frågeformulär och anhålla, att Ni för Eder del benäget ville besvara detsamma.

Med deltidsarbete avses i formuläret dagligt arbete under kortare tid än den eljest gällande normala arbetstiden ävensom annat regelbundet återkommande arbete

av sådan beskaffenhet, att inkomsten därav kan beräknas på förhand på samma sätt som inkomst av arbetet med normal arbetstid. Arbeta för personal, som på grund av stor arbetsbelastning tillfälligtvis tjänstgör vid företaget, är sålunda icke att hänföra till deltidsarbete. Personal, som endast utför städningsarbete, skall ej heller medtagas.

Vid besvarandet av de olika frågorna torde skilda uppgifter lämnas för arbetare, anställda enligt kollektivavtal, och för övrig personal (tjänstemän m. fl.). Vår undersökning avser deltidsarbete såväl på driftsavdelningarna som på kontoren.

Även om deltidsarbete för närvarande icke praktiseras vid Edert företag, äro vi tacksamma få taga del av Edra synpunkter på denna fråga särskilt rörande de fördelar resp. nackdelar, som enligt Eder uppfattning kunna vara förenade med deltidsarbete inom industrin.

Vi emotse tacksamt Edert svar senast den 10 instundande maj.

Högaktningsfullt
Svenska arbetsgivareföreningen

ERIK BRODÉN

Uppgifter angående personal med deltidarbete hos

1. Huru många arbetstagare med deltidarbete voro anställda hos Eder vid 1945 års ingång?

	Män	Kvinnor	Därav gifta kvinnor
a) arbetare anställda enligt kollektivavtal			
b) övrig personal (tjänstemän m. fl.).			
2. Inom vilka grenar av Eder verksamhet eller med vilka arbetsuppgifter äro de f. n. företrädesvis sysselsatta?
3. Hur är deltidarbetet organiserat? Pågår det visst antal timmar dagligen, visst antal dagar per vecka eller under andra på förhand fastställda perioder?
4. Hur lång är den genomsnittliga arbetstiden per vecka vid deltidarbete av olika slag?
5. Tillämpas några särskilda principer vid lönesättningen för deltidarbete; vilka äro i så fall dessa?
6. Vilka anställningsvillkor i övrigt åtnjuta den deltidanställda personalen?
 - a) Tillämpas för arbetarna kollektivavtalens villkor?
 - b) I vilken utsträckning åtnjuta andra deltidanställda än kroppsarbetare i fråga om semester, sjuklön, fri sjukvård, pension, uppsägningstid o. dyl. samma förmåner som den heltidanställda personalen?
7. Vilka fördelar och nackdelar har deltidarbetet visat sig medföra?
8. Finnas hos Eder i andra fall än dem, Ni ovan angivit, arbetsuppgifter, som *lämpligare* skulle kunna utföras av deltidanställd än heltidanställd personal? Vilka äro i så fall dessa?
9. Finnas eljest hos Eder arbetsuppgifter, som *på ett tillfredsställande sätt* skulle kunna utföras av deltidanställd personal, även om det icke direkt innebure någon fördel för Eder?
10. Finnes anledning antaga, att avgång från anställning hos Eder under senare år helt eller delvis föranletts av svårighet att med heltidstjänstgöring förena skötsel av det egna hemmet, studier eller dylikt?
11. Har från personalens sida önskemål framkommit om övergång från heltidstid till deltidarbete? Ha förfrågningar om deltidarbete gjorts från arbetssökandes sida?
12. Vilka övriga synpunkter anlägger Ni på frågan om deltidarbete vid Edert företag?

Antal redovisade deltidanställda.

Företag nr	Män	Kvinnor	Därav gifta kv.	Huvudsakliga arbetsuppgifter	Företag nr	Män	Kvinnor	Därav gifta kv.	Huvudsakliga arbetsuppgifter
Industriföretag					134	—	145	136	försäljningsarbete
9	—	1	1	kontrollarbete	135	—	1	1	d:o
11	—	15	9	djurskötare	137	—	1	1	telefonist
	—	1	1	telefonist	Summa	6	366	337	
12	—	1	1	arkivarbete	Försäkringsbolag				
13	—	2	2	kontorsarbete	145	—	1	1	registrering
17	2	—	—	vakter	146	2	4	4	utredningar
18	—	7	5	serveringspersonal	147	2	9	7	löpande konton
25	—	21	21	verkstadsarbete,					(6) kvittoskrivning
	—	3	3	kontor, sjukvård					(1) maskinbokföring
26	—	23	23	fabriksarbete	148	—	2	2	(2) kontorsarbete
29	—	30	25	d:o					registrering
30	—	26	23	packningsarbete					premieinbetalning
37	—	6	5	fabriksarbete	149	—	10	10	maskinskrivning
52	—	1	1	laboratoriearbete	150	—	2	2	kontorsarbete
56	—	1	1	kontorsarbete	157	1	—	—	reassuransarbete
57	—	3	3	d:o					bokföring
62	—	1	1	fabriksarbete	159	—	11	10	maskinskrivning,
63	—	29	27	d:o					kortregister, redo-
65	—	11	11	d:o					visningsböcker,
66	—	28	25	d:o					räknearbeten
67	—	17	16	d:o	168	—	4	6	maskinskrivning
69	—	1	1	modelltecknerska					statistikarbete
72	—	22	9	fabriksarbete					aktuariearbete
75	—	4	4						sorteringsarbete
77	—	7	7	nätling	171	—	1	1	breveexp., kollning
Summa	2	261	225		172	—	1	—	maskinskrivning
					173	—	4	4	stenografi, maskin-
									skrivning, räkne-
					175	—	1	1	arbeten
					Summa	5	58	50	kontorsarbete
Handelsföretag					Banker				
58	—	62	62	butikspersonal	177	1	—	—	revisionsarbete
59	—	61	53	d:o	188	—	1	1	d:o
84	—	5	5	d:o	191	—	2	2	utländsk korrespon-
106	—	1	1	telefonväxel	Summa	1	3	3	dens, maskinskrivn.
112	—	1	—	kontorsarbete	Sammandrag				
114	—	5	5	försäljningsarbete	Företag	Män	Kvinnor	Därav gifta kv.	
117	—	2	2	kontorsarbete	Industriföretag ..	2	261	225	
119	—	2	2	försäljningsarbete	Handelsföretag ..	6	366	337	
120	—	1	1	kontorist, (bokslut, realisation)	Försäkringsbolag	5	58	50	
				butiksbiträde	Banker	1	3	3	
121	—	2	1	kassörskor	Summa	14	688	615	
				telefonväxel					
123	—	3	3	försäljningsarbete					
125	—	18	18	d:o					
126	1	—	—	kontorist					
				försäljningsarbete					
127	—	5	4	d:o					
130	—	35	30	d:o					
131	1	7	7	d:o					
				statistik, bokföring					
132	4	1	1	försäljningsarbete					
				statistikarbete					

Arbetstidens längd och förläggning.

Företag nr	Timmar pr vecka	Förläggning	Anmärkingar
Industrieföretag			
9	30	Växlande	
11	28 26 ¹ / ₄	d:o 1:a veckan: förmiddagar 2:a veckan: eftermiddagar	Djurskötare Telefonist
12	22 t. 55 min.	8:30—13:30, 15 min. rast 8:30—10:40, lördagar utan rast	
13	30 20—22 ¹ / ₂	8—13 1:a veckan: månd.—onsd. full arbetstid, 2:a veckan: torsd.—lörd. full arbetstid	Förrådkontorist Hålkortsoperatris
17	Ej angivet		
18	30	10—16 månd.—fred.	Serveringspersonal
25	24 20—22	Se texten! Visst antal timmar dagligen	Verkstadsarbete Kontorsarbete
26	24—30	Växlande	
29	25	7:00—11:30 eller 13:00—16:45	
30	42	Växlande	
37	23	d:o	
52	36	d:o	Bokföringsarbete
56	c:a 30	9—14	
57	24 21 23 ¹ / ₂	Visst antal timmar pr dag Visst antal dagar pr vecka Visst antal timmar pr dag	Reklamarbete Uträkn. av arbetarlöner Div. kontorsarbete
62	20—22 ¹ / ₂	7—11:45 eller 13—17, ej lördagar	
63	20—45	Växlande	
65	25—40	17—22 fem dagar i veckan Full arbetstid fem dagar varannan vecka	Se texten!
66	27 ¹ / ₂	9—14, ej lördagar	
67	25 38	17—22 fem dygn i veckan 5—11:30 månd.—fred., 5—10:30 lördag	
69	24	Växlande	
72	45 (8 st) 42 (8 st) 38 (1 st) 25 (2 st) 19 (1 st) 17 (1 st)	d:o	
	Växlande (1 st)		
75	Ej angivet		
77	35	Månd.—fred., ej lördagar	
Handelsföretag			
58	14	Lördag—dag före helgdag samt såsom avlösning vid friftermiddagar	
59	18—24	Visst antal tim/dag eller vissa hela dagar varje vecka	
84	30	5 tim. pr dag	
106	15 ¹ / ₂	12—14:30, lördagar 12—15	
112	18	3 tim. pr dag	
114	30	12—17 dagligen	
	10	12—17 lörd. o. månd.	
117	24	Halv dag	
119	35	11:30—18	
120	c:a 36	6 tim. dagligen	
121	28 ¹ / ₂	Växelvis 8:30—13 samt 13—18 månd.— torsd. 13—19 fredag 13—17 lördag	
123	41 24	11—18; lörd. 11—17 11—15	Expedit Kassörska

Företag nr	Timmar pr vecka	Förläggning	Anmärkingar
125	16	Fred.—lördagar	
126	24	14—18	
127	12—30	Dels vissa dagar, dels vissa tim/dag	
130	24	8 tim. 3 dagar pr vecka	
131	20	Visst schema anpassat efter studieschema vid Handelshögskolan	Statistiker
	36	6 tim. pr dag	Bokförelser
	16	Fred.—lördagar	Förelser
132	24	8:30—13	
134	24	Visst antal tim. dagligen	
135	24	Visst antal tim. under vissa veckodagar	
137	10	13—15 månd.—fred.	
Försäkringsbolag			
145	ca 26	Visst antal timmar pr dag	
146		Sex halvdagar per vecka (1 st)	
		Fem hel- o. en halvdag pr vecka (1 st)	
		Heldagstjänst 6—9 mån/år (8 st)	
		Heldagstjänst 3 mån/år, halvdagstjänst (2 st)	
		7—8 mån/år	
147	24	Visst antal timmar dagligen	
148	21	Två skift: 9—12:15, 13—17, växling efter överenskommelse (2 st)	
		1—15 i varje månad. full arbetstid (1 st)	
149	19 ¹ / ₄	9—12:30, påföljande vecka 12:30—16, varannan lördag fri	
150	20—30	Tre dagar pr vecka, full arbetstid eller visst antal timmar varje dag	
157	11	Oregelbundet	
	24	4 tim. dagligen	
159	24	9—13	
168	24 (2 st)	Visst antal timmar pr dag, vanligen 4	
	20 (1 st)		
	18 (1 st)		
	21 vinter	3—6 dagars heltidstjänstgöring vid månadsskiftet (2 st)	
	18·5 sommar		
	30 (1 st)		
	21 (2 st)		
171	26·5	—	
172	24	Förmiddagar (4 tim.)	
173	18 t. 15 min.	Halvdag under hela månaden (3 st)	
		Heldag under halva månaden (1 st)	
175	ca 20	Visst antal timmar dagligen	
Banker			
177	20	Vissa timmar varje dag	
188	24	4 timmar dagligen	
191	21	9:30—13:00 eller 13:00—16:30	

Arbetstidens längd och förläggning vid en textilfabrik (företag nr 63):

Arbetets art:

Stickning	1 st.	7	tim/dag, måndag—fredag	= 35	tim/vecka
	1 »	$6\frac{3}{4}$	» , måndag—fredag, lörd. 4 tim. . .	= $37\frac{3}{4}$	»
Spårning	1 »	$4\frac{1}{2}$	»	= 27	»
Kettling	Ena veckan	$4\frac{1}{2}$	tim/dag = $22\frac{1}{2}$ tim/v. (förmiddagarna)		
	Andra »	4	» = 20 » (eftermiddagarna)		
Lagning	1 st.	7	tim/dag, måndag—fredag	= 35	»
	1 »	$8\frac{1}{2}$	» , måndag—torsdag	= 34	»
	1 »	$4\frac{1}{2}$	» , måndag—fredag, lördag $5\frac{1}{2}$ t. . .	= 28	»
Sömnad	1 »	4	» , måndag—fredag, lördag $5\frac{1}{2}$ t. . .	= $25\frac{1}{2}$	»
	5 »	4	»	= 24	»
	1 »	4	» , måndag—fredag, lördag 3 t. . .	= 23	»
	1 »	4	»	= 20	»
Granskning	2 »	$4\frac{1}{2}$	» , måndag—fredag, lördag $5\frac{1}{2}$ t. . .	= 28	»
Inpackning	1 »	8	» , måndag—fredag, lördag 5 t. . .	= 45	»
	1 »	$7\frac{3}{4}$	» , måndag—fredag, lördag $5\frac{1}{2}$ t. . .	= $44\frac{1}{4}$	»
	1 »	$7\frac{1}{2}$	» , måndag—fredag, lördag $5\frac{1}{2}$ t. . .	= 43	»
	1 »	$8\frac{1}{2}$	» , måndag—fredag	= $42\frac{1}{2}$	»
	2 »	$6\frac{3}{4}$	» , måndag—fredag, lördag 4 t. . .	= $37\frac{3}{4}$	»
	4 »	4	» , måndag—fredag, lördag $5\frac{1}{2}$ t. . .	= $25\frac{1}{2}$	»
	1 »	4	» , måndag—fredag, lördag 3 t. . .	= 23	»

PM

**angående verkningar i skattehänseende av
hustrus inkomst av förvärvsarbete**

Av utredningens sekreterare

Att göra något generellt uttalande om de ekonomiska konsekvenser för en familj av hustruns övergång från förvärvsarbete på heltid till sådant arbete på deltid eller hennes övergång från att uteslutande ägna sig åt hemmets skötsel till att utföra förvärvsarbete på deltid låter sig knappast göra, då individuella förhållanden här spela mycket stor roll. Däremot kan man göra vissa beräkningar beträffande en av de poster, som påverka den ekonomiska kalkylen i dylika fall, nämligen skatteposten. Till belysande av skatternas betydelse för frågan om hustruns förvärvsarbete återgivas här nedan vissa beräkningar av skattebelastningen för en i Stockholm boende familj om man, hustru och två minderåriga barn vid olika inkomstlägen. Med skatter ha därvid sammanförts avgifterna till den allmänna folkpensioneringen. Den kommunala skattebördan har beräknats efter ett medeltal av kronor 7:63 per skattekrona och statsskatten (inkomst och värnskatt) efter nu gällande grunder. Tre huvudalternativ (I—III) ha uppställts, och vart och ett av dessa har uppdelats i underalternativ A—C, därvid A avser det fall att hustrun har förvärvsarbete på heltid, B att hustrun har förvärvsarbete på halvtid och C att hustrun saknar förvärvsarbete. Mannens årsinkomst har i alternativ I—II beräknats till 12 000 kronor och i alternativ III till 6 000 kronor. Hustruns inkomst vid förvärvsarbete på heltid har beräknats i alternativ I till 8 400 kronor och i alternativ II—III till 4 200 kronor. Skattebördan och familjeinkomsten efter avdrag för skatten samt skatteavdragets storlek i procent av bruttoinkomsten redovisas här nedan.

Alternativ	I n k o m s t			S:a skatter och folk- pens.-avg. kr.	Åter- stående inkomst kr.	Skatte- avdrag %
	Mannen kr.	Hustrun kr.	Summa kr.			
I A	12 000	+ 8 400	= 20 400	4 210	16 190	20·6
B	12 000	+ 4 200	= 16 200	2 902	13 298	17·9
C	12 000		= 12 000	1 800	10 200	15·0
II A	12 000	+ 4 200	= 16 200	2 902	13 298	17·9
B	12 000	+ 2 100	= 14 100	2 309	11 791	16·4
C	12 000		= 12 000	1 800	10 200	15·0
III A	6 000	+ 4 200	= 10 200	1 377	8 823	13·5
B	6 000	+ 2 100	= 8 100	921	7 179	11·4
C	6 000		= 6 000	524	5 476	8·8

Då flertalet beräknar sina inkomster och utgifter per månad, angivas här nedan brutto- och nettoinkomsterna per månad enligt de olika alternativen samt inkomstdifferenserna mellan alternativen A—C inom de olika huvudalternativen. (Beloppen äro avrundade till jämna kronor.)

Alternativ	Månadsinkomst, kr.		Ink. differens netto, kr.		
	brutto	netto	A—B	A—C	B—C
I A	1 700	1 350			
B	1 350	1 108	242		258
C	1 000	850		500	
II A	1 350	1 108			
B	1 175	983	125		133
C	1 000	850		258	
III A	850	735			
B	675	598	137		142
C	500	456		279	

Av tablan kan t. ex. utläsas, att, om mannen i en familj av ovan angiven storlek har en månadsinkomst av 500 kronor och hustrun, som dessförinnan icke utfört förvärvsarbete, åtager sig heltidsarbete mot 350 kronor i månaden (alt. III C—III A), blir inkomstökningen efter avdrag för skatt 279 kronor i månaden; åtager hon sig halvtidsarbete mot 175 kronor i månaden (alt. III C—III B), blir inkomstökningen efter skatteavdrag 142 kronor i månaden.

Skattebelastningen enbart synes sålunda icke orsaka så stora förändringar i inkomsten för de inkomstlägen, som här upptagits, att det gängse talet om att »skatterna äta upp hustruns hela inkomst» är berättigat. Källskattens införande torde bl. a. medföra, att det blir lättare för de enskilda att få klarhet i fråga om storleken av den inverkan på familjens skattebörda som hustrus förvärvsarbete medför.

I detta sammanhang må erinras om att chefen för finansdepartementet med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 14 juni 1946 tillsatt sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning av frågan om ändrade bestämmelser rörande beskattningen av äkta makar. Enligt direktiven skall därvid till prövning upptagas frågan huruvida den nuvarande sambeskattningen av äkta makar bör avskaffas och ersättas med ett system, enligt vilket äkta makar taxeras och beskattas såsom av varandra oberoende skattskyldiga. Skulle utredningen i denna del giva till resultat, att sambeskattningen av äkta makar alltjämt bör bibehållas, bör i andra hand undersökas huruvida ett särskilt avdrag för förvärvsarbetande kvinna bör återinföras vid statsbeskattningen och i samband därmed motsvarande vid kommunalbeskattningen utgående avdrag bör höjas.

PM

**angående deltidsanställdas pensionering genom Sveriges
Kommunalanställdas Pensionskassa (SKP)**

Av verkst. direktören hos SKP *Emil Liedstrand*

För närvarande torde knappast några deltidsanställda vara pensionsförsäkrade i SKP. I varje fall måste deras antal vara ytterst ringa. Som villkor för att befattningshavare skola anmälas till inträde i SKP kräva de anslutna kommunerna nämligen i regel normal daglig sysselsättning. Frågan om deras medtagande i pensioneringen synes dock vara på marsch. Vad som närmast föranlett detta är, att man på sina håll önskat få pensionering ordnad för skol- och kontorsstäderskor. Någon bestämd arbetstid för dessa saknas i regel, de torde genomgående utföra sitt arbete på ackord. Den dagliga arbetstid, som för dem åtgår, torde dock väsentligt understiga den normala. Därjämte har arbetet, speciellt för skolstäderskorna, karaktär av säsongarbete. Säsongarbetare i övrigt medtagas i avsevärd utsträckning, för så vitt arbetet är av normal daglig omfattning. För att kunna belysa de anordningar, som äro erforderliga för ett inordnande av deltidsanställd personal i pensioneringen, må följande kortfattade upplysningar lämnas om SKP:s normala pensionsystem.

Till grund för pensioneringen lägges slutlönen i resp. befattning (i fråga om arbetare dock i regel medelårslönen antingen för samtliga arbetare i kommunen eller för arbetare, indelade i ett starkt begränsat antal pensionsgrupper, t. ex. specialarbetare och grovarbetare). Denna lön kallas den för befattningshavaren *anmälda lönen*.

För att erhålla förhållandevis större pensioner för de lägre löntagarna än för de högre, framräknar man ett *pensionsunderlag* genom höjning av den anmälda lönen med ett fast belopp, som för närvarande är 600 kronor, dock högst 20 % av den anmälda lönen. Detta pensionsunderlag lägges sedan till grund för beräkningen av pensionsförmånernas storlek, därest befattningshavaren har anställts vid sådan ålder och hans arbete omfattar så stor del av året, att han vid oavbrutet kvarstående i tjänst intill pensionsåldern uppnår en tjänstetid av 30 år (i fråga om vissa befattningar, t. ex. stadsläkare, kräves ett mindre antal tjänsteår). Inträffar sedan ett avbrott i anställningen genom befattningshavarens arbetsoförmåga eller död, medför detta, när än avbrottet sker, ingen nedsättning av pensionsförmånerna. Understiger *den beräknade tjänstetiden* däremot den för fulla förmåner erforderliga, nedsättes pensionsunderlaget i proportion till felande tjänstetid.

I förhållande till pensionsunderlaget — som sålunda i vissa fall är nedsatt — sättes *egenpensionen* (som börjar utgå vid pensionsåldern eller vid dessförinnan inträffande arbetsoförmåga) till 60 % och familjepensionens grundbelopp (d. v. s. det belopp, som utbetalas efter befattningshavarens död, när änka är ensam förmåns-tagare) till 25 %.

Befattningshavarens årliga *avgift*, som betalas från inträdet i pensioneringen intill dess någon pension börjar utgå, utgör 6 % av den anmälda lönen.

I fråga om *säsongarbetare med normal daglig arbetstid* bruka följande säranordningar vidtagas i denna pensioneringsplan.

a. Den *anmälda lönen* beräknas såsom om arbetet omfattade hela året. (Ingen nedsättning sker alltså i den anmälda lönen för att arbetet endast varar en del av året.)

b. Det *hela pensionsunderlaget* erhålles ur den anmälda lönen genom dennas höjning med sedvanligt fast belopp.

c. Vid *tjänstetidsberäkningen* tages hänsyn till att arbetet endast pågår en del av året. Man utgår härvid från det antal månader, som arbetaren beräknas vara sysselsatt i kommunens tjänst. Med avseende å den gångna tiden justeras beräkningen med hänsyn till faktiskt uppnådd tjänstetid. Från tid till annan justeras även det beräknade antalet sysselsättningsmånader för år. I regel torde säsongarbetarna efter hand bliva sysselsatta hela året och då kommer deras beräknade tjänstetid att bliva lika med summan av faktiskt uppnådd tjänstetid och den tid, som återstår till pensionsåldern.

d. Säsongarbetarens *avgiftsbetalning* torde i regel begränsas till den del av året, varunder han är sysselsatt i kommunens tjänst. Därunder torde han i regel betala lika stor del av den fulla årliga avgiften, som svarar mot den årliga sysselsättnings-tiden. I viss utsträckning är dock arbetarnas (såväl de årsanställda arbetarnas som säsongarbetarnas) avgiftsbetalning fördelad till en något avkortad del av året, vanligen 48 veckor. Effekten härav blir, att säsongarbetarna i dessa fall få betala något större del av den årliga avgiften än vad som svarar mot den årliga sysselsättnings-tiden. Denna anordning kan betraktas som en justering av den minskning i säsong-arbetarnas totala avgiftsbetalning, som icke motsvaras av den beräknade tjänsteti-dens nedsättning under den föreskrivna. Anordningen torde bidra till ett bättre upprätthållande av den genomsnittliga ekvivalensen mellan värdet av arbetstagarnas pensionsförmåner och värdet av deras avgiftsbetalningar ökat med värdet av den del av deras arbete, som normalt täcker det återstående värdet av deras pensionering.

Vilka anordningar bliva då erforderliga för inordnande av *deltidsanställda* i SKP:s pensionssystem? För att förenkla problemet förutsättes i första hand, att sysselsättningen regelbundet sträcker sig över hela året. Följande anordningar torde tillfredsställande lösa frågan.

a. Som *anmäld lön* antages den ersättning för år, som följer med sysslan. Denna ersättning kan förutsättas vara lägre, i den mån sysslan kräver en kortare daglig arbetstid.

b. *Helt pensionsunderlag* sättes i princip lika med den anmälda lönen ökad med ett belopp, som utgör lika stor del av det normala höjningsbeloppet som den beräknade dagliga sysselsättningen av den normala. Kan arbetet beräknas omfatta 4 timmar för dag i stället för de för arbetarna i allmänhet föreskrivna 8, sättes höjningsbeloppet alltså till hälften av det normala. I praktiken torde dock denna nedsättning av det fasta beloppet utan några särskilda åtgärder äga rum, därigenom att det fasta beloppet ej får överstiga 20 % av den anmälda lönen.

c. *Tjänstetidsberäkningen* sker som vanligt, d. v. s. utan hänsyn till att den dagliga arbetstiden är förkortad.

d. *Befattningshavarens avgift* beräknas på vanligt sätt, d. v. s. till normal (i regel 6) procent av den anmälda lönen.

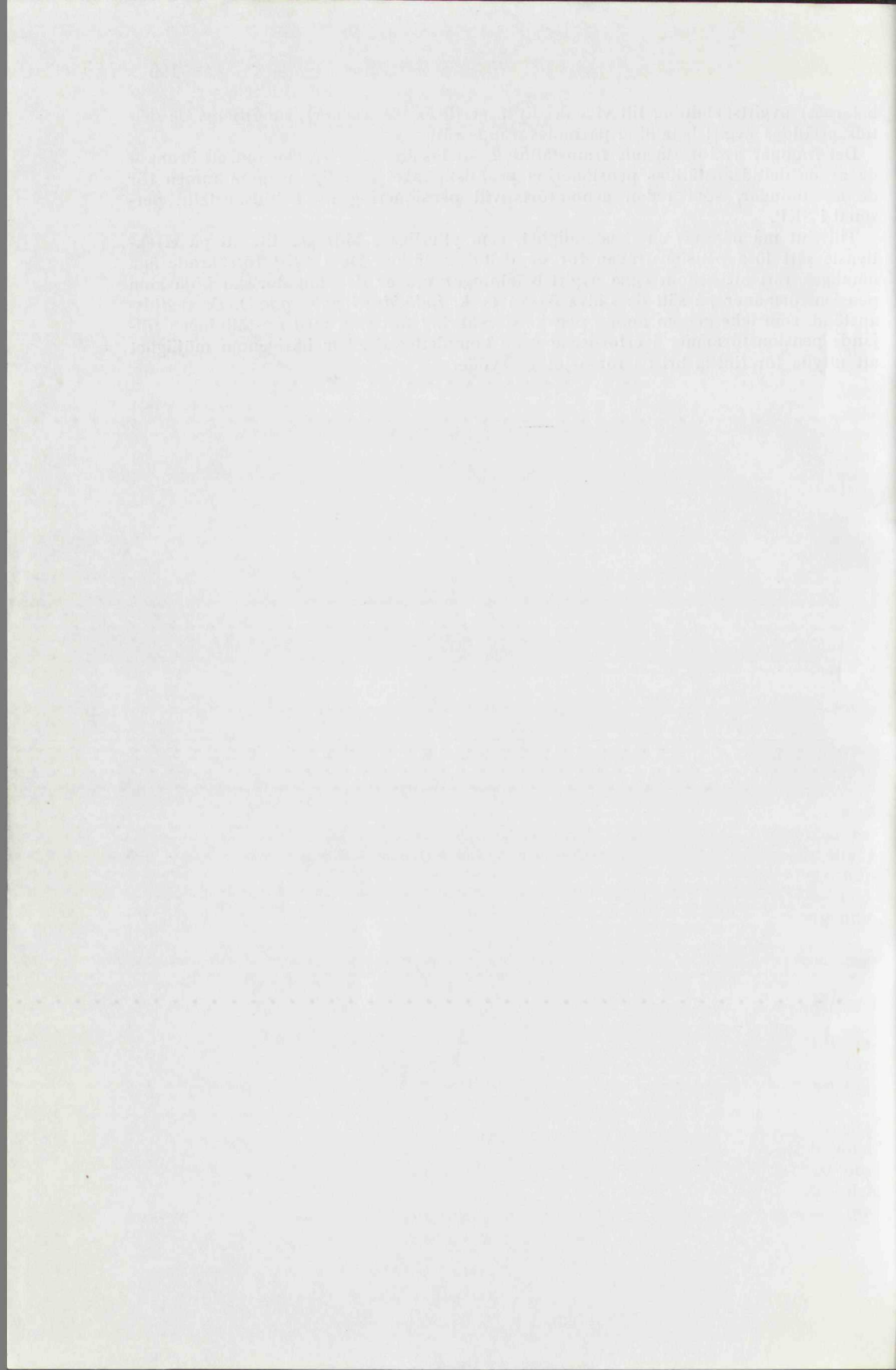
Att denna lösning får anses riktig framgår därav, att två halvtidstjänster tillsam-mantagna medföra — under i övrigt lika förhållanden — samma totala pensionsför-måner, samma totala arbete och samma avgifter av befattningshavaren som en hel-tidstjänst.

Deltidstjänst, som är säsongarbete, bör icke medföra andra förändringar i sist-nämnda anordningar än dem, som uppstå genom säsongarbete vid heltidstjänst, d. v. s. den beräknade tjänstetiden minskas med hänsyn till att arbetet endast om-fattar en del av året, och befattningshavarens avgiftsbetalning begränsas till den tid, under vilken arbetet pågår. Om man i övrigt fördelar befattningshavarnas (ar-

betarnas) avgiftsbetalning till viss del av året (t. ex. 48 veckor), modifieras de deltidsanställdas avgiftsbetalning på motsvarande sätt.

Det framgår av förestående framställning, att lösningen av frågan om ett ordnande av de deltidsanställdas pensionering praktiskt taget helt ligger inom ramen för de anordningar, som redan genomförts vid pensionering av heltidsanställd personal i SKP.

Till slut må nämnas en omständighet, som ytterligare bidrager till att på effektivaste sätt lösa pensionsfrågan för de deltidsanställda. De i SKP försäkrade äga nämligen rätt att genom egna avgiftsbetalningar utöver de obligatoriska höja sina pensionsförmåner på sätt de själva önska (s. k. *individuell påbyggnad*). En deltidsanställd, som icke genom annan pensionsförsäkring fått sina med anställningen följande pensionsförmåner i erforderlig grad kompletterade, har härigenom möjlighet att utfylla förefintlig brist i försörjningsskyddet.

- Betänkande angående vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna. Norstedt. 330 s. Ju.
- Betänkande rörande utbyggnad av civila flygplatser m. m. Idun. 153 s. 1 karta. K.
- Betänkande med förslag angående hemvärdet. Beckman. 157 s. 1 bil. Fö.
- Betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. Almqvist & Wicksell, Uppsala. 867 s. S.
- Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitik. Del 3. Bilagor. Idun. 149 s. Jo.
- Betänkande med förslag till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran m. m. Norstedt. iv, 229 s. Ju.
- Betänkande med förslag till lag om virkesmätning m. m. Marcus. iv, 128 s. Jo.
- Betänkande med förslag till ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk. Beckman 160 s. Jo.
65. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden, bil. 2. Arbetsterapi, ett led i sjukvården. Statens Reproduktionsanstalt. 54 s. S.
66. Betänkande angående reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del. 1. Marcus. 138 s. Fi.
67. Betänkande med utredning och förslag angående löneställningen för viss statsanställd sjukvårds- och ekonomipersonal m. m. V. Petterson. 223 s. Fi.
68. Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 1. Beckman. 254 s. E.
69. Förvaltningsförfarandet. Förberedande utredning angående reglering av förfarandet hos förvaltningsmyndigheter i ärenden rörande enskild rätt och därmed sammanhängande frågor. Av N. Herlitz. Marcus. 221 s. Ju.
70. Utredningen om föreningsjordbruk. Betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar. V. Petterson. 198 s. Jo.
71. Betänkande om deltidsarbete i allmän tjänst m. m. Marcus 199 s. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. [49]
Betänkande ang. vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna. [57]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]
1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. [48]
Betänkande ang. reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 1. [66]
Betänkande med utredning och förslag ang. löneställningen för viss statsanställd sjukvårds- och ekonomipersonal m. m. [67]
Förvaltningsförberedandet. Förberedande utredning ang. reglering av förberedandet hos förvaltningsmyndigheter i ärenden rörande enskild rätt och därmed sammanhängande frågor. [69]
Betänkande om deltidarbete i allmän tjänst m. m. [71]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1943 års jordbrukstaxeringsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. [29]
1944 års skattesakkunniga. 2. Betänkande ang. idrottsammanslutningars beskattning för inkomst. [56]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktigenärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande ang. flyktigenas behandling. [36]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidligdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssminskningen och dess förhållande vid olika former av förlösningssvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor. [6]
Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]
Den familjevårdande socialpolitiken. [17]
Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvärsberedskapens framtida organisation. [19]
Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag ang. moderskapsbidrag. [23] 13. Förslag ang. folkpensioneringens administrativa handhavande m. m. [37] 14. Utredning och förslag ang. ålderdomshem m. m. [52]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. [24] Bil 2. Arbetsterapi, ett led i sjukvården. [65]
Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [27] Bilagor. [28]
Statsmakterna och folkuhållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944—juni 1945. [35]
Sakkunniga ang. arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. [44] Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation. Motiv och förslag. [51]
Betänkande om befolkningspolitikens organisation m. m. [53]
Betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. [60]

Hälsa- och sjukvård.

Betänkande ang. den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. [20]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till arbetstagares uppfinningar. [21]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]
P M ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område. [18]

Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. [39]
Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 1. [4] Del 2. [46] Del 3. Bilagor. [61]
Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av rindhästaveln m. m. [45]
Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruket. [47]
Betänkande med förslag till ny lagstiftning om uppslag till jordbruk. [64]
Utredningen om föreningsjordbruk. Betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar. [70]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. [3]
Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. [41]
Betänkande med förslag till lag om virkesmätning m. m. [63]

Industri.

Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagsnämnder. [22]
Betänkande ang. hantverkets och småindustriens befrämjande. [40]
Betänkande med förslag till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran m. m. [62]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]
Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. [43]
Betänkande rörande utbyggnad av civila flygplatser m. m. [58]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande ang. tjänstepensionsförsäkringens organisation. [26]
Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. [33] 2. Motiv. [34]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]
1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. IV. Skolplikttidens skolförmer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till undervisningsplaner. [15]
4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]
VI. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. [31]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]
Socialutbildningsakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmän kyrkomöte m. m. [32]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 2. [50]
Utredning ang. reglering av den territoriella församlingsindelningen i Stockholm. [54]
Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor. [55]
Betänkande och förslag ang. det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 1. [68]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktanställt manskap inom krigsmakten. [7]
Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. [25]
Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. [38]
Betänkande med förslag ang. hemvärdet. [59]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.